

אשרי האישי – פנינים והארות מכל

הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האישי גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משוּבַח מכל המזמורים (מד' שוח"ט) מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"?

{הבאנו מבחר פירושים [מכל הדורות – החל מתנאים ואמוראים וכלה בפירושים בני זמנינו] לבאר מדוע הקדים הכתוב את "אשר לא הלך בעצת רשעים וגו'" ל"כי אם בתורת ה' חפצו" על יסוד ענין סור מרע ועשה טוב. נמשך כעת לכיוונים נוספים.}

בספר 'באר מים חיים' (ר"ח טירער, מטשערנאוויץ), מבאר באופן נוסף את המשך הפסוקים "אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת וגו'":

אשרי האישי שמה שנמנע מללכת בעצת רשעים זה לא מחמת סיבותיו האישיות כי אם מחמת שבתורת ה' חפצו. ולכן מקפיד על כך אף כשהוא "כעץ שתול וגו'" – כשעל עצמו אין לו מה לדאוג.

דבריו של ה'באר מים חיים' נאמרו בתחילת ספר בראשית (בראשית א, א, אות ח'), ועיין שם שמדגיש את ענין היראה הנובעת מהחכמה שבאדם, שפתח ספרו בעניין זה כי "ראשית חכמה יראת ה'", שאינו "ירא" מחפצי גופו כל עיקר, שהרי הוא "כעץ שתול על פלגי מים" שעל עץ כזה נאמר בירמיה (יז, ח) "לא ירא כי יבא חס וגו'", רק "ירא" שלא יעבור את פי ה'.

נבחין, שבהמשך המזמור נאמר: 'ובדרך חטאים לא עמד'. והנה על הפסוק 'פחדו בציון חטאים' (ישעיה לג, יד), ביאר המלבי"ם שהכוונה לחוטאים שאינם מאמינים בה'. והוסיף לי ידידי הרב נתנאל חשאי מרבני אספקלריא שעל פי דברי המלבי"ם האלו מבוארת הגמרא במסכת ברכות (ס, א) שאמר לו רבי ישמעאל ברבי יוסי לאדם שפחד: "חטאה את", שפחד מראה על חסרון באמונה.

לפי דבריו, יבואר גם המשך הפסוקים הבאים אחר כך:

הנה אמרו חז"ל² שאפילו ריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון, והרשעים בשעה שעושים איזו מצוה לפעמים הם סבורים שיהיו בידם זכויות ליום הדין ותהיה להם תקומה במשפט, לכן אמר: **לא כן הרשעים** – הרשעים, בשונה מהצדיקים, תמיד כוונתם בשביל חפצי גופם, לכן המעשים טובים שהם עושים הם כמוץ אשר תדפנו רוח, בלא קיום וקביעות. שאף אם היום עשו מצוה הרי אם למחר יראו שיהיה לטובת חפצי גופם שיעשו עבירה יפסיקו את עשיית המצוה ויעשו העבירה.

[או שהכוונה על משקל פירושו על "והיה כעץ וגו'": הרשעים, בשונה מהצדיקים, עושים מצוות רק כאשר הם כמוץ אשר תדפנו רוח, כשהם יראים על חפצי גופם ומזדמן להם שכדי להשיג את הנצרך לגופם עליהם לעשות איזה מעשה מצוה.]

על כן עליהם לדעת, שבדרכם זו לא יקומו רשעים במשפט – לא יזכו בדין, אפילו אם יהיו בידם מצוות רבות, **וחטאים** אלו לא יקומו במשפט **בעדת**

שייד לומר דמנסה ה' אותם אם אוהבים את ה', ויותר היה לו לומר כי מנסה אותם אם ירצו לעבוד אותו, ולא האהבה שהוא עבודה הגדולה שאין כמוהו, והוא דקדוק עצום¹. ומבאר בזה בעל השואל ומשיב (דברי שאול עה"ת) שני מהלכים, האחד כנגד עבודה זרה בשיתוף, והשני במהלך ע"פ משל נפלא של 'שיעור חופשי'.

עבודה זרה בשיתוף

ב [המהלך הראשון שמבאר, הוא עפ"י הרמב"ן (כאן) שכתוב: "אבל העולה בזה מדברי רבותינו (סנהדרין ז, א), כי זה הנביא הנזכר בכאן מתנבא בשם ה', יאמר השם הנכבד שלחני שתעבדו לפעור כי היה השותף עמו במעשה בראשית, או שהוא גדול מכל האלהים לפניו ורוצה שיעבדו אליו. והם ז"ל הזכירו, כי אפילו יאמר שיעבדו לע"ז אפילו שעה אחת בלבד, כגון שיאמרו עבדו לפעור היום הזה בלבד ותצליחו בדבר פלוני כי כן הרצון לפני השם הנכבד, הוא חייב מיתה, וגם זה הוא כפשוטו של מקרא".

והנה כבר נודע מה שכתבו העקרים (מאמר שלישי פרק לה) והעקידה (שער צו) בביאור הכתוב "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ואהבת את ה' בכל לבבך ובכל נפשך", על פי מה שכתבו בביאור ספר המדות, דאהבה אינו רק כשהוא מחובר אחד לאחד, וכל אהבה המתחלקת לשנים אינו גדר האהבה הגמורה, וזה שאמר שלפי שה' אחד לכך "ואהבת את ה' בכל לבבך" שהוא האהבה הגמורה.

וזו לדעתי הטעם שאסרה התורה לישראל אפילו בשיתוף לעבוד ע"ז (סנהדרין סג, א), לפי שצריך להיות אהבה גמורה לה', וכל שיעבוד בשיתוף אינו בגדר אהבה גמורה. ואולי לכך בן נח אינו מצוה על שיתוף (או"ח סי' קנו בהג"ה) לפי שאינו בגדר מצוה שיאהב ה' בכל לבבו רק שלא יעבוד ע"ז, ודי אם לא יעבוד ע"ז לבד.²

ומעתה זהו שאמר הכתוב "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' בכל לבבכם ובכל נפשכם", ולכן גם שיתוף אסור.

משל לשיעור חופשי

ג [עוד מבאר בזה השואל ומשיב ע"פ משל לתלמידים היושבים לפני רבם לשמוע מפיו תורה, והנה יש תלמידים שאינם חפצים כלל בלימוד אלא שהם מוכרחים שלא יכה ויעניש אותם רבם, ויש שחפצם ורצונם ללמוד, והמבחן על זה – באם רבם מוותר להם ואומר להם שהיום יש חופש מהלימודים, אז התלמידים אשר געלה נפשם בלמוד, בפנים שוחקות תיכף ומיד ירצו למחוז חפצם, לא כן הבנים המשכילים, המה ישאלו לרבם מה היום מיומים, ולמה אנו חפשיים מיתר הילדים אשר בגילנו.

¹ בדברי הרמב"ן (דברים ה) עה"פ "ואתכם חלק ה" מבואר שהטעם שאסור לישראל לעבוד עבודה זרה אפילו בשיתוף הוא מצד שלא נמסרו לשום מזל או מלאך רק מוניהגים תחת הנהגתו של הקב"ה. ואכן יש לצרף בזה משי"ב בשו"ת הרשב"א (ה, נה) שהכונה ב"אלוקינו" בשמע ישראל כולל את הנהגת "כי חלק ה' עמו" שאנחנו מוניהגים על ידו יתברך ולא ע"י שום מזל ומלאך כמו אומות העולם. ואלו דבריו: "על כן אמר 'אלוקינו' כי הוא משיג בנו, ומצטרף לזה שהוא מנהיגנו, ולא כוכב ולא מזל ולא שר משרי מעלה, רק הוא יתברך. ושהוא הבדילנו לשמו ולקחנו לחלקו כאומרו 'בהנחל עליון גוים כו' כי חלק ה' עמו", ושהוא ית' אחד ואין עוד כו'. ואחר שנדע ונסכים על זה, אז באמת ראוי לאהוב אותו בכל לבבנו, ובכל נפשנו, ובכל מאודנו, כי משלו הכל, ומשלו נתן לו".

צדיקים – לא יכללו בעדת צדיקים גם עבור מה שעשו כמעשה הצדיקים, ולא יועילו להם המעשים הטובים שעשו, ואדרבה גם אז נשאר שם "חטאים" עליהם, שמצוות אלו לעבירות ייחשבו להם כיון שלא היתה כוונתם לשם שמים רק לעבודת עצמם, ומה בכך אם הזדמן להם בתוך עבודתם את עצמם. איזה מעשה המשמש גם כמעשה מצוה.

כי יודע ה' דרך צדיקים, את דרך הצדיקים – המצוות שהצדיקים עושים – ה' יודע אותם, ומתחשב בהם, ואילו **דרך רשעים** – אותה דרך עצמה, אותם מעשים, שהצדיקים קבלו עליהם שכו, כאשר מצוות אלו הם ביד הרשעים, **תאבד** – יבוקשו ואינם, כי באמת אין בידם שום מצוה, שהרי מעולם לא עבדו את ה' רק את עצמם.

וכדי להוציא מן הלב שכל זה תלוי בנידון "מצוות צריכות כוונה" והעושה מצוה כ"מתעסק"², ראה מה שכתב ה"שערי תשובה" בענין זה (השער השלישי, קסט-קע) וזה לשונו:

"ענתה נפרש ענין כת עוזבי ה', ונאמר, כי הם האנשים שאין עליהם עול יראת שמים והם מקיימין את המצוות מצות אנשים מלומדה (ישעיה כט, יג. עיי"ש שמשיך: לכן הנני יוסיף להפליא את העם הזה הפלא ופלא וגו').

וכאשר יתגבר היצר על האישי ההוא ועליו חלף רוח ויעבור ואשם, לא יאנוח ולא ידאג לחטאו, אכל ומחה פיו והוא בעיניו כאלו לא פעל [און], כענין שנאמר (תהלים לו, ב) נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלקים לנגד עיניו וכו', ודיבר ישעיה ע"ה על אבדן הכת ההיא, שנאמר (ישעיה א, כח): 'ושבר משעים וחטאים יחדיו, ועוזבי ה' יכלו'. המשיל המורדים והחוטאים לכלי הנשבר שיש שארית, ואמר כי 'עוזבי השם – יכלו' שאין להם חלק לעולם הבא, כענין שנאמר (מלאכי ג, יט) אשר לא יעזוב להם שרש וענף.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל

שיבת מיר ירושלים

הטעם שהעמידה בנסיון נגד נביא השקר מעיד על אהבה לקב"ה (כנגד ע"ז בשיתוף, ומשל לשיעור חופשי לילדים):

"וּבֹא הָאוֹת וְהַמוֹפֵת אֲשֶׁר דָּבַר אֱלֹהִים לְאִמֵּר נִלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתֶם וְנִעְבְּדֶם. לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבַר הַנְּבִיא הַזֶּה אוּ אֶל חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מִנְּשָׂה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לְדַעַת הַיִּשְׁקָם אֶתְכֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם" (יג, ג-ד)

א [הנה מבואר בתורה שהנסיון האם ישמעו לנביא השקר לעבור עבודה זרה – הרי זה נסיון לבחון אותנו על מידת "אהבת ה'".

והדבר טעון ביאור, הרי עבודה זרה זהו כפירה בקב"ה, ומי שעובד עבודה זרה אין זה רק עדות שאינו אוהב את הקב"ה, אלא זה מעיד על שכורפו ומכחישי אותו, ומה איפוא בחרה התורה לומר שזה נסיון על מדת אהבת ה'?

ועמד בזה השואל ומשיב (דברי שאול עה"ת): "הרבה יפלא, דאחר שירצו לעבוד עבודה זרה אין

² עיין: פסחים קיד, ב; ר"ה לב, ב; רמב"ם בהלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה א, ועוד.

³ ברכות נו, א, עירובין יט, א, ועוד.

והנה גם ב"עבודה זרה", אותם אשר עובדים את הקב"ה מחמת יראה, אזי מיד כשיבוא הנביא ויאמר שהשם שלח אותו שיעבדו עבודה זרה, הם תיכף בחפצם ללכת אחרי שרירות לבם ולא ישאלו כלל ויעבדו בכל אות נפשם. ומש"כ אלו אשר עובדים את הקב"ה מחמת אהבה, הם ישאלו וידרשו אם אמת הדבר והאיך נגוד בה'.

וזהו מה שאמר "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה'", היינו אם עבודתם את ה' היא מחמת אהבה או רק מחמת יראה. ויש לצרף בזה מה שכותב החתם סופר (תורת משה): "כי מנסה ה' אלקיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם". הענין, כי האשה האוהבת את בעלה באמת בכל נפשה, אם יתן לה בעלה רשות ופוקד עליה להזדקק לאיש אחר ואם לאו יגרשנה, נמצא אינה מועלת מעל בבעלה ורצונו הוא כבודו, מ"מ היא משיבה ואומרת אף אם תגרשני, תקטלני, לא אוכל כלל להזדקק לאחר זולתך, כי רק אותך אהבתי וזרים שנאתי.

וכן הנביא השקר הלז, עשה מופת ואות לאמר ה' צוה לעבוד היום אשירה או בעל, וכן רצונו ואם לאו יה' רעב בארץ וכדומה. יאמר נא ישראל את ה' אלקינו אהבנו ובו נדבק ואם ירעיבנו נרעב, יעשה עמנו מה שחפץ ולאל אחר לא שתחוה כי רק אותו אהבנו, והיינו "כי מנסה ד' אלקים לדעת הישכם אוהבים וגו'".

לתגובות: 5322906@GMAIL.COM

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' וש"ס, ירושלים

"בְּנֵי אֱתָם לְה' אֱלֹקֵיכֶם"
בְּנֵי אֱתָם לְה' אֱלֹקֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְדוּ וְגו' (יד, א) -א-

בידושין (לו א) איתא: "בנים אתם לה' אלקיכם", בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרוים בנים, אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים, דברי ר' יהודה. רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בנים שנאמר "בנים סכלים המה" (ירמיה ד כב), ואומר "בנים לא אמון בס" (האזינו לב כ) וכו', ע"כ.

ולענין הלכה כל היבא דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה עי' עירובין (מו) כלשון הזה אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יוחנן, רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה, ע"כ (ועי' עוד שם נב א).

מבואר בדברי רבי יהודה דיש פעמים שבני ישראל נקראים בנים ויש שאינם קרוים בנים, והדבר תלוי אי מתנהגים כבנים, אמנם עדיין צריך לבאר מה הכוונה שנוהגים מנהג בנים.

-ב-

בבא בתרא (י א) תניא: היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך: אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן, אמר לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. **וזה שאלה שאל טורנוסרופוס** הרשע את ר"ע אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם, א"ל כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם. א"ל אדרבה זו שמחייבתן

¹ בח' פורת יוסף (שם) בד"ה בזמן וכו', עי' קידושין (לו) פלוגתא דר"מ ור"י דר"מ ס"ל דבין כך ובין כך קרויין בנים ור"י ס"ל דדווקא כשנוהגין מנהג בנים קרויין בנים. ואפשר לומר בזה דהא דאמר ר"מ יש לבעל דין להשיבך, פירש לבעל מחלוקתו דס"ל דדווקא בזמן שנוהגין מנהג בנים, עכ"ל.

לגיהנם, **אמשול לך משל למה הדבר דומה**, למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו, ואתם קרוין עבדים שנאמר "כי לי בני ישראל עבדים" (בחר כה נה). **אמר לו ר"ע אמשול לך משל למה הדבר דומה**, למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו, ואתם קרוין בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים, ועשיתו אין אתם עושים רצונו של מקום. אמר לו, הרי הוא אומר "הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית" (ישעיה נח ז), אימתי עניים מרודים תביא בית האידנא, וקאמר הלא פרוס לרעב לחמך, ע"כ.

ובמהדורא בתרא (שם) בד"ה גמ' תניא היה ר"מ אומר יש פתחון פה וכו', אמר ליה ר"ע אמשול משל למלך שכעס על בנו וכו', אימתי ועניים מרודים וכו' וקאמר הלא פרוס לרעב וכו'. **ויש לדקדק למה לא השיב ר"ע בקיצור מפסוק זה ועניים מרודים ומה היה צריך להביא משל למלך שכעס על בנו**. גם איך באמת מתרץ משל של טורנוסרופוס דע"כ נקראים אנחנו עבדים ג"כ. ולפי פשוטו י"ל דהשיב דלענין זה לפרנסם לא נקראו עבדים, ומביא ראיה מן הפסוק "הלא פרוס", ולענינים אחרים נקראו עבדים. **ויש ליישב דודאי משל טורנוסרופוס הוא אמת, והסברא נותנת וגם ר"ע הודה לו רק שהשיב שנקראו בנים, אך זאת היתה תשובת ר"ע ודאי אם ישארו כך עבדים לעולם הקשית יפה שאין ראוי לפרנסם, אבל אנחנו קוינו לחזור להיות בנים להש"י**. ע"ז משל שלו אמת שמחזיק לו טובה למי שמפרנס אותם, וע"ז מביא ראיה מפסוק "הלא פרוס" גו' איך אתה מבין, אלא ודאי זהו הטעם שיחזור לקרוא אותנו בנים וכו', ע"כ.

ומבואר בדבריו דלמסקנת הגמרא גם ר"ע הודה לדבריו דבשעה שאין עושין רצונו של מקום נקראים עבדים, אלא שמכיון שבידם להתנהג כבנים והיינו ע"י שיעשו רצונו של מקום ושוב יהיו נקראים בנים, ולכן ראוי ונכון לזון את עניי ישראל.

ובזה מבואר דמה שאמר רבי יהודה בזמן שאתם נוהגין מנהג בנים קרויין בנים, היינו שעושין רצונו של מקום, דאז מנהגם כבנים שעושים רצון אביהם.

-ג-

ובכוכבי אור (פרק נב) כתב, לכאורה קשה הלא גם עבד אם לא יעשה עבודת האדון לא נקרא בשם עבד, ולמה קאמר הגמרא בזמן שאין עושין רצונו

של מקום נקראים עבדים. ונראה לי עפ"י מה דאיתא בחובת הלבבות (בשער האהבה) שיש חילוק בין עבודת ה' לבין עבודת ה' ובין עבודת העבד לאדונו, כי **העבד יעשה רק כאשר יצווה מאדונו וכו', לא כן עבודת ה' לבין וכו', גם אשר לא יצווה לעשות יעשה ג"כ אם הוא רק מבין בדעתו ובשכלו אשר יקבל ממנו נחת**, עכ"ל.

וסמוכין לדבריו מדברי המסילת ישרים (פרק יח) אמנם מי שאוהב את הבורא ית"ש אהבה אמתית לא ישתדל ויכוין לפטור עצמו במה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל בכלל, אלא יקרה לו כמו שיקרה אל בן אוהב אביו שאילו יגלה אביו את דעתו גילוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים, כבר ירבה ה' בן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל. ואף על פי שלא אמרו אביו אלא פעם אחת ובחצי דיבור, הנה די לאותו ה' להבין היכן דעתו של אביו נוטה לעשות לו, גם להבין היכן דעתו של בפירוש, כיון שיוכל לדון בעצמו שיהיה הדבר ההוא נחת רוח לפניו ולא ימתין שיצווה יותר בפירוש או שיאמר לו פעם אחרת, וכו', עכ"ל.

מבואר בדבריהם דהעבד אינו עושה רק מה שיצווה מאדונו, מש"כ ה' גם מה שלא יצווה לעשות יעשה כדי למלא רצון אביו וכמו"כ גם כאשר מקיים ציווי של אביו כוונתו למלא רצונו, מש"כ העבד אף כשעושה מה שנצטווה מ"מ אין כוונתו לעשות נחת רוח לאדונו אלא לתועלת עצמו.

-ד-

"בן יכבד אב וְעַבְד אֶדְוָנו וְאִם אָב אֵינִי אֵינִי כְבוֹדִי וְאִם אֶדְוָנוֹ אֵינִי אֵינִי מוֹרָאִי אֶמְרֵהּ צְבָאוֹת לְכֶם וְגו'" ע"כ (מלאכי א ו).

והנה פתח הפסוק בלשון יחיד "בן יכבד" וכו', וסיים גבי בן "ואם אב אני איה כבודי" בלשון יחיד, ואילו לגבי עבד עדיין בלשון רבים "ואם אדונים אני איה מוראי", וצ"ב.

אבות (פ"א מ"ג) אנטגיגוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק הוא היה אומר וכו' ויהי מורא שמים עליכם, ע"כ.

בתוספות יו"ט (שם) בד"ה ויהי מורא שמים עליכם וכו', ומה שכינהו להשם יתברך בשם שמים לומר שהיראה הזאת לא תהיה יראת עונש שגם היא עבודה חיצונית. וצד פניה יש בה. אבל היראה שהזהיר עליה הוא ליראה מצד גדולתו ית'. וזה הורה בכינוי 'שמים' ששם נראה גדולתו וכחו **בבריאות השמים וכל צבאם ותנועתם באין הפסק**. כך נ"ל, עכ"ל.

ובזרע יצחק (שם) ד"ה ויהי מורא שמים עליכם וכו', ומה שכינו לשמו ית' שמים וכו'. ונראה דלכך אומרים תחלה בדחילו ואחר כך ורחימו דקאי איראה פנימיות, כמ"ש "משה עבד ה'" (וזאת הברכה לד ה) וכן "ידוד עבדי" (שמואל ב' ג יח), ולכאורה הא שעובד מאהבה נקרא בן ומיראה עבד, אלא דהיראה מעולה היא יראה פנימית מצד גדולתו ית' ועל שם זה נקראים עבד. זה כוונת הפסוק "אם אב אני איה כבודי ואם אדונים אני איה מוראי", וצריך להבין דאמר אב לשון יחיד ואדונים לשון רבים, אלא דבן נקרא מי שעובד מאהבה שהוא רק אחד, אבל ביראה איכא תרי מיני יראה חיצונית ופנימית לכן אמר אדונים וק"ל. עכ"ל.

וכן הוא עדר"ז בשל"ה (עשרה מאמרות, מאמר שלישי ורביעי אות קנו) ועל שני מיני עבדות שזכרתי, ירמוז הכתוב 'ואם אב אני איה כבודי, ואם אדונים אני איה מוראי' (מלאכי א ו). וקשה, למה אמר 'אדונים' לשון רבים, אלא כדפירשתי שני מיני עבדות הן, אחד למטה ממדרגת בן ואחד למעלה

¹ שם: ובחידושי אגדות [מהרש"א] מפרש דמה שהביאו במשל שלהם שחבשו בבית האסורים רמזו כשאין בא"י רק בגלות בחי"ל, לפ"ז יש לפרש הנוסח של כהא לחמא עניא כו' השתא הכא, וקשה שהלשונות כפולים ושאר קושיות, ועפ"ז מתחיל כהא לחמא עניא של עניים, ואמר כל דכפין כו' כל דצריך כו', באשר בזמן הזה שיצאנו לחירות ממצרים שוב אין אנחנו נקראים עבדים, לכן כל העניים יתו וייכלו כו', ומקשי לעצמו הלא עכשיו אנחנו בגלות בכל ששם נתקן זה הנוסח ואם כן לא עשינו רצונו של מקום ממילא נקראים עבדים כקושיות טורנוסרופוס, ומתרץ השתא הכא חבושים בבית האסורים בבבל לשנה הבאה נהיה בנים היינו בני חורין בתשובת ר"ע, ולכן יש לנו רשות לפרנס עניים, עכ"ל.

² ובספר שערי תשובה (שער א אות כ) כי אם אמר יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה וזלתי דבר אחד - כבר שבר על אדוניו מעליו, והישר בעיניו יעשה, וכו' עכ"ל.

ממדרגת בן, וכו' עכ"ל. עיי"ש בארוכה מה שפירש בב' מיני העבודות. **ומונן שפיר מה שסיים גבי עבד יואם אדונים לשון רבים.**

גם יש לבאר מה שסיים הכתוב גבי עבד "ואם אדונים אני" בלשון רבים, על פי מה שנתבאר והוא דהעבד אף כאשר הוא עושה ציווי של האדון, אין כוונתו למלא בזה רצונו, אלא עושהו לתועלת עצמו - כגון כדי שלא ימנע ממנו מאכלו ושאר צרכי חייו או שלא יכה אותו וכיוצא ב"ו, וא"כ אין כוונת העבדים שווה זה לזה, דכל עבד יש לו כוונה אחרת בעבודתו, ולכן אמר הכתוב "ואם אדונים אני" איה מוראי בלשון רבים [לפי שאדנותו מתייחסת לכמה וכמה מיני עבודות].

משא"כ הבנים כל כוונתם בעבודתם היא לעשות נחת רוח לאביהם [אף כאשר שעושין מה שנצטוו], וא"כ כולם עושין רצון אחד היינו רצון האב, ולכן כתיב אם אב אני איה כבודי, בלשון יחיד [לפי שמטרה אחת להם בעבודתם לאביהם].

ה-

בברכות (לה ב) רבי חנינא בר פפא רמי: כתיב "ולקחתי דגני בעתו" וגו' (הושע ב יא), וכתוב "ואספת דגנד" וגו' (עקב יא יד) לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, ע"כ.

רש"י (שם) בזמן שעושין רצונו הדגן שלהם, וכשאין עושים רצונו נוטלו ומראה להם שהוא שלו. **ולפי מה שנתבאר** יש לפרש בביאור יישוב המקראות, והוא דבזמן שעושין רצונו של מקום שהם קרויים בנים, והנותן מתנה לבנו הרי היא שלו, לכן כתיב 'דגנד'. משא"כ כשאין עושין רצונו של מקום שהם קרויים עבדים, ועבד שמקבל מתנה עדיין היא ברשות רבו, ושפיר נקרא 'דגני'.

ז-

בברכות (לה א) רבי לוי רמי כתיב "לה' הארץ ומלוואה" (תהלים כד א), וכתוב "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (שם קטו טז) לא קשיא, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה, ע"כ.

לכאורה אחר שמצאנו בדברי רבי חנינא בר פפא שיישב את סתירת המקראות [דגני - דגנד] דיש לחלק בין עושין רצונו של מקום א"ל, אפשר דיש ליישב עדר"ז ג"כ מקראות אלו, שמה שכתוב "לה' הארץ ומלוואה" היינו בשאין עושין רצונו של מקום דעדיין הוא של הקב"ה. ומה שכתוב "הארץ נתן לבני אדם" היינו כשעושין רצונו.

שם (ע"ב) אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר "גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית", ע"כ.

ובפ' רש"י (שם) בד"ה גוזל להקדוש ברוך הוא - את ברכתו. וכנסת ישראל - שכשחטאו הפירות לוקין, עכ"ל.

ובח"א מהרש"א (שם לה א) ל"ק כאן קודם ברכה כו'. וענינו כי הכל ברא לכבודו ליתן לו כבוד מעין ברכתו (ע"י ברכות מ א) אבל ליהנות בלא ברכה אין כאן כבודו ועדיין שלו הוא. **ומה שפירש"י גבי כאלו גוזל להקב"ה את ברכתו כו' א"צ, אלא גוזל ממש להקב"ה אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו דקודם הברכה שלו הוא,** ולגבי כנ"י צריך לפרש כן שגזול

¹ **בספר פני שלמה** (שם) פ' רש"י בד"ה גוזל להקב"ה. את ע"כ. וק"ל מה איריא את ברכתו, הא מצי למימר דגוזל מה שאכל, כיון דקודם ברכה לה' הארץ ומלוואה, והוא מחשבו כאילו הוא שלו. וי"ל כיון דאיכא נמי הנאה מעוה"ז בדבר מצוה, כגון אכילת מצה ואכילת פסחים בליל פסח וכו", דרחמנא

ברכתו שהפירות לוקים כפירש"י, וכה"ג אמרינן בספ"ב דמס' סוטה (מח א) משחרב בהמ"ק לא ירד הטל לברכה וניטל טעם הפירות כו', כי הברכות מורידין שפע הברכה מלמעלה על הפירות שמברכים עליהן, וכו' עכ"ל.

ונראה ליישב דהטעם שפירש רש"י שגזול מהקב"ה ברכתו ולא פירש שגזול אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו, והוא עפ"י מה שנתבאר דלשיטת רב חנינא בר פפא דקרא דואספת דגנד מיירי בזמן שעושין רצונו של מקום וכמו כן קרא ד"הארץ נתן לבני אדם" מיירי ג"כ בעושין רצונו של מקום דאז הוא שלו. ומכיון שאמר ש"כ"ל הנהנה בלא ברכה" וכו' נכלל ג"כ אותם שעושין רצונו של מקום שהדגן שייך להם, וא"כ אף אם יאכלו בלא ברכה אינם גוזלים את הפירות עצמם שהרי הקב"ה נתנם להם, ולכן פירש רש"י שגוזלים מהקב"ה את ברכתו.

ז-

ביומא (כב ב) אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי כתיב "והיה מספר בני ישראל כחול הים" (הושע ב א), וכתוב "אשר לא ימד ולא יספר" (שם), לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום.

בספר נחלת יעקב (לבעל החוות דעת, כי תשא ל יב) כי תשא את ראש. בש"ס (יומא כב ב) רמי "כתיב והיה מספר בני ישראל כחול הים" (הושע ב א), וכתוב "אשר לא ימד ולא יספר" (שם). ומשני כאן בעושין רצונו של מקום, כאן באין עושין רצונו של מקום. והקשה המהרש"א¹ וכי אפשר שברגע אחד ישתנו ממספר לאין מספר. וגם בלא"ה, האיך אפשר כלל שימצאו אנשים אין תכלית למספרם, כמיש במ"י חלק ב' (בהקדמה). וגם החוש מכחיש, דהא יש מספר לישראל, ואדרבא האומות שלא נתברכו, הם יותר מישראל וכו', עכ"ל.

ובספר חומת אנך (הושע ב א) והיה מספר בני ישראל וכו'. פ"ב דיומא (כב א) פריך כתיב "והיה מספר" וכתוב "אשר לא ימד", ומשני ל"ק כאן כשעושין רצונו של מקום או אינם עושין רצונו של מקום. ויש לחקור אם אינם עושין רצונו של מקום ונדע מספרם ותכף הרהרו תשובה בלבם הרי הם צדיקים כמש"ל (קידושין מט ט). כיצד פתע פתאום בתוך שעה אחת היה להם מספר ובמעת רגעים בה שעתא יתקיים אשר לא ימד ולא יספר. וניתחא להו לרבנן דכשאנים עושין רצונו של מקום כל אחד נמנה לאדם אחד, אמנם כשהם צדיקים כל אחד הרי הוא ככמה אנשים, על דרך שאמרו ז"ל (ב"ב קכא ב) זה יאיר ו' מנשה ששקול כרובא של סנהדרין וכיוצא (ע"י שמואל א' ו יט, ובסוטה לה ב),

אמר ליהנות ואפ"ה בעי ברכה, כדאמרינן לקמן דף ל"ז ע"ב גבי היה עומד ומקריב מנחות בירושלים, נטלן לאכלן מברך המוציא, ובה לא שייך לומר דגוזל להקב"ה. עוד י"ל דני"מ היכא דאכל לרפואה ואית ליה הנאה מיניה, כדלקמן דף לו ע"א, עכ"ל.
¹ מה שהקשה בשם המהרש"א צ"ע מקומו.

² **שם** ובישוב זה נאמר, כיון שהקב"ה הביטח לישראל שכאשר יעמדו השמים החדשים והארץ החדשה כן יעמוד זרעם ושמכם (ישעיה סו כב), **וכיון שהיה הבטחתי שהישראל יהיו קיימים לעולם ולנצח נצחים, ואפילו שבטא גמירי דלא כלה** (ב"ב קטו ב), **א"כ בודאי אין מספר לישראל בכללות מתנת הריבוי שיהיה להם עד בלתי תכלית.** משא"כ באותן שיהיו כלים לבסוף, ודאי יש מספר לכללם, כיון שיש להם תחלה ותכלה. וזהו שאמרו דלואותן שעושין רצונו של מקום אין מספר, והוא מטעם שזכור להיות זרעם קיים לעולם. משא"כ באותן שאין עושין רצונו של מקום, עריירים ימותו ויכלה זרעם, ויש להם מספר. וא"כ אפ"י לאיש צדיק שייך לומר עליו שאין לו מספר, כיון שהוא כחני על דבר שאין לו מספר, ואין לו תכלית, כיון שיזכה להיות זרעו קיים לעולם כמו אברהם, עכ"ל.

ואם כן אם הרהרו תשובה ונעשו צדיקים אין להם מספר דכל אחד שקול ככמה אנשים עכ"ד וכו', עכ"ל. וע"י עוד בפ' **עץ יוסף** (בענין יעקב ט ב) בד"ה ל"ק כאן בזמן כו', מש"כ עדר"ז.¹

גם י"ל והוא לפי מה שנתבאר לגבי בנים כיון שכל כוונתם כוונה אחת היא לעשות נחת רוח לאביהם, ולכן כתיב "ואם אב אני" בלשון יחיד. כמו"כ כאן דעושים רצונו של מקום ונקראים בנים, לא שייך בהם ענין מספר דכולם לאחד נחשבים, ושפיר כתיב 'לא יספר'. אבל כשאין עושין רצונו של מקום שנקראים עבדים, וכל כוונתם בעבודתם הוא רק לצורך עצמם כל אחד ואחד לפי עניינו, או כדי לקבל פרס או כדי להקל מעליו. וכיון שאין כוונתם אחת הם נפרדים זה מזה ושוב שייך גביהם מספר.

ח-

"ה' אלקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב" ע"כ. (דברים א, י).

ובאר החיים (שם) בד"ה ה' אלקיכם וגו'. קשה הרי לא מצינו שנתברו ממה שהיו במצרים ריבוי שיש בו היכר כמובן ממספר ב' של שנה השנית שעל אותו זמן הוא אומר שאמר להם בעת ההוא וגו', וכו', עכ"ל.

ולפי מה שנתבאר בחומת אנך ובעץ יוסף דבזמן שעושין רצונו של מקום יש ריבוי באיכות, י"ל דמכיון שכאן מיירי בשנה השנית שהיה לאחר שנתנה להם התורה, ואז ודאי נתרבו באיכות שפיר אמר להם משה "ה' אלקיכם הרבה אתכם" וגו', ודו"ק.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'

ב"ב, מח"ס באר צבי

החילוק בין צדקה וגמ"ח של ישראל לשל גוי
פִּתְחַ תְּפַתְחַ אֶת יָדְךָ לְאֶחָיִךְ לְעֵנֶיךָ וּלְאֶבְיָיִךְ
פְּאַרְצֶיךָ (טו, יא)

בב"ב (י: י) תניא אמר להן רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, בני, מהו שאמר הכתוב (משלי יד, לד) צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת, נענה רבי אליעזר ואמר, צדקה תרומם גוי אלו ישראל, דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן, שאינם עושין אלא להתגדל בו וכו'. נענה רבי יהושע ואמר, צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמך ישראל גוי אחד, וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שאומות עובדי כוכבים עושין חטא הוא להן, שאין עושין אלא כדי

¹ **שם**: ולפי' לי הדל כונת הכתוב הכי והיה לשון שמחה דמספר בני ישראל לגולגולתם זה המספר עצמו אשר לא ימד ולא יספר לפי חשיבותם וזהו השמחה. ומינה דכשאנים עושין רצונו של מקום יש להם מספר. וכשעושין רצונו של מקום גדלה מעלתם ואין להם מספר לפי חשיבותם ועפ"י יש לפרש הש"ס ובהכי ניתא דנטק והיה דהוא לשון שמחה גבי מספר דאינם עושין רצונו של מקום. אי"ז אפשר בסגנון זה מספר בני ישראל כשאנים עושין רצונו של מקום וכן ס"ת מספר בני ישראל לר"י שהיא קליפת ג"ע ושולטת כשאנים עושין רצונו של מקום ואמר והיה לשון שמחה דבעלי חיים אינם נדחין ונראה ונדחה חזור ונראה דאחר דהם בסוג מספר בני ישראל כשהרהרו תשובה בה שעתא אשר לא ימד דבתשובה נעשו עושין רצונו של מקום אשר לא ימד כי גדלה יוקר חשיבותם והשמחה הוא דיש להם תשובה, עכ"ל. וע"י עוד מש"כ בזה במלכים (א ד).
² **ויש לפרש עדר"ז צחות** דמה שאמר 'לא ימד ולא יספר', דהוא לכאורה לשון כפול דלכאורה הכוונה אחת. אבל לפי דברייתם דהכוונה במש"א דאין מספר הוא משום שאין מספר באיכות, י"ל דזהו מה שאמר לא ימד דהוא דבר שאי אפשר לנו למדו וגם לא יספר.

שתמשך מלכותן שנאמר וכו'. נענה רבן גמליאל ואמר, צדקה תרומם גוי אלו ישראל וכו', וחסד לאומים חטאת, כל צדקה וחסד שעכו"ם עושין חטא הוא להן, שאין עושין אלא להתייהר בו וכו'. אמר רבן גמליאל עדיין אנו צריכין למודעי רבי אליעזר המודעי אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל דכתיב ומי כעמד ישראל גוי אחד, וחסד לאומים חטאת כל צדקה וחסד שעכו"ם עושין חטא הוא להן שאין עושין אלא לחרף אותנו בו וכו'. נענה רבי נחוניא בן הקנה ואמר, צדקה תרומם גוי וחסד לישראל, ולאומים חטאת. אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו, נראין דברי רבי נחוניא בן הקנה מדברי ומדברייכם, לפי שהוא נותן צדקה וחסד לישראל ולעכו"ם חטאת. ע"כ.

ולכאורה יש להבין במה העדיף ריב"ז את פירושו זה של רבי נחוניא בן הקנה בכך שנתן צדקה וחסד לישראל משאר הפירושים שנאמרו ע"י התנאים שם, שאין אומות העולם עושין אלא להתגדל, או להתייהר, או שתמשך מלכותן.

וכבר עמד בזה שם המהרש"א (בח"א ד"ה לפי), וכתב וז"ל: שהוא נותן צדקה וחסד לישראל שהוא אחד מן הסימנים שיש באומה הישראלית, כדאמרינן בפרק הערל (יבמות עט.), אבל אין בהם בעכו"ם מדת חסד כלל, ולכך לא קאי חסד אלאומים וכו', עכ"ל.

האם לא שייך חסד כלל באומות העולם

אך לכאורה יש להקשות, דהא ביבמות שם (עט.) גבי תניינן דוד גזר עליהן איתא שם שלשה סימנים יש באומה זו הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים וכו', כל שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי להדבק באומה זו. הרי מבואר להדיא דשפיר שייך שיהיו ג' סימנים אלו לפעמים גם אצל שאר האומות, וכל שיש בו הסימנים ראוי להידבק בישראל.

וכמו"כ יש להקשות ממה שאנו רואים לפעמים במציאות, שישנם גם בקרב אומות העולם הרבה גומלי חסדים באופן מופלא. [נכמו שידוע על חסידי אומות העולם שהצילו בימי השואה מאות ילדים יהודיים במסיי"נ ממש], ומה אם כן ההבנה בדברי המהרש"א שכתב ד'אין בעכו"ם מדת חסד כלל'?

והנראה בזה, דהנה לכאורה יש לעיין עוד דבמה נחלקו הני תנאים, הרי אף אם נניח כדברי המהרש"א בדעת רבי נחוניא שבעכו"ם אין מידת חסד כלל, וכי התנאים האחרים חולקים בזה, ואטו נחלקו מהי המציאות? ועוד, דמה נפק"מ יש בזה אם יש בהם חסד אלא שעושין להתייהר או להתגדל, או שאין בהם מידה זו כלל, הרי לא איירינן הכא לענין להידבק בהם.

והנראה, דהנה בודאי חסד מעשי מה ששייך לפעולות בני"א בודאי שיש בהם, וכמו שנראה במציאות, ולא נחלקו כלל על מציאות זו, אלא שנחלקו כיצד יש להגדיר את המעשים שלהם, האם יש בזה מהות של מצות חסד, ואיזה דין יש על זה, האם בדרגה של מצות צדקה כישראל שזוכה ומקבל פני שכינה וכל המעלות המבוארות בב"ב שם, ושמותר ב"א ברכות (שם ט:), או שאין גדר מעשיהם מהות של 'צדקה' כלל, אלא רק הטבה בעלמא. והיינו דאם עיקר המעשה שלהם נובע רק מתוך תכונה טבעית, שהוא צורך נפשי ורגשי להעניק עזרה לזולת, וכמו שמצאנו תכונה כזאת אפילו אצל בעלי חיים, שיש כאלו שבטבעם להגן על מי שחסר ישע, אי"כ ממילא המעשה הזה אינו יכול להחשב כלל כמעשה 'חסד' אלא לצורך עצמו, שמפריע לו לראות את הסובלים, וזהו סיבת החילוק בין הגדרת המעשה שהוא במהותו 'חסד' אלא

שנעשה שלא לשמה ורק ממניעים של להתגדל או להתייהר וכדו', לבין מעשה רחמנות שנעשה רק לצורך הנפשי של הנותן, שזה מפיקע את המעשה מלהחשב 'חסד'.

ובזה נראה שנחלקו התנאים, דהסוברים שהצדקה שאומות העולם עושין אינו אלא להתגדל או להתייהר או שתמשך מלכותן, ס"ל שעכו"ם עדיין שייכים במעלת הצדקה וחסד עם כל הסגולות שבהם, אלא דעושין המצוה שלא לשמה וכדו' שזה מקטין את שכרם. [ויעויין במפרשים שכבר חקרו האם ואיזה איסור יש לעכו"ם לעשות שלא לשמה או ע"מ להתייהר וכו']. אולם עכ"פ שייכים מיהא במעלה זו. ועל זה אמר ריב"ז ופסק שראין דברי רבי נחוניא בן הקנה שכל המושג הזה של צדקה וחסד שייך דוקא בישראל, ואילו בעכו"ם אי"ז אלא הטבה בעלמא אך לא בשם צדקה וחסד. ולפי הכרעתו של ריב"ז כאן כך גם פוסקים בשמים כידוע, [וכדמוכח בב"מ ועיין ב"מ פו. גבי רבה בר נחמני]. וממילא נקבע המציאות שאין למעשיהם שם ודין של מעלת הצדקה.

[עוד יתכן לומר שנחלקו ביסוד מצות צדקה, האם העיקר בזה הוא עצם הנתנה, או התכלית מה שיהיה לעני. וכבר האריכו בזה באחרונים ואכ"מ].

המהרש"א לשיטתו שמחלק בין אומה ליחידים

אולם שו"ר דהמהרש"א לשיטתו מובן שפיר ולק"מ, דהנה בגמ' בבבא בתרא (י:): לעיל מיניה איתא שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כוחה של צדקה, אמר להן צאו וראו מה פירש דוד אבא (תהילים קיב, ט) פזר נתן לאבינונים וגו'. והקשה המהרש"א, מה הוצרך שלמה המלך לומר להם ממה שאמר דוד אביו, הא שלמה גופיה אמר נמי הכי (משלי יד, לד) צדקה תרומם גוי וכו'. ותיירך, דהפסוק שכתב שלמה אפשר לומר שמדבר דוקא על גוי וממלכה שעושין צדקה כדלקמן, אבל שאלו לו על היחיד. ועוד תירך, דמהאי קרא "צדקה תרומם" וגו' למדו ששאלו על כך לשלמה וכו'. עכ"ד.

ומבואר בתירוצו הראשון של המהרש"א דס"ל דכל הני תנאים דאיירו בביאור קרא דצדקה תרומם גוי, לא איירו על יחידים כלל, ובזה ודאי דמשכח"ל גם בעכו"ם שיש בעל יחידים שהם גומלי חסדים, וכמו שהוכחנו בזה מלשון הגמ' ביבמות, אלא שבתור אומה וממלכה בזה נחלקו אם עושין להתגדל או להתייהר או שתמשך מלכותן, או שאין בהם מציאות כזו של גמ"ח וכדפירש המהרש"א, וא"כ המהרש"א לפירושו ל"ק מידי, כיון שלמד שדוקא בתור אומה לא משכח"ל בעכו"ם, אבל דוד המלך איירי ביחיד שעושה צדקה עד כמה מגיע זכות צדקתו. ובזה מדויק גם לשון המהרש"א "שהוא אחד מן הסימנים שיש באומה הישראלית וכו' אבל אין בהם בעכו"ם", והיינו שאיירי על האומה, שבאומה הישראלית יש ובעכו"ם לא. אמנם אפשר שגם בתוך האומה בישראל יהיה מי שאין בו ג' סימנים הללו וכן להיפך שבעכו"ם יש יחידים שיש בהם.

גם שלמה אמר פסוקים נוספים

והנה תירוצו הראשון של המהרש"א אינו מובן לכאורה, דהגם דקרא דצדקה תרומם גוי היה אפשר לפרש דוקא בגוי וממלכה, מ"מ הרי שלמה גופיה אמר עוד פסוקים במעלת הצדקה, וכדהביאה הגמ' שם לעיל מיניה (ט:): מקרא דמשלי (כא, כא) רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. וא"כ אכתי קשה מה הוצרך להביא מדברי אביו. וראיתי בפרדס יוסף בפרשת תרומה שהביא לתרץ את קושיית המהרש"א, דהטעם דשלמה המלך

לא הביא דברי עצמו, הוא משום שבזמנו מחמת עושרם הרב לא היתה חשיבות לכסף, וא"כ לא ניתן למדוד את כח הצדקה של הנותנים, משא"כ בזמן דוד המלך ע"ה שהיו הרבה מלחמות, והיתה גם עניות רבה, וכדאיתא בברכות (דף ג:): שאמרו לו "עמד ישראל צריכין פרנסה אמר להם לכו והתפרנסו זה מזה אמרו לו אין הקומץ משיביע את הארי" וכו'. ממילא כוונת שלמה בהביאו מדברי דוד היתה להורות שגם במצבים שקשה, יש לתת צדקה. אלא שלכאורה גם זה אינו מובן, דאדרבה, הכא ששאלו אותו עד היכן כוחה של צדקה, הרי איכא חידוש טפי שאפילו בזמנו שקל היה לתת מכל מקום זכות הצדקה היא עדיין גדולה, וק"ו כשקשה לתת, וא"כ עדיין היה לו להביא את הפסוק שאמר בעצמו.

אמירת דברי אביו

ואולם באמת לכאורה נראה דקושיית המהרש"א לא קשיה כלל, דבודאי אף דשלמה אמר ג"כ בעצמו, מ"מ הביא סיוע מדברי אביו בתהילים שכבר היו שגורים וידועים יותר, [וכדאמר להם "צאו וראו"]]. וביותר, דהא מצד הלכות כיבוד אב היה לו להביא מדברי אביו, דיעויין בשולחן ערוך יורה דעה (סי' ר"מ ס"ו), ומקורו מקידושין (דף לא:). ועיין עוד רש"י סוכה (דף מה: בד"ה יותם) שכתב דיותם זכה בכיבוד אביו, וכל דינין שהיה דן אומרן בשם אביו. ובפשטות משמע דאפילו מה שלא אמר אביו מכל מקום מדין כיבוד אב יש לומר הכל בשם אביו. [ועיין עוד יורה דעה סי' רמ"ב סעיף כ"ג, ובביאור הגר"א ס"ק נ"ט, וברמב"ם בפ"ה מהלכות תלמוד תורה הלכה ט', ועיין עוד במהרש"א בחגיגה דף יד:, ובסנהדרין דף קא.], וא"כ ק"ו הכא שיש פסוק מדברי דוד אביו שחייב לכבדו ולהביא דבריו.

ובאמת דלפי"ז יש לתמוה מאי הוה קשיא ליה כלל להמהרש"א שאמר שלמה בשם אביו, הא אדרבה חיובא נמי איכא בזה, והרי אפילו כשאין הדבר אמת היה מותר לו לומר בשם אביו, וכדאיתא בבא מציעא (דף כג:): בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשני במילייהו, במסכתא ובפוריא ובאושפיזא. ומה שמוותר להם לשנות במסכת זהו משום ענוה, ואם כן הכא נמי שיש בזה גם משום ענוה וגם משום כיבוד אב, דבודאי היה מותר לו לשנות ולומר בשם אביו.

ויתכן לומר על פי מה שכתב רש"י בסוכה שם (מה:): על יותם 'שהיה צדיק ועניו יותר משאר מלכים', וא"כ יתכן דמזה הוה משמע ליה להמהרש"א דשלמה המלך לא היה נוהג כך, אלא דהיכא שהיה לו פסוק משלו לא היה אומר משל אביו, ומשום הכי הקשה. ודו"ק.

האם שייך בעכו"ם יחידים שהם רחמנים

והנה בעיקר דברי המהרש"א שהבאנו לעיל שיש חילוק בין אומה ליחידים, וגבי יחיד שפיר משכח"ל רחמנות גם בגוי, יש לציין דלפי"ז אזדא לה הביאור הידוע מבית בריסק גבי בתיה בת פרעה, דהנה דרשינן בגמ' (מגילה יג, ג): וסוטה יב:): על הפסוק ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור (שמות ב' ה') א"ר יונתן שירדה לרחוץ מגילולי בית אביה. ופירש"י שירדה לטבול לשם גירות. והקשו האחרונים, מנין למדו חז"ל שירדה לטבול לשם גירות, דילמא היה זה לשם רחיצה ממש, וכמו שאכן תירגם בתרגום יונתן בן עוזיאל שהלכה לרחוץ מחמת חוס ושרב. ובספר 'דביר קדשו' הביא מהגר"ד זצ"ל מבריסק (וכן הוא בספר 'שי לתורה' בשם הגאון רמ"ד סולוביצ'יק שליט"א) לבאר ע"פ מעשה שהיה עם הרב מבריסק זצ"ל, שבעלותו עם משפחתו בשנת תשי"א מוילנא לארץ ישראל והפליגו באניה מנמל

אודסה דרך טורקיה, ומכיון שנתעכבה האניה יותר מן הזמן שחשבו בתחילה אזל להם מלאי המזון שברשותם, הרגיש בדבר האחראי על המטבח באניה וניגש למרן וסיפר לו כי יש בבטן האניה סירים חדשים לגמרי ויכול הוא לבשל לרב מאכלים מירקות באותם הכלים. שמח מרן מחד ודאג מאידך, וסיפר זאת להגראי פינקל זצ"ל שאף הוא היה עמם באניה זו, שלח מרן הגרייז זצ"ל את הרה"ג ר' שמחה קפלן זצ"ל שילך עם אותו האחראי ויבעיר את האש בכדי שלא יהיה בישולו בישול נכרי. בדרך למרתף פנה האחראי לר' שמחה ואמר לו נראה שנשלחת עמדי בכדי להבעיר אש למנוע בישול נכרי, דע לך כי אני יהודי כמותך. חזר ר' שמחה וסיפר זאת למרן הגרייז זצ"ל ושמח הרב שמחה גדולה. וביאר את פשר שמחתו, כיון שעד עתה לא ידעתי מה רוצה ממני אותו האחראי כי אם כוונתו לגמול עמי חסד זה לא יתכן מכיון שהגויים מופקעים מחמלה וחסד, ולכן חשב וחסד כל הזמן מה מונח בעזרתו, ועכשיו שנודע כי יהודי הוא הכל מובן, כי ניחון הוא במידה של ישראל שהם גומלי חסדים. [ואומרים בשם הגר"מ גיפטר זצ"ל, כי אם הנך רואה גוי שעושה חסד דע לך כי הינו בגדר 'חולה', כי מידה זו היא סתירה למהותו של הגוי. וכמבואר בגמ' ב"ב י: כל צדקה וחסד שאומות העולם עושים וכו'].

וממילא י"ל דזה גם מה שהכריח את חז"ל לומר שבת פרעה התגיירה, דהראיה היא מעצם מה שהיה בה מידת הרחמנות, דזהו מסימני ההיכר של עם ישראל, וכדאיתא ביבמות (נט.) ג' סימנים יש באומה זו רחמנים וכו', וממילא אם היה לה רחמנות, (שכתוב 'ותחמול עליו'), על כרחך שהיא התגיירה. עכ"ל.

ואולם לפי דברי המהרש"א שהבאנו לעיל שוב אין כל הכרח לומר שמחמת הרחמנות הוי ראייה נתגיירה, דהא אמרינן דכשמודבר על יחיד שפיר משכח"ל גם בעכו"ם מידת רחמנות. ויש לעיין.

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

האם לטיפת דם יש חשיבות של בריה שלימה רק תדום לא תאכלו על הארץ תשפכנו פנים יב- (זו)

כ' הב"י ביו"ד (ר"ס ק), להסתפק, אם ביצה שיש בה טיפת דם חשיבא בריה ואינה בטילה באלף, כמו ביצה שיש בה אפרוח, או דווקא ביצה שיש בה אפרוח חשיבא בריה. ועי' בש"ד (סי' ק' ס"ק ב'). ולכאוד ד' הב"י אינם מובנים,

דבשלמא אם יש בה אפרוח, א"כ האפרוח הוא בריה, אבל כיצד יתכן להבין שטיפת דם יש לו חשיבות בריה. ובפרט שנפיש רברבי דס"ל דאפי' ביצה שיש בה אפרוח ממש, אינה חשובה בריה, וכשיטת הרשב"א ועוד, ע"ש בפר"ח ובאחרונים. ועי' בכרתי (סי' ק' ס"ק ד') שתמה כן: ביצה שיש בו דם יש להקל, ואין מקום להחשיבו בריה כלל, דהא אין איסורו רק מחמת דם ביצים, ומה בריה הכא, וזה פשוט, ולא ידעתי מה מה מקום ספק יש בזה. ע"כ.

ובשו"ת מהרלב"ח (סי' פח על הר"מ ה"כ) כ' לבאר וז"ל: ואפילו שלא נתרקם האפרוח מכל וכל, אם יש דם בביצה ואנו אוסרין אותה מטעם רקום, הרי הוא כאילו נוצר האפרוח ונקרא בריה. עכ"ל. ועדיין צ"ב מדוע יש לטיפת דם חשיבות בריה.

ואולי י"ל בזה,

דהנה כ' הערוך השולחן אה"ע (סי' כג), וז"ל: חוב קדוש מוטל על האדם לשמור זרעו שלא תלך לבטלה ח"ו כי קודש היא, וכבר מצאו חכמי הטבע ע"פ זכויות מגדלת, שבטיפת זרע י"ש כל תמונת האדם, והמוציאה לבטלה כאלו הורג נפש ח"ו. עכ"ל. וכמדומה שהראשון שגילה זאת הוא בספר הברית למה"ר פנחס אליהו מוילנא (מאמר טז נפש הצומח שבמדבר, דף עו ד"ה המוליד). והובא בשו"ת רב פעלים ח"ג (אה"ע סי' ב'). ועי' בס' פרדס יוסף – בראשית (א' יב) שכ', שכן הוא גם בגרעיני עץ פרי. והמעין בדברי האבן עזרא (תהילים קלט טז) יראה, שכבר ידע את כל זה. ע"ש.

ולפ"ז א"ש ד' הב"י, דחזינן דבטיפה א' יש בריה שלימה, ורק שאינה ניכרת לעין. ומבואר מאוד מדוע יש לטיפת דם חשיבות של בריה. והבן.

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ

תודה ולחמה ממעות מעשר שני

וְאֶכְלֶתָּ לְפָנַי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּמִקְוֵם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁבְּךָ שְׂמֹו שְׁם מַעֲשֶׂה דִּנְגָן תִּירְשֶׁן וַיִּצְהָרְךָ (יד, כג)

לחמי תודה מחיטין הלקוחות ממעות מעשר

במנחות (פא): שנינו 'האומר הרי עלי תודה ולחמה מן המעשר, יביא, ולא יביא מחיטי מעשר שני, אלא ממעות מעשר שני. ובגמרא, רב נחמן ורב חסדא דאמרי תרוייהו, לא שנו, שלא יביא לחמי תודה אלא מחיטי מעשר שני, דהיינו מהחיטים שהם עצמם הופרשו למעשר שני, אבל מחיטין הלקוחות ממעות מעשר שני, שפדה את המעשר השני, וקנה בהם חיטים, יכול לעשות מהם לחמי תודה, וכן אמר רבי זירא. ואמר לו רבי ירמיה, אפילו מחיטין הלקוחות ממעות מעשר שני לא יביא, אלא אם לקח לכתחילה חיטים ממעות המעשר בשביל לחמי תודה.

וביאר רבי ירמיה את צדדי הנידון, שאלו המתירים לעשות לחמי תודה מחיטין הלקוחות ממעות מעשר שני, למדו שההיתר להביא לחמי תודה ממעות מעשר שני נלמד משלמים, כי התודה נקראת 'תודת שלמי', והמקור שאפשר להביא שלמים ממעות מעשר שני נלמד בגזרה שווה 'שם שם' ממעשר, שנאמר (דברים כז ז) 'זובחת שלמים ואכלת שם', ואף במעות מעשר שני נאמר 'ונתתה בכסף ואכלת שם, וכיון שתודה היא בכלל שלמים, הרי יש ללמוד, כי מה שלמים אין גופן מעשר, שהרי אינם תבואה, אף לחמי תודה, הבאים מן התבואה, מביאים אותם רק כשאינו גופן מעשר, ולפיכך לא יביא את לחמי התודה מחיטי מעשר שני עצמם, אבל חיטין הלקוחות ממעות מעשר שני, שאין גופן מעשר, יכול לעשות מהם לחמי תודה. ואילו רבי זירא סבר, שהמקור שאפשר להביא לחמי תודה ממעות שני, נלמד משלמים, ושלמים למדו 'שם שם', ממעשר, ויש ללמוד שכשם שלמים אינם ממין מעשר, אף תודה אין מין מעשר, ולפיכך לא יביא לחמי תודה מחיטין הלקוחות ממעות מעשר שני, כיון שהם ממין מעשר.

וכתבו הקרן אורה ושפת אמת, כי אף שלמדו מפסוק זה שאפשר לקנות בהמה מכסף מעשר, והוצרך הכתוב לרבות שאפשר להביא שלמים ממעות מעשר, משום שיש בהם חלק שאינו נאכל, ואילו הם האימורים, ומעשר שני ניתן רק לאכילה ושתיה. אולם עדיין קשה, שאם כן למה הוצרך הכתוב ללמד שלחמי תודה באים מכסף מעשר, והרי הם נאכלים לגמרי.

האם ראוי לקנות בהמה לאכילה ממעות מעשר

עוד הובא בגמרא שם משנה במעשר שני (פ"א מ"ד) 'הלוקח חיה בכסף מעשר שני לזבחי שלמים, או בהמה לבשר תאווה לא יצא העור לחולין', ופירש רש"י שכך ראוי לעשות, ליקח ממעות מע"ש בהמה לשלמים או חיה לבשר תאווה, והעור יוצא לחולין, אבל אם שינה ולקח חיה לשלמים או בהמה לבשר תאווה, לא יצא העור לחולין, כי חיה אינה ראויה לשלמים. והר"ש במעשר שני שם תמה, למה הלוקח בהמה לבשר תאווה לא יצא העור לחולין, ואילו של חיה יצא לחולין, וכתב שכיון שדרשו במעשר 'שם שם' משלמים, בבהמה הראויה לקרבו לא יצא לחולין אא"כ תקדש לשלמים, והקשה השפת אמת שהרי כל מה שאין לקנות בהמה לבשר תאווה, הוא רק מדרבנן, ואדרבה, הוצרך הכתוב לרבות שמונת לקנות שלמים, אף שיש בהם חלק האימורים, ואם כן מסבא בשר תאווה מותר לקנות לכתחילה, ואיך כתב הר"ש שמן התורה ראוי שלא לקנות בהמה לבשר תאווה.

אכן מלשון רש"י שם 'דכך הוא הדין לעשות ליקח ממעות מעשר שני בהמה לשלמים וחיה לבשר תאווה' משמע שאין הפסוק מלמד שיש היתר לקנות שלמים ממדי מעשר שני, משום שרק קדושת דמים אינה חלה על קדושת מעשר שני, אבל קדושת הגוף חלה עליו, אלא שקדושת מעשר שני עניינה הוא שהמעשר יהיה נאכל, והיחידוש הוא שעומד גם לאכילת בשר שלמים, וראה בפירושו הרא"ש (מע"ש פ"א מ"ג) שמצוותו של המעשר לקנות בו שלמים להקריבם ולאכלם. ויותר מזה מבואר בדברי הרמב"ם (מע"ש פ"ז ה"ח) שאם קנה בהמה לזבחי שלמים ממעות מעשר שני, פקעה קדושת מעשר שני ממנה, ואם נפל מום בשלמים, פודה את הבהמה, ואין המעות קדושים בקדושת מעשר שני, הרי שבקניית שלמים באו המעות לתכלית נעלה יותר, וכבר אינם עומדים לאכילת מעשר שני, ויתכן שלפיכך כתב הר"ש שמן התורה לכתחילה ראוי שלא לקנות בהמה לבשר תאווה.

קדושת מעשר שני פוקעת כשקונה בו שלמים

ואמנם הר"ש שם הביא מדברי הספרי שהמקור ליקח בהמה מכספי מעשר שלמים, הוא מגזרה שיהו 'שמחה שמחה', ומבואר מדבריו, שהלימוד שאפשר להביא מעשר שני לשלמים, אינו מרבה את השלמים לדין אכילת מעשר שני, אלא מצד שקדושת מעשר שני עומדת לקנות בה קרבן, ומה בהם עולה, הוא משום שלמדוהו מ'שמחה', ושמחה היא רק בדבר שיש בו אכילה, ולפיכך קדושת מעשר שני פוקעת כאשר קונה בו שלמים, כי בא לתכליתו, ומטעם זה צריך פסוק גם ללמד שאפשר לקחת לחמי תודה במעות מעשר שני, אף שלחמי תודה נאכלים לגמרי, כי אין זה היתר לקחתם משום שיש בהם אכילה, אלא אדרבא, זה הוא יעודם לעלות לקרבן, והכתוב מגלה באיזה קרבן מתקיים יעודם. וכן עולה מדברי התוס' (פב ע"א) על מה ששנינו שאין מביאין נסכים אלא מן החולין, וכשמביא התודה ולחמה מן המעשר, לא יביא נסכיה מן המעשר, ואפילו אם פירש ואמר 'הרי עלי שלמים ונסכיהם מן המעשר', וביאר רש"י שלא התירה תורה להביא ממעשר שני כי אם שלמים לאכילה, ולא נסכים שעולים כליל, ובתוספות כתבו שהמקור לזה מדרשת הספרי, שמיעט עולות שלא להביא מן המעשר, דבעינן אכילה שיש בה שמחה, יצאו עולות שכולן למזבח, ואין עמם אכילה. הרי שחסרון האכילה אינו מצד החיוב לאכול מעשר שני, אלא אף

יש מעלה להביאו כקרבו, כשאין בו אכילה אין בו 'שמחה'.

ויש מקור לכך בירושלמי (מע"ש פ"א ה"ב, פ"ג ה"ב), שנחלקו אמוראים בלוקח בהמה ממעות מעשר והקדישה לשלמים, האם קדושת השלמים חלה על קדושת המעשר, ושתיהם קיימות, או שמא בחלות קדושת השלמים פוקעת קדושת המעשר, ונפקא מינה אם ילדה בהמה זו בכור, האם יקרבו אימוריו למזבח כדין שלמים, או שמא יש בהם קדושת מעשר, ואינו יכול להפסידם בהקטרה. והוכיח הירושלמי ממה שאינו יכול להביא לחמי התודה מחיטי מע"ש, ולמה אינם שלמים שקדושתן חלה על בהמת מע"ש, ובהכרח שקדושת שלמים מפיקה את קדושת המעשר, והיינו דוקא בהמה שאינה גוף המעשר, אלא שהקדושה חלה עליה ממעות מעשר, אך החיטין שהן עצמם מעשר, א"א להפקיע קדושת מע"ש זו בחלות קדושת תודה עליהן, הרי שאין שתי הקדושות קיימות יחד. [ראה שם שמונת להביא לחמי תודה מחיטין הלקוחות במעות, והקשה מה בין אלו לחמים שעשאן מחיטין עצמן, ותיירץ שבלקחה פקעה תורת מעשר, ולכן יכול להביא מחיטין הלקוחות במעות מעשר, ומבואר שמעשר עצמו לא פקע.]

מחלוקת בבלי וירושלמי בגדר לחמי תודה של מעשר

אולם מדברי הבבלי מבואר שלא סבר כן, שהרי אמרו שהטעם שאין מביא לחמי תודה מחיטי מעשר הוא משום שלמדו שלמים 'שם שם' ממעשר, מה שלמים אין גופן מעשר, אף תודה אין גופה מעשר, לאפוקי חיטין שגופן מעשר, ולא משום שאין קדושת לחמי תודה מפיקה קדושת מעשר. וראה בדרך אמונה (מע"ש פ"ז ה"ב ביאור הלכה ד"ה שהשלמים) שהוכיח שהבבלי חולק על סברת הירושלמי שבלקחת השלמים פקעה קדושת מעשר, כי לפי סברת הירושלמי לא צריך את הדרשה מקרא ד'שם שם' לחלק בין חיטי מעשר לחיטין שנלקחו בדמי מעשר, שהרי בחיטי מעשר אין כלל לקחה שתפקיע קדושת מעשר, וכיון שהבבלי דרש מ'שם שם', בהכרח שסברת הבבלי היא שהתורה התירה לקחת שלמים מדמי מעשר, ולכן הוצרך ללמוד מקרא שלא התירה לקנות אלא בדמים שאין גופן מעשר, ולא בחיטי מעשר עצמן.²¹

ומבואר שנחלקו הבבלי והירושלמי בגדר חלות לחמי תודה על מעשר, שלדעת הירושלמי יעוד המעשר לשלמים תלוי בהפקעת קדושת המעשר, כי א"א להחיל שתי קדושות, וההפקעה חלה רק על ידי לקיחת השלמים, ולכך צריך שיקנה את החלות ממעות מעשר, ולא יעשה את חיטי המעשר לחלות

תודה, ואילו לדעת הבבלי כיון יעוד המעשר לשלמים נאמר רק על מעות מעשר, וקדושת המעשר לא פקעה, אלא אדרבא מתקיימת בקרבן, שהוא גמר מצוותו, אלא שבדין הקרבן נאמר שלא יביא ממין מעשר, שהוא מן החיוב, ולכן אינו יכול להביא חיטי מעשר, אך יכול להביא מהקנינות למעשר.

בהקדש החיטין ללחמי קרבן מתקיימת בהם תכלית המעשר

ויש להתבונן לדעת הבבלי, איך נתפסת בחיטין קדושת תודה אחר שכבר התקדשו בקדושת מעשר שני, והרי בגמרא שם מצינו מימרא דרבי אמי 'המתפס מעות מעשר שני לשלמים לא קנו שלמים, מאי טעמא, דלא אלימא קדושת שלמים למיחל על קדושת מעשר שני'.²²

ובפשוטו יש לומר שדברי רבי אמי נסו בו רק על מתפס באותן מעות, אך כשבא לקנות במעות אלו בהמת שלמים אין זו הוספה על קדושת המעשר, אלא העמדת המעשר עצמו לקדושה, והרי לכך יעדנו התורה. אולם טעם זה שייך רק כשבא לקנות בקדושת המעות בהמה שגופה יהיה שלמים, אך לא בחיטים שהן עצמן היו קנויות במעות מעשר, וכבר חלה בהם קדושתו, ואיך יוסיף עליהן קדושת לחמי תודה.

ובהכרח שההיתר הוא רק כאשר בא להחיל קדושה גמורה של שלמים על המעשר שני, והרי זה כמו שהתיר הכתוב לקנות בהמת שלמים מכספי מעשר, ואף אם קנאה תחילה במעות מעשר לבשר תאווה, יכול אח"כ לעשותה שלמים, כי לתכלית זו יעדה התורה את המעשר, ומה ששינוי שאין להתפס קדושת שלמים על מעות מע"ש, הוא רק לגבי חלות קדושה על הדמים, שאינו יכול להחיל בהם קדושה אחרת מקדושת מע"ש שעליהם, כי בזה עדיין לא מתקיים יעוד המעשר, אך כאשר מעמיד בהמה או חיטין של מעשר להקריבם כקרבו, אזי חלה קדושה עליהם, כי מתקיימת בהם תכלית המעשר שני.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק

יצאה לחו"ל לקברי צדיקים

פִּי אֲתָם עֲבָרִים אֲתֵּי הִיָּדָן לְבֵּא לְקִשְׁתְּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לְכֶם וּיְרִשְׁתֶּם אֹתָהּ וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ. וְיִשְׁמַרְתֶּם לְעִשׂוֹת אֶת כָּל הַחֻקִּים וְאֵת הַמִּצְוֹטוֹת אֲשֶׁר אֲנִי נָתַן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם (יא, לא-לב)
איתא בגמ' בכתובות דף ק"ע"ב לעולם ידור אדם בארץ ישראל וכו' ואל ידור בחוץ לארץ וכו' לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלוהים אחרים וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים, אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד עבודת כוכבים ע"ש, וכן איתא בגמ' בגיטין דף ע"ו ע"ב וכן הוא בספרי פרשת ראה "מעשה ברבי יהודה בן בתירא ורבי מתיא בן חרש, ורבי חנינא בן אחי ורבי יהושע שהיו יוצאים לחוץ

²¹ וראה לשון הקרית ספר (מע"ש פ"ז) 'קדושת שלמים אינה חלה על קדושת מעשר, דממון גבוה הוא ולא חייל עליה קדושה אחרית, כדליפנין מכל בכור אשר יבוכר, דלא שייך ביה קדושה אחרית, אלא בכורה'. ולכאורה תמוה, א"כ איך חלה הקדושה לדעת רבי יהודה שאמר מע"ש ממון הדינו, והלא סו"ס יש בו כבר קדושה של מע"ש. ובקהלות יעקב (מנחות כט) כתב שלרבי יהודה שמע"ש ממון הדינו, בהכרח שקדושתו קלה, ולכן חלה עליה קדושת שלמים החמורה ממנה.

לארץ והגיעו לפטליא וזכרו באר"י, זקפו עיניהם וזלגו דמעוניהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה (דברים יא לא לב) וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים והמשפטים לומר לך ששקולה ישיבת ארץ ישראל כנגד כל המצוות. ומבואר דהוא ענין ישיבת ארץ ישראל, אבל יש להבין מדוע הוא ככל המצוות.

וכדברי הגמ' בכתובות איתא בתוספתא פ"ה דע"ז ה"ב, ולמד כן ממה שאמר יעקב ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים וכל הדר בחו"ל דומה כאילו אין לו אלוה. וכן פסק הרמב"ם בהל' מלכים פ"ה ה"ט אסור לצאת מאר"י לחו"ל לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכ"ס ויחזור לארץ וכן יוצא הוא לסחורה אבל לשכון בחו"ל אסור אלא אי"כ חזק שם הרעב וכו' ואעפ"י שמוותר לצאת אינה מידת חסידות שהרי מחלוך וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום עכ"ד.

ומקור דבריו הם מדברי הגמ' בב"ב דף צא ת"ר אין יוצאין מא"י לחו"ל אלא א"כ עמדו סאתים בסלע א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדה סאה בסלע לא יצא, וכן היה רשב"י אומר אלימלך מחלוך וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נעשנו שיצאו מאר"י לחו"ל, ע"ש, והנה מבואר מדברי הרמב"ם דהאיסור לצאת לחו"ל לעולם לומר שאיסור זה הוא לעולם גם בזמן שאין בית המקדש קיים, והכי פסק בשו"ע יור"ד סימן רס"ז, ובביאור הגר"א כתב שם שמקור דבריו שדין זה נוהג אפילו בזמן הזה הוא מלשון הברייתא בגמ' בכתובות "לעולם ידור אדם באר"י". ע"ש, ובשו"ת חת"ס יור"ד סימן רל"ז כתב בה"ל: מ"מ א"י עדיף מחו"ל בכל הזמנים בלי ספק עכ"ד.

ובגמ' בגיטין דף ע"ו ע"ב איתא כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הווי מיפטרי משום דאסור לצאת מארץ לחו"ל עכ"ד, ובאבות דרבי נתן (פרק כח ה"ב) כתב חכם הדר בארץ ישראל ויוצא חוץ לארץ פגם.

והנה מצינו פעמים שמוותר לצאת לחו"ל בב"ב דף צא ע"א איתא ת"ר אין יוצאין מארץ ישראל לחו"ל אלא א"כ עמדו סאתים בסלע א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדה סאה בסלע לא יצא וכו' ומבואר דאין יוצאין אלא בכה"ג, וגם משמע בפשטות דהאיסור הוא לצאת, ומשמע דהוא אפילו ע"מ לחזור, ובתוספתא מע"ש ע"ז דף ה"ב ע"ב גם איתא כן לא יצא אדם לחו"ל אלא א"כ עמדו סאתים בסלע וכו', ובשו"ת מהריט"ד הישנות (ח"א סימן פה) כתב שחוזרים למקומם חייב לחזור למקומו באר"י, ע"ש, הרי דהוא ע"מ לחזור, ואפ"ה הוא אסור.

וכן בגמ' בע"ז דף יג הובא ואם היה כהן מטמא בחו"ל לדון ולערער עמהם ומטמא ללמוד תורה ולישא אשה, וא"כ משמע דמוותר לצאת לחו"ל מאר"י אפילו שהוא כהן, ומ"מ התם כתבו התוס' בזה"ל: ודווקא בהנך מצוות שהן חשובות ללמוד תורה שגדול לימוד תורה שמבי אלדי מעשה ואשה נמי דכתיב לא תהו לבראה אבל לשאר מצוות לא, עכ"ד, וא"כ משמע דוקא זה, ואולם איכא למימר דהתם דוקא לכהן אבל לישראל היה לשאר מצוות אף לדעת התוס'.

ובלא"ה י"ל לפי מה שכתב בשאלות דרב אחאי (פרשת אמור סימן קז) כתב בזה"ל: הנך דקלי וכשי"כ לשאר מצוות שהם חשובות עכ"ד, וא"כ לפי דבריו ה"ה הכא דיש להקל, אלא דכדברי התו"ן כן הוא שיטת הרמב"ם בהל' מלכים פ"ה ה"ט שאסור

לצאת לחו"ל לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה ומשמע שדוקא ככה"ג והוא לאו דקוא לכהן, אולם אף בדעת הרמב"ם כתב בספר תורת חיים עמ"ס ע"ז דף יג לדקדק מדברי הרמב"ם בהל' אבל פרק י"ג הי"ד שכתב בזה"ל: מותר לכהן להטמא בבית הפרס או בחו"ל לדבר מצוה כגון שהלך לישא אשה או ללמוד תורה עכ"ד, ומשמע שכתב שמוותר ליטמא לדבר מצוה כגון לישא אשה וכו' ומשמע מדכתב כגון דלאו דוקא הני אלא דה"ה לשאר מצוות. אלא מדברי הכס"מ בדעת הרמב"ם מוכח כמו שיטת התוס'. וכן הוא בשו"ת הרשב"ץ ח"ג סימן רפ"ח דכתב שאין להתיר לצאת מאר"י לחו"ל אלא למצוות תלמוד תורה ולמצוות כיבוד אב ואם ע"ש.

ובמהר"ל בחידושו למסכת כתובות העיר ע"ד בתוס' שאם מדובר שיוצא לחו"ל ע"מ לחזור אז לא רק לצורך מצוה אלא אפילו לדבר הרשות ע"ש, וא"כ כ"ש הכא בנ"ד, וכחאי שיטה דאם חוזר ליכא איסורא, כן הוא כבר מפורש בשלטי גיבורים (פ"ג דשבועות) בתו"ד דהציאה ע"מ לשוב אינה עבירה דעיקר ההליכה והציאה תלוי בדירה, וכיון שהוא דר באר"י אם הולך ע"מ לחזור שפיר דמי, וי"ל דהכי מדיוק מדברי הגמ' בתכובות דלעולם ידור וכו' והיינו דכל האיסור הוא רק לדור, והכי הוא שיטת המהרי"ט בקידושין דף לא ע"ש.

וטעם האיסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל : א. י"ל לפי דעת הרמב"ם שהוא משום מצות ישוב אר"י (במדבר לג ג) וכתב שם שמצות ישוב אר"י הוא בכלל מצוות הכיבוש שנאמר "והרשתם את הארץ וישבתם בה" ומצוה זו נוהגת לדורות, וכ"כ בספרי בפרשת ראה פיסקא פ'. וכן הוא דעת הרמב"ם בהשגות לספר המצוות שכחת העשין מצות רביעית כתב ברשימת העשין שהרמב"ם לא מנה מצוה רביעית שנצטוונו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה הוא אומרם להם והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ וכו' ע"ש ומבואר דמקיים מצות עשה בכל רגע ורגע, והנה אף שכן הוא דעת הרשב"ץ והרשב"ש, אבל בספר מגלת אסתר כתב שהרמב"ם חולק וס"ל דאין מצות ישוב אר"י נוהגת לאחר גלות ישראל מעל אדמתם, ואין זו מצוה הנוהגת לדורות, אולם מבואר מדברי הרמב"ם בהל' אישות סוף פ"ג ובהל' עבדים פ"ח ה"ט כתב שמצוה זו נוהגת גם בזמן הזה, וכן כתב בפאר הדור סימן קפ, ואף דבכנסת הגדולה (יור"ד סימן קלט סקל"ג) כתב שהוא מדברי סופרים מ"מ סו"ס הוי מצוה. ומ"מ שייך את האי עניינא שכתב בשו"ת הריב"ש (סימן שסז) שמצות ישוב אר"י לתועלת לכלל ישראל שלא תשאר ארץ קדושה ביד הגוים ע"ש, ולכן הותר לדאוג לקנות הדירה מהגוי אפילו בשבת וכמבואר בריש גיטין ועיין, והנה לפי דברי הרמב"ם דהוא בכל זמן יהיה אסור אפילו ע"מ לחזוא אולם לפי דברי הריב"ש גם ע"מ לחזור ליכא איסורא

ב. ברשב"ם במס' ב"ב דף צא צא כתב בטעם האיסור, לפי שהוא מפקיע את עצמו ממצוות התלויות בארץ, וזה גם שייך באשה, וכמו שכתב בספר חסדי אבות שבסוף ספר יבין דעת סימן כ"ד דאף לדעת הירושלמי שאשה פטורה משיבת אר"י מ"מ משמע מהגמ' בב"ב שם עה"פ הזאת נעמי חזיתם נעמי שיצאה מאר"י לחו"ל מה עלתה בידה, ומשמע שגם אשה מצווה בזה, משום שמפקעת עצמה ממצוות התלויות בארץ. ומשמע מדבריו

דס"ל כשיטות דליכא היום מצות ישוב אר"י. וכה"ג כתב בשו"ת תשב"ץ (ב ב') כתב שהוא מקדושת המצוות התלויות בארץ שניתן לקיים רק באר"י. ג. בלחם משנה עה"ר שם, כתב ע"פ דברי רש"י בכתובות דף קיא ע"ב מפני קדושת המקום, ע"ש.

ד. בס' חכמת אדם (בס' שערי צדק שער משפט הארץ פ"א ה"ד) כתב הטעם כדי שלא תשאר ארץ ישראל ריקה מישראל המתפללים בעד כלל ישראל ותפלתם בא"י מקובלת יותר, וכך משמע בגמ' ערכין דף ל"ב ע"ב.

ה. במאירי בסוף מס' כתובות כתב עוד טעם, דהנה נאמר שם כשם שאסור לצאת מא"י לקבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, וכתב שם המאירי ז"ל לפי שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצוין שם דינו כאר"י, שכל מה שאמר לא אמרו אלא מפני שסתם חו"ל אין חכמה ויראת חטא מצוין בה לישראל מרוב הצרות ועול הגלויות שסובלים שם, אלא א"כ ע"י עמל גדול וצער גלגול סבל הצרות והתיאוש מהם לעבודת ה', וסתם אר"י חכמה ויראת חטא מצוין בה עד שמתוכם משיגים כבוד בוראם וזוכים להנות מזיו השכינה וע"ז אמרו אפילו שפחה שבאר"י מובטחת לה שהיא בת העוה"ב עכ"ד. וע"ע בארצות החיים (שער ה') מה שכתב להאריך בזה.

והנה כטעם הלחם משנה כע"ז כתבו בשו"ת חתם סופר (יור"ד סימן רלד) וכן במור וקציעה (או"ח סימן שו) ובספר פאת השולחן (ג' סקכ"ב) משום קדושת השכינה בארץ, ובחזו"א (שביעית סימן ג' יט) כתב ששני הטעמים אמת, גם הטעם של קדושת השכינה וגם משום קיום מצות התלויות בארץ, אולם בשו"ת אבני נזר (יור"ד ח"ב סימן תנד) כתב שיהיה נפק"מ בין הטעמים כשאר יוצא ודעתו לחזור מיד, דלטעם ההפקעה ממצות מותר לצאת דהרי בדעתו לחזור אבל משום הפקעת קדושת השכינה אין להתיר דאוריא דאר"י מחכים כדאיתא בב"ב דף קנח ע"ב, ומתו"ד משמע טעם שיש משום דאוריא דאר"י מחכים, וע"ע בשו"ת משנת יוסף (ח"ח סימן קכד) מה שהאריך בזה, וע"ע באור החיים הקדוש (פרשת קדושים יט כג) שאוויר של ארץ ישראל מחכים ומטרה את הנפש.

ומ"מ בנ"ד מצאנו כמה טעמים להיתרא א. ע"מ לחזור, ובנ"ד פסק בברכי יוסף (או"ח סימן תקס"ח) שמותר לצאת ע"מ לחזור, והביא כן בשם שו"ת שדה הארץ (ח"ג אבן העזר סימן יא) שסו"ס דכיון דחוזר אין איסורא. וכן הביא בשערי תשובה או"ח סוף סימן תקס"ח ב"ד בהליכה ע"ש.

אולם בשו"ת פרי הארץ ח"ג יור"ד סימן ז' משמע לאיסורא וז"ל: שאלה איש ישראלי שהוא מתושבי הארץ אם מותר לצאת לחוץ לארץ לזיירה על קברי הצדיקים שבחוץ לארץ על מנת לחזור לארץ או לא תשובה באופן דהגם דמנהגן של ישראל להשתטח על קברי הצדיקים תורה היא מכל מקום אין הדבר הזה מצוה ואפילו מדברי סופרים רק מנהג בעלמא ומעתה לצאת מהארץ לחוץ לארץ חזי לי דליכא ספיקא כלל דאסור ואמינא לה מעובדא דסוף כתובות ההוא גברא תפלה ליה יבמה בי חוזאה אתא לקמיה דר' חנינא אמר ליה מהו למיחית וליבמה אמר לו אחיך עובדא דאפילו לישא אשה או יבמה שהיא מצות עשה מן התורה אינו יכול לצאת לחוץ לארץ על אחת כמה וכמה לצאת להשתטח על קברי הצדיקים שבחוץ לארץ דלא נמצא בזה צד סרך מצוה דאינו יכול לצאת ומצאתי אילן לישען עליו מיוחסי כהונה הוא הרא"ש כמורה"ר יצחק הכהן יצ"ר בספרו הנכבד והנורא אשר האירה הארץ מכבודו זה שמו לעולם ויעש לו בתים בתי כהונה

ובתי דינים בסימן כ"ג על ענין הכהנים ההולכים להשתטח על קברי הצדיקים צלל במים אדירים ולא מצא צד היתר בדבר לפום דינא וכתב דאולי נגלה להם מסוד ה' ליראיו אף אני אביא לנידון דידן דאין להקל לצאת מהארץ לחוץ לארץ עכ"ד. ומ"מ מבואר מדברי הבתי כהונה דיש להקל דכיון שחוזר לסחורה ק"ו לשאר מצוות כשחוזר מיד ולכן מותר להתשתטח על דבקי צדיקים להתפלל על צרכיו ואף שאינו בגדר מצוה, עוד טעם כתב להתיר בבתי כהונה שם בשם ספר בתי כהונה שהרי מצונו צד בראשונים שאפילו לכהנים מותר לטמא על קברי צדיקים כל שכן כלפי יציאה מאר"י לחו"ל שיתכן שבדעתו לחזור אין איסור כמו שמצינו את שיטת הרדב"ז גבי יציאה למצרים שאין איסור בדעתו לחזור. ועוד דהא משמע דהוי דבר מצוה,

וכן כתב בשדי חמד (מערכת ארץ ישראל סימן ז' אות א') הביא מהשדה ארץ שמותר לצאת מאר"י כדי להשתטח על קברי צדיקים כיון שדעתו לחזור ומצוה להתפלל עלינו שייגנו עלינו כמו שכתוב בכלל בן יפונה ע"ש, וכן בהאי דינא נשאל מרן הגריש"א והו"ד בספר וישמע משה ח"ב עמ' שנד האם יש היתר לצאת לחו"ל כדי להתפלל שם על קברי צדיקים, והשיב יש שיטת שהשלטי גיבורים שמתיר לצאת מארץ ישראל לצורך באופן שדעתו לחזור מיד והכי נמי לנסוע כדי להתפלל מקרי צורך וכשנוסע ע"מ לחזור מותר עכ"ד. והטעם דכיון דהוא מצוה גדולה, וכן כתב בשו"ת יחווה דעת (ח"ה סימן נז) וכן העלה בשו"ת ברכת יהודה (ח"ב עמ' ער).

ב. צדיקים שהיה דבוק בהם בחייו, והנה בספר אהלך אמינך (דף תסב) כתב להעיר למה צריך לצאת לחו"ל להשתטח על קברי צדיקים המבלי אין קברי צדיקים מספיק בא"י קברי אבות תנאים ואמוראים, ותיריך שמדובר בצדיקים שהיה דבוק בהם בחייו כי בודאי יש תועלת מיוחדת להיות על קברם בדוקא.

ג. אם מרגיש התעוררות מיוחדות לצדיקים שלומד עתה מתורתם, ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סימן סא) כתב בשם הגאון הצדיק בעמח"ס לשם שבו ואחלמה שאמר כי בקברי צדיקים אמיתיים בחו"ל השכינה שורה ומקום זה חשוב כארץ ישראל ולכן אם מרגיש התעוררות מיוחדת לצדיקים מיוחדים שלומד מתורתם לבוא על קברם ממש יש בזה מצוה ע"ש. אולם בספר פניני תפילה (עמ' קיג) נשאל מרן הגריש"א, היכן עדיף להתפלל בכותל או במירון, ענה מעולם לא זהה שכינה מהכותל המערבי, ונשאל הרי הלשם אומר שהשכינה שורה בקברי הצדיקים, וענה זה כמו שהארת השכינה אך בכותל זו השארת שכינה ממש. וכן מובא בספר שערי אר"י (עמ' רעז) שבקרי צדיקים בחו"ל הוי כמו א"י שכיון בתחית המתים הצדיקים הקבורים בחו"ל מתגלגלים לארץ במחילות כיון שפתחיהן של המחילות בא"י גם המחילות עצמן דינם כאר"י, וע"ע בזה בספר שכון בארץ הזאת (עמ' שצו) להרה"ג מרדכי ציון שליט"א.

וכה"ג הביאו מהרב מאיר סנדר שליט"א בשם הגאון רבי עזריאל אורבאך שליט"א שלכתחילה אין היתר לצאת לקברי צדיקים לחו"ל אולם יש לתת טעם ליישב מנהג ישראל בענין נסיעת החסידים לקברי רבותיהם שכיון שמקושרים לרבותיהם בלב ובנפש ממילא יש לדמות זה להיתר לבקר את בני משפחתו בחו"ל.

ד. תפילה על מזונות הוי כמו מזונות - ובשו"ת משנת יוסף (חלק א' סימן נה אות ב') הקשה שכ"ז לשיטת שמותר ע"מ לחזור אבל לדעת התוס'

והרמב"ם סו"ס איכא איסורא, וכתב ליישב שם די"ל על פי דברי פאת השולחן הנ"ל דטעם היתר היציאה לסחורה הוא משום שעצם הסחורה היא ענין של חיי נפש גם אם עכשיו אינו יוצא משום רעב דוקא ואם כן גם תפילה היא חיי נפש לא פחות מסחורה כדאשכחן בשבת י' ע"א דתפילה נקראת חיי שעה ופירש רש"י משום שהיא לרפואה לשלום ולמזונות ואם כן כמו שלצרכי מזונות יוצאים כדי לסחור ולהביא על ידי זה למזונות כמו כן יוצאים כדי להתפלל שיזכה למזונות ולשאר צרכי חיי נפש. ע"ש, והוא כמו שמבואר בפרי הארץ י"ד סימן ז' והבאנו דבריו לעיל.

ה. חשיב דבר מצוה, ובשו"ת משפטי צדק (סימן עד) כתב שלא ידענו איזו מצוה יש להתשטח על קברי צדיקים ולפי"ז היה נראה שאין לצאת מאר"י לחו"ל להשתטח על קברי הצדיקים אפילו ע"מ לחזור, ומי"מ כתב שהרי הב"י בסימן תקסח כתב בשם המהר"ל שהנודר ללכת על דברי צדיקים וכו' ומשמע שהוא נדר מצוה וכן המהר"ח"ו כתב שיש עיקר לזה ע"ש.

וכה"ג להיתרא העלה בשו"ת עטרת פז (סימן י' עמ' רכא) ששרי דאם מצינו שכתבו הפוסקים שחשיב השתטחות על דברי צדיקים למצוה לגבי טומאת כהנים כ"ש דחשיב הכא מצוה לגבי יציאה מאר"י לחו"ל או מירושלים לשאר ערי אר"י וגם משום דבכי הא אין איסורא דכיון דדעתו לחזור לפי משי"כ הרדב"ז לענין ישיבת מצרים זמן הזה ע"ש.

ו. ועוד יש להתיר ע"פ משי"כ בשדי חמד (מערכת א' כלל רמו) כתב להוכיח מדברי הסמ"ג (לאוין סימן רכז) דרק למצרים הוא דאסרה תורה לצאת מאר"י אבל לצאת מאר"י לשאר ארצות חו"ל מדאורייתא שרי, ואין לומר דגם לשאר ארצות חו"ל אסור היינו לגור שם, אבל לסחורה שרי אבל למצרים גם לסחורה אסור דהא מפורש בספרי דלסחורה גם למצרים שרי, אלא ודאי מדאורייתא שרי לצאת מאר"י לשאר ארצות לגור שם חוץ למצרים.

אולם בכ"ז בשו"ת משפטי הכהן סימן קמו, והביאו באוצר הפוסקים (חלק כ' לא ע"א) שהרי גם בתלמוד תורה סובר ר' יהודה שאם מוצא ללמוד באר"י אסור וכ"ש שפוסקים התייר הוא משום שלא מכל אדם זוכה וא"כ כלפי קברי צדיקים מהיכי יתיי לחלק בין צדיק ולצדיק ומכ"ש שהצדיקים שבאר"י המה הגיבורים אשר מעולם שאין דוגמתם ואסור לצאת לחו"ל כי אין מצוה להתפלל דוקא בקבר של הצדיק בחו"ל. וע"ע בשו"ת חמדת צבי ח"א סימן א' סק"ו. [אולם בזה י"ל כמ"ש בשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן כג) הביא שהמנהג להניח פתקים על קברי הצדיקים ומפרטים שמם ושם אמת שזקוקים לישועה ע"ש].

ובשו"ת קובץ בירורים (סימן ע') כתב שאסור לצאת מאר"י לחו"ל לצורך התשטחות ותפילה על הקברים ע"ש. וכן הובא בספר עלי שיח (עמוד רעא אות ז') שאין ראוי לצאת מאר"י לחו"ל להתפלל על קבר של צדיק, טבדלה ומשקה (עמוד שס) נשאל מה הדין מי שפועל לחיזוק קדושת בית הכנסת האם מותר לו לנוסע לחו"ל לקבר התווי"ט להתפלל לישועת הכלל והפרט ובמיוחד לישועות המתחזקים בקדושת בית הכנסת, וענה בזה תשובה בזה"ל: אסור לנוסע לחו"ל רק ללמוד תורה ולישא אשה ע"ש, והוא כדעת הרמב"ם והתוס', וכן הוא בספר נזר החיים (תשובה קפב מובא בהערה שם) שכתב הגר"ח קניבסקי שההיתר לצאת לחו"ל לקברי צדיקים הינו היתר קלוש, וכן הובא שם שנשאל דבר ישיבה של מתחזקים שעושה מבצע התמדה

שמי שילמד בהתמדה רבה יזכה בנסיעה לחו"ל למקומות הקדושים ולקברי צדיקים האם זה נחשב כיציאה ע"מ ללמוד תורה שכן ע"י הפרס מתחזקים בלימוד התורה, והגר"ח קניבסקי אסר כיון שזה לימוד תורה בעקיפין אולם הביא שם דעת מרן ראש הישיבה הגר"א"ל שטינמן זצוק"ל שיש להתיר כיון שלצורך לימוד תורה בעקיפין גם נקרא לצורך לימוד תורה. וע"ע בספר שכון בארץ הזאת (עמ' שצז) הביא תשובות הגר"א נבצל בזה"ל: המבלי אין קברים בארץ ישראל.

ובספר חכו ממתקים (ח"א עמ' נה) נשאל בזה וענה שאם הנסיעה חשובה בשביל שיעט מותר, ומאידך בספר אורו של עולם (עמ' 380) מובא שאם יש קברי צדיקים בארץ שמתו על קידוש השם אין לו להמה לנסוע למרחקים ע"ש.

וע"ע בשו"ת או נדברו (ח"ב סימן כח) שיש בזה עלבון לארץ ישראל ולטובות הקדושים ההנאים והאמראים הקבורים בארץ ישראל, ועוד שיש בזה ביטול תורה והוצאות כספיות שאפשר להחיות בהם עניים ומסיק דאפשר להתנחם להיתרא כי הברכי יוסף מתיר. וע"ע בשו"ת ויען אברהם ח"ג סימן כב, ומ"מ לענין דינא שמותר כן פסק בשו"ת עשה לך רב (ח"ב סימן נד) שמותר, וכן כתב בספר נטעי גבריאל (אבלות ח"ב פרק צ' הערה ו') וכן הוא דעת האדמו"ר מלובביץ בספר שערי הלכה ומנהג (ח"ד עמ' רכד) ע"ש.⁷¹

ולענין האם מותר לנסוע לחו"ל לצורך נופש, שבשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סימן שצג) כתב שיש להתיר לנסוע מאר"י לחו"ל לנופש והבראה אם ירגיש שם טוב יותר שכן לא נחמיר גופו מממונו אבל לטייל ולשוט כדי לראות העולם בלבד אין להתיר בשום אופן שמבזה בכך את ארץ ישראל ארץ חמדה, וכתב שם שעד שלוש יום נקרא יציאת עראי וכמו שמצינו במזוזה וליותר משלשים יום אין להתיר אלא לצורך מצוות חשובות כמו תלמוד תורה ולשאת אשה וכן לסחורה עכ"ד. וכן כתב מרן הגאב"ד גרוס שליט"א (פ"ט"ז סוף הערה א) העלה שהנצרך לנסוע לחו"ל לצורך להרגיע נפשו מותר

⁷¹ וד"א אוסיף משי"כ לדון בילקוט יוסף כיבוד אב ואם עמ' תקב דכתב לדון מה הדין לענין קברי אבותיו וכתב שם שכמו שקברי צדיקים שרי וכמו שהעלה ביחוד א"כ י"ל דקברי אבותיו לא ירעו מקברי צדיקים אחר שעושה להם נחת רוח במה שמתפלל על קברם לעילוי נשמתם ואם כן מצד איסור יציאה לחוץ לארץ ליבא למימש אך מאידך ראינו שאף בקברי צדיקים הפוסקים התחבטו בזה ויש לומר דאף אלה שהתיירו לצאת לחוץ לארץ לקברי הצדיקים יודו שאין להקל בזה לענין קברי אבותיו וגם נראה שיש להמנע מלצאת לחוץ לארץ לצורך זה בלבד שלימוד תורה שילמד איזה זמן לעילוי נשמת הרוי שיה אף מונים מזה שיעט לחוץ לארץ כדי לעלות על קבר אבותיו ועיין במהרש"א קידושין לא חידושי אגדות שכתב במעשה דרב אסי שאמר אי דענא לא נפקא ראיין מצות כיבוד אב באופן זה שכבר מת ע"ש והתם איירי לענין לצאת להלייה וכל שכן שאין לצאת לחוץ לארץ להשתטח על קבר אבותיו אולם אם עיקר מטרת נסיעתו לחוץ לארץ כד' להפיץ תורה ויראת ה' ולתת שיעורים בהלכה ובאגדה בפני המון העם ובפני תלמידי בתי הספר וגם עולה לקברי הוריו מותר לצאת לחוץ לארץ גם הגרש"י אויערבאך זצ"ל כתב בקובץ מבקשי תורה חלק ב' דחליה להציא הוצאה מרובה כזו ומוטב שיתנו כסף זה לעילוי נשמתו של האבא וגם ישתדל ללמוד מעט ותר דהיה דבר זה נחת רוח לאביו הרבה יותר מבזבז כספים לנטיעה ע"כ ניזכר"ל בשנת תשמ"א כאשר התלוינו למרן אממו"ר (שליט"א) בביקורו בארה"ב ומסיקו אמר לנו מרן (שליט"א) שעלינו לומר מספר שיעורים בהלכה לצבור הרחב כדי שלא תהיה יציאתנו לחו"ל בלא מטרה מותרת ועל ידי שיעורים אלה בהלכה להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו ואת הדרך בפסיקה ההלכתית ממילא יציאתנו לחוץ לארץ תהיה בגדר להפיץ תורה והלכה שבה אין איסור יציאה לחוץ עכ"ד.

שנסיעה להבראה מועלת להרחבת הדעת והנפש, וכמו שכתב הרמב"ם בשמונה פרקים סוף פ"ה "כי הנפש תלאה ותעכור המחשבה בהתמדת עיון הדברים הכעורים כמו שיאלה הגוף בעשותו המלאכות הכבדות עד שינוח וינפש ואז ישוב למזוג השוה, כן צריכה הנפש ג"כ להעטק במנוחת החושים וכו' ע"ש.

וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קעג) כתב שהיוצא לחו"ל ובדעתו לחזור אסור לצאת שלא לצורך ובדעתו לחזור אסור לצאת שלא לצורך כלל אבל בצורך כל דהו לא גזרו ובטיל ע"פ סברא לא נקרא צורך ומכל מקום אם הולכים לזמן מועט מאד לראות פלאי הטבע של יוצא בראשית ברוך הוא יש מקום לצדד להקל כמובן צריך להפך דמ"ל לדרך מצוה ועיין בבלי וירושלמי ריש פ"ג דמו"ק ע"כ. וסו"ס יש להעיר שכל סוגי הגופים שבעולם קיבצם הקב"ה בחבל ארץ קטן זה של אר"י למן מדבריות חמים והר שכולו שלג והרים וגבעות וכינרת וים המלח וכו' ו"כ די להתפעל בארץ הקודש ואין צריך לצאת מחו"ל. אולם הגם מצאתי שגם בשו"ת באר משה (ח"ז עמ' שכה) כתב שמותר לצאת מאר"י לחו"ל לחגיגת בר מצוה ואפילו לטיול בעלמא בזמניי מקילים בזה, וע"ע בפני חיים להגר"ח פלאגי פרשת כי תבוא ובשו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן כו אות ז'.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגר"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

נפטרים שלא יכלו להיקבר כדבעי או להעלותם להיקבר בארץ ישראל (ונקברו על תנאי), עקב מגבלות הקורונה.

עקב מצב הקורונה בעולם, נוצר מצב שאנשים נפטרו ורצו לקברם בארץ ישראל, ולא יכלו להביאם לארץ ישראל עקב מגבלות התעופה האווירית בצל הקורונה, ונאלצו לקברם בחו"ל באופן של "קבורה על תנאי" (דהיינו שקבורים אותו בחו"ל על תנאי להעלות את גופת הנפטר בהמשך הזמן לקברו בא"י). וע"פ מה שביארנו כאן ב'הרחב דבר' עולה – שאין להעביר גופות נפטרים בלי סיבה מיוחדת, ובכל אופן מן הראוי להמתין י"ב חודש שזהו השיעור שכבר מתעכל בשר המת.

במקומות שלא הסכימו הרשויות לקבור את המתים שנבדקו בנגיף ר"ל בקבורה יהודית, יש לעשות שאלת חכם מה לעשות במצב הזה.

ה ר ח ב – ד ב ר : **הקדמה**

א [בירושלמי (מו"ק ב, ד) מובא: "אין מפנין את המת ואת העצמות מקבר מכובד למכובד, ולא מבזוי לבזוי, ולא מבזוי למכובד, אין צורך לומר מן המכובד לבזוי. ובתוך שלו אפילו מן המכובד לבזוי ערב הוא לאדם שהוא ניווח אצל אבותיו".

וכך פוסק השו"ע (יו"ד שג, א): "אין מפנין המת והעצמות, לא מקבר מכובד לקבר מכובד, ולא מקבר בזוי לקבר בזוי, ולא מבזוי למכובד, ואצ"ל ממכובד לבזוי. ובתוך שלו, אפילו ממכובד לבזוי, מותר, שערב לאדם שיהא נח אצל אבותיו".

והטעם כותב הש"ך (סק"א): "הטעם שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מיום הדין, וזכר לדבר "ישנתי אז ינוח לי", ובשמואל הוא אומר

"למה הרגזתני להעלות וגו'". וע"ע בבאר הגולה שם ואכ"מ.

להעבירו לא"י

ב [ומוסיף השו"ע שם: "וכן כדי לקוברו בארץ ישראל, מותר". והטעם כותב השי"ך (סק"ג) "שהוא כפרתו שעפר א"י מכפרת דכתיב וכפר אדמתו עמו". וכפי הידוע, לא היה דעתו של מרן הגריש"א זצ"ל נוחה להעביר ארונות מחו"ל בלי סיבה מיוחדת. וגם להעביר מחו"ל לא"י היתה דעתו שאין לעשות כן אא"כ יש אומדנא שזה היה רצון המת (וע"ע בפת"ש שם סק"ב).

נתנוהו שם ע"מ לפנות

ג [עוד כותב השו"ע שם: "ואם נתנוהו שם על מנת לפנותו, מותר בכל ענין".

וממילא מת שנקבר על תנאי להעבירו למקום אחר – מותר להעבירו.

האומנם הנה מבואר בדברי הגמרא שלהי שבת (קנב, א) – אשר עתה זכינו ללמדו במסגרת דף היומי ולסיים בס"ד את מסכת שבת: "ואמר רבי יצחק, קשה רימה למת כמחט בבשר החי שנאמר "אך בשרו עליו יכאב".

ולמדנו מינה שיש צער למת, והנה שם מיירי על "רימה", אבל מצאנו כן גם לגבי העברת העצמות.

יעו"י בבית יוסף (פסני) כותב בשם הכל בו (סי' קיד) שהטעם שאין מפנין את המת ממקום למקום, לפי שהבלבול קשה למתים מפני שמתיראין מן יום הדין, וזכר לדבר (איוב ג, יג) "ישנתי אז ינוח ליי", ובשמואל הוא אומר (ש"א כח, טו) "למה הרגזתני לעלות".

וברשב"א (שו"ת א, שפט) התיר להניח סיד על גפו כדי למהר לעכל הבשר (והובא ברמ"א שם בסעיף ב). ומנמק "שאיין כאן משום בזיון ואין כאן משום צער שאין בשר המת מרגיש באיזמל כל שכן בסיד". וראה בט"ז (יו"ד שם, ג) שיש היתר בגלל זה לגרום "לעכל הבשר" שנאמר בשרו עליו יכאב כל זמן שבשרו עליו יכאב אינו נוח מן הדין.

וראה בתוספות יום טוב (אבות ב, ו) שכותב על הענין הנ"ל: "אלב דבריהם נאמרים באמת, שלמת עצמו קשה ולא שקיימו בזה ההרגשה למת ועשו מה שאינו ישנו, אבל אמרו הקושי הזה כלפי נפשו של המת, הרואה בניוולו של הגוף ומצטער מאד על זה והרי הנפש הוא קיים, והסכימו בזה גם חכמי האומות רוצה לומר בהשארית הנפש. וזה שאמר הכתוב "אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל", יאמר בשרו יכאב כפירוש הראב"ע לשון השחתה כמו וכל חלקה טובה תכאיבו [מלכים ב' ג' י"ט]. והוא לשון מושאל לדברים הבלתי מרגישים שהשחתה בהם כמו הכאב אל האדם. ע"כ. ומבאר הכתוב שאמנם נפשו עליו תאבל בכאב ההוא שהוא רואה ויודע ומכיר בגופו אשר היה בו. ועל זה כיוונו באומרם קשה רמה למת שר"ל מצד הנפש היודעת זה".

והנה לפי דברי התוס' יו"ט נותן היה הדין לאסור להניח עליו סיד וצ"ע.¹⁰

ולמעשה מה שעולה שאין להעביר את המת לפני עיכול הבשר (והוא י"ב חודש¹¹), וכן הורה מרן

הגריש"א זצ"ל – אם לא שיש סיבה מיוחדת להעבירו גם קודם לכן וע"פ הוראת חכם.

מתים שלא הסכימו לקברם עקב הדבקותם מהקורונה

ד [לגבי מקומות שלא הסכימו לקבור את המתים שלקו בנגיף הקורונה, ראה בשבות יעקב (ב, צז) שנשאל בשעת הדבר על בר מינן שצוה השררה שלא יקברו המת בקברות אבותיו שיש בעיר, אם לא שישפוך עליו סיד לעכל ובאם לאו יקברו אותו אל אחד היערים במקום שאין ישוב בני אדם איזה מהם עדיף.

והאריך שם לבאר דברי תשובת הרשב"א בזה, והעלה דעדיף לשפוך עליו סיד ולהיות קבור בשכונת קברות ולא יקבר ביערים קבורות חמור בלי שום שמירה שאפשר שהכלבים יסחבוהו וכיוצא בזה ע"ש.

וגם מכאן מבואר שאין לעשות פעולה לעכל הבשר בלי סיבה מוצדקת.

ולצערנו הרב ישנם מקומות שאסרו לקבור מתים המגיפה (קורונה) והסכימו לקברם בתנאים מסוימים שנוגדים את הכללי של קבורה יהודית,¹² ובכל מקרה יש לשאול רב מוסמך את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו.

והקב"ה ירחם עלינו וימנע מעמנו במהרה את כל הנידונים הללו, ונזכה במהרה לחזור לשגרת החיים בזכות התורה, וסימנך מסכת "עירובין" אשר כעת התחילו ללומדה במסגרת הדף היומי – שנזכה להיות מעורבים זה בזה.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' והשבת של מ"י

פניני עיון בפרשת השבוע

יא, כז: את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלוקיכם.

עיי'ן ברמב"ם פ"ט מהל' תשובה הל' א' שכתב דשכר מצוות אין בעוה"ז אלא לעוה"ב, ומשי"כ בתורה אם תעשו מצוות התורה יהיה לכם ברכה כך וכך, היינו שהקב"ה ישפיע עליכם שפע טובה וברכה כדי שתהיו פנויים לעסוק בתורה ותזכו עי"ז לחיי העוה"ב, ועל דרך זה הקללה שאם תעזבו את ה' ותתעסקו במאכל ובמשתה וכו' מביא עליכם כל הקללות האלה ומסיר את כל הברכות עד שיכלו כל ימיכם בבהלה ופחד ולא יהיה לכם לב פנוי ולא גוף שלם לעשות המצוות כדי שתאבדו מחיי העולם הבא עי"ש.

בזה יתבארו כמין חומר דברי הבעל הטורים כאן שכתב את הברכה אשר תשמעו ס"ת "תורה", כי בזכות התורה יבואו הברכות, סתם ולא פירש דבריו, ולפ"ז יתבאר היטב דכדי שיהיו פנויים לעסוק בתורה ויזכו לחיי העוה"ב באין כל הברכות ולא שכר מצוות הוא.

יג, י: ידך תהיה בו בראשונה להמיתו. פירש"י מצוה ביד הניסת להמיתו. כתב רבינו המשך חכמה, התיי"ט סוף נגעים העיר אם נקטעה יד הניסת אם חייב, ופשוט דהא דין דנקטע יד העדים אינו פוסט רק אם נקטע לאחר גמר דין, וכיון שכבר נגמר דינו של מסית אין מחזירין דינו לזכות, כל שכן דלא מיפטר על נקטע ידו של מוסת, ופשוט.

ובאספקלריא [לפרשת ראה תשע"ט] הביא דבמאסף דגל התורה סימן כ"ג [אות ה'] הובאו דברי המשך חכמה הנ"ל, ואח"כ הובא שם בסימן פ' בשם אחד הרבנים השגה על דבריו וז"ל ודבריו אינן מוביני לי מה זה ענין נקטעה יד הניסת לאחר גמר דין למה שאין מחזירין לזכות, הכא אין שום חזרה כלל דהלא כן נגמר הדין שהמוסת ימיתנו, וכיון שנקטעה ידו שלא יוכל להמיתו אי אפשר להוציא לאחר מיתנו. ובכלל אי אפשר לדמות נקטעה יד מוסת שהוא משום קרא כדכתיב, לאין מחזירין לזכות שהוא דבר במה שנוגע לסברא ולדין בחיובא, ועוד דהלא בדיני נפשות שאין מחזירין לחובה איתא בסנהדרין [לג, ב] שאם טעו בדבר שהצדוקים מודים בו מחזירין לחובה מ"ט זיל בי רב הוא, ופשוט דהוא הדין במסית שאין מחזירין לזכות אם טעו בדבר שהצדוקים מודים בו בודאי מחזירין לזכות, וכ"כ בספר משנת חכמים, וא"כ כיון דמקרא מלא הוא ידך תהיה בו בראשונה להמיתו הוא כדבר שהצדוקים מודים בו ומחזירין לזכות בכהאי גוונא.

גם מה דפשיט ליה דנקטעה יד העדים הוא רק בנקטעה לאחר גמר דין, וכוונתו דקודם גמר דין הוא כגדמין מעיקרא, לא אדע מנלן כן, הנה בעדים בפירוש רבינו חננאל [בסנהדרין מה, ב] כתב נקטעה יד העדים לאחר שהעידו, ובתיי"ט הנ"ל רוצה לומר דלתוספות [שם ד"ה אין] באין לו בוהן יד כתבו שנקטעה משנזקק לטומאה, הוא הדין בעדים נקטעה משראו העדות, והנה במוסת שאין העדאה בבית דין ממנו הנה לשיטת תוספות פשוט משנקטעה ידו משעת הסתה וכמו בעדים, ולפירוש רבינו חננאל שבעדים תלוי משעת העדות, פשוט שבמוסת משעת התחלת הדין בבית דין אבל מנלן לומר משעת גמר דין עכ"ד.

יז: ושרפת באש את העיר ואת כל שללה.

ברש"י [ערכין ז, ב ד"ה שער נשים צדקניות] כתב וקיי"ל צדיקים שבתוכה יוצאים ממנה ערומים. מלשונו משמע דגם מלבושים שלהן נשרפין כמו ממונם. ובהגהות ר"ש טויבש תמה שם מנלן, דילמא רק ממונם נשרף ולא מלבושם דכגופם דמי ונשאר בצע"ג.

והנה כתיב [במדבר לא, יב] לאחר מלחמת מדין ויביאו אל משה וכו' ואת השבי ואת המלקוח ואת השלל, ופירש"י שלל הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין, בז היא ביזת מטלטלין שאינן תכשיטין. ובפירוש רש"י כפשוטו ציין דמלבוש ותכשיטין הן דברים יקרי ערך ואין בהם רוח חיים כמו שמצינו לשון "שלל" האמור על המלבושים ועל התכשיטין וכל מערומיהן הליבוש מן השלל [דה"ב כח, טו] ותנו לי איש נזם שללו [שופטים ח, כד], ו"בז" היא ביזת מטלטלין שאינן תכשיט ואינם חשובים ויקרים כמו שלל עכ"ד.

ולכאורה לפי זה מיושב כמין חומר דהכא גבי עיר הנידחת דכתיב ושרפת את כל שללה ועיקר שם "שלל" נופל על דברים יקרים כמו מלבושים ותכשיטין ודאי המלבושים בכלל שריפה דמקרי "שלל", ואילו שאר המטלטלין שאינן חשובין כל כך נפקו בכלל מאתיים מנה שאם מלבושים יקרים

¹⁰ ע"פ המבואר (שבת קנב, ב) "תניא כל שנים עשר חדש גופו קיים ונשמטו עולה ויורדת לאחר שנים עשר חדש הגוף בטל ונשמטו עולה ושוב אינה יורדת".

¹¹ יש לציין משי"כ מרן הגריש"א זצ"ל (קוב"ת ב, סד) שאין לשנות את מנהגי הקבורה המקובלת מדור דור, ולכן עדיף להרחיק את הקבורה מהעיר למקום רחוק יותר כדי למנוע מלהיקבר למשל בקבורת קומות – אשר לדאבונינו ישנם שקבורים בקבורה כזאת ואינם מציינים לדעת רבותינו אשר מפיהו אנו חייין.

¹² ויעו"י בפת"ש (שסג, ה) שמביא מספר הר אבל שנשאל מחכם אחד אי שפיר עביד שצוה את בניו אחריו לתת סיד תוך קברו כדי שיתעכל מהרה, והשיב אף דדבר זה מותר כמ"ש ב"ד סי' שס"ג מ"מ אין לעשות התחכמות נגד פעולותיו של הקדוש ברוך הוא כו'.

ותכשיטין שאדם חס עליהן ומצניען לגודל חשיבותן בעי שריפה, כל שכן שאר מטלטלין ששווין פחות ואין ראוי להקרא "שללי" דנשרפין.

טז, י: ועשית חג שבועות לה' אלוקיך מיסת נדבת ידך אשר נתת כאשר יברכך ה' אלוקיך.

איתא בחגיגה [ח, א] מיסת, מלמד שאדם מביא חובתו מן החולין, ומנין שאם רצה לערב מערב, ת"ל כאשר יברכך ה' אלוקיך. מבואר בסוגיא דרשאי לטפול ממועות מע"ש שיש לו ולערב עם מעות חולין בשביל לקנות קרבן חגיגה. וצ"ב למה זה נכתב בחג השבועות דוקא עיין טעמא דקרא.

וי"ל דהנה כתב החזו"א [או"ח סימן קכט סק"ג] דלא הותר לקיים מצות שמחה בנדריים ונדבות אלא לעני אבל לא לעשיר וכדנתן בחגיגה [ח, ב] נכסים מרובין ואוכלין מועטין וכו', ודוקא בעני אמרינן שם טופל ומביא פר גדול עכ"ל. והרי המשנה שם מיירי בשלמי חגיגה כדפרש"י שם ומבואר דלא הותר טפילה רק לעני ולא לעשיר.

ולפ"ז נראה דכיון דאיתא בחגיגה [ו, ב] ג' מצוות נצטוו ישראל בעלותם לרגל ראייה חגיגה שמחה יעו"ש. וכיון שאלו הוצאות מרובות כ"ש בפסח שנוסף ג"כ קרבן פסח וחגיגת י"ד, ולכך מצוי שאדם יעני מזה ויהא זקוק בשבועות שהוא ס"ה חמישים יום אחר הפסח ולא יותר, לטפול ממועות מעשר כדי שיוכל להביא חגיגה כדינו, אבל משבועות עד סוכות יש הפסח ארבעה חדשים וכן בין סוכות לפסח יש הפרש חצי שנה, ומצוי שאדם יתאושש מהוצאות שעברו עליו ויעשיר בתוך זמן זה ויוכל להביא חגיגה בחג שאחר זה בלי צורך לטפול ממועות מע"ש וכדין עשיר, ולכן נכתב דין טפילה בחג השבועות דוקא.

טז, יב: וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החוקים האלה.

עיין רמב"ן דאמר החוקים האלה בחג השבועות, בעבור שלא נתפרש בתורה טעם מספר שבעה שבועות ומספר החמישים יום. והנה באור"ח [ויקרא כג, טו] הביא דברי הזוהר ז"ל כי לצד שהיו בטומאת מצרים ורצה ה' להזדווג לאומה זו בן דה כמשפט נדה לספור ז' נקיים, וצויה שיספרו שבעה שבועות ואז יהיו מוכשרין להכנסתם לחופה, והגם כי שם שבעה ימים וכאן שבעה שבועות לצד הפלגת הטומאה וגם היותם בכללות ישראל שיער התמים דעים כי כן משפטם, והוא מאמר הכתוב כאן "וספרתם לכם" פירוש ספירה זו היא לסיבתכם לטהרתכם שזולת זה תיכף היה ה' נותן לכם התורה עכ"ל.

ולפ"ז יבואר הפסוק כאן ד"זכרת כי עבד היית במצרים", פירוש וא"כ נטמאתם בטומאת מצרים, ולצד הפלגת הטומאה צריכין אתם לספור שבעה שבועות ויום חמישים כדי לקבל התורה, ועי"כ "ושמרת ועשית את החוקים האלה" דלדעת הרמב"ן קאי על הספירה וכנ"ל.

טז, טו: והיית אך שמח.

הגמ' דורשת והיית אך שמח לרבות ליל שמיני של חג לשמחה [נוק"ו יום]. בקול אליהו להגר"א הקשה הא קיי"ל כל אכין רקין מיעוטין, ותיריך דבסוכות הי"ל סוכה וד' מינים ושמחת בית שואבה ולא נשאר מזה בשמיני של חג רק מצות שמחה. ועיין בחכמת שלמה ריש תרס"ח דמזה משמע מדלא כתיב מפורש שמיני עצרת בהאי קרא דשמ"ע יש עליו שם חג הסוכות.

ברמב"ן ובריטב"א [סוכה מח, א] איתא דאי חג בסוכות אין חובה ליראות בשמ"ע דא"כ הו"ל ד' רגלים, אבל אי הוי פטור בראשון אפי' למ"ד כולן תשלומין דראשון ניהו חייב בשמ"ע דהוי רגל בפני"ע, ורואין שיש דבר כזה תשלומין ליצור חיוב.

והנה שמעתי שכל ד' מינים רמו לשית אלפי שני שהצדיקים מעורבים עם הרשעים, והושענא רבא יום חביטת ערבה רמו לאלף השביעי שיכלו רשעים מן העולם ויאבדו, ושמ"ע רמו לאלף השמיני שיהיו הצדיקים עם הקב"ה לבדו ולכן הוא בן זוג לשבת כדאיתא במדרש.

בפרדס יוסף [פרשת אמור ס"פ כג] כתב בשם מרן האדמו"ר מגור זצ"ל למה בפרשת ראה לא נכתב שמיני עצרת כי איתא בספרים שג' רגלים הם כנגד אברהם יצחק ויעקב ושמ"ע רגל בפני עצמו הוא כנגד משה ולא יאות שיכתוב משה בעצמו רגל שהוא בעבורו עכ"ל.

טז, טז: שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו'. בביאור הגר"א [ירושלמי פאה] מבואר דלא דוקא בכניסה ויציאה בכל פעם מקיים מצוה, אלא גם כל ששעה הרבה בראייתו ה"ז מקיים מצוה בכל רגע.

כתב הרמב"ם פ"א מחגיגה ה"א דמי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מצות עשה אלא עובר על לא תעשה שנאמר ולא יראה פני ריקם ואינו לוקה על לאו זה שהרי לא עשה מעשה עכ"ל.

לכאורה ברור דראיית המקום מחייב קרבן, אבל לא שיש איסור ליראות בלי קרבן ולכן חשיב לאו שאין בו מעשה ולא מקרי דעבר במעשה, והוי דומיא דלבישת ד' כנפות מחייב ציצית ואין איסור ללבוש ד' כנפות בלי ציצית. [ממור"ר הגר"א ברנשטיין שליט"א]

טז, טז: שלוש פעמים יראה כל זכורך את פני ה' אלוקיך.

כאן לא כתיב אל פני האדון ה' או את פני האדון ה' כמו שכתוב בפרשת משפטים וכי תשא, עיין בקובץ התורני ישורון [כרך א' עמ' לא והלאה] מה שכתבו בזה דבר נפלא מהגאון בעל השאגת אריה זצ"ל בדרך פלפול.

טז, טו: שבעת ימים תחוג לה' אלקיך במקום אשר יבחר ה' וגו'.

בספר טעמי מסורת המקרא לרבי יהודה החסיד כתב בסוכות לא נאמר "לשכן שמו שם" כדכתיב בפסח ושבועות לעיל פס' ו, יא, לפי שגלוי וידוע לפני הקב"ה שירבעם בן נבט עתיד להפוך את חג הסוכות כמו שמצינו בספר מלכים [א' יב, לב], לכך נענש חג הסוכות שלא נכתב בו עכ"ל. ועיין טעמא דקרא שיישב ע"פ הזוהר דשכינה שרויה בכל סכך וסכך, א"כ אין נכון להוסיף מילים הללו כיון דבזמן הזה בכל מקום שיש סוכה שורה שם שכינה.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני

המצוות ושאי"ס, דומ"צ באשדוד

מובחר בבכור

וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵינוּ וְהָיָה שְׂמֵהּ תִּבְיָאוּ אֶת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מִעֲשֹׂהֵיכֶם וְתִרְמֹת יִדְכֶם וְכֹל מִבְּחַר נְדָרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְרֹוּ לַה' (יב, יא)

דרשו חכמינו ז"ל בספרי (פרשת ראה פיסקא טח) וכל מבחר נדריכם אשר תדרו לה', לרבות נדריים ונדבות שלא יביא אלא מן המובחר, ואין לי אלא נדריים ונדבות, מנין לרבות בכורות ומעשרות חטאות ואשמות, תלמוד לומר מבחר נדריכם וכל מבחר נדריכם.

תמה האדמו"ר בעל אמרי אמת מגור זצ"ל, בשלמא כל הקרבנות שייך לומר שמצוה שיביאו מן המובחר, אף במעשר, שייך לומר שהכוונה על מעשר דגן. אבל לגבי בכור מה שייך לומר שיביאו מן המובחר, הנולד ראשון הוא הבכור, בין מובחר ובין כחוש?

ותירץ שכונת חז"ל למה שאמרו במשנה בבכורות (פ"ה מ"א גמ' בכורות כו, א) עד כמה ישראל חייבין ליטפל בבכור, בדקה שלשים יום, ובגסה חמשים יום. שלא יאמר הישראל למה לי להשביח ולפטם את הבכור, הלא לבסוף יהיה ניתן לכהן, ואין לי בו כלום. מכאן למדו שמצוה על הישראל לרעות אותה, ולפטמה ולהשביחה, כדי שכאשר הבכור יהיה ניתן לכהן יהיה מובחר ומשובח. (שלוס רב ע"מ זבחים להגר"ר בצלאל ווייצמן בחי' לדף ס, ב ועוד ספרים רבים).

הגאון הקדוש רבי דוד משה רבינוביץ זצ"ל הי"ד

(ראש ישיבות כתר תורה בפולין, חתנא דבי נשיאה של הרה"ק ר' שלמה חנוך מרדומסק זצ"ל נעקח"ש ח"י מנ"א תש"ב). כתב (בקובץ כתר תורה טבת-אדר תרצ"ז) שמעתי מחכם אחד קושיא בשם הגה"צ מגור שליט"א וכו' ומביא הקושיא והתירוץ.

ובהערות שם מביא שמצא את תירוץ של האמרי אמת בהגהות וביאורים מחכם קדמון ספרדי [הגר"ר סוליימאן ר' אותנה, שהיה מגורי האריז"ל] שנדפסו בסוף ספרי ע"פ עמק הנציב, ושם מביא שכך פירש הראב"ד ז"ל, כלומר זה שמצוה להביא בכורות ומעשר בהמה מן המובחר, אין זה שיבחר בהמות שמנות להקריבן לבכור ומעשר, אלא מצוה לפטם את הבכורות והמעשר בהמה לפני שיקריבו אותם.

ומצאנו בעוד מגדולי הראשונים שביארו כן, רבינו הלל בפירושו לספרי שיצא מכת"י בשנת תשמ"ג מבאר גם כן כנ"ל.

ובספרי דבי רב לר"ד פרדו מביא דברי הראב"ד, ומקשה ע"ז, הא אינו חייב ליטפל בבכור אלא בבהמה דקה שלוש יום ובגסה נ' יום, ומה פטום שייך בל' יום, ומיישב כי גם על הכהן המקבל את הבכור יש מצוה שלא יקריבו מיד כשיקבלו, אלא יפטמו, וכשהבכור יהיה שמן יקריבו לקרבן.

בהגהות עמק הנצי"ב מוחק תיבת בכור מלשון הספרי.

והגאון רבי משה'לי מוסיף, ואני ישבתי על אתר שכונת הספרי למה שאמרו במשנה (בכורות יז, א) רחל שלא בברה וילדה שני זכרים ויצאו שני ראשיהן כאחת, ריה"ג אומר שניהם לכהן שנאמר הזכרים לה', וחכ"א א"א לצמצם אלא אחד לו ואחד לכהן, ר' טרפון אומר הכהן בורר לו את היפה. ובגמ' שם י"ח ע"א מפרש הטעם של ר' טרפון משום דקסבר האי דבריא נפיק ברישא עיי"ש.

ולפ"ז י"ל דכוונת הספרי דבכור צריך להיות מן המובחר מיירי בכה"ג, ברחל שילדה שני זכרים, דהדין דנותן טלה אחד לכהן וטלה אחד לעצמו. וקמ"ל הספרי, דבורר את היפה ונותן לכהן כדברי ר' טרפון. רק דר' טרפון ס"ל כן מסברא, משום דהאי דבריא נפיק ברישא. והספרי לית ליה האי סברא, רק דיליף זאת מקרא דהמובחר צריך לתת לכהן. ומדוקדק מאד לשון מובחר דנקט הספרי, דמשמע דמיירי כשיש לו הברירה לבחור אחת

משתים, דכן משמע לשון מובחר דצריך לבחור אחת משתים, וקמ"ל הספרי מקרא דכל מבחר נדריכם דצריך לתת המובחר לכהן וזה נכון מאוד בס"ד. [בספר ברכת אברהם לרא"מ אלברט ז"ל העיר שהקדימו הגאון מרוצ'וב בספרו צפנת פענח מהדו"ת דף ע"ז טור ב' שדפס בשנת תר"ץ, ושם כותב גם את תי' האמרי אמת הנ"ל].

הסבר נפלא בדברי הרמב"ם לגבי מומי הקדשים
ממשיך רבי משה'לי וכותב, וכעת עיינתי בהקושיא הנ"ל ועלה בדעתי בס"ד דבר אמת ליישב דברי הספרי הנ"ל, דהנה מצאתי דבר חדש ברמב"ם ז"ל (בפ"ב מהל' אסורי מזבח הל' ח') וז"ל יש שם ארבע חוליים אחרים אם נמצא אחד מהם בהמה אין מקריבין אותה, **לפי שאינה מן המובחר, והכתוב אומר מבחר נדריך**, ואלו הן מי שבלובן עינו יבלת שאין בו שער, אם נגממו קרניו וכו', אם היה אחד מאלו בקדשים לא קריבין ולא נפדין אלא ירעו עד שיפול בהן מום, ואם הקריבין יראה לי שהורצה עכ"ל. ועי' בקרית ספר להמב"ט ז"ל שג"כ העתיק דברי הרמב"ם הנ"ל, וז"ל יש ד' חללים בהמה שאין מקריבין אותה לפי שאינה מן המובחר, וכתוב מבחר נדריך וכו', ואם הקריבה הורצה דמבחר נדריך דכתיב למצוה הוא ולא לפסול עכ"ל. ומבואר מדברי הרמב"ם ז"ל דיש ארבע חללים בקדשים שאין מקריבין אותן לכתחילה, ואם הקריבין הורצה, וממעטינן להו מקרא דמבחר נדריך שאינו מן המובחר.

לפי זה מיושב שפיר הקושיא הנ"ל ודברי הספרי מבוארים כמין חומר והכי פירוש, וכל מבחר נדריכם, אין לי אלא נדרים ונדבות, מניין לרבות חטאות ואשמות בכור ומעשר שצריך להיות ג"כ מן המובחר, ת"ל וכל ריבה, ר"ל כיון דמקרא דמבחר ממעטינן דיש בקדשים ד' חללים שאין מקריבין אותן לכתחילה משום שאינן מן המובחר כדברי הרמב"ם ז"ל, ועי' קאמר הספרי אין לי אלא נדרים ונדבות, מניין לרבות חטאות ואשמות בכור ומעשר ופסח, שג"כ צריך להיות מן המובחר, והיינו דגם בהו ממעטינן הד' חללים הנ"ל דאסור להקריב לכתחילה משום מובחר, ת"ל וכל מבחר נדריכם, ומרבי' מ'וכל' דבכולן בעינן מובחר, וממילא נתמעטו בכולן הד' חללים הנ"ל, וזה שיד שפיר גם בכור, ואדרבה עיקר דין זה מבואר במתני' בבכורות (דף מ"א) גבי בכור עיי"ש ובכ"מ ברמב"ם ז"ל (בפ"ב מהל' אסורי' הנ"ל).

ואולי שמדברי הספרי זה יצא לו להרמב"ם ז"ל טעם המתני' הנ"ל דאסור להקריב הד' חללים הנ"ל, ובגמ' שם אינו מבואר הטעם. ומספרי הנ"ל הוציא הרמב"ם ז"ל דהטעם משום מובחר ואין זה מובחר, כנ"ל, וזה ברור בס"ד. עכ"ל.

ההסבר בקיצור, במס' בכורות מובא שיש מומים בכור שבגללם נחשב בעל מום, ואפשר לשחטו מחוץ למקדש. וישנם מומים שאינם מום גמור, להתיר לשחטו מחוץ למקדש. אבל אינם ראויים להקרבה בגלל פגם זה. ולכן ירעו עד שיסתאבו במום גמור, ואז יוכל לשחטו מחוץ למקדש. והרמב"ם מבאר שהטעם שאין מקריבים אותם לפי שאינם מן המובחר והכתוב אומר מבחר נדריך. נראה שהבין שכונת הספרי ללמד שבכור שיש בו פגם כזה אין מקריבים אותו, אלא ירעה עד שיסתאב.

והמדייק בלשון הרמב"ם הדברים מוכיחים ונראים שכן הבין בדברי הספרי. יש שהביאו בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהקשה על זה, שמכיון שבדיעבד אם הקריב

הורצה, אולי בכור הוא מצב של דיעבד, ויהיה ראוי להקריבו. אבל הדברים תמוהים, שהרי המשנה והרמב"ם (הל' בכורות פ"ב ה"ב) כתבו בפירוש לגבי בכור, שבכל המומים הללו אין הבכור נשחט עליהם, ולא קרב, אלא יהיה עומד עד שיוולד לו מום קבוע (ירעה עד שיסתאב). רואים בפירוש שגם בכור אסור להקריבו.

לתירוץ הגאון של הגה"ק ר' משה'לי זצ"ל הי"ד כיוונו או שמעו משמו כמה מגדולי ישראל בדורינו. עד שכיום זה מובא בספרים רבים בשם כמה חכמים:

כגון, הגר"י מבריסק, הגר"ח קרייזורט, הגר"ש אלישיב, ויבלחט"א הגר"ח ק.

יש לי ענין להחזיר האבידה לבעליה, היות וחונתי ע"ה הרה"ח ר' יצחק זנדר ז"ל היה מתלמידי הגה"ק רבי משה'לי והיה רגיל לומר לי תורה זו משמו, כפי שדפס ב'כתר תורה', ואילו כיום כמעט אחד לא זוכר ומכיר את הגאון המחבר, שהיה כמעין הנובע ממש בחידושי תורתו, ובכל רחבי גליציה התפרסמו חידושי תורתו. בזמן שנהרג עקה"ש ולא נשאר ממנו זכר מלבד עלים בודדים, והגאון מטשעבין זצ"ל היה מפליג בגאונותו, והיה אומר ש'אילו העולם היה נשאר עולם היה רבי משה'לי גדול הדור'. יזכר לטוב ידידי הרה"ג ר' דוד אברהם מנדלבוים שליט"א שערך את הספר תורת כהן משרידי חידושי הגאון הנ"ל, שיזכרו לדור אחרון.

מובחר באדם

כדאי לסיים במה שהוסיף פעם הרבי האמרי **אמת זצ"ל**, לפי דברי הראב"ד שהמצוה לפטם את הבכור שיהיה מובחר. ק"ו א מענטש קען זיך דאך אוודאי צו פאשען, עהר זאל זיין מן המובחר.

ק"ו, אדם בודאי יכול לפטם עצמו - ברוחניות, כדי שיהיה מן המובחר.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי

ספרי הגאון מרוגוטשוב

בגדר איסור בשר תאווה לשיטת רגמ"ה ורש"י
פִּי יִרְחִיב ה' אֶלְקִיךָ אֶת גְּבֻלְךָ פֶּאֶרְשׁ דָּפָר לָךְ וְאֶמְרָתְךָ אֶכְלָה בְּשׂר וְגו' (יב, ט)
חולין י"ז ע"ב: "דתניא כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דבר לך ואמרת אוכלה בשר וגו' ר' ישמעאל אומר לא בך הכתוב אלא להתיר להם בשר תאווה כו', ופירש"י: "אסור להם בשר תאווה. שאין יכולין לאכול אלא בשר שלמים, ואם היו שוחטין בלא קרבן היו ענושים כרת כדכתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו וגו'", וכן פי' רגמ"ה, והקשו התוס' דהאי קרא במוקדשין כתיב, וקושיא זו תירץ הרמב"ם דלרש"י הפסוק מדבר גם בחולין וגם במוקדשין, וכיון שנכנסו לארץ הותר להם לשחוט חולין בגבולין ונשאר רק איסור שחיטת קדשים בחוץ, ועוד הקשו התוס' היכי ס"ד לקמן דאיסור בשר תאווה הוא גם בצבי ואיל, הא בקרא דואל פתח אוהל מועד לא הביאו נזכר רק שור או כשב או עז.

ולכאורה עוד קשה טובא על רש"י דאם האיסור רק משום הפסוק הנ"ל א"כ הו"א איסור בשחיטה ולא באכילה, דהא בפסוק שם נזכר רק איסור שחיטה ולא איסור אכילה, וא"כ מה הקשה רב יוסף לקמן דאי מתניתין ר' ישמעאל הוה ליה למימר לעולם שוחטין ואוכלין, הא גם לר' ישמעאל האיסור רק בשחיטה ולא באכילה, [וכן משמע ברש"י שם דיש

איסור גם באכילה, ע"ש], ועוד קשה דאם כל האיסור היה רק בשחיטה א"כ למה בהיתר האיסור הוצרך הכתוב לומר "בכל אות נפשך תאכל בשר", הוה ליה למימר בכל אות נפשך תזבח בשר, דהא האכילה כלל לא נאסרה מעולם.

והרשב"א והר"ן פי' שבאמת גם לרש"י איסור אכילת בשר תאווה הוא איסור נפרד וילפינן ליה מהא דהוצרך הכתוב להתיר בשר תאווה, ובאמת קרא דואל פתח אוה"מ אתי רק לשחטין חוץ, אלא דמכיון שנאסרו כל הבמות באכילת חולין ממילא הוה כל הבהמות כעומדות להקרבה ואסורות בשחיטה בחוץ כדיון קדשים, ולכן ס"ד דגם צבי ואיל איתסרו באכילה אף דלא שייך בהן איסור שחטין חוץ, כיון שאיסור האכילה הוא איסור בפ"ט.

אמנם בפ"י רגמ"ה כאן כתב: "שבתחילה נאסר להן בשר תאווה, כלומר במשכן כתיב **פתח אהל מועד לא הביאו להקריב וגו' דדין להקריב אימורין מכל הבהמה ששוחט לצורכו**, שאם תאווה לאכול בשר אינו יכול לאכול עד שיקריב אימורין, משנכנסו לארץ הותר להם בשר תאווה בלא אימורין וכו'", משמע מדבריו להדיא שאיסור אכילת בשר תאווה נלמד מהך קרא דואל פתח אהל מועד לא הביאו, ואי"ז דין נפרד, ודלא כפי' הרשב"א והר"ן.

ובאמת לכאורה גם במדרש דברים רבה פרשת ראה ד' ו' (הובא ברמב"ן ורשב"א ור"ן בסוגיין) משמע ומוכח להדיא דאיסור אכילת בשר תאווה נלמד מהך קרא, דאמרו שם: "רבנין אמרין הרבה דברים אסר אותן הקדוש ברוך הוא וחזר והתירן במקום אחר תדע לך **אסר הקדוש ברוך הוא לישראל לשחוט ולאכול עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנא' ואל פתח אהל מועד לא יביאנו...** וכאן חזר והתירו להם שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר... מניין ממה שקרינו בענין כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך", ומשמע מלשון המדרש להדיא דמהך קרא ילפינן גם לאיסור השחיטה וגם לאיסור האכילה, וכן מוכח לכאורה ממה שכתוב במדרש שאיסור השחיטה בחוץ נאסר במדבר והותר כשנכנסו לארץ, ולדברי הרשב"א והר"ן הרי איסור השחיטה לא הותר כלל, כי כל איסור השחיטה היה משום שבמדבר כל הבהמות היו עומדות להקרבה, וממילא היה בהן איסור שחטין חוץ, אך כשנכנסו לארץ והותר בשר תאווה ממילא שוב אינן עומדות להקרבה, נמצא שגדר האיסור לא נשתנה כלל, ורק המציאות נשתנתה, א"כ דברי המדרש הם סייענתא גדולה לפי' רגמ"ה, וצ"ע על הרשב"א והר"ן.

אף לכאורה קשה אידך ילפינן מהך קרא איסור אכילת חולין בחוץ, הא בכל הפרשה ההיא נזכר רק איסור השחיטה בחוץ, אמנם נראה דכיון שמפורש במדרש דהכי ילפינן ממילא אין אנו אחראין לפרש כיצד ילפינן, כי דרכי הדרשות נמסרו לחז"ל ולא לנו ובודאי היה להם איזה דרשה לזה, (ובדרך אפשר יתכן לומר שדבר זה נרמז במה שכתוב "וזבחו זבחי שלמים לה' אותם", ולכאורה סגי למימר "וזבחו לה' אותם" וממילא ידעינן דהוה שלמים, דהא א"א להתנדב שום קרבן חוץ משלמים, וא"כ "זבחי שלמים" דכתב רחמנא למה לי, ואפשר דמכא ילפינן דהאיסור אינו רק מה ששחטה בחוץ ולא הקריבה לה', אלא גם מה שאכל את בשרה אכילת חולין ולא אכילת גבוה).

ומה שהקשו התוס' דהך קרא מיירי בשחטין חוץ י"ל כמ"ש הרמב"ם דהפסוק מיירי הן בחולין הן במוקדשין, ואח"כ שבאו לארץ הותר איסור החולין וותר רק איסור המוקדשין, אולם לכאורה אכתי קשיא מה שהקשו התוס' מהא דס"ד לקמן דאיסור

בשר תאווה הוא גם בצבי ואיל, ובהם לא שייך האיסור דואל פתח אוהל מועד לא הביאו, ואמנם ברגמ"ה שם נראה שהרגיש בזה ופי': "אלא לר' ישמעאל צבי ואיל גופיהו וכי' כלומר מי הוכשרו בלא אימורי", אולם לכאז' צ"ב טובא מה תירץ בזה, הא בהך קרא נאסרה רק אכילת שור או כשב או עז שאפשר להקריב את אימוריהן בפנים, אך צבי ואיל שא"א להקריב בפנים, לא נאסר כלל לאכלן בחוץ בלא הקרבת אימורין.

והנה עוד צ"ב בדברי רגמ"ה שבכל הסוגיא כתב כמה פעמים שאינו יכול לאכול "עד שיקריב אימורין", ולכאורה למה נקט דוקא עד שיקריב אימורין, הא בקרבן יש גם זריקת הדם, ומנ"ל שאיסור האכילה תלוי דוקא בהקרבת האימורין, וכן בפסוק שם כתיב: "למען אשר יביאו בני ישראל את זבחייהם אשר הם זבחים על פני השדה והביאם לה' אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים לה' אותם. וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' פתח אהל מועד והקטיר החלב לריח ניחוח לה'", אי"כ ה"ל לרגמ"ה לכתוב גם "עד שיזרק הדם".

ובאמת כעין דברי הרגמ"ה הללו מצאנו גם ברש"י בפרשת ראה (י"ב ט"ו) שכתב: "רק בכל אות נפשך. במה הכתוב מדבר אם בבשר תאווה להחזירה להם בלא הקרבת אימורים" כו', הרי דגם הוא נקט דגדר איסור בשר תאווה הוא מה שאוכלו בלא הקרבת אימורין, וצ"ב.

אמנם אחר העיון נראה בס"ד שיש לרגמ"ה ורש"י בזה שיטה נפלאה המדוקדקת בפסוקים כמין חומר, וכמו שביאר:

דהנה פשטיה דקרא משמע דעיקר האיסור בשחיטה בחוץ הוא מה ששפך את דמה בחוץ ולא הביאו למשכן לזרוק את דמו על המזבח, דהא כתיב שם: "דם יחשב לאיש ההוא דם שפך", ואמנם יש ע"ז דרשות חז"ל אך מ"מ י"ל דאין מקרא יוצא מידי פשוטו דזהו גדר איסור השחיטה בחוץ, ולפי"ז נראה דזהו מה שכתוב אח"כ "וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' פתח אהל מועד", כלומר דלכן נאסרה השחיטה בחוץ כי הדם צריך להשפך רק באופן שיזרוק הכהן ממנו על המזבח, [ועיין בפ' הרמב"ן שם שפי' שהוא כענין מצות כיסוף הדם בחיה ועוף שלא יהיה נראה כשופכו לע"ז, וכן בשחיטת בהמה צריך משום זה לשופכו דוקא בפנים], ולפי"ז נראה דמה שכתוב "והקטיר החלב לריח ניחוח לה'" אי"ז ענין לאיסור השחיטה, כי איסור השחיטה הוא רק משום שפיכת הדם, אלא צריך לפרש דהכתוב אמר כאן שני דברים כנגד שני איסורים שונים, שחיטה בחוץ ואכילה בחוץ, כנגד איסור השחיטה אמר "וזרק הכהן את הדם", כנ"ל, וכנגד איסור האכילה אמר "והקטיר החלב", כלומר דטעם איסור האכילה בחוץ הוא משום דאסור לאכול בשר עד שיקריב חלק ממנו לשולחן גבוה.

וממילא לפי"ז מבואר שפיר מה דס"ד דאיסור האכילה שייך גם בצבי ואיל, דהא מבואר בכתוב דגדר האיסור הוא שאסור לאכול עד שיקריב ממנו לגבוה, וס"ד דה"ה צבי ואיל אסורין באכילה ללא הקרבה לגבוה, וכיון שא"א להקריבם יאסרו באכילה לגמרי, ומשנינן דלמרות שזהו גדר האיסור מ"מ לא נאסר אלא מה שראוי להקרבה, (וכמו שטעם זה הותר בשר תאווה כשבאו לארץ, כיון שנתרחקו מהמקדש וא"א להם לבא תמיד להקריב).

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושאי"ס

האם יש ענין לזכור את החיפזון?

לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני, כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (טו, ג)

מלשון וסדר הפסוקים, נראה שיש קשר בין ענין היציאה בחיפזון ממצרים לענין הזכירה של יציאה זו שהיתה בחיפזון, שלכן נסמכו הדיבורים זה לזה, ענין "כי בחיפזון יצאת", ל"למען תזכור", דתיבת "למען" מורה דקאי על מאי דסליק מיניה, הוא החיפזון האמור.

ויש להבין, בשלמא זכירת יציאת מצרים דבר נפלא ונשגב הוא ופשוט שיש לזכרו, לזכור את כל נפלאותיו של בורא העולם שעשה עמנו באותה העת, שהורו על גדולתו ויכולותיו הבלתי מוגבלות. אך כאשר מפרשת התורה את ענין החיפזון, הדבר טעון ביאור, איזה ענין מיוחד למדים אנו מהיציאה בחיפזון, במהירות ובבהלה מארץ מצרים, ואיזה דבר טוב היה בזה, עד כדי כך שהתורה מצווה עלינו לזכרו כל ימי חיינו?

ונראה לבאר זאת, בהקדים את מאי דייסדו לן בעלי בפרשת וישב, בפסוק: "ויעזוב בגדר אצלה וינסויצא החוצה". דיש להקשות: גם אם עלה בכוחו של יוסף להתגבר על יצרו ולא לשמוע לאשת פוטיפר ולברוח מן הבית, עדין יש לתמוה, מה ראה יוסף להשאיר את בגדו אצל אשת פוטיפר ולנוס מיד החוצה, הלא היה לו כח לגבור על אותה אשה ולקחת בכח את בגדו ממנה ואז לברוח ולצאת החוצה, ומה ראה להזדרז בזה יתר על המידה ולברוח תיכף ומיד מן הבית, ובכך הוא השאיר בידה ראייה מפלילה שהיא תוכל להשתמש בה נגדו ולהעליל עליו ככל אשר יעלה על רוחה, כמו שעשתה לבסוף.

אלא מכאן למדים אנו יסוד גדול במלחמתנו עם היצר. דכאשר מגיע האדם לידי ניסיון ורואה שיצרו תיכף מתגבר עליו, אסור לו להיכנס איתו באיזה דין ודברים ומשא ומתן, אלא עליו לעזוב את הכל תיכף ומיד ולברוח מן העבירה. כי אם יכנס האדם לאיזב משא ומתן עם יצרו, שומה על היצר כי יצליח "להרדימו" בכל מיני טענות, וביני וביני יוכל לגבור עליו ולהכשילו. ויסוד גדול זה ידע יוסף, כי אם היה נשאר בביתה עוד רגע נוסף כדי לגבור עליה ולהוציא בגדו ממנה, היה יכול אז יצרו לגבור עליו מכח אותה השתהות. ולכן היה עדיף לו לברוח תיכף ומיד, אף שבזה הוא השאיר בידיה ראייה מפלילה עבורו, כי ידע הוא שאם לא היה עושה כן, היה חשש גדול כי לא היה מצליח לברוח ולהינצל מן העבירה. הרי לך כמה גדולה מעלתה של המהירות והחיפזון, בעת הבריחה והיציאה מן החטא.

כיסוד הנאמר אצל יוסף הצדיק בבריחתו מן החטא, כך נראה לומר גם בענין זה של יציאת מצרים. שהרי כבר לימדנו חז"ל כי בני ישראל היו שקועים בארץ מצרים במ"ט שערי טומאה, ואם היו יורדים לשער הנו"ן לא היו יכולים להיגאל ולצאת משם לעולם. ולכן כאשר הגיע זמן יציאתם ממצרים, אע"פ שהיה עליהם להתארגן ולארז את כל כליהם ולהכין אוכל וצידה לדרך ארוכה ובלתי נודעת, עם כל זאת לא נתן להם משה להמהמה, וכדברי הכתוב: "ולא יכלו להתמהמה וגם צידה לא עשו להם". וכל טעם החיפזון והבהלה שהיה שם,

היה נצרך משום שהיו חייבים להפריש את ישראל במהירות מטומאת מצרים ששקעו בה, ולכן מיהרם משה בבהלה ובחיפזון באותו ליל יציאה, ומאותו חיפזון נעשו כידוע המצות.

על מנת שזכור יסוד חשוב זה בדרכי העבודה ובדרכי המלחמה עם היצר, מצווה אותנו הפסוק בפרשתינו: "כי בחיפזון יצאת - למען תזכור את יום צאתך", כי המטרה היא שתזכור לכל ימי חייך את יציאתך ממצרים שהיתה בדרך בהלה וחיפזון, והטעם שיש לזכור זאת הוא כדי ללמדך כיצד יש לברוח מן העבירה ומן היצר ופיתוייו, דכמו ששם ברכת מן העבירה ומטומאת מצרים בחיפזון, ואותו חיפזון הציל את ישראל שלא שקעו בשער הנו"ן והיו מפסידים את גאולתם, כך תזכור לכל ימי חייך שתמיד לא עושים ואסור לעשות "חשבונות" עם היצר הרע אלא פורשים ממנו במהירות.

ועוד אפשר להוסיף בזה, כי מאותו חיפזון שהיה בעת היציאה ממצרים, אנו למדים עד כמה גדול כוחו והשפעתו של מקום טמא על האדם השרוי בו. שהרי ישראל כאשר היו במצרים באותו הלילה, הם כבר ידעו שהם הולכים להיגאל, והיה זו אחרי עשר מכות קשות שהמצרים קיבלו, והבדילו בין ישראל למצרים. והיה זה הלילה שבו הכו המלאכים את המצרים במכת בכורות וממנה ניצלו ישראל ע"י ודם שהיה מרוח על דלתות בני ישראל כידוע. ועם כל זה שישראל ידעו שהם העם הנבחר של הקב"ה, מיהר אותם משה לצאת בחיפזון ובהלה ממצרים.

ולכאורה קשה, מדוע היה משה צריך להבהילם לצאת בחיפזון ממצרים כדי שלא יקבלו ממצרים השפעה רעה וירדו ממדרגתם, הרי באותו לילה הם ראו ניסים ומופתים גדולים כיצד מכה ה' את המצרים ומציל אותם, וכיצד יוכלו להיות מושפעים מהם לרעה.

ולכן י"ל שאע"פ שבאמת החשש כי המצרים ישיפיעו אז על ישראל היה רחוק, מ"מ עדין צריך לזכור ששהו ישראל אז באותו מקום טמא שנקרא "ארץ מצרים", מלא טומאות כישופים ועבודה זרה ממינים שונים. וכיון שידע משה כמה מקום טמא משפיע לרעה על השוהים בו, לכן חשש משה שבני ישראל יוכלו להיות מושפעים לרעה **מעצם השהות** במקום טמא כזה, ולכן מיהר להוציא את ישראל ממצרים תיכף ומיד בחיפזון, כדי שכמה שפחות יקבלו השפעה רעה מהמקום המטמא ששהו בו.

ולפי זה יש להוסיף טעם מדוע צייתה אותנו התורה לזכור ולחוק על לבנו את החיפזון והמהירות שהיה בעת שיצאו ישראל מ"ארץ מצרים" כמבואר כאן בקרא, "ארץ" דייקא, כדי שתוכל לזכור לכל החיים כמה גדול וחמור הוא השפעתו הרוחנית השלילית של מקום טמא עד האדם השוהה בו, ועד כמה צריך לברוח ולהתרחק ממקומות אלו.

עוד אפשר לבאר ולתת טוב טעם, במה שצייתה אותנו תורתנו הקדושה לזכור את ענין החיפזון והמהירות שבה יצאו ישראל ממצרים, כי דבר זה בא ללמדנו כאן את סדרי הנהגתו של השי"ת משנה עיתים ומחליף את הזמנים, אשר זמן קבוע ומדויק יש לו לכל עת וזמן. וכמו שלימדנו חז"ל במסכת שבת [דף ל' ע"א] שכאשר דיבר ה' עם דוד על יום פטירתו מן העולם ובישר לו שימות בשבת, אמר דוד: "אמות באחד בשבת! - אמר לו הקב"ה: כבר הגיע מלכות שלמה בנך, ואין מלכות נוגעת בחברתה **אפילו כמלא נימא**".

וכן מובא בגמרא בתענית [ה' ע"ב], כי שמואל התפלל שלא יתבטלו מעשי ידיו בחייו ולא יראה במיתתו של שאול, ולכן קיצר ה' משנותיו של

שמואל, ואף שדנו שם בגמ' ש: "לא לימות שאול ולא לימות שמואל"? והשיבו: "כבר הגיעה מלכות דוד, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא" ע"ש. מכאן יש ללמוד כמה מדויק ומחושב אצל הקב"ה כל רגע ורגע ומה תמיד להיות בו.

וכן מצאנו במכילתא {דרשב"י, שמות י"ב, כ"ט} שגם גאולת אבותינו ממצרים היתה מדויקת בזמן בתכלית הדיוק, וכפי שאמרו שם: "אבל כשאמר לו משה לפרעה, מה הוא אומר: "כה אמר ה' חצות הלילה", אמר לו **הדבר שקול** {מדויק} **לכשיחצה הלילה**, אם כחוט השערה ולמעלה אם כחוט השערה ולמטה, {כביכול הקב"ה} יושב על אבן שעות ומכוין את השעה כחוט השערה. {והטעם לכך:} שאין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, אלא **הגיע זמנה** של מלכות ליפול ביום נופלת ביום, בלילה נופלת בלילה, וכן הוא אומר: "ונוף צרי יומס", ואומר "ובתחנחחיס חשך היום" {יחזקאל ל', ט"ז – י"ח} ע"כ.

נמצינו למדים מדברי המכילתא, כי יסוד הנהגת ה' הנלמד מהמילים "אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא", לא שייך רק לחילופי מלכויות לבד, אלא גם לנפילת אומות וסיוס זמן שליטתם, ובכללם זמן גאולת אבותינו ממצרים.

מעתה נבין מדוע מיהר משה להוציא את העם ממצרים בחיפזון ובבהלה, כי ידע משה רבינו ע"ה שרק כעת הגיע זמן נפילת מצרים המדויקת בתכלית הדיוק, וזמן גאולת ישראל המדויקת לאותה העת בדיוק, כפי סדרי הנהגתו של השי"ת, ולכן מיהר הוא את ישראל כדי שיגאלו ויצאו ממצרים בזמן המדויק לגאולתם.

וכדי שזכור כי השי"ת מסובב כל הסיבות לפרטי פרטים, ומדייק את כל זמני האדם בתכלית הדיוק אימתי יגבה ואימתי ישפל, צייתה אותו התורה לזכור לא רק את היציאה ממצרים, אלא גם את החיפזון שהיה בעת יציאת מצרים, שמורה על הדיוק בזמן הגאולה. וכאשר יזכור האדם חיפזון זה כל ימי חייו, יוכל הוא לקבל ממנו עידוד וחוסן במצבי שבירה נפילה או יאוש העוברים עליו, כי ידע תמיד שהכל ממנו יתברך ויתעלה שמו מדויק בתכלית הדיוק, ושהכל לטובתו ולתועלתו, ולכל דבר יש זמן קצוב כי "קץ שם לחושך", ומהרה יסתיימו ימי הקושי וישתנה מצבו לטובה ולעילוי.

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

בטעם שלא נזכרה שמחת עניים בחג הפסח

דברים ט"ז א' – י"ז שמור את חודש האביב ועשית פסח לה"א וגו', וזבחת פסח לה"א צאן ובקר וגו', שבעה שבועות תספר לך מהחל חרמש בקמה וגו', ועשית חג שבועות לה"א מסת נדבת ידך אשר תתן וגו', ושמחת לפני ה' אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך וגו', חג הסכת תעשה לך וגו', ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך.

וצריך ביאור מה שלא נזכר לגבי פסח מצוות שמחת העניים כמו בחג השבועות וחג הסוכות, ויש ליישב בכמה פנים –

לדעת הילקוט לא נאמר בפסח דין שמחה

א. בילקוט שמעוני פר' אמור אות תקנ"ד אתה מוצא שלש שמחות כתיב בחג

והני מקראי קדש דפרשת ראה סייעתא נינהו לדברי הרמב"ן דלאחר שהזכיר חג המצות אמר שבעה שבועות תספר לך ועשית חג שבועות ואמר ושמחת לפני ה' אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והיתום והאלמנה וקאי באמת על כל אותו יו"ט הארוך המתחיל מיו"ט ראשון של פסח ומסיים בחג השבועות.²

רמז למנהג שאין אוכלים בפסח אצל חבריו

ד. והגאון מוה"ר אברהם מרדכי מרקסון שליט"א העירני למש"כ בספרו יגדיל תורה בפרשת וז"ל ושמחת לפני ה' אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך (טז, יא).

כ"ק הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זצ"ל אמר רמז למנהג שנהגו לא לאכול בפסח אצל אחרים, אלא כל אחד אוכל בביתו, כי בפרשת ראה בחג השבועות נאמר "ושמחת לפני ה' אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי אשר בשעריך והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך", וכן בסוכות כתוב "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי", אבל בפסח לא כתוב כן, משמע שבפסח אין משתתפים האחד עם השני עכ"ל. (הגש"פ אמרי קודש בעלזא עמ' קנ"ט, ביתו נאווה קודש ניסן ע' תרט"ז בשם הגה"ח ר' יהושע מנדל ארנברג זצ"ל ששמע מפ"ק) עכ"ל.

וביסוד זה יש לרמז הדברים דהנה בשו"ע או"ח סי' תקכ"ט ס"ב כתב וז"ל חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד וכו' וחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר עניים עכ"ל, ומ"ש דגבי פסח כתב בהג"ה סי' תכ"ט ס"א נהגו לקנות חטים ולחלקן לעניים לצורך פסח עכ"ל, ואמאי לא סגי ליה במש"כ בסי' תקכ"ט דין כללי על כל המועדים.

ולהאמור יש לומר דהודגש כאן דשאני פסח דליכא חיובא להזמין על שולחנו ולתן ממאכלו להם כיון דיש נוהגים שלא אוכלים אצל השני, אלא יתן לו חטים והוא יכין אותם בפני עצמו כל אחד ואחד כמנהגו.³

בפסח האכילה היא בקדושה ואין צורך למתנת עניים לקדש האכילה

ה. בילקוט מנחם (להרמ"מ מרימנוב זצ"ל) עמ' קפ"ז כתב וז"ל העניין שמתנות עניים נאמר בתורה (דברים טז, א – יז) גבי שאר מועדות, ובפסח לא נאמר, ורק בשו"ע (או"ח סי' תכ"ט) איתא שצריך לקנות חטים ולחלק לעניים, שמעתי

² ומעתה נמצינו למדין דהני קראי דמתנות עניים קאי נמי על כל הימים שמפסח עד שבועות, וכל הני חמישים יום ימי מתנות עניים ורחמיו על כל מעשיו, ולזה נענשו תלמידי ר"ע בימים אלו דייקא שלא נהגו כבוד זה בהז' דימים אלו סמוגלים להרבות באהבת רעים ומתנות עניים ורחמיו על מעשיו.

³ אחר כתיב ראיתי בקונטרס מה נשתנה (והוא קונטרס קטן בו עשרה טעמים בנתינת קמחא דפסחא, שנכתב ע"י הרה"ג אשר מנחם פינגרוהט ז"ל), עמ' י' שהביא מקובץ בית לוי כרך א' (תשנ"ב) בבירורי הלכות מהרב אברהם רובין שליט"א ששמע מפי כ"ק אדמו"ר מבעלזא שליט"א בשם סבו הגה"ק מוהרי"ד זצ"ל, למה תקנו תקנת חלוקת חטים לצורך פסח יותר משאר מועדים, וז"ל דיסוד שמחת עניים הוא האכלת העניים על שולחנו שדווקא, אך בפסח שמונה ישראל תורה שאין האחד מתערב באכילתו של השני, וע"כ לא יוכלו העניים לבא להתארח בבית אחיהם, לכן הקדים הרמ"א כבר בסעיף הראשון של הלכות פסח דביום טוב פסח המנהג הוא לשלוח החטים לביתו של העניכדי שיוכל לערוך בביתו על שולחנו, נמצא דאף ביום טוב של פסח נזכר לקיים שמחת יו"ט כמנהג כלל ישראל ע"ש, וברוך שכוונתי לדעת גדולים.

ושמחת בחגך והיית אך שמח ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים, אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת למה אתה מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה השנה תבואה אם אינה עושה לפיכך אין כתוב שם שמחה⁴, ד"א לפי שמתו בו המצרים וכן אתה מוצא בכל שבעת ימי החג אנו קורין בחג את ההלל אבל בפסח אין אנו קורין את ההלל אלא ביום טוב הראשון ולילו למה משום בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך עכ"ל, ומעתה לקי"מ דגבי חג השבועות וחג הסוכות אמרה תורה ושמחת אתה ובנך ובתך וגו' צייתה התורה לשמח גם לעני ולגר ליתום ולאלמנה משא"כ בפסח דליכא מצוות שמחה.⁵

כיון שמדובר בקרבן פסח ואינו נאכל אלא למנויו

ב. דגבי פסח נזכר ועשית פסח והוא קרבן הפסח ולא אינו נאכל אלא למנויו ולא שייך לזמן עליו אורחים משא"כ לגבי שבועות דנזכר מסת נדבת ידך אשר תתן ופרש"י די נדבת ידך הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקדש קרואים לאכול ובזה המצוה לשמח נמי לב העניים, ולע"ד זה כוונת רש"י במה שכתב וקדש קרואין לאכול ולאפוקי מקרבן פסח דלא שייך לזמן קרואים, (והגם דגם גבי פסח נזכר וזבחת פסח לה"א צאן ובקר ופרש"י תזבח לחגיגה שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השובע, חגיגה זו מטרחה היתה להשביע בני החבורה שנמנו על הפסח ואין שייך להזמין לזה מי שלא נמנה ודו"ק).

לדברי הרמב"ן פסח הוא יו"ט ראשון ושבועות הוא יו"ט אחרון ומצוות שמחה קאי על פסח ושבועות

ג. עוד יש ליישב לפי מש"כ הרמב"ן אמור כ"ג ל"ו וז"ל וצוה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפנייהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה' ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש ע"ש.

⁴ וכ"כ בבעל הטורים וז"ל לא נאמר שמחה בפסח שהתבואה עדיין בשדה, ובעצרת שהתבואה כבר נקצרת ועדיין היין בגפנים נאמר שמחה אחת, ובסוכות שהכל בבית נאמר בו ב' שמחות עכ"ל.

⁵ אמנם להלכה כתב הרמב"ם פ"ו מהל' יו"ט הל' י"ז **שבעת ימי הפסח** ושמחת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ובתענית, **וחייב אדם להיות בחג שמח וטוב לב** הוא ובניו ואשתו ובניו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגיך וגו', ובהל' ז' כתב **וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים** אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו ע"ש.

לדעת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

היכן נמצאת ארץ החוץ?

וְהָיָה כִּי יִבְיָאֲדָן ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנִתְּנָה אֵת הַבְּרִכָּה עַל הַר גְּרָזִים וְאֵת הַקְּלָלָה עַל הַר עֵיבֵל: הֲלֹא הִמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דָרָךְ מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ בְּאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֵּשֵׁב בְּעֶרְבָה מִלִּל הַגְּלִגְלִי אֶצֶל אֱלֹהֵי מֶרְחָ (יא, טז-)

מצוות רבות נצטוו ישראל לקיימן ביום אשר יעברו את הירדן. בניית מזבח בהר עיבל, זביחת שלמים ואכילתם, כתיבת התורה על האבנים בהר עיבל, ומעמד הברכה והקללה על הר גרזים והר עיבל. האחרונה אף מוזכרת בפרשתנו, וחוזרת ומפורטת בפרשת כי תבא.

בפסוק בפרשתנו מפורט המקום בו יתקיים מעמד הברכה והקללה. התורה מבארת שמדובר בעבר הירדן המערבי, בארץ הכנעני, מול הגלגל, אצל אלוני מורה. על פי האמור לכאורה מדובר במקום בו ישב העם הכנעני, אחד מתוך שבעה העממין שישבו בארץ ישראל.

אך הגמרא בסוטה (לג): מבארת שלא מדובר כאן בארץ הכנעני, כי אם בארץ החוץ, עם אחר מעמי כנען. מה הכריח את הגמרא לומר שמדובר כאן בארץ החוץ? רש"י שם מבאר שהכרח הגמרא הוא מפני שהרים אלו, הר גרזים והר עיבל, שכנו על יד שכם, ושכם העיר מיושבת מבני החוץ, כמפורש במעשה דינה, "וירא אותה שכם בן חמור החוץ".

שיטת הרמב"ן

ברם לפלא הוא, שלמרות דברי הגמרא הברורים כי העם החוץ ישב בשכם ובסביבותיה, הרי שדעת כמה מרבתינו הראשונים כי בני החוץ ישבו בכלל בעבר הירדן המזרחי, בארץ סיחון ועוג!

כך מפורש ברמב"ן בפרשת דברים. שם מוזכרות פעמים רבות ארצות עבר הירדן בשם ארץ רפאים, והרמב"ן מבהיר שם כי הרפאים הם הם החוץ. שכן בהבטחת הבורא את הארץ לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, לא נזכר העם החוץ בין העממין, ותמורתו באו הרפאים, כמפורש בפסוק (בראשית טו כ"א) "ואת החתי ואת הפרזי ואת הרפאים ואת האמרי ואת הכנעני ואת הגרגישי ואת היבוסים".

ואכן במדרשי חז"ל מבוואר כי הרפאים הם הם העם החוץ, אשר היו גדולים וענקים ולכן נקראו רפאים. על פי הדברים מסיק הרמב"ן כי החוץ ישב בעבר הירדן בארץ סיחון ועוג. כדעת הרמב"ן הסכימו רבים ממפרשי המקרא.

מהי דעת רש"י בענין? רש"י מציין בפרשת לך לך כי הרפאים הם יושבי עבר הירדן בארץ סיחון ועוג. אך אין ברור האם הוא מסכים עם הקביעה כי הרפאים והעם החוץ – חד הם.

אכן חידושו של הרמב"ן כי החוץ הם יושבי עבר הירדן הינו מפליא, ונוגד לכאורה את דברי הגמרא, אך את הקושיה מיושבי שכם ניתן לדחות, כי היותו של שכם בן חמור חוץ אינו ראייה על זהותם של כל יושבי שכם.

מה שלכאורה ניתן להקשות על הרמב"ן הוא מן הגבעונים. שהגבעונים באו להשלים עם ישראל בתחלת בואם לארץ, כמפורש בספר יהושע. ומפורש בפסוקים כי הגבעונים היו מבני החוץ, ככתוב (ט, ז) "ויאמר איש ישראל אל החוץ אולי בקרבי אתה יושב ואיך אכרת לך ברית".

בין אם היו החוץ יושבים בשכם, ובין אם בגבעון או בשניהם, זאת ברור מן הפסוקים כי לא היה מושבם בעבר הירדן!

כי בהרבה מקומות מצינו כן שהובאו פסוקים מאחרים בנוסח קדמון. זו תשובה חלקית שכן אף על אלו אנו שואלים כיצד זה יתכן.

והאמת ששאלה דומה לזו כבר שאל הרא"ש (ברכות פ"ז סי' כ"ב) והרשב"א (שם מ"ח, ב) על מה שאמרו חז"ל שיהושע תיקן ברכת הארץ דוד ושלמה תיקנו ברכת ירושלים, ולכאורה למ"ד שכל ג' הברכות דאורייתא איד הוודו על הארץ במדבר, ואיך התפללו על בנין הבית וירושלים כשהיה הבית על תילו? מבארים הרא"ש והרשב"א [יש ביניהם שינויים קצת, ע"ש] שיהושע דוד ושלמה תיקנו את אמירת הרעיון של הארץ ירושלים וכו', וכל דור "שיחק" עם הנוסח לפי הצורך באופן יופיעו ענינים אלו בנוסח לפי מצב הדור. וכן נוכל לומר לכאורה לגבי ברכת הזן, שהרעיון הכללי שלה נתקן על ידי משה, אבל עשו בה תוספות נצרכות בהמשך הדורות אחרי דוד המלך.

ואכן המבי"ט (בית אלוקים שער היסודות פס"א) כותב שכל הפסוקים שנאמרו בתקופות מאוחרות בעצם כבר נאמרו על ידי משה רבינו, הוא ידע אותם והוא זה שחיבר אותם, וכן הפסוק הזה פותח את ידיך נאמר על ידי משה בברכת הזן כחלק מהנוסח, ואחרי שקבע דוד מילים אלו בספר תהילים הוסיפו בתקופה מאוחרת יותר את המילה 'כאמור', להדגיש שנוסח זה הועתק מכאן לספר תהילים. בעצם יסוד זה שכל הפסוקים היו ידועים לפני שנאמרו הביאו רבים את דברי המדרש (ב"ר אלבק סח, ומדרש תהילים קכ"ז) שיעקב אבינו בלילות בבית לבן היה אומר ספר תהילים, הרי שיעקב כבר ידע את ספר תהילים, ק"ו למשה שהיה אחריו.

ואם תאמר הא תינח שידע משה את הפסוק בתהילים, לשם מה היה לו להביאו בתוך הנוסח, מה מוסיף הפסוק פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון, על הידע שנאמר בנוסח קודם לכן, ומכין מזון לכל בריותיו אשר ברא? כתב בערוך השולחן, שפסוק זה היה פירוש למה שנאמר בו קודם לכן, נאמר ומכין מזון לכל בריותיו, מה הפירוש שהקב"ה מכין את המזון לכל בריותיו, התשובה היא, שהוא משביע לכל חי רצון, מדוע נאמר רצון ולא מזון, הרי הקב"ה נותן לכל אחד מן החיים מזון ולא נותן לו רצון, אלא הכונה שהוא נותן לכל בעל חי שמחה עם המזון המיועד לו שלא חסר לו המזון של אחרים, והפרה נהנית לאכול יומם ולילה קש ואין לה חוסר סיפוק מכך שאין לה טשולנט, וכן האדם לא מרגיש חסרון בכך שהוא לא אוכל כרשינים ותבן, וא"כ יש כאן הודאה על שביעות הרצון במזון לא פחות מאשר על עצם המזון עצמו.

ולענ"ד הביאור לתוספת זו היא, על פי האמור שמושה רבינו תיקן ברכה זו על המן, והנה המן היה חומר גלמי שאין לו טעם או מרקם עצמי רק הכנה להזנת הגוף, והיתה בו תכונה נוספת שהוא השביע רצונו של כל אחד בהקשר לטעמו בשעת האכילה. ולכן ההודאה היתה מחולקת לשתיים, ומכין מזון לכל בריותיו – על עצם הכנת דבר הראוי להזנת התזונה הנצרכת לגוף, ובנוסף לזאת, פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון – שכל אחד לפי רצונו משביע את רצונו במרקם וטעם המזון. אך לאחר שכבר לא אכלו מן, הוצרכו להוסיף את המילה כאמור כדי לשייך מילים אלו לפסוק, כי במציאות הם כבר לא מדויקים כי לכל מאכל כבר מוגדר טעמו ומרקמו ואין זה נתון לרצון האדם.

ממורי ז"ל עה"פ (ישעיה נה, ז) כי כאשר ירד הגשם והשלג וגו' ושמה לא ישוב [כי אם הרהר וגו']], דמשמע דאח"כ ישוב, והוא דעל ידי מאכל האדם בקדושה שעובד השי"ת אזי הניצוץ הקדוש חוזר לשרשו, ועל כן בשאר מועדות נאמר מתנות עניים, כי צריך לצדקה, ועי"ז נתעלה ג"כ האכילה והשתיה שלו, אבל בפסח שכל האכילה בקדושה אין צריך למתנות עניים ועל כן לא נאמר בתורה גבי פסח מתנות עניים, רק בשו"ע איתא שצריך לקנות חטים ולחלק לעניים מפני שאין אנו אוכלים גם המצה בקדושה, ואם כן חזר הדין כמו בשאר מועדות שצריך למתנות עניים עכ"ל.

ובזה יש לפרש מה שאומרים בתחילת הסדר הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח, ומקשים המפרשים דאם הכונה עתה להזמין להשתתף בסדר הול"ל בחוצות ובקול גדול ולא ספון בחדרו ובדלת נעולה, עוד מקשים דהא המצה הוא זכר למה שלא החמיץ בצקם להחמיץ בצאתם ממצרים ולא על אותו מצה שאכלו בארץ מצרים.

ולהאמור יש לומר שבתחילת הסדר אומרים הדברים בהתנצלות ובבקשה דלא זכינו לאכול מצה כדבעי לשם קדושה אלא מצה זו לדאבונינו היא מצה כדוגמת המצה שאכלו אבותינו ביצי"מ, ואין האכילה בקדושה כ"כ, ועל כן נצטוו לתת קמחא דפסחא לעניים לקדש אכילתינו, וזה שאומרים כל דכפין ייתי וייכול והיינו שעוד קודם הסדר הזמנו עניים להיותם מסובים על שולחנינו כיון דלא זכינו לאכול מצה בהתרוממות הנפש ודו"ק.

שולחנו של אדם מכפר עליו

ובהקדמת דברי הרמ"מ מרימנוב זצ"ל יש לפרש מה שאמרו חז"ל (חגיגה כז). רבי יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על אדם, עכשיו שולחנו של אדם מכפר עליו, ופרש"י שולחנו מכפר עליו בהכנסת אורחין עכ"ל.

ולהאמור יש לפרש דבזמן שאין בהמ"ק קיים כח הקדושה הוא בזכות הכנסת אורחין עלש ולחנו ואז מאכלו בקדושה ונחשב כקרבן, ודו"ק.

כיום יאיר / הרב נתן גדליה קוצקוב

בנוסח ברכת 'הזן'

וְאֶכְלֶתְּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ (ח, ז)

הנה בסידורי נוסח ספרד ועדות המזרח מופיעה הפסקא בברכה ראשונה "כאמור פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון" וכן הוא בנוסח הרמב"ם רב עמרם ומחזור ויטרי. בסידורי נוסח אשכנז או שהקיפו מילים אלו בסוגריים או שהשמיטום בכלל.

שורש הענין הוא בדברי הכלבו שהובאו בבית יוסף (או"ח סי' קפ"ז) שהקשה על נוסח זה, הרי אמרו בגמרא שמושה רבינו תיקן ברכת הזן, ואיך מופיעים בנוסחו של משה רבינו פסוקים מספר תהילים של דוד המלך עם הפניה לשם? ולכן מוחק הכלבו את המשפט הזה מהנוסח.

הדרישה מבאר שעיקר השאלה היא מה משה צריך להביא ראייה לדבריו מדברי דוד באמרו 'כאמור', הרי הוא גדול ממנו. אך בפשטות השאלה היא איך הגיעו דבריו של דוד לנוסח של משה. הב"י לא מקבל את דברי הכלבו וכותב שאין בהם הכרח,

אך בהתבוננות במדרשי חז"ל נראה, כי לא רק שאין משם קושיה על דברי הרמב"ן אלא אף ראייה! כך דרשו רבותינו בתלמוד ירושלמי (קידושין פ"ד ה"א) על מעשה הגבעונים, "אמר ר' אלעזר אירון כנחש. שנאמר [יהושע ט, כג] ועתה אורוים אתם. וכתוב [שם ז] [יאמר איש ישראל אל החוי. וכי חוי היו אלא שעשו מעשה חוי. אמר יודע אני שאמר הקדוש ברוך הוא [בראשית ב, יז] כי ביום אכלך ממנו מות תמות. אלא הריני הולך ומרמה בהן ודן אוכלין ונענשין ואני יורש את הארץ לעצמי. כך עשו אילו אמרו יודעין אנו שהקב"ה אמר לישראל [דברים כ יז] כי החרם תחרימם החתי והאמורי והפרזי כאשר צוך ה' אלקיך. וכתוב [שם ז, ב] לא תכרת להם ברית. הרי אנו הולכין ומרמים בהן והם כורתין עמנו ברית מה נפשך יהרגו אותנו עברו על השבועה. יקיימו אותנו עברו על הגזירה. בין כך ובין כך הן נענשין ואנו יורשין הארץ".

דברי הירושלמי מורים כי אכן הגבעונים לא היו חויים, ונקראו בשם זה רק משום שדמו במעשיהם לאותו נחש הקדמוני שפיתה את חוה לאכול מעץ הדעת תוך חשבונות שונים, אותם חקו הגבעונים, ועל כך נקרא שמם חוי לדראון עולם על שם החוי-הנחש.

מכאן סרה הקושיה על דברי הרמב"ן, ואדרבה מתעצמת הראייה. שכן מה הכריח אכן את הירושלמי להקשות "וכי חוי היו?" אם לא דברי הרמב"ן שבני החוי ישבו בעבר הירדן!

ואכן זיהויים של החויים אם יושבי ארץ סיחון ועוג יש לה סימוכין ממקראות רבים בספר יהושע, בהם נזכר העם החוי כיושב על יד החרמון, הגובל כידוע בארץ סיחון ועוג. כך למשל כתוב (יא ג) - "הכנעני ממזרח ומים והאמרי והחתי והפרזי והיבויסי בהר והחוי תחת חרמון בארץ המצפה".

גם בספר שופטים (ג, ג) נכתב בפירוש "החוי יושב הר הלבנון מהר בעל חרמון עד לבוא חמת".

דברי רש"י הפלאיים

למרות כל האמור, הרי כבר נתבאר שדברי הגמרא בסוטה מורים כי החוי הם יושבי שכם וסביבותיה, וכך דרשו שמעמד הברכה והקללה בהר גרזים והר עיבל התקיימה בארץ החוי.

נפנה מכאן אל דברים פלאיים שכתב רש"י בפרשת משפטים אודות העם החוי. בפסוק בפרשת משפטים מבואר כי הבטיח הקב"ה לשלוח את הצרעה לפני ישראל במלחמותיהם באויביהם, כדי שתלחם בהם, ככתוב (שמות כג כח) "ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי את הכנעני ואת החתי מלפניך".

בפסוק כאן מפורשים שלשה עממים מעמי כנען, אך לא כולם. מדוע לא נזכרו כל עמי כנען? במפורשים ביארו בביאורים שונים, כמו למשל שהם היו התקיפים והחזקים בעמי כנען וכדומה. אך רש"י בא בדברים מפתיעים וכותב שם - "הצרעה לא עברה את הירדן. והחתי והכנעני הם ארץ סיחון ועוג, לפיכך מכל ז' אומות לא מנה כאן אלא אלו. וחוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והאלה, שנו רבותינו במס' סוטה, על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה".

דברי רש"י מפתיעים. עצם הענין שהצרעה נלחמה עם ישראל רק בעבר הירדן המזרחי, ולא עברה את הירדן, מפורש בגמרא במסכת סוטה (לו). אך שם לא נזכרו כלל שמות עמי כנען! רק התבאר שהצרעה נלחמה לפנייהם במלחמות סיחון ועוג, ולא עברה את הירדן, כי אם עמדה על שפת הירדן וסייעה לישראל

במלחמות בתוך ארץ כנען, ופשטות דברי הגמרא הם שהצרעה נלחמה בכל עמי כנען ממקומה על שפת הירדן!

דבריו של רש"י המפרטים מי בדיוק ישב בכל מקום, ומי מן העמים "זכה" להלחם עם הצרעה - הם חידושו של רש"י, אין להם מקור בשני התלמודים ובמדרשי חז"ל הנמצאים בידינו.

פלאיים הם יותר דברי רש"י כי החתי והכנעני יושבים בארץ סיחון ועוג, גם זאת הוא דבר שנתעלם מאתנו מקורו. מתוך הפסוקים משמע שבני חתי ישבו בחברון ולא בעבר הירדן. ואכן המהרש"א במסכת סוטה (לו). עומד ותמה על דברי רש"י אלו.

מכורח הקושיה, רצה הגאון בעל תורה תמימה להגיה בדברי רש"י, כי נתחלפו כאן החוי והחתי. העם החוי, הוא הוא שישב בעבר הירדן, וכדברי הרמב"ן הנזכרים מעלה, שהחוי הוא הוא יושב ארץ הרפאים. ואלו העם החתי ישב בעבר הירדן המערבי בתוך ארץ כנען, והוא הוא שספג את ארס הצרעה.

מקור דברי רש"י - בפרשתנו

ברם, אם לא נשלח יד להגיה בדברי רש"י, נוכל למצוא את מקורם של הדברים בפרשתנו, ונבין מנין לו לרש"י כי רק העם החוי שבארץ ספגו את מכות הצרעה.

שכן, דברי גמרא בסוטה שהצרעה לא עברה את הירדן, מלבד זאת שנאמרו בקבלה וברוח הקודש, הם גם מסתברים בסברא. הרי רואים אנו בכל מלחמות ישראל בארץ, המוזכרים בספר יהושע ושופטים, שהמלחמות התנהלו כדרכם, בנסיים המלובשים בתוך הטבע (להוציא חלק מן המלחמות כמו מלחמת יריחו והמלחמה במלכי כנען שהתנהלה באבני אלגביש), וארכו שנים רבות. מאידך, הצרעה היא דרך של מלחמה שמעל הטבע ובמהירות, כמלחמות סיחון ועוג, שכמבואר במדרשים לא ארכו זמן רב. מכך שהמלחמות התנהלו לאורך זמן, מוכח כי הצרעה לא עברה את הירדן.

אך זאת רק אם נפרש שהצרעה סייעה רק במלחמות מסוימות. כי אם נבין את דברי הגמרא כפשטם שהצרעה סייעה בכל המלחמות שבארץ כנען, שוב חוזרת הקושיה למקומה מדוע ארכו המלחמות זמן רב כל כך.

מתוך דברים אלו למד רש"י כי הצרעה לא סייעה כי אם במלחמות שהיו סמוכות לכניסתם של ישראל לארץ. אך מהם מלחמות אלו? הרי במלחמת יריחו אין אנו מוצאים את הצרעה מופיעה שם, וגם לא במלחמת העי ובשאר המלחמות שלאחריה!

ברם, בהתבוננות בדברי חז"ל נראה כי כבר הוצרכו ישראל להלחם עוד לפני מלחמת יריחו. כך מפורש אכן בגמרא סוטה, המתארת את מה שעשו ישראל ביום בו עברו את הירדן. וכך הם דברי הגמרא במסכת סוטה (לו). "בא וראה כמה נסים נעשו באותו היום: עברו ישראל את הירדן, ובאו להר גרזים ולהר עיבל יתר מששים מיל, ואין כל בריה יכולה לעמוד בפניהם, וכל העומד בפניהם מיד נתרז, שנאמר: את אימתי אשלח לפניך והמותי את כל העם אשר תבא בהם וגו', ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד, וכתבו עליהם את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר: באר היטב; והעלו עולות ושלמים ואכלו ושתו ושמחו, וברכו וקללו, וקיפלו את האבנים ובאו ולנו בגלגל, שנאמר: והעברתם אותם עמכם והנחתם אותם במלון, יכול בכל מלון ומלון? תל: אשר תלינו בו הלילה, וכתוב: ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו וגו'".

לפי דברי הגמרא הלכו ישראל ביום ההוא, מן הירדן עד הר גרזים והר עיבל - יותר מששים מיל, מרחק רב מאד. עצם הליכת מרחק כזה בשעות בודדות (שכן הם הספיקו עוד כמה דברים ביום ההוא, וחזרו לגלגל!) הינו נס עצום. אך לא פחות מכך הוא הנס, כי לא הוצרכו להלחם בכל העמים שישבו בדרכם, וכדברי הגמרא כי "כל העומד בפניהם מיד נתרז".

עתה נצריך את כל החלקים שבידינו -

(א) הצרעה עמדה על שפת הירדן, ונלחמה מעל לדרך הטבע על ידי שפיכת ארסה למרחוק.

(ב) ישראל הלכו באותו יום מהלך רב וכל מי שעמד בפניהם מת במיתה על טבעית.

(ג) ישראל הלכו באותו יום אל הר גרזים והר עיבל שבארץ החוי (כדברי הגמרא סוטה לג: הנזכרים, על הפסוק בפרשתנו).

המסקנה היא בלתי נמנעת, כדברי רש"י - "וחוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והאלה, שנו רבותינו במס' סוטה, על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה".

אכן רש"י התבסס על דברי הגמרא בכמה מקומות עד להסקת מסקנתו הברורה!

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד

מישרים בשכונת פסגת זאב

בכל אות נפשך תאכל בשר

פי ירחיב ה' אלקיך את גבולך פאשר דבר לך ואמרת אכלה בשר פי תאנה נפשך לאכל בשר בכל אנת נפשך תאכל בשר. פי ירחק מפני המקום... רק חזק לבגלי אכל הנדס פי הנדס הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר... לא תאכלנו למען יטב לך ולבניך אחרית (יא כ-כה)

פסוקים אלו טעונים ביאור. א. מדוע כפלה התורה 'כי תאוה נפשך לאכל בשר'. 'בכל אות נפשך תאכל בשר'. ב. עוד יש להבין כיצד התורה מתירה לאכול 'לתאוה'. הלא תמיד התורה מזהירה להתרחק מהתאוות ואיך כאן התורה מתירה תאוה. ג. בגמ' מכות (כג:) מבואר שאכילת דם משוקץ ומתועב 'ונפשו של אדם קצה בהם'. וא"כ קשה מדוע צריכים שהתורה תאסור זאת ולא די בכך שאדם מעצמו נרתע ממנו, וביותר יש להבין לשון הפסוק 'רק חזק' שלכאורה אין צריך חיזוק לדבר פשוט זה. ד. עוד יש להבין הקשר בין הזהירות מאכילת דם, להטבה לבנים.

ובהתבוננות בלשון התורה משמע שיש כאן ב' תאוות. 'תאוה נפשך'. 'אווות נפשך'. והחילוק בניהם כי בהתחלה התורה מדברת על אכילה של תאוות הגוף ולזה נאמר בלשון תאוה. ואילו 'אווות נפשך' מדובר על רצון יותר נעלה, וזה אכילה שיש בה קדושה. ובאה התורה לומר כי גם שיש לאדם תאוה גשמית לאכול, צריך הוא להעלות את האכילה למקום של קדושה. וכמו שפירש הבעש"ט את הפסוק 'רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף'. (תהילים קז, ה). שהסיבה שהקב"ה ברא את האדם עם רעבון וצמאון לאכילה ושתיה, זה בגלל שיש בהם ניצוץ של קדושה ששייך לנפש, וזה הפירוש 'נפשם בהם תתעטף' כלומר שהרצון של הנפש מעוטף ומכוסה ברעבון וצמאון של הגוף.

וכן פירש הגר"א את המשך הפסוק: 'ולא תאכל הנפש עם הבשר'. שהזהירה התורה שלא יהיה האדם להוט ובהול באכילתו את הבשר, וישקיע בתאוה זו את גופו ונפשו, אלא 'ולא תאכל הנפש עם הבשר'. כלומר שבשעה שהינך אוכל את הבשר, הישמר והזהר לבל תאכל בזה גם את הנפש בהיותך

שקוע כל כולך בהנאת אכילתך. ולזה מיושב שאה"נ התורה לא התירה את 'התאוה' אלא אדרבא באה להזהיר ממנה.

וביסוד זה ביאר רבי ירוחם ממיר זיע"א (ויקרא עמ' ר"ד) למה התורה כותבת על אכילת דם 'רק חזק' אפי"פ שנפשו של אדם קצה בו מעצמו, שהתורה באה ללמדנו יסוד גדול בתאוות. שישנם תאוות שנראים בעינינו כטובות ונחמדות, ואדרבא נפשו של האדם מחמתן ומתאוה להם כדוגמת גזל ועריות. אבל כולם ביסודם שיקוף הם. וכבר אמרו חז"ל "מים גנובים ימתקו". הרי שגם התאוה עצמה אינה הדבר בעצמו אלא מה שהדבר 'באסור', נותן בו טעם. אמנם העניין שעל ידי כח התאוה אדם משתבש להתאוות גם לדברים המשוקצים ביותר. כמו שכתוב בספוק "ובשקוציהם נפשם חצפה". (ישעיהו סו, ג). שקוציהם ממש, ובכל זאת עיי התאוה נפשם חצפה בהם. ולזה הזהירה תורה מאוד באכילת דם אע"פ שהוא שיקוף לנפש, כי באמת ביסוד שורש התאוה אין חילוק בין דם לשאר התאוות, כי ביסודם שקף הם אלא שכח התאוה מטשטש את השיקוף עד שאדם לא מבחין בשיקוף עצמו.²²

ומסיימת התורה 'למען יטב לך'. כי על ידי אכילת דם, מולידה טבע אכזריות בגוף. וטבע האב עובר לבנים, לכך אמר כשלא תאכל הדם יטב לך ולבניך אחריו שלא יהיה האכזריות קנין דבק בזרעו. ומה שהתורה הקדימה כי ירחיב ה' גבולך וכו'. ביאר הכלי יקר, שהתורה באה לרמוז, מהו הדבר שגורם לאדם לרצות לאכול בשר לשם 'תאוה'. כי ירחיב ה' אלוהיך את גבולך'. שהתאוות מתחילות ממה שאדם חי בהרחבה יתרה, ולא עושה גדרים לעצמו להסתפק במה שיש לו, אלא מחפש את מה שמעבר לכך. ועוד ירמוז שכול שאדם מספק תאוות, כך היא תגדל יותר, ולהפך כשאדם גודר עצמו התאוות פוחתות. כמו שאחז"ל (סוכה נב:) משביעו רעב, מרעיבו שבע.

וממשיכה התורה לומר 'כי ירחק ממך המקום' כלומר שאדם מתרחק מהקבה ממילא גורם שיתעורר בו תאוות לדברים אחרים. וכמו שכתב רבינו אוה"ח (ויקרא כה, לז) וז"ל: כי כשאדם הולך אחר רגונו ויטה גבול התאוה שבו למותרות, בזה יחשיך אור הנפש, כי כשהו קס, זה נופל. כשמותרת תאבון המורגש מתמעט תאבון הרוחני, והוא מאמר הכתוב "צדיק אוכל לשובע נפשו". (משלי יג, כה). לא להנאת ההרגש עכ"ל.

ואע"פ שהתירה התורה אכילת תאוה, מכל מקום זה רק 'כצבי וכאיל', ולא כ'שור וכשב'. שהם מצויים בביתו של האדם וקל להשיגם לאוכלם, אלא כצבי וכאיל, שהם חיות שצריך לטרוח הרבה בכדי לצוד אותם, וממילא ימעיט אכילת תאוהו.²³

לית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

האיך חיזק הגר"ח שמואלביץ מי שהרגיש שהשפעתו אינה פועלת עוד לקרב רחוקים?

פ' יסידת אהיך בן אמן או בןך או בןך או אשת חיקך או רצן אשר פנפן פסתר לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבתיך... לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עיניך עליו ולא תחמל ולא תכסה עליו. פי הרג תתרגנו ידך תהיה בו בראשונה להמיתו ויד כל העם באחרונה. ויסקלתו באבנים ומת 'פי בקש להדיחך' מעל ה' אלקיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים (יג, ז-א)

עומדים אנו בסדרה של עשר שבועות. משבעה עשר בתמוז עד ט' באב יש שלשה שבועות, ומאו יש שבעה דנחמתא. פרשת ראה, היא הפרשה השלישית מהשבע דנחמתא. בשבועות האחרונות הבאנו מספה"ק (ע' פרי צדיק ועוד) כי אלו שבע שבועות מכוונים כנגד השבע מידות, באופן, כי השבוע, מכוון כנגד מדת התפארת, מדתו של יעקב אבינו. ואתחנן – חסד, אהבה, עקב – גבורה, יראה, ראה – תפארת, רחמנות. רחמנות היינו מדת החסד תוך הגבורה. ועלינו לעיין בפרשת השבוע שמצינו בה מדת הרחמנות וכפי שיתבאר בס"ד.

הנה דיני נפשות חמורים ביותר, ואפ"ל על ספק נפשות מחללין את השבת. ואף בזמן שביהמ"ק קיים כאשר הסנהדרין היה בכוחם לדון נפשות, לא היה הדבר שכיח שיגמר דינו של מישהו למיתה כמבואר במשנה סוף פ"ק דמכות, ומכח ריבוי הדרישות וחקירות והלכות שונות שנאמרו בהלכות אלו.

חמשה לאוין

לא כן בפרשה אחת, בפרשת השבוע, בפרשת מסיח ומדיח, שנאמרה בה חמשה לאוין! "לא תאבה לו! ולא תשמע אליו! ולא תחוס עיניך עליו! ולא תחמל! ולא תכסה עליו!" וכפרש"י ונספק לדינא ברמב"ם (הלכ' סנהדרין י"א, ה') וה"ל "המסית אין דינו כשאר דיני נפשות, מכמנין לו את העדים, ואינו צריך התראה כשאר הנהרגין, ואם יצא מבית דין זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה מחזירין אותו, יצא חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות אין מחזירין אותו, ואין טוענין למסית, ומושיבין דינו זקן וסריס ומי שאין לו בניס כדי שלא ירחמו עליו". וכמו כן מצינו ברמב"ם (הלכ' ממרים ה', י"ד) "לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו, חוץ ממסית ומדיח, שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו".

אכזריות או רחמנות?

וביאר הדבר מצינו בדברי הרמב"ם עצמו הנ"ל בהלכ' סנהדרין לבאר שהנהגה זו של אכזריות מושרשת במדת הרחמנות וז"ל "שהאכזריות על אלו שמטעין את העם אחרי ההבל, רחמים הוא בעולם, שנאמר 'למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים', עכ"ד.

כי ביקש!

והנה מצינו דבר נפלא ביותר שיכולים ללמוד מפרשת מסית – משתי מילים שהתורה"ק גילה בביאור חומר הענין והוא במשנת הסבא מקעלם שאמר דבר נורא נוראות, והוא בספרו חכמה ומוסר (חלק א' מאמר רכ"ז וחלק ב' מאמר שנ"ה), כי אף מי שאינו מצליח להדיח חבירו מדרך הטובה, והיה רק מדבר לו ומשתדל לשכנע אותו כבר יש לו דין מסית, וכמפורש בקרא "וסקלתו באבנים ומת פי בקש להדיחך" מעל ה' אלקיך, והרי מדה טובה מעבודת ה'.

מרובה, וא"כ אף כאשר רק ביקש לקרב, זוהי לההיפך מכל פרשת המסית. ומבואר בדבריו כי דבר זה נוגע לעצמו ונוגע לאחרים. כאשר לומד בעניני מוסר ויראת שמים, ומשתדל בעצמו להתקרב להבורא כל עולמים, הרי בעצם הלימוד מגלה דעתו כי הוא "מבקש להתקרב" ההיפך מ"מבקש להדיח". וכמו כן בנוגע לאחרים, אם מישהו שהוא בבחינת חכם לב יקח מצוות, ומבין עד כמה התורה"ק מחמיר על מישהו שהוא "ביקש להדיחך מעל ה' אליך, שאסור לרחם עליו וכמו שנתבאר לעיל בארוכה, והולך ומשתדל לקיים להיות "ביקש לקרב לה' אלקיך", הרי אין קץ למתן שכרו!

חשיבות ברכת 'למשינים'

דבר זה זוכים לקיים מדי יום ביומו לכל הפחות שלשה פעמים, וכמבואר בדברי הרמב"ם (הלכ' תפלה ב' א') כאשר מתאר איך שתקנו ברכת "ולמשינים" ואלו דבריו "בימי ר"ג רבו האפיקורוסין בישראל, והיו מצירים לישראל, ומסיתין אותן לשוב מאחרי השם, וכיון שראה שזו גדולה מכל צרכי בני אדם(!) עמד הוא ובית דינו, והתקין ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני השם, לאבד האפיקורוסין, וקבע אותה בתפלה, כדי שתהיה ערוכה בפי הכל, נמצאו כל הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות", עכ"ד. הרי בברכה זו זוכים כולנו להיות ההיפך מלהיות "ביקש להדיחך", כי הרי מתפללים לאבד אלו שמדיחים רח"ל, וראוי שנכוון בברכה זו כאשר מבינים גודל ערכה בעיני השי"ת.

אין למדוד התוצאות

זאת ועוד, כי יש כמה פעמים שאנשים יוצאים ומשתדלים לקרב רחוקים, וגם לרבות אלו שעוסקים לקרב קרובים, ולאו דוקא אלו אלא גם כאשר האדם מדבר עם חבירו ורוצה להתחזק בענין מסויים בתורה ומצוות ועבודת ה', הרי לומדים אנו כאן, כי אין הדבר נמדד כפי התוצאות, ואין להתייחס ח"ו אם לא רואים פירות, אשר כמובן ההשתדלות בלי תוצאות יכול לגרום להאדם להתרשל בהשתדלותו – אבל כאן לימד אותנו התורה"ק עד כמה חביבה היא עצם ההשתדלות! כי הרי אם נאמר מיתה חמורה ביותר, מכח "כי ביקש להדיחך" הרי מדה טובה מרובה פי חמש מאה פעמים!

ואמנם ראיתי סיפור שהגר"ח שמואלביץ חיזק משהו שהתעסק בקירוב רחוקים בנסיעות מחוץ לעיר לדבר עמהם וכו' ולא ראה הצלחה במעשי ידיו, ובתקופה מסויימת הרגיש שדבריו לכאן אינם עושים רושם, והראה לו הגר"ח המבואר לעיל כי עצם ההיפך מ"ביקש להדיחך", הוא העיקר, ובזה חיזק אותו להמשיך.

אפ"ל להתחזק יחיד

והנה יתכן שאם האדם יודע שיש ציבור של אלפי יהודים שמחכים לשמוע ממנו איזה דרשה, ציבור שרוצים להתעורר, אז ינצל ההזדמנות להשפיע עליהם להתחזק – אולם לפי המבואר, הרי גודל חומר פרשת מסית נאמרה גם באופן שיש יחיד שמדבר לו בסתר ואין רואה ואין ציבור, רק ראובן שמשפיע על שמעון – וא"כ מדה טובה מרובה, כאשר ראובן ושמעון מתיישבים יחד להתעורר ולהתחזק, הרי אז אין קץ למתן שכרן, ואין לשער גודל הנחת רוח שגורמים לעילא. וזאת אף כאשר מסתפקים מראש האם יצליחו לשנות לטובה – כי עצם הביקוש לעשות הטוב, כבר נחשב למעלה כדבר נפלא ביותר. וכאשר נאמר הני חמשה לאוין באופן חיובי בנוסח של "מדה טובה מרובה" הרי "תאבה

²² עיי"ש שהוסיף ז"ל: האדם העדין ודאי יקשה לו לאכול בשר בעלי חיים כי אצלו זה ממש גועל נפש. אמר הכתוב (ישעיהו כח, ח) "כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום". אין זה משל או מליצה. אלא קיא צואה ממש. כי אחרי שאחרי כן, הוא צואה. ואח"כ הלא זה מעורר גועל נפש אצל הכל. ומדוע לא תגעל הנפש העדינה גם בתחילה! כשמשיישים בשר צלי הנותן ריח למרחקים הריח הלא הוא מהזיעה והזוהמא שמבע"ח, ובה הלא מתענגים נפשם, והוא להם לריח ניחוח! ומדוע של בע"ח שהוא שמונית הזוהמא, בזה בודאי היה צריך לעורר גועל נפש, ולבסוף אדרבה, זה עוד נחמד ומשובח ביותר!! עכ"ל.

²³ ובספר "זאת זכרון" כתב לפרש ע"ד רמו. שצבי ישן בעין אחת סגורה. ועין השנייה פתוחה ומביט תמיד לאחוריו. וכמו כן בשעת אכילה צריכים להשאיר "עין אחת פתוחה" ולא לשכוח מעבודת ה'.

לו! ותשמע אליו! ותחוס עיניך עליו! ותחמל! ותבסח עליו! והכל למה? בגלל כי עשה ההיפך מ"ביקש להדיחך!"

לשנות ההרגשים מרגע לשני

וכאשר עוסקים בפרשה זו כדאי שנלמד יחד דברי השפת אמת שמאיר אור חדש, וכמה הלכתא גבירתא ויסודות נכבדות, ואלו דבריו בשנת תרמ"א בפרשה של המסית, ונלמד אותה בס"ד קטע קטע כפי הבנתי הקלושה וז"ל "צריך כל אדם להכין עצמו למצוה זו כי הוא ענין נכבד להיות מתפעל האדם להתהפך כרגע לשונא ממש ע"י ההסתה לקיים לא תחמול ולא תכסה". פי' כי עד הנה היית מצווה במצות עשה דאורייתא של ואהבת לרעך כמוך, ועתה, מכח מה שנעשה פלוני להיות "מסית" הרי מצווים מרגע לשני להיות לו כשונא ממש, ומצווים בשתי לאוין הנוגעים ללבו של אדם "לא תחמול ולא תכסה". כי גם הרגשות האדם משועבדים הם להתורה"ק.

בשנאה להיצר הרע זוכים להרוג אותו!

ושבו ממשך השפת אמת לגלות עוד שתי מרגליות אודות המשך הציווי "הרוג תהרגנו" וז"ל "ומכל שכן שזה קאי על היצה"ר וס"ט"א שהוא המסית ומדיח. ואם נעשה האדם שונא ממש ע"י הסתה. יוכל להרוג אותו. כמ"ש אח"כ כי הרוג תהרגנו ע"י השנאה כנ"ל". פי' כי עצם השנאה כלפי היצר הרע פועל שיהיה בכח האדם להרוג אותו! וידועים דברי החובת הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה) "ואמרו על חסיד, שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים, ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם: שבתם מן המלחמה הקטנה שוללים שלל, התעתדו למלחמה הגדולה! אמרו לו: ומה היא המלחמה הגדולה? אמר להם: מלחמת היצר וחיליו". ונבוא לצייר הדברים כפי שמתאר לנו ריש לקיש (ב"ב טז.) "הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך המות". ולכן לו יצויר שידע האדם שר"ל המלאך המות מגיע לבקר אותו, הרי בודאי ימלא שנאה נגדו וישתדל בכל עוז להשקיע כח ומוח איך ללחום נגדו אם יתגלה לו הסוד איך לנצחו. והרי אותו שנאה חייבים להרגיש נגד השטן כאשר משתדל ללחום נגדינו במלחמת היצר מדי יום ביומו. ושנאה זו גופא מועיל שנוכל לקיים "הרוג תהרגנו!"

מחליש כח היצה"ר מכלל כלל ישראל

ושבו מוסיף השפת אמת ללמד אותנו עוד ידיעה נכבדה בביאור המילים "הרוג תהרגנו" וז"ל "הרוג הוא בפרטות מה שמסית לו. ותהרגנו הוא לגמרי, שע"י נסיון אחד זוכה להתקדש בכל. ועוד ידך תהי' כו' ויד כל העם באחרונה. פי' כמ"ש כל ישראל ערבים זה בזה. א"כ מכל שכן שמה שגובר א' והורג היצה"ר שבו מזכה לכל ישראל שלא יהיה עוד כח להיצה"ר באותו דבר כמו מקודם. וזה עצמו צריך להוסיף כח לכל עובד ה' במה שיועד שע"י תגבורת שלו יחליש כח היצה"ר נגד כל ישראל כפי הכח של הנסיון(!)". דברים נפלאים שחייבים לזכור בכל עת ובכל שעה, שאפי' כאשר האדם נמצא ביחידות ואין שם מישהו שרואהו, אבל ידע נאמנה כי עצם הנצחון נגד יצרו בנסיון זו יפעול ש"יחליש כח היצה"ר נגד כל ישראל!"

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

מה המיוחד במצוות הצדקה שבזכותה ניצולים מדינה של גיהנום

פתח תפתח את ידך (טו, ח)

כתוב בגמ' (בבא בתרא דף י עמוד א) וזו שאלה שאל טורנוסורפוס הרשע את ר"ע: אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? א"ל: כדי שניצולו אנו בהן מדינה של גיהנום. א"ל: [אדרבה,] זו שמחייבתן לגיהנום! אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו! ואתם קרוין עבדים, שנאמר: כי לי בני ישראל עבדים! אמר לו ר"ע: אמשול לך משל, למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו! ואנן קרוין בני, דכתיב: בניי אתם לה' אלקיכם. אמר לו: אתם קרוים בניי וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בניי, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים, ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום! אמר לו, הרי הוא אומר: הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית, אימתי עניים מרודים תביא בית! האידנא, וקאמר: הלא פרוס לרעב לחמך.

הקשו המפרשים, הרי אינו דומה המשל לנמשל, דהכא צוהו בהדיא פתח תפתח וגו' לענין וכו' [דברים ט"ו י"א].

ותירץ בבי היודע, דהוא מוקים להני קראי, שמצוה לתת לו כדי חיותו דוקא, לחס צר ומים לחץ, ומ"ש [שם שם ח'] די מחסורו אשר יחסר לו, אינו מפרש ליה אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, אלא מפרש אשר יחסר לו משיעור שהוא כדי חיותו דוקא, ולהכי מקשי ליה, איך אתם מפרנסים אותם בשופע גדול, והשיב כדי לזכות.

והקשה הרב נוימן בספרו דרכי מוסר (ראה) אם כדי לינצל מדינה של גיהנום היה יכול הקב"ה לתת במקום זה מצוה אחרת ולא יהיו צריכים עניים לסבול בשביל זה.

עיקר הצדקה היא לתת לשני הרגשה טובה

אלא תירץ ע"ז הסבא זצ"ל מקלם מרן ר' ש. ז. כי המצוה של צדקה היא לא רק בזה, שנותנים צדקה לעניים, בזה לבד עוד לא נגמרה השלימות של המצוה, השלימות של מצות צדקה היא, שע"י הצדקה יגיע האדם לאהוב את חברו ויגיע לואהבת לרעך כמוך, ואי אפשר להגיע לה, אלא ע"י מצות צדקה. ואמר חידוש, אם אחד נותן צדקה ועדיין לא הגיע למדרגה, להרגיש את צער חברו וסבלו, אלא הוא נותן צדקה מפני שהוא ירא אלוקים ורוצה לקיים את הציווי של הקב"ה, עדיין לא קיים את מצות צדקה בשלימות. כי התכלית והמטרה של הצדקה היא, שיגיע למדרגה, שישכח שיש מצוה, אלא הוא נותן צדקה מפני שיועד שחברו רעב אז הוא מרגיש כאילו הוא בעצמו רעב, וע"ז נאמר "ואהבת לרעך כמוך", ממש כמוך. כמו שאתה מצווה לאכול ולשתות, שכתוב "ונשמרת לנפשותיכם", ואם הוא מענה את עצמו, יש לו עבירה, בכל זאת, כשהאדם רעב ואוכל, לא זוכר אז שיש מצוה לאכול, אלא הוא אוכל, מפני שהרעב מכריח אותו לאכול, כך צריך להיות ואהבת לרעך. אעפ"י שיש מצוה, לא יעשה בשביל המצוה, אלא מפני שמרגיש את הרעב והסבל של חברו, כאילו הוא סובל ממש, אם זוהי התכלית של הצדקה, אי"כ אי אפשר להחליף אותה

במצוה אחרת, כי רק ע"י הצדקה יכולים להגיע למדרגה זו.

ומצאתי את היסוד הזה גם בס' כתב סופר בפ' משפטים על הפסוק אם כסף תלוה. וז"ל: ונ"ל לפרש אם דהכא שאמר בלשון רשות דמצות צדקה וגמ"ח תהי' באופן שיהי' האדם מרחם על העני וישתתף בצערו ולעזרו ולסעדו וכך המצוה, ולא יתן או ילוה בעבור שהוא מוכרח מאת ד', אלא שירחמנו בלבו וילוה ויתן כמו שהיה רשות אי בעי עביד, כנ"ל נכון וזהו כונת המדרש הה"ד טוב איש חונן ונותן, לא די שיתן לאשר הוא מוכרח ומצווה מאת ד', אלא שיהי' חונן ומרחם עכ"ל.

בזה אפשר לתרץ את קושית המהרש"א במס' כתובות (דף ס"ז) דאמרינן שם ונקדימון בן גוריון לא עבד צדקה והתניא כשהי' יוצא מביתו לבית המדרש כלי מילת היו מציעין תחתיו ובאין עניים ומקפלין אותן מאחוריו, איבעית אימא לכבודו עבד, וז"ל המהרש"א ואין להקשות הא אמרינן כי צדקה, אפי' שלא לשמה, יש לו שכר עליה, כדאמרינן כדי שיחי' בני הרי זה צדיק גמור, ד"ל האי שלא לשמה גרע טפי עכ"ל אבל לפי דברנו אפשר לתרץ אעפ"י שאם נותן צדקה מצווה אבל זה לא נקרא מצות צדקה, כי צדקה היא רק אם הוא נותן, מפני שמרגיש את צער חברו והסגולה שיתקיים הרכוש של אדם, הוא רק במצות צדקה, אבל שאר מצות אין להם הסגולה הזו, לכן אעפ"י שאם עושין וכונתם לכבודו ג"כ מקבל שכר, אבל המצוה הזו אין לה הסגולה, שיתקיים הכסף, רק אם הוא נותן בשביל אהבת רעים וזוהי צדקה. עכ"ז הרב נוימן זצ"ל. ונתיק פה קטע שכתב הרב פנחס ברייער שליט"א

חז"ל במסכת בבא בתרא מלמדים אותנו, שהנותן צדקה לעני מקיים שש מצוות, ולעומתו המפייסו בדברים מקיים אחת עשרה מצוות!

נשאלת השאלה: איך ייתכן שאדם, שהעניק לעני כסף לקניית מזון ובכך החיה את נפשו, זוכה רק בשש מצוות, ואילו חברו, שאין לו אפילו פרוטה אחת לתת לעני ולכן פייסו בדברים - זוכה בסכום כפול כמעט של זכויות! על מה ולמה!?

התשובה היא: מזון, או כל נתינה פיזית אחרת, אלו נתינות מוגבלות ותחומות. יש גבול לזמן שהאדם יכול לחיות בשל אותה לחמנייה או כוס חלב. לעומת זאת, מחמאה או עידוד - הם מזון לנפש! זהו סוג מזון שבעזרתו האדם יכול להיבנות, יכול להתאושש ולחזור לחיים, זוהי נתינה בלתי מוגבלת, ולכן גם שכרה כה רב.

כולנו, כל אחד ואחת מאתנו, יכולים להיזכר במחמאה שקיבלנו לפני שנים, וטעמה הטוב עדיין בפינו. מחברי ספרים, כמו גם יוצרים שהפכו את העולם, יכולים להעיד שהדחיפה להמשיך ולהצליח הייתה בשל עידוד שקיבלו ממר או מחבר, שפרגן ואמר: "גדל!"

אפשר להבין כוחה של מילה גם מההיבט השלילי, מכוחה של מילה פוגעת. רבים מאתנו מכירים אנשים, שכל שאיפותיהם ותכניותיהם נגדעו בשל קטילה או אמירה מזלזלת, ומרובה מידה טובה... זוהי חשיבותה של הארת פנים, ושל פיוס ועידוד. חז"ל מוסיפים ודורשים על הפסוק: "ולבן שיניים מחלב" - "גדול המלבין שיניים לחבריו ממשקהו חלב". כשמחמיאים לאדם, הוא מחייך, ואז נראות שיניו - זוהי הלבנת השיניים. הלבנה זו גדולה ממתן כוס חלב, למרות כל מרכיבי הסידן שבה, כי המחמאה תישאר לנצח, ומרכיבי החלב הם זמניים.

מעדיפים לעזור לחולים

משום מה, אנשים מעדיפים עשיית חסד פיזית, כחלוקת אוכל לנוזקים, התנדבויות בבתי חולים ובבתי אבות וכדומה, מאשר נתינה של הארת פנים ופיוס בדברים.

השאלה הגדולה היא: למה???

כולנו מוקפים בחברים, בשכנים ובילדים, שהיו שמחים כל כך לשמוע עד כמה אנחנו מעריכים אותם, ועד כמה אנחנו שמים לב לדברים הגדולים שהם עושים. כל חבר בכולל או בעבודה היה שמח לשמוע עד כמה אנחנו שמים לב להשקעה שלו בלימוד / בעבודה. למה קשה כל כך להחמיא? למה???

ההסבר פשוט וברור.

טוב ונחמד להיות בצד של הנותנים. כשאנחנו מעניקים או עוזרים למסכן, אנו מתמלאים בתחושת סיפוק: הנה, אני עוזר למסכן, לאומלל. זה מחמיא, זה נותן חשיבות, ובשקט בשקט נודה שזה נותן גם תחושת עליונות...

אולם אם אני מחמיא לחבר/לשכן, אני כאילו מודה בחשיבותי ובמעלתו, שהוא יותר ממני... לזה האנשים אינם מוכנים. אדם מוכן לעשות חסד, אבל שזה יבוא על חשבוננו האישי!! זה לא!

זו טעות איומה! עיוות חשיבה בסיסי!

ההיפך הוא הנכון. כשאתה מחמיא לזולת, הוא דווקא מעריך אותך ואוהב אותך. אם נוכחת לראות עד כמה הוא מיוחד, כנראה גם אתה מיוחד... אם שמת לב שהוא חכם, בהכרח שגם אתה חכם!

זה בדוק!

אדם הרגיל להחמיא לסובבים, מוצף מיד במחמאות חוזרות. צריך פשוט להתחיל לפזר מחמאות ומילים חמות. תראו עד כמה הכל חוזר, ובגדול... עכ"ד.

"הקצב שהפסיד כסף פעמיים"

ועוד יש לבאר שהמצווה היא לתת לשני כי עיקר הקושי הוא לתת לשני וכמו שמבאר בספר להגיד (במדבר עמ' 299)

אילו אדם היה מסתכל רק בשלו, היה שמח לראות את הטוב בחייו! אבל האסון הוא כאשר מסתכל להווא מעבר המדרכה. "למה להווא יש?" כואב לו. ראו נא את הלשון במסילת ישרים פי"א: "כי אי אפשר לו לסבול ולראות את עצמו פחות מחבריו ועל דבר זה נכשלו רבים... הכבוד דוחק את לב האדם יותר מכל התשוקות והחמודות שבעולם, ולולי זה כבר היה האדם מתרצה לאכול מה שיוכל, ללבוש מה שיכסה ערותו ולשכון בבית שישתיהו מפני הפגעים וכו' אלא שלבלתי ראות עצמו שפל ופחות מרעיו מכניס את עצמו בעובי הקורה הזאת ואין קץ לכל עמלו".

אספר לכם, תשמעו, קצב פלוני - מוכר בשר בעיר בריסק, הביא לבדיקה בשר שור, לפני ה"בית הלוי" רבה של העיר, הרב פסק כי השור טרף. היה לו מכן נזק של כמה מאות רובלים, הון עתק. הוא קיבל עליו את הדין באהבה - "זו ההלכה ומה אפשר לערער עליה"

לאחר שלושה שבועות היה לו לאותו קצב דין תורה עם אחד הקצבים על עיסקה מסוימת שנערכה ביניהם. שניהם באו יחד לדין בביתו של "הבית הלוי". גם בדין זה הפסיד הקצב. כמה הפסיד? מאה וחמישים רובל.

עם השמע פסק הדין, הקצב נסער. דפק על השולחן וצעק בקול עז: "אתה לא תהיה רב בבריסק, לא אתן לך להמשיך לכהן כרב!" צעק וזעק עד שהשתתק.

אמר לו "הבית הלוי": "יש לי שאלה אליך, לפני כשלושה שבועות הפסדת אצלי כמעט ארבע מאות רובל, היה זה כאשר הטרפתי את הבהמה, ומאום לא דיברת, קיבלת עליך את הדין בשתיקה. והנה היום בשביל מאה וחמישים רובל אתה עושה כזה בלגן...?! שאלה.

"רבי! רבי! אבל, השני הרוויח...! מה פתאום הוא ריוויח את הכסף הזה?! רתח מזעם"

זה הסוד: השני! חיים עם השני. מדוע לו יש ולי אין, ומאבדים בגין כך את כל האנושיות "מדוע השני הרויח".

רבותי! בחז"ל ידענו מושגים אחרים, מה שנגזר לפני שייד לו ויהיה רק לו, מה שנחתם בשבילך - יהיה לך, ו"אין אדם נוגע במוכן לחברו כמלא נימה" ו"איזהו עשיר השמח בחלקו". המעט שאיני יכול לשכוח בילדותי, ממש הייתי ילד קטן, ישבתי על יד השולחן לארוחת צהרים עם אחותי ואחי הקטן, כל אחד קיבל צלחת, לפתע אני מקבל ג"כ שתי סטירות מאמא: יענקל תסתכל בצלחת שלך!" אמרה. מה אתה מסתכל לצדדים לצלחת של השכן. נחליף את המושגים, ונזכה לכל טוב סלה. עכ"ד להגיד.

יש להוסיף משי"כ בזה הרב חיים זאיד שליט"א הימים, ימי בין המצרים והאבל על חורבן בית המקדש בשל שנאת חינוס, מעוררים אותנו לפעול לצד השני ולהרבות באהבת חינוס. שאם לא כן, אין לתאר ולשער את החורבן וההרס שמביאה שנאת חינוס, וכפי שמעיד הסיפור שלפנינו - סיפור מוסר של ממש.

יהודי יקר, מנהל מוסדות בבני ברק, נפטר לבית עולמו. כל ימיו היה מסור למוסדות אותם הקים בעשר אצבעותיו ואשר להם היו שלושה בניינים בלב העיר. מלבד הבניינים שהותיר, הוא הותיר גם שלושה בניינים חשובים ונכבדים שכעת עמדו לחלוק בירושה. באופן הגיוני מתבקש היה שכל אחד מהם יקבל בניין אחד ויפיק ממנו פרנסה, לו, לבניו, לנכדיו ואולי אפילו לניניו, אבל הנה נכנס ביניהם שטן המחלוקת.

הבן הבכור טען שהכל מגיע לו ומדין תורה כל הבניינים שלו. הבן השני טען שהאבא המנוח חזר ואמר פעם אחר פעם "אתה טיפלת בי ועזר לי כל השנים ואני מותיר לך את כל הבניינים". ואילו הבן השלישי, בן הזקונים, סיפר שאחר פטירתה של האמא הבטיח לו האב את הכל, ובכלל עוד בחייו כבר שימש כמנכ"ל במוסדות והכל מגיע לו ולחלקו. במהלך ימי השבעה עוד ישבו ביחד ומשראו שאינם יכולים לבוא לעמק השווה ביקשו ממני שאשמש כבורר. הסכמתי להיכנס לעובי הקורה כדי להשכיח שלום בין איש ובין אחיו והזמנתי את כולם אליו הביתה לשיחה ידידותית סביב שולחן ערוך.

ראו, אחים יקרים, פתחתי ואמרתי, שני דברים צריכים לעמוד מול עיניכם בשעה זו: א. הצער הגדול שיש לאביכם כשבניו אינם באים לעמק השווה. ב. מאחר שמדובר בנכסים של עמותה, הרי שאם לא תגיעו בהקדם לעמק השווה, המדינה תשתלט על הנכסים באמצעות האפוטרופוס הכללי ובמקום בניין לכל אחד מכם, כפי שניתן להציע כעת, לא יהיה בניין לאף אחד.

אני אמרתי את שלי והם חזרו לשלחם, שוב איש איש וטענותיו. ניסיתי לחייך, להרגיע, למתן בכה ובכה, אבל כלום לא עזר. ישבנו עד השעה שלוש שלושים בלילה ועדיין כל אחד טען 'כולה שלי'. ואז כשראיתי שעיניי נעצמות ואיני יכול עוד, נפרדתי מהם לחיים אף אם לא לשלום וכל אחד הלך לדרכו.

נחמת שוטה

חלפה תקופה והנה אחד האחים שולח לי מכתב שהגיע לביתו של האב המנוח ז"ל ובו הודעה שמאחר שהלה נפטר ואין בעלות מסודרת לעמותה, הרי שאם לא תגיע הודעה מצד היורשים עד תחילת החודש הבא, המדינה תשתלט על הנכסים באמצעות האפוטרופוס הכללי. התורה חסה על ממונם של ישראל ובשל כך הרמתי אליהם טלפון והזמנתי אותם לפגישה דחופה אצלי בבית, כשאני מתנה שהפעם זו פגישה קצרה - לא עד אמצע הלילה.

הם נענו ובאו ובמטרה לרז אותם שלפתי מולם את המכתב ואמרתי להם, רבותי! כעת כבר לא מדובר על איום באוויר אלא על מציאות מוחשית - אם לא תגיעו להסדר כעת, הרי שבעוד מספר ימים אתם נשארים בלי כלום.

בתחילת השיחה עוד נדמה היה שיש איזה שינוי לטובה, אבל עד מהרה כולם חזרו לטענות הישנות, הבכור מתבצר בעמדתו, השני מנופף בטענותיו והשלישי מוכן להתפשר על לא פחות מבניין וחצי. הפעם כאמור לא תכננתי לשרוף שוב לילה שלם וכאשר ראיתי שאין תזוזה ותנועה אמרתי להם, רבותי אני מתנצל אבל יש לי לנהל יום עמוס מחר, לכן או שתחתמו כאן ועכשיו על פשרה או שניפרד. לא חלפו יותר מכמה דקות עד שראיתי שחתימה לא תהיה. נפרדתי מהם בברכת לילה טוב והם יצאו איש איש לדרכו.

וכעבור מספר ימים מימשה המדינה את האיום, העמותה נשלחה לפירוק והאפוטרופוס הכללי פנה לנהל את הנכסים. שלושה בניינים בבני ברק שיכלו לפרנס ברווח שלוש משפחות נכבדות.

כעבור תקופה השתתפתי בחתונה באחד האולמות בשיפולי בני ברק. עודי יושב בחתונה ניגש אליי יהודי מתנשף, מזיע ויגע "תראה איפה תקעו את האולם הזה", הוא אומר עני מרוד ללא לי, "עד שהגעתי לכאן עם אוטובוסים ופקקים ומה לא!"

אך רגע עד שהבנתי שהוא אחד האחים שישבו אצלי כדי שהצדק יצא לנסות ולהתפשר על נכסי אביהם. אינך בנו של פלוני? שאלתי אותו ומשהשיב בחיוב לא יכולתי לעצור ברוחי ואמרתי לו, אתה יודע שאם הייתי מסכים להתפשר עם אחיך יכולת לבוא לכאן בטיסה, או לפחות עם מוניית ספיישל.

התשובה אותה נתן לי הממה אותי. אלו דברים מחרידים שצריכים לשמש עבורנו ספר מוסר ותמרוז אוהרה גם יחד. "כבוד הרב", אמר לי בעוד מוחה אגלי זיעה, "אני אמנם מזיע ואמנם נשאיתי עני מרוד ללא פרוטה לפרוטה, אבל אני שמח ומאושר שהצדק יצא לאור ואחי לא קיבל כלום!"

מזעזע כל לב!

הוא מוכן להישאר עני וללא כסף, והוא שמח ומאושר לא בחלקו אלא בחלק שאחיו לא קיבל.

שוב חיות ממה שאחיו לא קיבל.

זהו אפוא המסר והלקח עבורנו בימים אלו, עד היכן אדם יכול להגיע, עלול להפסיד את כל ממונו וכל מה שיש לו ובלבד שלאחיו לא יהיה. סיפור כזה הוא אפוא איתות עבורנו מבורא עולם להתבונן בדרכינו ולתקן את מעשינו, ולזכור שאם לא נתגבר על צרות עין, אנו עלולים להפסיד הכל ובלבד שלחבר או האח לא יהיה כלום. בימים אלו זה הזמן להתרומם מעל התנהגות שכזו להרבות באהבת חינוס שבכוחה אשריך בעולם הזה וטוב לך בעולם הבא. עכ"ד דברי הרב זאיד שליט"א.

הלימוד מזה עד כמה קשה לתת לשני וזה עיקר הנסיון וכן עיקרה הנסיון הוא לתת לשני הרגשה טובה

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון

מאור שעשועי - הגדולה והענוה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת

'מוסר דרד'

ילדי ישראל הם בני מלכים

פְּנִים אֲתָם לֵה' אֱלֹקֵיכֶם לֹא תִתְגַּדְּדוּ וְלֹא תִשְׁיִמוּ קִרְיָהּ בֵּין עַיְנֵיכֶם לְמַת (יד, א)

כתב רמב"ן: "בנים אתם לה' אלקיכם. גם זו מצוה מבוארת, שאמר בתורה (ויקרא כא, ה) בכהנים, 'לא יקרוהו קרחה בראשם ובבשרם לא ישרטו שרשת', ועתה יבאר כי לא בעבור מעלת הכהנים בלבד - שהזכיר שם שהם קדושים לאלקיהם - צוה בהם זה, אבל כל העדה כלם קדושים וכלכם בנים לה' אלקיכם כמו הכהנים, אם כן השמרו גם אתם במצוה הזאת כמוכם".

ואלו דברי מו"ר הגה"צ רבי יעקב ניימן זצ"ל בספרו דרכי מוסר:

"פעם נכנסתי בשבת קודש אל מו"ר הרב ר' משה רוזנשטיין זצ"ל - משגיח דישיבת לומזה, וראיתי שהוא בוחן בחומש ילד שלומד בתלמוד-תורה. שאלתי אותו: 'של מי הילד הזה?'

ולחש לי באזני: 'הוא ילד של הקב"ה!' והבין בי שאני מתפלא פלא, שלא עונה לי על שאלתי...

והמשיך ואמר: 'אילו הייתי אומר לך שהוא ילד של חיים או שמריל היית יודע מי הוא הילד, ואם אני אומר לך שהוא של הקב"ה אתה לא יודע של מי הילד?'

גישה כזאת לילדי ישראל צריכה להיות לראש ישיבה, למורה, למחנך, למדריך, שמלמד תורה ומחנך ילדים של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא! 'בנים אתם לה' אלקיכם'. ולא שמלמד תורה ומחנך בן של חיים או של שמריל.

כמו שצריך כל אדם לקיים 'שויתי ד' לנגדי תמיד', כך צריך המורה המחנך, שיהיה תמיד לנגד עיניו שמלמד תורה עם ילדיו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא!

המחשבה הזאת תעניק לו סבלנות לתלמידים והטפול בהם יהיה לגמרי אחר, לאחר שיודע שמלמד תורה עם בן מלך.

מצינו בגמרא (עירובין נד ע"ב) שרבי פרידא היה לו תלמיד שלמד עמו דבר אחד ד' מאות פעמים עד שהבין הדבר. הסבלנות הזאת של רבי פרידא לא תובן אלא כשיודעים שלומד תורה עם בן מלך מלכי המלכים. אז קל לסבול מהתלמידים ולא לתת שינה לעינים ותנומה לעפעפים אלא תמיד לחשוב איך לתקן ולהיטיב את בניו של הקב"ה.

מספרים על הסבא מסלבודקה הג"ר נתן צבי פינקל זצ"ל, כשראה שבחור מהישיבה אינו מצליח, היה צם בשבילו שיצליח בלימודו.

כך צריך להיות אם מבינים שהוא בן מלך! חז"ל אומרים (שבת ק"ט ע"ב) 'אל תגנונו במשיחי (תהלים קה, טו) - אלו חנוקות של בית רבן'. חז"ל הקדושים הביטו על כל ילד שלומד תורה, שהוא ראוי להיות משיח ד'!

כן צריכים המורים והמחנכים לראות את ילדי ישראל.

מו"ר הנ"ל היה אומר: 'מדוע אוהבים ילדים קטנים? מפני שאין בהם חטא ונשמתם טהורה והם קשורים ודבוקים להקב"ה. אם כן המורה והמחנך צריך לגשת אליהם באהבה ובחיבה ובקול נועם, וצריך להרגיש שזו זכות גדולה בשבילו שזכה ללמד תורה לבן מלך מלכי המלכים'.

ומו"ר הנ"ל היה אומר: 'כשמשיח יבוא, לא כל אחר יזכה להיות מלמד תורה לילדי ישראל. נצטרך לזה זכויות גדולות! ואם להמורה תהיה גישה כזאת, אז כמים הפנים אל הפנים, ונפש הילד תתקשר עם המורה, ואז תהיה התועלת בשלימות'.

ההשקפה הזאת על ילדי ישראל תביא לנו אחר כך אהבה לכל אחד מישראל, לאהוב כל אחד כנפשו. לקיים 'ואהבת לרעך כמוך אני ד' (ויקרא יט, יח). אם יודעים שכל נפש מישראל הוא חלק מהקב"ה. ורואים מחז"ל איך הם הבינו מה זה נפש מישראל במסכת בבא מציעא (גפ ע"א): 'מעשה ברבי יוחנן בן מתאי שאמר לבנו, צא ושכור לנו פועלים. הלך ופסק להם מזונות, וכשבא אצל אביו אמר לו, בני, אפילו אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך, שהם בני אברהם יצחק ויעקב. רואים מזה מעלתם של עם ישראל. פועל פשוט, שהוא בעצמו אינו מחשיב את עצמו ולא עולה על דעתו שמגיע לו יותר מפת וקטניות, בכל זאת רבי יוחנן בן מתאי אמר לבנו אם פסקת להם מזונות סתם, לא מספיקה סעודה כסעודת שלמה, אלא מגיע להם כאברהם, מפני שהם בני אברהם.

רבי יוחנן בן מתאי הבין מהי נפש ישראל! כי כל יהודי פשוט יש לו קשר עם האבות הקדושים. אין יהודי פשוט! כל יהודי פשוט הוא יותר ויותר מרום מהשרים הגדולים של אומות העולם, מפני שהוא בן אברהם יצחק ויעקב.

כמו שאמר הכתוב (ישעיה מ, ז): 'כָּל הַגּוֹיִם כְּאֵין יִגְדּוּ מֵאַפְסָס וְתַהוּ נַחֲשָׁבוּ לוֹ!'

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

הלכות בין הזמנים

תפילת הדרד

ברכות כ"ט ע"ב, ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרד....

אימת מצלי אמר רבי יעקב אמר רב חסדא משעה שמהלך בדרך עד כמה אמר רבי יעקב אמר רב חסדא עד פרסה, ובה"ג פי' (הובא ברש"י) דהיינו טעמא שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לו לברך תה"ד בכל גווי. הביה"ל (סי' ק"י סעי' ז') הסתפק בגוונא שיש לו ליסע פרסה ביחד, אך שהוא נוסע הפרסה דרך איזה עיר, או שיודע שאיזה עיר קרובה בצד דרך נסיעתו בתוך פרסה, דלכא' לא יאמר תה"ד בחתימה דהא ליכא מקום סכנתא. ואפשר דלא פטרו רק אם כל דרך נסיעתו היה פחות מפרסה, עכ"ד. ונראה פשוט באופן שנוסע דרך מעל ב' פרסאות, ובצידי הדרך יש ישובים, אך יש גדר בצידי הכביש ואין אפשרות לבני הישוב לבוא לשם (כמו שמצוי בכביש 6), חייב בתפילת הדרד לכו"ע. ואם בתוך אותם ב' פרסאות יש בצידי דרכים ישוב ערבי, דעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל דהואיל וכעת הם אויבים יש לראותו כלא מיושב, ויכול לברך לכו"ע.

לדינא, אין אומרים תה"ד אלא אם יוצא פרסה מהעיר, שיעור פרסה הוא 4.640 מטר, וי"א דהיינו

שני פרסאות בין העיר שיוצא ממנה לעיר שנוסע שם, דהיינו שיש מרחק בין הישובים 9.280 ק"מ. ואם הוא מוחזק לסכנה מברך אפי' פחות מפרסה, (שו"ע סי' ק"י סעי' ז', מ"ב סק"ל). ואין לאומרה אלא לאחר שהחזיק בדרך, דהיינו כשיצא מעיבורה של עיר (שבעים אמה ומעט יותר לאחר שכבר כלו כל הבתים, ולדעת החזו"א הוא כמו 41 מטר חוץ לעיר, כ"כ בספר 'שיעורי' של תורה' למרן הגרי"י קניבסקי זצ"ל, והוא לשיטתו דאמה הוא 58 ס"מ), ובדיעבד יצא אף כשבירך בתוך העיר (מ"ב סק"ט).

ולכתחילה יאמר אותה בפרסה ראשונה, ובדיעבד יברך כל שיש לו עוד פרסה בדרך (שם סק"ל).

היוצא לדרך ושכח לברך ונזכר באמצע נסיעתו, אם יש לפניו עוד שיעור פרסה יברך מיד כשנזכר. ואם נזכר מתי שהוא בעיר אחרת, כגון הנוסע מירושלים לכפר חסידים דרך זכרון יעקב, דעת הגר"י קרליץ זצ"ל שיכול לברך אף כשהוא בתוך עיר, כיון שלגביו מיקרי שהוא 'בדרך', ושפיר מיקרי 'יוצא לדרך'.

תפילת הדרד, בפשוטו הוא כתפילה ולא כברכה, וכדחזינן דבגמ' הוא נקרא 'תפילת הדרד', וכן בשו"ע הביא הלכה זו בהלכות תפילה ולא בהלכות ברכות, וכן מהא דמסקינן בברכות דף ל' ע"א דלכתחילה בעי עמידה, וכ"ה בשו"ע ס' ק"י ס"ד, וכן בתוס' בפסחים דף ק"ד ע"ב כתב בשם ר"י דתפילת הדרד מוגדרת כתפילה של בקשת רחמים. ומצינו בזה כמה נפק"מ, א', דבתפילה קי"ל ברי"ט קכ"ד שעל כל אחד לבקש רחמים על עצמו, וא"כ אם היא ברכה יכול אחד להוציא לחבירו, ואם היא תפילה עדיף שכל אחד יברך לעצמו. ועב"ז באשל אברהם מבוטשאטש מהדו"ת סעי' ס"ד, ובשו"ת קנין תורה ח"ב סי' ק"ט. ב', דבחולה (ניולדת) שהוצרך לנסוע בשבת אם אומר תפלת הדרד, דאם הוא תפילה אינו אומר שהרי אסור לבקש צרכיו בשבת, כדמבואר במ"ב בסי' רצ"ד סק"ב, ומה"ט אין אומרים אבינו מלכנו ברי"ה שחל בשבת כמשי"כ הר"ן ברי"ה פ"ד, וכמו שאין זועקים על חולה שאין בו סכנה בשבת כך אין לו להתפלל תפילה זו בשבת, אולם אם זה ברכה צריך לאומרו. אולם אאמור"ר זצ"ל טען שלכונ"ע אומר תפילת הדרד, שהרי במה שנצרך לו בשבת גופא שרי עכ"פ לו בעצמו לבקש, והלוקח תרופה בשבת אטו אסור לו לומר יהי"ר שבסי' ר"ל במ"ב סק"ו.

עוד שמעתי מחכ"א שטען מסיבה נוספת שמותר להתפלל זאת בשבת, די"ל דתפילת הדרד היא חלק מהליכתו בדרך, שאין אדם יוצא לדרך עד שיבקש מהי"ת שתהא דרכו צלחה, וא"כ כמו שמותר לחלל שבת לחולה שיש בו סכנה ולעשות כמה מלאכות ולצאת חוץ לתחום כדי להציל חיי חבירו, כן יכול להתפלל שתהא דרכו צלחה לבצע משימתו להציל חיי חבירו ושלא יחלל שבת בחינם.

והחזו"א אמר, שכיום גם מי שמברך 'בתוך העיר' עם שם ומלכות 'אין מזניחין אותו', דהיום יש הרבה סיבות לסכנה גם בתוך העיר, (שמעתי זאת מאמור"ר זצ"ל שמע זאת מהגאון רבי רפאל וסרמן זצ"ל ראש ישיבת אהל יעקב ששמע בעצמו מהחזו"א). ובספר כאיל תערוג (תפילה עמו' קע"ב) כתב הגר"ח קניבסקי שליט"א, ששאל לחזו"א אם צריך לברך תפילת הדרד כשנוסעים מבני ברק לפתח תקוה, ואמר שגם בנסיעה בבני ברק אני יכול לברך, שבכל הנסיעות יש סכנה אלא שבמקום ישוב אין חיוב, אבל כשיוצאים מחוץ לעיר צריך לברך מעיקר הדין, אבל היום נדמה לי שפ"ת מחוברת ממש לב"ב ואם כן אין חיוב לברך רק רשות אם רוצה שפיר דמי. וכמדומה שאמר ששיטתו בזה

הוא כ"ז ס' ק"י סק"ו, ע"כ. ובספר הליכות שלמה (פרק כ"א) הובא מעשה שסיפר הגר"ש זצ"ל, שפעם הציע לפניו הגרא"מ שך זצ"ל ספיקו בענין תפילת הדרך, שמנהגו להמתין קודם צאתו לדרך מבני ברק לירושלים מלבד ברכת 'אשר יצר' עד שעת הנסיעה, ואז בנטיעה מברך אשר יצר ומסמך לה תפילת הדרך, אך אין דעתו נוחה מזה לפי שבאופן זה אין ברכת אשר יצר סמוכה לזמן חיובה (ע"י מ"ב ס' ז' סק"ו שטוב לזהר לברכו מיד). והשיבו הגר"ש, אני איני מברך תה"ד כלל בנטיעה כגון דא. אמר לו הגרא"מ שך יש לכם על מי לסמוך בהנהגה זו, כי גם רבינו הגרי"ז זצ"ל לא היה אומר תה"ד בכהאי גוונא, אלא היה כוללה בברכת שומע תפילה שבשמו"ע. ובספר 'לולי תורתך' (פרשת ואתחנן) הובא מעשה על מרן הגרא"מ שך זצ"ל, שבשנת תשי"ב נסע באוטובוס מבני ברק לת"א, וכאשר חלף האוטובוס מעל פני וואדי מוסררה אשר נקרא לימים נחל איילון (כהיום מתחם הרכבת בכניסה לת"א) אמר תפילת הדרך בשם ומלכות (בזמנו היה המקום בלתי מיושב והיה נחשב כגבול בין רמת גן לתל אביב), ונשאל הרי נפסק בשו"ע שרק בדרך מהלך פרסה שהם שמונת אלפים אמה (שלשית החזו"א הוא 4.640 מטר) חותם בברכה אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך, ופי' המ"ב הטעם לפי שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם, א"כ דרך זו מב"ב לת"א אינה מחייבת אמירת תפילת הדרך בברכה. והשיב הגרא"מ שך ואמר: היום יש סכנות הרבה בדרכים, [נמ"מ המתין מלומר את תה"ד עד שיצא מן העיר].

מסלולי הרים, כשהולך למקום למקום ברגל יותר משיעור פרסה (4.640 מטר) חייבים להתפלל מיד כשיצאים שבעים אמה ממקום ישוב. וכשמטייל מחוץ לעיר שיעור פרסה, אמר הגר"ח קניבסקי שליט"א שלא נהוג בזה לברך, ונראה הטעם דכיון שאינו הולך למקום מסוים, רק סתם טיול, לא הוי זאת יוצא לדרך.

הנוסע באוירן מברך תפילת הדרך ולאחר מכן הגומל, ויש שטענו שבשמים אין דרך וע"כ לא יברך תפילת הדרך, מ"מ לדינא מברך. ובנוסח הברכה 'שתולכנו לשלום', מברך אף היחיד דסו"ס יש רבים בדרך וזכות הרבים תעמוד לכולם.

אם אפשר יעמוד מלכת בתפ"ד (שו"ע סעי' ד'), ויאמרנה בעמידה (א"ר סק"י), ואם קשה לו מותר לומר במהלך או במיושב (מ"ב סק"ב). לכתחילה יסמיכה לברכה אחרת, שיאכל או ישתה איזה דבר ויברך ברכה אחרונה, או יאמר אשר יצר. ובדיעבד כשאין לו ע"מ לברך מותר לומר תפילת הדרך (שו"ע סעי' ו', מ"ב סק"ח).

כשעבר יותר משלשים יום מאז שאמר פעם אחרונה תפילת הדרך, מן הראוי לאמרה מתוך סידור, (וכע"ז כתב המ"ב בס"י ק' לענין תפילת יו"ט). ושמעתי מאממו"ר זצ"ל לדון בהולך לדבר מצוה אם צריך לומר תפילת הדרך, דאפשר דכיון דתקנת הברכה הוא משום סכנה דרכים, א"כ שלוחי מצוה דמובטח לו שלא יזקק כי המצוה מגנת עליו, ממילא אין חשש שמא יארע לו תקלה וסכנה בדרך, וא"כ לא יצטרך להתפלל בדרך תפילת הדרך, והוי כדרך שאין בו שום חשש סכנה דאין צריך לברך. [ובפרט לצד שתפילת הדרך הוא מצד המלך בקונך, דהוי נטילת רשות, דמסתבר דהוה רק ביציאה לדבר הרשות אבל לא בהולך לדבר מצוה, שהרי אין לך נטילת רשות גדולה מזו שהולך לדבר מצוה]. אבל

באמת זהו דבר חדש שלא מוזכר בשום מקום חילוק בין הולך לדבר מצווה או לדבר הרשות, ומשמעות הדבר היא שכל יוצא לדרך צריך לברך תפילת הדרך, ואין חילוק מחמת מה יוצא לדרך. והיינו לפי שאף שהמצווה מגינה עליו שלא יזקק, מ"מ למעשה מאחר שבפועל הוא נמצא במקום סכנה צריך להתפלל שינצל ממנה, [ובפרט למבואר בפסחים ח' ע"ב דבשכיח הזיקא אפילו שלוחי מצוה יכולים להזיק, ובדרכים שכיחי הזיקא]. וכן אמר הגר"ח קרליץ זצ"ל בפשיטות שצריך להתפלל תפילת הדרך גם בהולך לדבר מצווה, ואין שום חילוק מהי מטרת הדרך שלשמה הוא הולך, אלא תפילת הדרך היא תקנה שצריך לברך בכל פעם שיוצא לדרך. ובפרט לסוברים שתקנת ברכה זו היא תקנת חז"ל ליטול רשות ולצאת לדרך, וכמו שאמרו 'המלך בקונך וצא', ולכן אפי' בדרך שאין ליסטים וחיות רעות אומרים אותה.

פרפאות
* הטעם שתיקנו לומר תפילת הדרך, י"א לפי שדרך היא מקום סכנה והשטן מקטרג בשעת סכנה לכן יש לבקש מהקב"ה שישמרנו מהסכנה. וי"א על פי דברי חז"ל שהדרך ממעטת את האדם מן הממון ומן השם (ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד) לכן תקנו ברכה שלא יתמעטו אלו הדברים (בראשית רבה לך לך פרשה לט).

* גודל כוחו של תפילת הדרך, מובא בספר עץ הדעת טוב למהר"ח ויטאל זצ"ל שנתגלה לו בחלום שאם אחי יוסף היו אומרים תפילת הדרך לא היה ביד יוסף להרע להם כלל, וזמש"כ (בראשית מ"ד, ד') הם יצאו את העיר לא החזיקו ויוסף אָמַר לְאֶשֶׁר עַל בֵּיתוֹ קוּם רִדְךָ אַחֲרַי הַאֲנִישִׁים וְהִשְׁתַּתְּמָה (מד, ד), דהכונה שע"ז שירדפו אחריהם בטרם יספיקו להתרחק מן העיר בזה יוכלו להרע להם, כי בשו"ע (או"ח ס' ק"י סעי' ז') איתא שהיוצא מן העיר צריך לומר 'תפילת הדרך' רק אחר שהחזיק בדרך, ולפיכך הורה יוסף למנשה מהר להשיגם טרם יתרחקו מהעיר וכבר יאמרו 'תפילת הדרך', שאם יספיקו לומר תפילת הדרך א"כ לא יוכל יוסף להרע להם כלל, כי בודאי בזכות התפילה ינצלו ממנו ולא יצליח להזיקם.

* המהרש"א בברכות (כט ע"ב) מבאר דהימלך בקונך וצא, הוא לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם, וגם אם יצא בדרך לשלום מי יגיד לו אם יצליח שם, ואין לו להימלך רק עם קונו. והיינו שתפילה זו נתקנה ליוצא לדרך מב' דברים, א' מפני שיש סכנה מיוחדת בדרכים, ב' כדי שיצליח בדבר שבשבילו הולך. ובאמת כך הוא בנוסח הברכה, ותצילני מכף כל אויב... ותשלח ברכה וכו'.

* בנוסח הברכה 'שתולכנו לשלום' בלשון רבים, אף כשהולך יחיד, לפי שהתפילה מתקבלת יותר בזכות הרבים (שו"ע ס' ק"י סעי' ד' מ"ב ס"ק י"ח), ואינו שקר דבודאי יש באותו זמן עוד אנשים שהולכים בדרך (מחצית השקל שם סק"י), וכע"ז כתב המגן אברהם בס"י תקס"ה. ומסופר על הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שהיה נוהג לנסוע באוטובוס ולא במונית משום דבאוטובוס יש יותר זכות הרבים. ושמעתי מאממו"ר לבאר מהו 'שתולכנו' לשלום, שהענין בזה שהאדם מתכנן 'ללכת' אל איזה מקום, אבל האמת היא 'שמולכין אותו', וכדאמרין בסוכה דף נ"ג גרלאין דבר איניש אינון ערבין ליה, והגמ' מביאה שם מעשה בשלמה המלך. והביא אממו"ר מעשה עם רבי יהונתן איבשיץ זצ"ל שהלך פעם בעיר ופגשו המלך ושאלו לאן אתה הולך, ואמר לו איני יודע, מיד כעס המלך דאין יתכן שאינו יודע,

* נמצא במקום שאין שם מנין למעריב בלילה כ"א מיד לאחר פלג המנחה, יתפלל עם הציבור, ויקרא ק"ש וברכותיה ויתפלל שמו"ע עמהם ויתכוין לא לצאת מצות ק"ש, ולאחר צאה"כ יקרא ק"ש בלא ברכות, (שו"ע ס' רל"ה סעי' א' מ"ב ס"ק ח-ט). ודוקא אם התפלל מנחה קודם פלג, דאל"כ עדיף

וצויה להושיבו בבית הסוהר, וכשנתיישרה דעת המלך, חזר ושאלו איך העזתה לעשות צחוק מהמלך, וכי אינך יודע לאן אתה הולך. והשיב רבי יהונתן, אילו היית שואלני לאן אני 'רוצה' ללכת, הייתי משיבך 'שרצוני' ללכת לבית המדרש, אבל אתה לא כך שאלת אותי, אלא לאן אני הולך, וכי יודע אדם לאן הוא הולך, הלא הוא הולך לאן 'שמולכין אותו', הנך רואה שרציתי ללכת לביהמ"ד ולבסוף הלכתי לבית הסוהר.

* ותצילנו...ומכל חיות רעות בדרך וגו'. ראיתי בזה דבר נחמד, דהנה רש"י בפרשת וישב פי' על מה שאמר יעקב על יוסף חיה רעה אכלתהו, שנצננה בו רוח הקודש סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר. ומבואר מזה דענינים אשר הם היפך צניעות זה חיה רעה, א"כ זהו שמבקשים בתפילת הדרך ותצילנו מכל חיה חיות רעות בדרך, דהיינו כל עניני חטא בדברים אשר הם היפך מצניעות אשר זה מצוי בהולכי דרכים.

שיתפלל מעריב ביחידות ולא לעשות תרתי דסתרי (שעה"צ שם ס"ק ט"ז).

התחיל מעריב לאחר פלג המנחה, ואוחז באמצע ברכה ראשונה, וזכר שיש לו אפשרות להתפלל לאחר צאת הכוכבים, יגמור הברכות עד שמו"ע, ובצאה"כ יקרא ק"ש בלא ברכות ויתפלל שמו"ע עם הציבור, (מ"ב שם ס"ק ט"ו).

* הנפטור מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום (שם סק"יז).

כשיוצא מביתו יניח ידו על המזוזה, ויאמר ה' ישמר צאתי ובואי וכו' (רמ"א יו"ד סי' רפ"ה ס"ב).

לא ימשח אדם מנעליו ביום שיוצא לדרך, (צואת רבי יהודה החסיד לט). לא ילך אדם מביתו לדרך ויחזור לביתו אם שכח איהו דבר, רק יעמוד לפני הבית ויוציאו לו, (שם לח).

אנשי מעשה רגילים לתת צדקה לפני יציאתם לדרך (ספר חסידים אות תתנ"ו), וכן יפריש צדקה כדי ליתנו במקום שרוצה להגיע (כף החיים סי' ק"י ס"ק כ"ז).

נהוג שמי שיוצא לדרך יעלה לתורה (ביה"ל סי' קל"ו ד"ה שבת). והיינו בקריאה שסמוך לנשיעתו, כגון יום שני או חמישי לפני יציאתו.

* יעסוק בתורה בדרך, וכבר אמרו חז"ל המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו, אבל לא יעיין בהלכה דימלא אתי לאיטרודי, (מ"ב סק"כ).

המהלך בדרך צריך להרעיב עצמו מעט כי השביעה קשה אז למעינים מפני טורח הדרך (שם). ומ"מ יזהר שיהיה לו פת או מיני מזונות כצידה לדרך, אפי' הולך במקום קרוב ובמקום דשכח פת.

* כתחילה אין לצאת לדרך עד שיתפלל תפילה י"ח של שחרית (שו"ע סי' פט סעי' ג'), ואפי' אם במקום שיבוא יוכל להתפלל עם הציבור בזמנו (מ"ב סק"כ). ויש מתירים לצאת לדרך אם אמר ברכות השחר, וטוב להחמיר בזה (רמ"א שם). ובשעת הדחק מותר ויתפלל בדרך (מ"ב שם). וכשנסוע למקום רחוק לצורך תפילה וכגון בנסיעה לכותל או למירון יש שהתירו, אבל לצאת לטיול אחר עלות השחר אסור.

גם קודם מנחה ומעריב, אם הגיע זמנם אין לצאת לדרך (מ"ב סק"ט). אמנם אם אין רוצה עדיין להתפלל רק אח"כ, יש מקילין דחשיב כלא הגיע זמנו (שו"ת שבט הלי ח"ח סי' יח).

לא יתפלל בשדה או יס וכדו' כל שהמקום פרוץ, מפני שבמקום צניעות חלה עליו אימת המלך. אבל עוברי דרכים מותרים להתפלל בשדה, ואם יש אילנות טוב יותר שיעמוד ביניהם ויתפלל, וכשאין אילנות יצמד לקיר או לרכב ויתפלל (שו"ע סי' צ' סעי' ה', מ"ב סק"א). ולכתחילה אם אפשר יחפש מקום הסגור בד' רוחות בכתלים. וי"א דכל זה במתפלל ביחידות, אבל אם מתפלל בעשרה אין בזה חציפות, (כף החיים שם אות ל"א).

מי שאין דעתו מיושבת להתפלל בעמידה, ישב במקומו ויתפלל (שו"ע סי' צד ס"ז), ואין צריכים לחזור ולהתפלל שנית בעמידה (מ"ב סק"ז).

והנה לעיתים ניתן להתפלל שמו"ע במתינות במישוב ולא במעומד, כגון הטסים במטוס וכדו' (או הנוסעים באוטובוס, ואינם יכולים לעצור בדרכם ולהתפלל במתינות, ואם ימתינו עד שירדו מהאוטובוס כבר יעבור זמן תפילה), אמר מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל בשם החזו"א שעדיף להתפלל שמו"ע במתינות במישוב, מאשר שמו"ע במהירות במעומד.

אין לעמוד ולהתפלל תפילת שמו"ע עם נעלי בית או סנדלים ללא גרביים (שו"ע סי' צ"א סעי' ה' מ"ב ס"ק י"ב).

* כשמתפלל במקום שאין בו ספר תורה, אומרים תחנון ללא נפילת אפים (רמ"א סי' קל"א סעי' ב'), והמ"ב הביא פלוגתא במקום שאין ס"ת אך יש בו ספרי קודש, והמנהג ליפול אפיים גם כשיש רק ספרי קודש לחוד (שו"ת אגרות משה), ובלבד שספרי הקודש מונחים שם בקביעות, ולא כשמתפללים באמצע טיול וכדו' והמטיילים לקחו איתם ספרים לילמוד בדרך.

* רחיצה בבריכה או שחיה בים קודם תפילה אסורים, אבל קודם עלות השחר מותר. ואם כוונתו להסיר הלכלוך קודם התפילה מותר.

* לקום בבוקר עם מוזיקה, מעיקר הדין אסור, אך אם מכהה מיד ומראה שכוונתו רק להתערער יש שהתירו.

* מצות עשה מדבריהם ללות אורחים, (רמב"ם הלכות אבל, והובא בסמ"ע סי' תכ"ז ס"ק י"א).

ברכת הראייה

הרואה פיל או קוף או קפוף (ינשוף) מברך בא"י משנה הבריות (ברכות דף נ"ח ע"ב), והטעם שמברך דוקא על חיות אלו, כתב המאירי (שם) לפי שהם דומים במקצת דברים לאדם (עי' רש"י ברכות דף נח ע"ב דינשוף יש לו לסתות ולחיים כאדם, וקוף דומה לאדם ופיל מבין לשון בני אדם), והמלאכת שלמה (על המשניות כלאים פ"ח מ"ו) ביאר לפי שבדור ופילים, (ועי' בסנהדרין דף ק"ט ע"א שעונשם של דור הפלגה שנהפכו לקופים רוחות ושדים), לכן דוקא עליהם תקנו לברך עליהם משנה הבריות. והכרעת פוסקי זמננו שעל ראיית כל סוגי הקופים מברכים ולא רק על ראיית הקופים הדומים לבני אדם. ונחלקו הראשונים אם מברך ברכה זו רק בראיה ראשונה בחיו שאז השינוי גדול בעיניו (וכ"ד הראב"ד והמאירי) או כל ל' יום שרואהו (וכ"ד הטור). ולדינא, המ"ב כתב שיברך בשם ומלכות פעם אחת בחייו בלבד, ולאחר מכן אם לא ראה אותה בתוך ל' יום יברך בכל פעם ברכה זו בלא שם ומלכות, (סי' רכ"ה סעי' ט' מ"ב סק"ל), ובשם החזו"א שאחר ל' יום יכול לברך עם שם ומלכות. הרואה בעל חי ומתפעל מאוד מיופיו ואומר בשם ומלכות ברוך ששכח לו בעולמו.

הרואה קברי עכו"ם אומר, בושה אמכם חפרה ילדתכם הנה אחרית גויים מדבר ציה וערבה, (סי' רכ"ד סעי' י"ב). הרואה ישובים של גוים אומר, בית גאים יסח ה'. ובחורבנם אומר, אל נקומות ה' וגו', (שם סעי' י"א). הרואה צלב וכן כל ע"ז יאמר, שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (ס"ת סי' רצ"ד אות א'). הרואה צלב (הפקר) ושברו והשמידו קיים מצות עשה מן התורה. הרואה כנסיה חריבה אומר בא"י שעקר עבודה זרה מארצנו.

ההולך לקברי ישראל אחר שלשים יום שלא ראה קברי ישראל, ואפילו בא לקבר אחד יברך את ברכת אשר יצר אתכם בדין.

הרואה הר גבוה מאוד ומתפעל מגובהו, יברך עושה מעשה בראשית (סי' רכ"ח סעי' ג'). וכשאנו מתפעלים מראיית הר זה, אף שאחרים לא מתפעלים ומתפעמים מראייתו, צריך לברך ברכה זו, (הוראת רבינו הגר"ח קניבסקי זצ"ל). הרואה את הים התיכון יברך בא"י עושה מעשה בראשית, וכדאי שישמך תיכף ויאמר שעשה את הים הגדול (ובזה נפקא מכל ספיקא). ברכות אלו מברך רק אם לא ראה את ההרים או את הים במשך ל' יום. לא

בירך בראיה ראשונה תו אינו מברך בראיה שניה אא"כ יעברו מראיה הראשונה ל' יום כמש"כ המ"ב בס' ר"יח סעי' א' ד"ה במקום. כשנסוע לים, ורואה באמצע הדרך את הים ולא בירך, אך בהמשך היה הפסק בתים עד שמגיע לחוף שרוצה להתרחץ, יל"ע אם בכה"ג נמי הפסיד הברכה, ולמעשה דעת המורים שאם זה זמן קצר שעדיין התפעלות הראשונה עליו לא הפסיד הברכה, אבל אם זה זמן רב כמו חצי שעה הפסיד הברכה. וכשרואה את הים מרחוק מאוד שלא בצורה ברורה או במקום חשוך, י"א שכיון שחסר בהתפעלות הראיה אינו יכול לברך.

בירך על הים ואח"כ ראה ים אחר, אם הוא ים אחר ממש כגון ים התיכון וים כנרת, תליא בפלוגתת הפוסקים לענין ראה מלך אחר או ביה"ק אחר המבואר במ"ב סו"ס רכ"ד, אבל אם הוא אותו ים כגון מאשדוד לנתניה וכיו"ב פשוט שאינו חוזר ומברך לפי שכל ים התיכון אחד הוא.

מנהג העולם היום לברך על ראיית הים התיכון עושה מעשה בראשית, וכן מבואר במשנה ברורה (סימן רכ"ח ס"ק ב'). וכן על ים הכנרת אם לא נשתנה מששת ימי בראשית מברכין עליו עמ"ב. ועל תעלת סואץ כתב בשעה"צ (סק"ט) דאין מברכין כיון שנשתנה. ולכאורה תמוה מאוד, שהרי בירושלמי (שקלים פ"ו ה"ב) ובבראשית רבה (כג, ז) מבואר, שהים הציף את העולם בדור אנוש ודור הפלגה, ובאחת הפעמים עלה עד עכו ועד יפו. הרי להדיא שבעת הבריאה לא הגיע הים עד עכו ויפו, ואם כן איך שייך לברך על הים התיכון "עושה מעשה בראשית"? [נראיתי באחד מפוסקי זמננו שכתב שכיון שהים אוקיינוס עצמו שהיה קיים מששת ימי בראשית התפשט, א"כ גם הים התיכון נחשב מעשה בראשית. ולפ"ד אם המשיכו ברכה מהים אפשר לברך עליו "עושה מעשה בראשית"].

ובפרשת זאת הברכה (לד, ב) וְאֵת כָּל אֶרֶץ יְהוּדָה עַד הַיַּם הָאֲחֵרֹן, ובספר משך חכמה ביאר מה הכונה 'הים האחרון', עפ"י הירושלמי שקלים (ו, ג) וכן במדרש רבה (בראשית פכ"ג): וְהָיָה מִקְרָא מֵלֵא הוּא (עמוס ה, ח) הַקְּוֹרָא לְמִי הַיָּם וַיִּשְׁפָּכֶם עַל פְּנֵי הָאֶרֶץ ה, שְׁמוֹ, אֶתְמָהָא, כְּזֶה שְׁהוּא שׁוֹפֵךְ מִלְּמַעְלָן לְמַטָּן, שְׁנֵי פְעָמִים כְּתִיב הַקְּוֹרָא לְמִי הַיָּם, כְּנֶגֶד שְׁנֵי פְעָמִים שְׁעָלָה הַיָּם וְהָצִיף אֶת הָעוֹלָם, וְעַד הֵיכָן עָלָה בְּרֵאשׁוֹנָה, וְעַד הֵיכָן עָלָה בְּשֵׁנִיָּה, רַבִּי יוֹדֵן וְרַבִּי אֶבְיָה וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵאשׁוֹנָה (בדור אנוש) עָלָה עַד עֵפֹז וְעַד יָפוֹ וּבְשֵׁנִיָּה (דור ההפלגה) עָלָה עַד כְּפִי בְּבְרִיָּה, רַבִּי חֲנִינָה וְרַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא בְּרֵאשׁוֹנָה (בדור אנוש) עַד כְּפִי בְּבְרִיָּה, וּבְשֵׁנִיָּה (דור הפלגה) עַד עֵפֹז וְעַד יָפוֹ, הַדָּא הוּא דְכְּתִיב (איוב לח, יא) וְאָמַר עַד פֶּה תִּבּוֹא וְלֹא תִסִּיף וְאֵת יָשִׁית בְּגָאוֹן גְּלִיךְ, עַד פֶּה תִּבּוֹא וְלֹא תִסִּיף - עַד עֵפֹז תִּבּוֹא וְלֹא תִסִּיף, וְאֵת יָשִׁית בְּגָאוֹן גְּלִיךְ - בְּיָפוֹ יָשִׁית בְּגָאוֹן גְּלִיךְ. וא"כ הראהו השי"ת למשה שיותר לא יוסיף עוד לצאת ממקומו, וזה הים האחרון - בזמן שיהיה אחרון. ועפ"י כתב המשך חכמה חידוש דין, דמטעם זה אמר ר' יהודה דרואה ים הגדול מברך שעשה לי הים הגדול, משום שאינו מעשה בראשית, שנעשה כשחטאו הדורות. ולדבריו באמת אין לברך על הים התיכון עושה מעשה בראשית. אך כיון דאיכא פלוגתא רבותא אם הוא ים הגדול, א"כ אינו ברור שאפשר לברך עליו עושה הים הגדול ועושה מעשה בראשית, ע"כ נראה שיברך עושה מעשה בראשית ויסיים הים הגדול, כך שיצא ממני"ש, ולא תהיה ברכתו לבטלה.

וכן יל"ע לענין ים המלח, דהנה המור וקציעה (סי' רכ"ח) והתפא"י (בועז פרה פ"ח מ"ד) כתבו שגם על הכנרת וים המלח מברכים עושה מעשה בראשית, ובפרשת לך לך (יד, ג) כתיב פל אלה חברו אל עמק השדים הוא ים המלח, ופרש"י הוא ים המלח - לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח, ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו. הרי לפירוש ראשון הכל נעשה אחר מעשה בראשית.

הלכות סעודה

מי ים אם כשרים לנט"י, בשו"ע בסי' ק"ס סעי' ט' איתא, מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהם פסולים לנט"י אע"פ שכשרים הם למי מקוה לטבילה, ובמ"ב סק"מ כתב דהוא הדין דמי הים כשרין לטבילת ידים דלא עדיף מטבילה. הרי שמים המתוקים כמי הכנרת כשרים הן לטבילה (בכ"ל) והן לטבילת הידים, (וצ"ע אם בכנרת עדיף ליטול בכלי או לטבול ידיו), ומי המלוחים כשרים רק לטבילת הידים אבל לא לנטילה. ולענין לטבול במי הים כשנתלש מן הים ואין בו מ' סאה, היכא שהמים אין כשרים לנטילה אף אין טובלים בהם, (עי' סי' ק"ס סעי' ז', ובמ"ב ס"ק ל"ד, ובביה"ל שם סעי' ט' ד"ה למי מקוה), ואם היא מחוברת אל הים ע"י שביל (רוחב 5 ס"מ ועליו רום מים כקליפת השום כיו"ד סי' ר"א סעי' נ"ד) דינה כים.

וכשמטביל ידיו נחלקו הראשונים אם מברך על נטילת ידים או על טבילת ידים, המחבר בסי' קנ"ט סעי' כ' שמברך על נטילת ידים, והרמ"א פסק שמברך על טבילת ידים, וכתב המ"ב (ס"ק צ"ז) דהאחרונים הסכימו כדעת המחבר לברך על נט"י. וכתב המג"א דכל זה כשהמים ראויים לשתייית כלב דכשרים לנטילה, אבל אם הם מלוחים שאין הכלב יכול לשתותם דפסולים לנטילה מברך על טבילת ידים, והעתיקהו הח"א והמ"ב שם. ולפ"ז במי הים המלוחים מברך לכו"ע על טבילת ידים. אולם החזו"א באו"ח סו"ס כ"ג חולק על המג"א וכתב דבכל גווני מברך על נטילת ידים. ובכ"פ החיים כתב שהעיקר כמג"א אבל מ"מ המנהג עכשיו לברך על נט"י אפילו במים שאין ראויין לשתיה.

וכשטובל ידיו במקוה או בים אין צריך לנגב ידיו תחילה, (עי' חזו"א סי' כד סס"ק כ"ג ובס"ק ל' ד"ה נטל מקצת). ולאחר הנטילה, לדעת המ"ב (סי' קנ"ח ס"ק מ"ו) לכו"ע לא בעי ניגוב, ולדעת החזו"א (או"ח סי' כ"ה סק"י) אף בזה י"א דבעי ניגוב. והיכא דסח אחר טבילת ידיו קודם הברכה, לדעת רוב הפוסקים שאין מצות ניגוב ידים בטבילת ידים, א"כ אין כאן גמר הנטילה אחר הדיבור והוי הפסק בין המצוה לברכה, וכשיטבול שנית לא ייני כיון טהורות כבר, וכשיטמא ידיו ויטבול שנית הוי גורם ברכה שאינה צריכה.

וכשיוצא מן הים ורוצה לאכול האם חייב ליטול ידיו לאכילה, המ"ב בסי' קנ"ט ס"ק ע"ה כתב דדעת רוב הראשונים שנט"י לחולין אין צריכה כונה ואין צריך שוב נטילה, וע"כ כתב שבדיעבד שאין לו מים אחרים אין צריך ליטול שנית, ובביה"ל כתב דאם יש לו מים צריך ליטול ידיו שנית אלא דלא יברך, ונראה דטוב שיטמא ידיו כדי שיתחייב ודאי בנטילה שניה ויוכל לברך, עכ"ד. ולפ"ז ה"ה בניד"ד טוב שיחייב ידיו בנטילה. והנה בשו"ע בסי' ד' סעי' כ"א כתב שצריך ליהרהר שלא לנגוע במקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה, ויל"ע ברחץ בים וגופו נקי ואין עליו מלמולי זיעה, אי בעי נמי נטילה כשנגע במקומות המכוסים, ובספר כ"פ

החיים סי' ד' ס"ק פ"ה כתב שאין צריך נטילה, והגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר שכן צריך לפי דחכמים תיקנו דין נט"י בנגיעה במקומות המכוסים משום מלמולי זיעה וע"כ אף כשאין מלמולי זיעה לא פלוג רבנן. ולדעת הכ"פ החיים לא יהי להתחייב בברכה אא"כ נגע במנעליו או במקום מטונף ממש.

ולענין הזכרת ברכה בגילוי ראש, מבואר בסי' צ"א סעי' ג' דאסור, וה"ה לומר דברי תורה בגילוי ראש אסור כדמבואר בסי' ב' מ"ב ס"ק י"ב, אבל להרהר בד"ת דשפיר דמי. [ובעיקר הליכה בגילוי ראש, כתב המ"ב (בסי' ב' סק"א ובביה"ל סי' צ"א סעי' ג') שבזמננו איסור גמור מדינא להיות בגילוי ראש אפילו בביתו, ובשע"ת (סי' ב' סק"ג) כתב דמרחץ מותר לילך בגילוי ראש ואפילו מדת חסידות ליכא כדמשמע ממסכת דר"ך אר"ך פ"י, ומ"מ ראיתי מדקדקים מכסים ראשם במטפחת וכן נהגתי מעודי ע"ש במהרש"ל, והברכ"י הביאו וכתב כי הוא חומרא יתירה הרבה, ע"ש. ולענין הנחת ידו על ראשו, לענין ברכה ע"י מ"ב סי' ב' ס"ק י"ב דלא מהני כיון שהוא גוף אחד, אך יד חבירו מועילה, ויש מקילים בשעת הדחק אף בידו ממש, ולענין הליכה ד' אמות ללא כיפה מועיל נתינת ידו]. וכשלושב בבגד ים ובכובע ושאר הגוף מגולה, מבואר בשו"ע בסו"ס ע"ד דמותר בקריאת שמע ובברכות אבל לא בתפילה, לפי שבתפילה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה. ובמ"ב שם ס"ק כ"ב כתב דגם לק"ש וברכות לכתחילה צריך שיכסה כל גופו ורק בשעת הדחק מותר לעשות כן. וע"ע במ"ב סי' צ"א ס"ק י"א. ולענין ברכת המזון ע"י אורחות רבינו ח"א עמו"י פ"ד. להשתמש במי הבריכה לצורך נטילת ידים, יש שחששו דחשיב מים שנעשו בו מלאכה דפסולים לנטילה.

במקומות אירוח שהכיר לנט"י הוא בתוך השירותים, ואין כיור אחר בחוץ, הכרעת הפוסקים שיסגור האסלה קודם הנטילה, ויטול ידיו ויצא לחוץ עם ידים רטובות ויברך, ויסמוך על השיטות דבית הכסא שלנו אין להם דין ביה"כ, ועב"ז חזו"א סי' י"ז סק"ד.

תלמיד חכם יחמיר לא לנגב ידיו בבגדיו משום שקשה לשכח ואפילו בבגדיו המונחים בארגז, (סי' קנ"ח מ"ב ס"ק מ"ה, וספר שמירת הגוף והנפש סי' נ"ז).

בבתי מלון מצוי אוכל שם בשפע, ויש נוהגים לקיים שם בהידור מה שאמרו חטוף ואכול חטוף ושתה, וע"י מ"ב סי' קנ"ו סק"ד שהאוכל ושותה דרך זלילה וסביאה הרי הוא עובר בלא תאכלו על הדם, ומגונה ומכוער הדבר ביותר, ולרמב"ן נכלל זה במצות עשה דקדושים תהיו.

אכילת עוגות בתוך הסעודה אין מברכין דשמא נפטרו בברכת הפת, ע"י ביה"ל סי' רסח ד"ה טעונים. אך בפת הבאה בכיסנין יש ג' שיטות, ובקבוקים וכן גליליות לכאול לכו"ע חשיב כפת הבאה בכיסנין ומברכים עליו אפי' בתוך הסעודה.

הנוסעים ברכב ואוכלים תוך כדי נסיעה, אין מזמנים בעשרה בהזכרת שם אלא רק לזימון בשלושה, ולפיכך גם כשהם עשרה זימנו בלא שם (מ"ב סי' קצ"ג ס"ק כ"ה). וכשהגלה עומדת מצטרפים אף להזכרת שם (פמ"ג סי' קס"ז א"א ס"ק כ"ז). ולענין האוכלים בספינה, כתב המ"ב בסי' קס"ז ס"ק ט"ב שקביעות גמורה היא ומצטרפים, ולפ"ז יש שכתבו שברכת שיש בה שולחנות ומקום מרווח לאכול הוי קביעות כספינה ומצטרפים, וכ"כ בערוך השולחן (סי' קס"ז סעי' כ"ו). ובמור וקציעה

כתב שהכל תלוי בשקיטת נסיעתם, בין בים ובין ביבשה, שבעגלה המתנדנדת שקשה לכוון דעתם לשמיעה, וכן בספינה כשיש רוח סעורה אין מצטרפים לזימון, וכשאין סערה שיושבים שקטים מצטרפים לזימון. ועב"ז כתב הבית ברוך (על הח"א כלל מ"ח סעי' ז' אות כט) שהנוסעים ברכבת או במכונית מצטרפים לזימון, (נלקט ממ"ב דרשו).

בבתי מלון מצוי שנותנים סעודה ביום שישי יותר ממה שאדם רגיל לאכול בביתו, איתא בשו"ע (סי' רמ"ט סעי' ג') שאם אינו רגיל בה אסור לו לאכול סעודה כזו בערב שבת.

איכא דרכא אחרינא

יל"ע אי שרי לילך דרך מקום שנמצאות שם נשים שאינם לבושות בצניעות, ואיכא דרכא אחרינא, אך הוא יותר ארוך. עוד יל"ע בים כשבידו לנסוע לים אחר, אך בים זה ליכא דרכא אחרינא אי שרי לנסוע דרך ים זה.

איתא בב"ב דף נ"ז ע"ב, ועוצם עיניו מראות ברע (ישעיה לג-טו), א"ר חייא בר אבא זה שאין מסתכל (בשפת הנהר) בנשים בשעה שעומדות על הכביסה, היכי דמי אי דאיכא דרכא אחרינא רשע הוא [ואף על פי שעוצם עיניו שלא היה לו לקרב אלא להרחיק מן העבירה דקיימא לן חולין (דף מד): הרחק מן הכיעור, רשבים], אי דליכא דרכא אחרינא אנוס הוא, לעולם דליכא דרכא אחרינא ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה [להטות עיניו לצד אחר, רשבים]. ומבואר שאי איכא דרכא אחרינא, אע"פ שעוצם עיניו רשע, ואסור לו להכניס עצמו לכך דסחור סחור אמרינן לזיירא לכרמא לא תקרב. עוד משמע בסוגיא שאם הוא 'רואה' אף שאינו מתכוין להסתכל ולהנות אסור, ואף היכא שהוא אנוס על ההליכה (היכא דליכא דרכא אחרינא) מ"מ מבואר שצריך להטות עיניו לצד אחר שלא יראה. והקשה החפץ חיים (הלכות לשה"ר כלל ו' ס"ה) מהגמ' בפסחים דף כ"ה ע"ב דההולך למקום שיש שם ריח או נוי של עבודה זרה, אף שאפשר לו לילך בדרך אחרת, מותר לו לילך בדרך זו, אף שמריח או רואה מותר כיון שאינו מתכוין, [ואף דק"ל דפס"ר ולא ניח"ל בכל התורה (חוץ משבת) אסור מדאורייתא, היינו דוקא כשיש מעשה שמכריח תוצאה או תכלית ולא ניחא ליה בתכלית של המעשה, אבל כאן ליכא מעשה, דמצד ההליכה לאו פסיק רישא הוא, שהרי יכול לאטום נחיריו, ומצד הנאת הריח לאו מעשה הוא]. ות"י הח"ח שם זז"ל: ועיינתי הרבה בהאי קושיא, ונ"ל דסברת הגמ' דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמדתן צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר עליו יצרו בעל כרחו ויבוא להרהר עי"ז, וכן מצינו בכמה ענינים שהחמירו יותר בעניני הסתכלות מכל האיסורים שבתורה אף דלא אפשר ולא מכוי, וכענין שאמרו בברכות דף ס"א אחורי ארי ולא אחורי אשה, פגע באשה בדרך רץ אחריה ומסלקה לצדדין, ומשמע מדברי האחרונים באבן העזר דאפילו לית ליה דרכא אחרינא למיזל ולא ניחא ליה בהסתכלות, אפ"ה אסור חז"ל והכל מטעם שכתבתי כנ"ל, עכ"ל.

ומאחר שנתברר ששורש האיסור הוא שאם יכול להישמט מנסיון אסור לו להכניס עצמו לכך, א"כ לכאול ליכא נפקותא בין דרכא אחרינא או אופן אחרינא, ובכל אופן מחויב שלא יביא עצמו לידי נסיון. אולם עדיין יש לדון היכא שהדרך יותר ארוך, אי מחויב נמי להאריך הדרך בשביל זה וחשיב דאיכא דרכא אחרינא. וראיתי בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל שפסק דזה לא מיקרי איכא דרכא

אחרינה ומותר, [אך עדיין ילע"ה היכא שאינו טורח בהליכתו כ"א נוסע באוטובוס, שמשך זמן הנסיעה היא קצת יותר מהדרך השניה, אם גם זה מיקרי ליכא דרכא אחרינה].

נפש בחו"ל

לנסוע לחוץ לארץ על מנת לטייל אסור, וברמב"ם (פ"ה דמלכים ה"ט) איתא דאף מה שהתירו לצאת בשביל ללמוד תורה ולישא אשה או להציל מן העכו"ם היו רק כשיצא ע"מ לחזור לארץ, ומבואר דלשאר דברים אף ע"מ לחזור אסור. ומקור הדברים הוא ממסכת גיטין דף ע"ו ע"ב כי הווי מופטרי רבנן מהדדי בעכו הווי מופטרי משום שאסור לצאת מארץ לחו"ל, הרי אף לזמן מועט אסור לצאת לחו"ל. וע"ע במ"ב ס"י תקל"א ס"ק י"ד דה"ה לצאת כדי להרויח או לראות פני חבירו חשיב כיוצא לדבר מצוה ומותר, ועב"ז ברמ"א בס"י רמ"ח סע"י ד'. ולצורך שאר מצוות מעש"כ בזה השדה חמד, אך לצורך קברי צדיקים כתב שם דהוי דבר מצוה.

'אילת' חשיב חו"ל לכו"ע, ושמעתי מאמו"ר זצ"ל שבזמן החזון איש ארגון הנוער אגודתי (צא"י) יזמו טיול לאילת, וצויה החזו"א לבטל את הטיול.

'מת הגולן' אינה מגבולת ארץ כנען אך היא מגבולות עבר הירדן, ודנו הפוסקים בדין היציאה לשם, ובספר משנת יוסף (שו"ת ח"א ס"י נ') כתב להוכיח שרי לצאת לשם, דאיתא בירושלמי שביעית פ"ו ה"א ריש לקיש אזל לבצרה אתון לגבי א"ל חמי לן בר נש דריש (דרשן) וכו', חמי חד בבליא (עני אחד שהיה מבבל אבל היום הוא מא"י, בהגר"א) אמר ליה חמית לך חד אתר טב (ראיתי עבודך מקום טוב להיות דרשן וכו' בבצרה), אתא לגבי ר' יוחנן (לשאול אם מותר לו לצאת מא"י לבצרה) א"ל מן בבל לבבל (ולא מא"י לבבל, הגר"א) וכו' סבר ר"ל מימר את בצר במדבר [דסבר דהא דכתיב (דברים ד', מ"ג) את בצר במדבר שהיא מא"י היינו בצרה ולכך הותר לילך לשם מא"י, הגר"א] שאל לר' יוחנן וא"ל בצר לאו בצרה, ע"כ. ומבואר דלכצרה שהיא בעבה"י האמצעית בארץ עמון ומואב שטורה בסיוחן [כדאיתא במכות דף ט' ע"ב שבצר מכוונת נגד חברון שביהודה] בנחלת בני ראובן היה מותר ר' יוחנן לצאת מא"י, ולכך השיבו שבצר לאו היינו בצרה, דהגם שלבצר מותר לצאת אבל לבצרה שהיא בעבה"י הדרומית בארץ מואב שלא טהרה בסיוחן [ע"י רש"י פרשת וישלח, יובב בין זרח מבצרה, בצרה מערי מואב היא, וכ"כ הכפתור ופרח סוף פ"ג] אסור, ומבואר (בירושלמי לפי ביאור הגר"א) שמותר לצאת מארץ ישראל לעבר הירדן.

דיני הרחקות (יו"ד סי' קצ"ה)

קלות ראש:

כתב המחבר ולא ישחך ולא יקל ראש עמה אפלו דב"ב"ם שפ"א יג"ל לעב"ה (סע"י א'), ודין זה הוא נמי בכל העריות כדמבואר באה"ע"ז סי' כ"א סע"י א', והתם הוא משום הרהור, והכא הוא משום הקירוב שיש בזה שהוא מביא לידי הרגל עבירה. ובספר חוט השני כתב בזה כמה קולות, דמותר לשחך יחד במשחק כגון שחמט, אך לא באופן שמביא שחוק וקלות ראש. וכן מותר לומר לה מילי דבדיוותא, ולספר לה דברים שיש לה הנאה בהם, ורק שחוק וקלות ראש אסור.

נגיעה בגופה ובבגדיה, הושטה והנחה על בגדיה:

עוד כתב המחבר, לא יגע בה אפלו באצבע קטנה, ולא יושיט מידו לידה שום דבר ולא יקבלנו מידה שפ"א יגע בבגדיה, (סע"י ב'). הנה בעריות רק נגיעה דרך תאוה אסור (י"א מה"ת וי"א מד"ס), ע"י ברשב"א בתשו' (ח"א סי' א'קפח) שכתב דמותר

בשאר נשים הושטה ושאר דברים שאין בהן הרגל כל כך, ולא אסרו אלא באשתו נדה שלבו גס בה. [ולכן מותר לתת מטבעות לאשה זרה]. ובפשוטו אף נגיעה מיד ליד שלא בדרך חיבה מותר, [ושמעתי שהחיד"א בספר 'כסא דוד' כתב דנגיעה ממש אסור מדרבנן]. ובאשתו נדה דגס בה החמירו ביותר, דאסרו אפילו נגיעה בלא כונה באקראי בלא כונת חיבה, ואפילו באופן דאינו מתכוין ואינו פס"ר, כדחזינן שאסרו הושטה מחשש נגיעה אף בדבר ארוך מחשש שמא לא יזהר בטוב ויגע בידה כדמבואר ברבינו ירוחם (הובא בב"י בסע"י ב'), אף שזה חשש רחוק מאוד.

הראשונים בכתובות דף סא ע"א הביאו דרש"י היה נזהר שלא ליתן מפתח מידו לידה, אפילו שאינו נוגע בה ממש. והוכיח כן ממה ששאל אליהו שמא הבאת את הפך ואת השמן, משמע דאסור מדרבנן אף להושיט. ובטעם דאסור הושטה, ברמב"ן וברא"ש (בכתובות) והרשב"א (בתוה"ב, הובא בב"י כאן) דהוא מחשש שמא יגע בבשרה. וברמ"א כתב דאף ע"י זריקה מידו לידה או להיפך אסור, ושם לכא"ל ליכא חשש נגיעה ואפילו הכי אסור, בע"כ שלמד שעצם הושטה הוא פעולה דקירוב כמו נגיעה, וכמו שהבאנו לעיל מדברי הרשב"א בתשו' דאסרו הושטה בנדה לפי שבאשתו לבו גס בה ובקריבות מעט יבוא לידי הרגל עבירה. והתרוה"ד קורא לזה נגיעה ע"י דבר אחר (דהיינו שההושטה חשיב כנגיעה במה שמרגישים אחד את השני), ומה"ט אף זריקה אסור. [ולדעת המחבר זריקה שרי, ויתירה מזו מצינו בט"ז סק"ח דלדעת המחבר אפ"י לשפוך עליו מים שרי (אף דניצוק חיבור) ורק משום רחיצה שמביאה לידי חיבה אסור]. והנה בש"ך (סק"ג) איתא שהושטה אסור אף ע"י דבר ארוך, ובפשוטו משום דס"ל דטעם האיסור כמש"כ הרמ"א, אולם ברבינו ירוחם (הובא בב"י) שהוא מקור הדין, כתב שהחשש שמא לא תזהר בטוב ויגע בידה. ולענין הושטה ע"י שינוי, הרשב"א בתוה"ב אסר, ואזיל לשיטות' שם שהאיסור הוא מחשש נגיעה, ולזה לא מהני שינוי, והריטב"א בכתובות (סוף התיר, ולמד כן ממה שאמרו שם שמותר למזוג את הכוס בשינוי, והיינו שלמד שהאיסור משום שבזה גופא יש קירוב דעת ויבוא לידי הרגל עבירה. [וברא"ש מצינו סתירה, דמצד אחד כתב שהאיסור הוא מצד נגיעה, ומאיך כבזה"ל: רבינו שמעיה כתב שרש"י היה נזהר שלא לקבל מפתח מיד אשתו נדה ומכאן אין ראייה דדוקא מזיגת הכוס שהוא דרך חיבה לא היתה נותנת לידו אלא דרך שינוי אבל שאר דברים אין נראה שיהא אסור, ע"כ, ומשמע דרש"י דאיירי לענין הושטה יועיל נמי שינוי, וצ"ע]. עגלה ושאר דברים כבדים (שצריך ב' בניא שיחזיקו זאת), החזו"א היקל במקום הצורך שיורידו שניהם, [ונסברתו או משום דדבר זה אינו הושטה ואין בו חיבה, או משום שיש בו פחות חשש שיבוא ליגע בה], והאגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עה) אסר, ע"ש, [ויש שנתנו סימן לידע אם זה פועלה דחיבה, דאם עושה כן נמי לנשים זרות זה סימן שאין זה דרך חיבה, שהרי אם רואה אשה יורדת במדרגות או מהאוטובוס הדרך הוא שהולכים לעזור לה, ואם זה אשתו נאסר עליו לעזור לה, היתכן?]. ולענין זריקה כלפי מעלה, יש שהתירו לפי שבכה"ג מגיע לידה לא מכוחו לפיכך לא חשיב כנגיעה ע"י דבר אחר, ויש שאסרו דגם בזה איכא קירוב דעת, וע"י ב"ת סק"ד שהביא הדעות בזה. לזרוק על בגדיה, התורת שלמים (סק"ב) והסד"ט התירו מן הדין, אלא שכתבו שלמעשה אין להקל. ומבואר שלהניח

על בגדיה ודאי שאין להתיר, ולזרוק מדינא שרי רק נהגו להחמיר. ולשים בתוך תיק שהיא מחזיקה, אפשר דקיל יותר מעל בגדיה, ולפיכך ע"י זריקה ודאי דיש להקל (מאחר שמדינא גם על בגדיה ד"י מותר), אבל ליתן לתוכה או ליקח משם יש להחמיר. נגיעה בבגדים, הפ"ת (סק"ג) הביא תשוב"ץ שלא יגע בבגדיה בעודה לבושה, אבל כשאין עליה מותר. ובערוך השולחן (אות כ') כתב דכשהם נוסעים בעגלה (אוטובוס בלע"ז) יזהרו שלא יגעו זה בזה אפילו בבגדיהם. ומקור הדברים הוא ברוקח (סי' שי"ח, והובא בדעת תורה) וז"ל: מעשה בתלמיד א' שמת ולא הלכו אחר מטתו עשרה בני אדם ובכה חבירו ואמר זו תורה וזו שכרה, פקח הקב"ה את עיניו בחלום ואמר לו חבירך לא עבר עבירה מעולם כי אם פעם א' עברה אשתו נדה לפניו ונגע בבגדיה וגבו ממנו ומיד ראהו בפרדס שבגן עדן, ע"כ. וילע"ע אם האיסור בעצם נגיעת הבגדים או במה שיושבים בסמיכות כל כך. ונוהגים להניח דבר ביניהם.

אכילה בשולחן אחד או בקערה אחת:

עוד כתב המחבר, לא יאכל עמה על השלחן, אלא אם כן יש שום שניי שיהיה שום דבר מפיסק בין קערה שלו לקערה שלה, לחם או קצקן או שפאכל כל אחד בפ"פ שלו, (סע"י ג'). ומקור דהאי דינא, דאיתא במתני' בשבת (דף יא ע"א) לא יאכל הזב עם הזבה מפני הרגל עבירה, ובגמ' (דף יג ע"ב) תני דבי אליהו מעשה בתלמיד א' ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו וכו' בימי לבונוך מהו אצלך 'אכל עמי ושתה עמי' וכו' ואמרתי לה ברוך המקום שהרגו, ומבואר שיש איסור לאכול עמה בימי נידתה. אולם בראשונים מצינו כמה דרכים באיזה אופן איירי האי דינא, דעת הרמב"ם (פ"א מאיסו"ב הי"ח) דדוקא בקערה אחת הוא דאסור, אבל כשכל אחד אוכל מקערו מותר אפילו כשהוא בשולחן אחד. והראב"ד בהשגת כתב אנו נוהגים אפ"י על שולחן אחד, וכ"כ רב אחא הגאון בשאלתות. ובספר בעל הנפש להראב"ד (ריש שער הפרישה) כתב דמ"מ איכא קולא ע"י היכר, דהא התם מדמינן להו לב' בניא המכירים זה את זה שאסורים לאכול זה בשר זה חלב (כדי שלא יבואו לאכול זה עם זה, אף שגם זה הוא רק מדרבנן) ומ"מ ע"י היכר שרי, כן הכא דאסרו שלא לאכול בשולחן אחד ע"י היכר שרי. והרא"ש (פ"א סי' לב) כתב שהמנהג להקל בשולחן אחד, ולאו מטעם הרמב"ם, אלא לפי שדוקא בימיהם היו רגילים לאכול כל אחד לבדו על שולחן קטן, ולכן כשאוכלת עמו על השולחן איכא חיבה, אבל האידינא שכל בני הבית אוכלים בשולחן אחד אינו דרך חיבה. והרשב"א בתורת הבית כתב להחמיר בשולחן אחד, ומ"מ כתב שהמנהג הוא להקל. והריטב"א כתב שהמנהג להחמיר [וכפי הנראה שבימיו נשתנה המנהג להחמיר, שהרי הרא"ש והרשב"א כתבו שהמנהג להקל], וכ"כ הב"י שהמנהג להחמיר, ומה"ט המחבר אף שדרכו לפסוק כג' עמודי עולם שהם הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, וכאן הרמב"ם והרא"ש מקילין (כל אחד מטעם אחר), מ"מ פסק בשו"ע להחמיר.

וכשיש עמהם אחרים על השולחן, הפ"ת (סק"ה) כתב להקל, לפי דזה עדיף מהיכר. וסברתו נראה דס"ל דאכילה בשולחן אחד הוא ענין של חיבה וכמש"כ הרא"ש, ואף דאנן ס"ל שגם בשולחן גדול יש חיבה מ"מ זה רק כשהם לבד ולא כשיושבים עמהם עוד מבני הבית. והיוס אין מורים כן, לפי שהרא"ה בבדק הבית כתב להדיא שגם באופן שבי"ב אוכלים עמהם לא מהני א"כ"ה יושבים ביניהם,

והרשב"א במשמרת הבית השיג עליו שגם כשיושבים ביניהם לא מהני לפי שהחשש שמא יאכלו אחד מצלחתו של השני (ואז יבוא לידי חיבה, ולא שבמעשה הזה איכא חיבה) כמו שחששו בבשר וחלב. ולהלכה למעשה אם מהני מה שיושבים ביניהם, הנה אם רגילים לשבת יחדיו ועכשיו משנים, יש היתר דרבינו ירוחם (הובא בב"י כאן) שאם שינתה מקומה חשיב היכר, דהשינוי הוא ההיכר, וכל נידונו היכא שאין רגילים לשבת יחדיו, אם אפשר להקל כדעת הרא"ה. ויש שכתבו שאם הם יושבים בכזה אופן דאיכא מרחק יד בינו לבניה שפיר חשיב הפסק גם לדעת הרשב"א, לפי דכל החשש שמא יקח מהצלחת שלה, וזה שייך רק במרחק יד, ולא כשהוא רחוק יותר. וכשיש יד ביניהם יש שהחמירו מאחר שדרכו ליטב ולירד, ואז לא חשיב הפסק, ויש שהקילו דמאחר ששם הוא מקומו חשיב הפסק גם בזמן שירוד.

לאכול מקערה אחת יחד עם בני ביתו, כתב הפ"ת (סק"ה) דאסור לפי דבדאי אוכל משיווי מאכלה שלה וא"א ליזהר ולדקדק בזה שיפסק אדם אחר בינתיים, ודלא כמשאת בנימין, ע"ש. והנה למשל יש הרבה חתיכות אבטיח בצלחת, פשוט שמותר לכל אחד לקחת חתיכה ולא חשיב שיווי מאכלה, וכל הנידון הוא כשכל אחד חותך לעצמו חתיכה מהצלחת, דבזה יש לחוש שהבעל יקח החלק שהיא חתכה, וצ"ע בכונתו. ודבר זה נפק"מ בטיוולים שיש שקית עם מגוון ממתקים עבור כל המשפחה, אם מותר הבעל והאשה לאכול יחדיו מאחר שגם בני הבית אוכלים מזה.

והנה בשו"ע איתא שהשינוי הוא שיהא שום דבר המפסיק בין קערה שלו לקערה שלה לחם או קנקן, והיינו לדעשת היכר א"צ משהו משונה כ"א דבר המפסיק, ולכן לחם או קערה סגי. מיהו בעי שלא יאכלו וישתו באותו סעודה מהאי לחם וקנקן, דא"כ לא חשיב זה להיכר (אף קודם שישתמשו בו) כדמבואר בס"י פ"ח. [והחכ"א (כלל קט"ז סעי' ג') הוסיף עוד היכר, שהבעל יניח כלי (צלחת) תחת צלחת שלו.]. ולהיכר סגי במה שלבעל הוא היכר, וכן הוא בלשון הרא"ש (בקיצור הלכות) שעשו סייג וגדר כדי 'שהוא' יזכור שהיא נדה, ולכן 'יעשה' היכר ביניהם, ומבואר שהחיוב היכר הוא עליו, ולכן סגי שהבעל ישם ביניהם כוס משומש אף שהאשה כלל לא יודעת מזה. [ויש שכתבו שכל זה הוא לדעת הרמ"א שהאיסור לאכול בשולחן אחד הוא מחשש חיבה, ולכן אם הבעל יודע לא יבוא לידי חיבה, ועל האיש גזרו ולא על האשה, כיון שהאיש מרגיל את האשה לעבירה ואין האשה מרגילה את האיש, אבל למחבר שהאיסור בזה מחשש שיבואו לאכול מהצלחת של השני, עדיין אף באשה יש חשש שתאכל מהצלחת שלו ונמצאים אוכלים בצלחת אחת. אולם מש"כ בדעת הרמ"א שהאיסור מצד חיבה, צ"ע, דהרי מה שהתיר כשרגילים לאכול בקערה אחת ועתה אוכלים כ"א מקערו, הוא מצד היכר, ולא מטעם הרמב"ם.]. ובהלכות בשר בחלב (ס"י פ"ח) כתב הט"ז (סק"ד) בשם ד"מ שצריך שיהיה גבוה קצת, ופעם היה מנהג שהאשה מניחה את תכשיטה כמו טבעת או שעון ביניהם, אך למבואר בד"מ דבר זה לא מהני מאחר שאינו גבוה, [ושיעור הגבוה, י"א שהוא בגובה הצלחת, וי"א שהוא קצת יותר], וכן יש מורים בזמנינו להחמיר בזה. והמנהג להקל, משום שלמעשה יש כמה צדדי קולא, א' שיטת הרמב"ם דהאיסור הוא רק מקערה אחת. ב' שיטת הרא"ש דהאיסור הוא רק בשולחן קטן שהיה בזמנם. ג' שיטת הפוסקים (פ"ת, וכן

הברכ"י הביא כן בשם מהריק"ש) שאם אחרים אוכלים עמם על השולחן ליכא איסורא, אלא דאנן מחמירין בכל זה, וכמש"כ הברכ"י, וכן משמעות דעת הב"י דמחמירין בכל זה כדין בשר בחלב, אבל באופן דאיכא דבר המפסיק לא החמירו עוד, אף שלדעת הרמ"א בהלכות בב"ח דבר זה לא מהני.

והנה בטור מבואר חומרא, דאף דהיכר מהני מ"מ זה אינו אלא בשולחן גדול, אבל בשולחן קטן (שהיה בזמנם) לא מהני היכר, וכמדומה שדבר זה מצוי בימינו במסעדות שיש שולחן קטן (שולחן אישי), דשם לא יהני אפי' היכר, וצ"ע.

בשולחן אחד כשאוכלים אכילת עראי, דעת הגר"ש אורבאך זצ"ל שאין צריך שום היכר, (לבושי עוז).

לאכול מקערה אחת אסור, לפיכך כשיש בצלחת חתיכות שניצל וכל אחד לוקח לידו ונותן לתוך פיו אסור, ואם מוריד לצלחת שלפניו מותר דבכה"ג חשיב שכ"א אוכל מקערה שלו (ט"ז סק"ב). ולאכול משיירי מאכלה ומשיירי כוסה, הביא הב"י (סעי' ד')

מהרא"ם שאסור, ולמד כן מעובדא דתנא דבי אליהו דאמר אכל עמי ודשתה עמי וכו' ועל כל דבריה השיב לה ברוך המקום שהרגו, והיינו שלמד שאין האיסור במה שאוכל עמו בקערה או בשולחן אחד אלא במה שאכל משיווי מאכלה. [ואחרי זה הביא בבדק הבית מאורחות חיים דבקערה לאכול זה מה שהותר זה מותר, והיינו שלמד שלאכול מקערה אחת יחדיו אסור, אבל משיירי מאכלה מותר, ורק משיירי כוסה אסור. וכ"פ המחבר בסעי' ד' לא ישתה משיווי פוס ששתתה היא, ולא הביא כלל לענין שיירי מאכלה, ורק הרמ"א בסעי' ג' כתב יש אומרים שאסור לו לאכול משיירי מאכל שפלה כמו שאסור לשתות משיירי כוס שפלה. אולם השי"ך בסק"ח כתב דאכילה חמיר משתיה, וצ"ע דבב"י בבדק הבית מבואר לא כן.]. אולם כתב הב"י ג' קולות, א' שאם הורק לכלי אחר מותר לאכול, [וע"כ כשרוצה לאכול משיווי מאכלה, יעביר זאת לצלחת שלו], ב' שאם הוא אינו יודע שהוא משיירי מאכלה אינה צריכה להגיד לו שאין כאן חיבה, ג' שכל האיסור הוא משיירי מאכלה אבל לה מותר לאכול משיירי מאכלו. וברמ"א כתב עוד, שכל האיסור הוא דוקא לאכול ולשתות לפניו, אבל שלא בפניה מותר, וכן שאם הפסיק אדם אחר ביניהם שרי לו לאכול. ורבי משה פיינשטיין זצ"ל חידש שאם יש בצלחת שלה ב' מנות של שניצל או ב' מיני אוכלים, והשאירה אחד, זה לא חשיב שיווי מאכלה, ושרי לו לאכול.

שתתה מהבקבוק (מצוי בטיוולים), האם מותר לו לשתות ג"כ מהבקבוק, אי חשיב ששיריה, י"א דלא חשיב כל המשקה שלה ולא מיקרי ששיריה, וי"א שצריך שאחד מבני המשפחה ישתה ביניהם (כמש"כ הרמ"א לענין שיווי כוסה), וצ"ע.

ישבה במיטה שלה: סעי' ה', לא ישב במטה המיחדת לה, אפילו שלא בפניה. הנה הגמ' במעשה דתנא דבי אליהו איתא שאסור לישן עמה במטתו, [וזה אסור אף במיטה שאינה מיוחדת לה, אפילו כל אחד בבגדו ואין נוגעין זה בזה, (סעי' ו')]. ובראשונים הביאו מרבינו האי גאון שאסור לישון על מטתה אפילו אינה עמו במטה מפני הרגל עבירה, ודעת הב"ח והשי"ך דכל האיסור הוא השכיבה, אבל ישיבה לחודי' מותר, וגם לשכב דוקא כשפושט בגדיו (כדרך שהיו רגילים לישן אז בלא בגדים) הוא דאסור אבל כשהוא בבגדיו אין איסור (וי"לע בזמנינו כשישנים עם בגדים, אם שכיבה בבגדים נמי אסור או דהרגל

עבירה איכא רק כשהוא בלא בגדים), ודעת המחבר וכ"פ הט"ז שגם לישב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה אסור, ובב"י ביאר דאף דהרגל עבירה איכא רק בשכיבה מ"מ יש לאסור ישיבה מצד הרהור, וכשיש הרהור יבוא לידי הרגל עבירה. והב"ח הביא שכן מבואר ברשב"א שכל האיסור הוא לשכב שם ולישן שם אבל ישיבה מותר, ובחידושי הגהות על הטור הביא שברבינו יונה (בספר היראה אות ע"ה) כתב להדיא שאף ישיבה ע"ג מטתה אסור אע"פ שאינה בבית. ולמעשה נוהגים להחמיר אף בישיבה כדעת השו"ע, אף שלא בפניה, ובפ"ת (סק"ט) כתב שאם אינה בעיר כלל מותר.

וכשנמצא בבית מלון, הוראת מורי זמנינו שקודם שישנה שם אף שיחדה אותה בשבילה לא חשיב מיטה המיוחדת לה, וכשישנה שם לילה אחת יש דעות ברבנים אי חשיב מיטה המיוחדת לה, או לא חשיב ומותר לו לשבת עליו.

ישבה בספסל המתנדד וספסל שאינו מתנדד בשעת טיול:

כתב הרמ"א (שם), ואסור לישב על ספסל ארץ שמתנדדת ואינה מחברת לפתל קשאשתו נדה וישבת עליו, ויש מתירים קשאדם אחר מפסיק ויושב ביניהן. וכן לא ילך עם אשתו בעגלה אחת או בספינה אחת, אם הולך רק דרך טיול כגון לגנות ופרדסים וכיוצא בזה, אבל אם הולך מעיר לעיר לצרכיו מתר אף על פי שהוא ואשתו הם לבדן ובלבד שישבו בדרך שלא יגעו זה בזה, (כל זה בת"ה סימן רנ"א). הכללים בהאי דינא, אם מרגישים זא"ז בישיבת הספסל כגון בספסל המתנדד אסור, ואם אינן מרגישים כגון שהספסל מחובר לקרקע מותר, [נומשמע דהכל תלוי אם זה מתנדד או לא, וליכא נפק"מ אם זה מחובר או לא]. וד"ז שכיח בספה, שבישיבתו הספה שוקע ומרגישים זא"ז, ובכל גווני אם אדם מפסיק ביניהם מותר. ובטעם הדבר שאסרו בספסל ארוך, הט"ז סק"ו כתב דהוי משום הרהור, ובשי"ך בנקוה"כ השיג שאין זה משום הרהור אלא משום דהוי כנגיעה, דבזה שמתנדדת הוי כנגיעה ע"י דבר אחר, ועוד כתב דהוי כישן עמה במטה דאסור אע"פ שאין נוגעים זב"ז, וכונתו שדבר זה עצמו הוא גורם לחיבה. נמצא שיש ג' טעמים לאסור בספסל המתנדד, א' הרהור, ב' נגיעה ע"י דבר אחר, ג' חיבה. ובערוך השולחן (סעי' יט) כתב טעם אחר, לפי שע"י הנדנד יבואו לגעת זה בזה, ולפ"ז כתב שאם צריכים לנסוע בעגלה לצרכיהם מותר אע"פ שמתנדד משום דאין זה כנגיעה ממש.

והנה יש כמה אופנים דמרגישים זה את זה בנדנד, א' ספסל, ב' בעגלה שלהם (שאינו יצוק כמו כלי תחבורה בזמנינו) ובספינה (סירה) קטנה, (שזה מתנדנד ע"י משקל שניהם). ומקור להאי דינא שאסור לישב בספסל ארוך הובא במדכי בשם רש"י, והתרוה"ד כתב על זה דהוראה זו חומרא בעלמא היא, אולם למעשה היקל רק בעגלה דלאו דרך חיבה היא, וז"ל: לילך בעגלה עם אשתו נדה מותר אפילו אין בעגלה אלא האיש ואשתו וגם העגלה שלהם דלאו דרך חיבה הוא כמו ישיבת ספסל, דשאני התם שדרך אוהבים להתקבץ יחד ולהתוועד בכהאי גוונא אבל עגלה כיון דדרך בני אדם נכרים להתקבץ ולשכור עגלה לילך בה מעיר לעיר תו לא הוי דרך חיבה, אמנם ללכת עם אשתו נדה בעגלה דרך טיול לגנות ולכרמים וכה"ג לא בריא להתיר, עכ"ל. ומבואר בדבריו דעגלה חשיב כספסל ציבורי דאין זה צורה של חיבה, ואף כשהו לבד כיון שדרך עגלות שאנשים מתקבצים יחדיו תו

אין זה דרך חיבה. ובפשוטו הכונה דכיון דזה חומרא יתירה לכך כדי לאסור צריך ב' תנאים, א' מתנדנד, ב' דרך חיבה, אבל כשליכא אחד מב' התנאים אין לאסור. (אולם יש שלמדו לאידך גיסא שבעגלה איירי בלא ספסל אחד ואינו מתנדנד, ואפ"ה בדרך טיול גם זה אסור). אולם כתב התרוה"ד שבדרך טיול יש לאסור בעגלה אחת, ובשם האגרות משה דברכב פרטי בזמנינו שזה לא מתנדנד (ואין מרגישים נדנד ע"י הכסאות) והכסאות הם נפרדים יש להקל לשבת אף אחד ליד השני. ולאמור לכאן אף בספסל אחד יש להתייר מאחר שאין זה מתנדנד, ויש שטענו שבדרך טיול חמיר טפי, וסגי בדבר אחד דהיינו ספסל אחד אף שאינו מתנדנד, וצ"ע. [נופלא מה שראיתי בספר טהרת בת ישראל פ"ב סי"א שבדרך טיול לשבת בעגלה או באוטו, מותר רק כשאחד מפסיק ביניהם או שיושבים על שני ספסלים, ואינו מובן ממנפ"ש דבמקום דאיכא נדנד מה יהינן ב' ספסלים כמו שהוכחנו מהדרכי משה, ואם אין נדנד למה צריך ב' ספסלים. ואפשר דבמקום שרגילים לשבת האיש והאשה באותו ספסל, אז כשיושבים בב' ספסלים חשיב היכר כמו שאחד מפסיק ביניהם, וצ"ע].

האמור מכל הנ"ל, דברכב כשהמושבים נפרדים (כמושבים הקדמיים) יש להקל אף בדרך טיול, אף שיושבים אחד ליד השני. וכשהמושב אחד (כמושב האחורי) אינו ברור דינו. ובעגלה או בסירה קטנה בדרך טיול אסור, ומבואר בד"מ שזה אפילו כשכל אחד יושב בספסל אחר, ובסתם נסיעה מותר. ומשמעות התרוה"ד שכל האיסור בדרך טיול כשהם נמצאים לבדם בעגלה, אולם גבי ספסל כתב האגודה (הובא בב"י) שאם יפסיק אדם ביניהם או תיבה או שום דבר אחר מותר, ולגבי טיול כתב ג"כ החכ"א (כלל קט"ז ס"ה) שאם יש מי שיושב ביניהם מותר, ומבואר שבה יש שם עוד אנשים אינם מתייר האיסור כ"א כשיושב אדם ביניהם, אף שבדרך טיול האיסור אף כשאין יושבים בספסל אחד כדמבואר בד"מ, אפ"ה כשיושב אדם ביניהם חשיב היכר ושרי. ומ"מ מסתימת המחבר משמע שבדרך טיול כל האיסור הוא כשהם בעגלה, ואיכא אז חיבה טפי, אבל לטייל בפרדסים בלא ספסל לכאן משמע דמותר. אולם הערוך השולחן (סעי' כ') כתב דגם זה אסור. והנה בזמנינו אין איש יושב ליד אשה זרה, וא"כ אפשר דכשיושב לידה חשיב דרך חיבה ואסור, וא"כ לנסוע בעגלה אף שלא בדרך טיול יהיה אסור, ואפשר דאף כזוה לא מתנדנד נמי יש לאסור וצ"ע.

ולדינא, המחבר השמיט דינא דספסל, ועי' בב"י שסיים בהאי לישנא, וחומרא זו דישיבת ספסל שמעתי שנוהגים בה האשכנזים אבל הספרדים לא נהגו בה, ע"כ. מיהו כתב הברכ"י שחומרא דדרך טיול נהגו להחמיר. [ובבן איש חי (פרשת צו ב' סעי' כג) כתב שהמנהג היום בעירנו להקפיד אפילו בספסל אחד]. והנה המנהג בזמנינו כשיושב ליד אשתו באוטובוס מניחים שקית ביניהם, ובפשוטו ד"ז הוא כמ"כ האגודה שגם בספסל המתנדנד מ"מ אם יפסיק אדם ביניהם או תיבה או 'שום דבר אחר' מותר, אולם אינו ברור אם שקית קטנה יהיה סגי לזה, אולם נראה דאף בעגלה דשרי כתב הד"מ דלא התיר אלא 'כשאין נוגעים זה בזה' אלא אחד יושב לפנייהם ואחד יושב לאחור, ולפיכך שמים חפץ ביניהם כדי שלא יבואו לידי נגיעה. [והנה הרמ"א כתב דינא דספסל בסעי' ה', ולכאן שם אין זה מקומו, שהרי שם איירי לענין לישיב במיטה המיוחדת לה אפ"ה שלא בפניה, ויותר שייך לסעי' ו' דלא יטן עמה במטה. ואפשר דה"ט דסעי' ו' הוא

איסור מדינא דגמ', כדמבואר בשבת דף יג ע"א, וסעי' ה' הוא חומרא דרב האי גאון, לפי דהאי ישיבה מביא לידי הרהור והרגל עבירה (כמ"כ הב"י), ומה"ט החמיר הרמ"א גם לענין ספסל המתנדנד].

ובמש"כ לאסור בעגלה דרך טיול, דעת המורים שרק בנסיעה דטיוול הוי חיבה, אבל נסיעה לשמחה או למלון שרי. ויתירה מזו יש שכתבו שרק כשעצם הנסיעה בעגלה הוא טיוול (כנסיעה בשי"פים) הוא דאסור, אבל אם אחרי שגיעו למחוז חפצם אז יטילו לא חשיב הנסיעה לדרך טיול.

וראיתי מי שכתב דהוא הדין לענין להתנדנד בנדנדה עם אשתו, שלבני אשכנז אסור א"כ יש מי שמפסיק ביניהם, ובני ספרד שאין מקפידים בכך על דינא דספסל המתנדנד שרי בכל גווני. ואיני יודע מקורם, דמנין שלישב בכונה כדי להתנדנד יהיה נמי האי דינא, ואפשר שבה אסור לכ"ע, ואפשר יותר שבה לא יהינן אף שאחד יישב ביניהם.

קול זמר:

הפ"ת (סק"י) דן לענין אם מותר לשמוע קול זמר שלה, דאפשר דאסור כמו באשת רעהו דאמרו בברכות דף כד ע"א דקול באשה ערוה. וברמב"ם פכ"א מאיסור"ב ה"ב כתב וְהַמְסַתְפֵּל אֶפְלוּ בְּאַיִצְבַּע קִטְנָהּ שֶׁל אִשָּׁה וְנִתְכַּן לְהַנּוֹת כְּמִי שֶׁנִּסְתַּפֵּל בְּמִקוֹם הַתְּרָף, וְאַפְלוּ לְשִׁמְעַ קוֹל הָעֵרְוָה אוֹ לְרְאוֹת שְׂעָרָה אֶסוּר, ע"כ. ומבואר דהאיסור לשמוע קול ערוה הוא בכלל להסתכל במקומות הגלויים כדי להנות ממנה, ולפי' בנדה דשרי אף להסתכל כדי להנות כ"ש דמותר לשמוע קולה. ולמעשה, כתב האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עה) דמאחר שהפ"ת נשאר בזה בצ"ע לכן מהראוי להחמיר, והערוך השולחן כתב דאסור לשמוע זמר אשה (לא אשתו), אם היא אשת איש וכן בתולות שהגיעו לימן וסתן (שהוא מגיל 11-12) וכן שאר האסורות עליו מהלכות עריות (כגון אחות אשתו וכדו') אסור לשמוע את קולם, ובתולות קודם שהגיעו לימן וסתן מותר, אך אם מכיון ליהנות מזה אסור כדי שלא יבוא לידי הרהור, (מ"ב סי' ע"ה ס"ק י"ז). וכתבו הפוסקים שאף אחיות ליד אחים לא ישירו (קובץ תשובות ח"ג סי' י').

בכותל המערבי ובקברי צדיקים:

באו"ח סי' פ"ח הביא הרמ"א שיטה שאין לנדה ליכנס לבית הכנסת בימי ראייתה, (אבל בימי ליבונה מותר). ולמעשה כתב החיי אדם (ח"א כלל ג' סעי' לח, והעתיקו המ"ב שם) שנוהגין היתר, רק לא יסתכלו בספר תורה בשעה שמגביהים אותו להראות לעם.

ולענין להכנס לבית הקברות, כתב הפ"ת (יו"ד סי' קצ"ה ס"ק יט) שנהגו הנשים שלא לילך לביה"ק להתפלל בימי נדתה, וכ"ה בחיי אדם (שם) שלא יכנסו עד שיטבלו, וחמיר מביהכ"ס שהביא הרמ"א שיש אוסרים להכנס לשם רק בימי ראיותה, והעתיקו המ"ב שם סק"ז, ולפיכך כשהיא בביה"ק תעמוד בריחוק ד' אמות. ובשם החיד"א (הובא בספר סוגה בשושנים פרק מ' בשם ליקוטי כתי"ל של החיד"א) שבזמן ראיותה אינה הולכת על ציון הרשב"י במירון בל"ג בעומר. וכן אדם שאינו טהור ולא טבל יזהר שלא להכנס לבית הקברות כי החיצונים נדבקים בו (מג"א סי' תקנ"ט ס"ק ט"ו, כף החיים סי' תקפ"א סק"צ).

ולתפלת בכותל מערבי, יש שהחמירו שלא תילך לשם כלל, דחששו לדעת הרדב"ז (ח"ב סי' תר"צ) והחכ"א (בשערי צדק שער משפטי הארץ סי' ח') שהכותל המערבי הוא כותל העזרה, ובמתני' דכלים

פ"א מ"ח איתא שהר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם, אבל דעת רוב האחרונים (אבני נזר יו"ד סי' ת"נ, תפארת צבי לרבי צדוק הכהן מלובלין חיד"ד סי' כז אות יב) שאינו אלא חומת הר הבית, ולדבריהם אינם אסורים ליכנס לשם. אולם אף הנוהגים להקל לגעת באבני הכותל מ"מ כשהיא נדה תיזהר שלא ליגע בהן (אחרונים).

קברים

רבי יהודה החסיד (בסי' שע"ט) הביא מעשה שהיה בעיר אחת שתושביה היהודים ביקשו לעבור משם, ונגלה מת אחד בחלום והזהיר שהמתים מקפידים אם ילכו, כי יש להמתים הנאה כשבים על ציונם. והמשך המעשה היה שלא חששו לאזהרת המת ונהרגו כולם, ל"ע. ור"י החסיד למד מזה (צוואה סי' ע' / דפוס סביונטא סי' י') לענין תפילה על הקברים, שאם הולכים להתפלל בעיר אחרת על הקברים, מתי עירו מקפידים.

ובפשוטו כונת הדברים, הוא עפמ"כ בדרושי הר"ן (דרוש הרביעי) שיעקר השראת השכינה בגלות, היא בקברי הצדיקים. [ובספר קריינא דאגרתא למרן בעל הקה"י זצ"ל שמיום שחרב ביהמ"ק אין הקב"ה משרה שכנינו אלא על קברי צדיקים, ובנו רבינו הגר"ח ציין שדבר זה מובא בפ"י הגר"א לתיקוני הזוהר וכן הביא החיד"א בשם מדרש]. ומעתה אפשר דכמו שמצינו בברכות דף ח' ע"א לענין בית הכנסת, שכל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס להתפלל שם נקרא שכן רע, וגורם רע לעצמו ולבניו אחריו וגלות, כי הוא מחסיר את השראת השכינה הראויה להיות במקום הזה, [ונבלבש או"ח סי' צ' סק"א הביא מהמטה משה שאפילו אם אין מנין בביהכ"ס נאמר זה], כך נמי בבית הקברות יש חסרון במה שאינו פוקד את קברי הצדיקים מה"ט.

ובספר קב הישר (סי' עא) כתב, שמי שחפץ להשתטח על קבר אחד ברחוק, ואינו יכול להגיע, שיוכל לילך אצל אחד מצדיקי מתי עירו, איזה שיהיה, וליתן שם פרוטה לצדקה לע"נ הנשמות, ונחשב כמו שעלה לקבר ההוא, דסדנא דארעא חד הוא.

מציונו בתשו' הרי"ף (הובא בקובץ המועדים עמו' ג') שמה שנגזר בראש השנה אי אפשר לבטל כ"א על ידי תפילת הנשמות, ובה ביאר שמהאי טעמא הקב"ה דן בכל יום כדי שיבואו הנשמות וישמעו את הגזירות ויתפללו על החיים, ע"כ. ואפשר דמה"ט הולכים בעת צרה להתפלל דוקא בקברי צדיקים, לפי שרק הם יכולים לשנות הגזירה, אך ברה"ה הדבר הוא בכוח כל אחד ואחד מהחיים, ואין צריך אז לעזרת המתים.

מקור להשטחות על הקברים, מציונו (סוטה לד, א) בכלל שהלך לבקש רחמים בקברי אבות, וזה היה בערב ר"ח תמוז. מציונו במדרש (בראשית רבה פרשת פב אות י') שרחל נקברה בבית לחם כדי שיעברו ישראל שם בגלות תבקש רחמים עליהם. ובשם החזו"א (הובא בספר האילת השחר עה"ת פרשת שלח) דההליכה להתפלל על קברי צדיקים הוא משום שיש שם השראת השכינה (עי' דרשת הר"ן תחילת דרוש ח'), ולפיכך בקברים של אנשים פשוטים (אפילו בקברי ההורים) אין ענין להתפלל. ובזוהר (שמות דט"ז ע"ב) שאם לא תפילת המתים עבור החיים, לא היו החיים מתקיימים אפילו חצי יום. ובטעם שמתפללים בקברים, עי' מג"א סי' תקפ"א סק"ז בשם מהרי"ל דבמקום מנוחת צדיקים הוא מקום קדוש והתפילה מתקבלת שם ביותר,

[נפשוט לפי שאין להתפלל רק בקברי צדיקים, ולא סתם בקברי אבותיו], ואל ישים מגמתו נגד המתים רק יבקש מהשי"ת שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר, ובמ"ב שם ס"ק כ"ז הוסיף עוד שיקיף הקברות, ויתן צדקה קודם שיאמר התחנון, ואין לילך על קבר אחד שני פעמים ביום אחד, ע"כ. ובסי' תקנ"ט סעי' י' כתב הרמ"א שהולכים על הקברות בט"ב כדי שיבקשו עלינו רחמים, ובמ"ב שם ס"ק מ"א כתב עוד, שלא ילך על הקברות ממש כ"א ברחוק ד' אמות כי יש לחוש שיתדבקו בו החיצוניים, ובמ"ג שם ס"ק ט"ו הביא מכתבי האר"י שאין לילך על הקברות אלא לצורך הלויית המת, ובפרט אם לא תיקן עוון קרי שמתדבקים בו החיצוניים, ע"כ.

הגרא"ל שטיינמן זצ"ל אמר שתפילה אצל קברי הקדמונים אינה מועלת לנו, כיון שאנו רחוקים ממדרגתם העליונה והקדושה עד מאד. והדברים יתבארו עפ"מ ש"כ הפמ"ג (או"ח סי' תקפ"א) דאנו מתפללים אצל קברי הצדיקים כדי שילמיצו טוב בעדנו, ולפי"ז יש לומר דצדיקים וקדמונים אלו לא ימליצו כל כך בעדנו, כיון שאנו הקטנים רחוקים כרחוק מזרח ומערב מהשגותיהם והם לא הורגלו בקטנות בקשותינו ודרגתינו, אשר לא היתה כמותה בבני דורם. וכידוע כשחלה מרן הגרי"ז מברסק זצ"ל שלח מנין ת"ח להתפלל עליו בקבר הרשב"י ובקבר הבית יוסף, ואמר מרן הגרי"ז שאביו מרן הגרי"ח הלוי זצוק"ל המליץ בעדו לעלות על קבר הרשב"י וקבר מרן הבית יוסף, כיון שהוא רבן של ישראל וכל ישראל הולכים לאורו הגדול בחיבוריו 'בית יוסף' ו'שלחן ערוך', ועל כן התפילה בקברים אלו מתקבלת היטב.

לועג לרעש, בברכות דף יח ע"א תניא לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא ואם עושה כן עובר משום (משלי יז-ה) לועג לרש חרף עושהו, ומה"ט אסור לעשות שום מצוה ליד הקבר משום לועג לרעש בזה שהמת אינו יכול לקיים המצות (מ"ב סי' כג סק"א), וכתב השו"ע (שם סעי' א') דמה"ט אין לגלות הציצית בביה"ק, וצריך להכניסו בבגדו, ודין זה נאמר בציצית יותר משאר המצוות משום שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצוות. ותפילת שמו"ע המנהג לאסור אף בקברי צדיקים, ורק בקברי אבותינו בקבר הרשב"י שהם גנוזים במערה הרי זה רשות אחרת ואין לועג לרעש, (עי' גשר החיים פכ"ט ס"ק י"א). ולענין אמירת תהילים ליד הקבר (היינו בתוך ד"א) יש שהתירו משום שעושה זאת משום חשיבות המת דהיינו שמחשבים זאת למקום קדוש (גשר החיים כט ביקורי קברים י, שדה חמד אבילות אות קט"ו), והחזו"א החמיר בזאת שלא לומר בתוך ד"א אפי' ביאר"ץ. אולם קדיש המנהג להקל עפ"ד המעבר יבוק (חלק שפת אמת פכ"ט) שקדיש חשיב דבריו של מת שהם מתפללים עליהם, ויש נזהרים אף בזה (מ"ב סי' עא ס"ק טו). ובקבר אשה במצות שבחיה לא היתה חייבת אין לועג לרעש, (פמ"ג סי' כג א"א סק"ב מ"ב סק"ה, ועי' צ"ח ברכות דף ג'), ויש מחמירים אף בקבר אשה (כף החיים שם סק"ג).

אין אוכלים ושותים בביה"ק (רמ"א יו"ד סי' שס"ח). אין לקרוא כתב הבולט שע"ג הציון משום שקשה לשכחה (כף החיים סי' ב' סק"ג). לשבת על המצבה או להניח עליו דבר, עי' יו"ד שם סעי' א' שיש דעות שהמצבה אסורה בהנאה, ע"ש בט"ז סק"א ובש"ד סק"ב, ועל כן צריך לזהר שלא על הקברות, ואם א"א ליהור הוא בדרך אקראי יש

להקל. ונהגו לבקש מחילה מהמתים על מה שלא כיבדו כראוי.

קודם שיתפלל על הקברות יטול ידי גי'פ (מ"ב סי' ד' סקמ"ב), וכן כשיצא מביה"ק יטול ג"פ. וכשחוזר מלויית המת יטול ג"כ ג"פ, ולא ינגב כדי שיהיה ניכר שאינו מסיח דעת מן המת (שו"ע שם סעי' י"ח, כף החיים שם ס"ק ע"ח).

הברכה שאומרים על בית הקברות, דעת הגרא"ל שטיינמן זצ"ל שאומרים אותו רק כשכנסים לבית הקברות, אבל כשרואה מהכביש לא. ודעת הגר"נ קרליץ זצ"ל שמברכים גם על ראית קברים מרחוק, ולכן אמר שבכניסה לירושלים שרואים את הר המנוחות צריך לברך. עוד אמר הגר"נ שבקברים עתקים, שאינם מסומנים במצבה ככל הקברות, מאחר שאין מרגישים בראייתם כראיית קברים, אינם נחשבים כקבר לענין ברכה. וברכה זה הוא רק כשנראה את המצבה עצמה, אך לא את האהל שמעליה (שו"ת אגרות משה). וברכה זו מברכים גם בשבת, לפי שהברכה אינה נחשבת לצידוק הדין' שלא אומרים בשבת.

ענינים שונים

רחיצה אב וכן: לאב ובן מותרים לרחוץ יחדיו בים, מאחר שלבושים בבגדי ים, אבל במקוה אסורים, עי"ז באהע"ז סו"ס כ"ג סעי' ו', ובספר תולדות אדם פרק ו' עמו' כ"ו.

עקיפת תור: מצוי בכניסות לפארק תור ארוך, ולפתע מגיעים אנשים שלא עמדו בתור ועוקפים אותו, ושאלו את הגרא"ל שטיינמן זצ"ל איזה איסור עוברים אלו שעקפו את התור, והשיב בשם החזו"א שאמר 'שהוא פורץ בגדרו של עולם. (ולא מצאנו בפוסקים דברים מפורשים בזה, ועי' שו"ע יו"ד סי' שני"ד שאם יש שני מתים בעיר אחת, דינן להוציא קודם את המת שמת ראשון).

צילום: אין לצלם את החמה (שמש) בשלמותה לפני שקיעתה, דהוי כמו שמצייר צורת החמה ואסור, ורק לאחר שהתחילה שקיעתה שאין כאן צורה שלמה מותר, (שו"ע יו"ד סי' קמ"א, והגר"נ קרליץ זצ"ל). ושמעתי מהגרש"ב גנוט ששמע מרבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א שבימינו אפשר לצלם שמש, כיון שאין בימינו עובדי ע"ז לשמש.

לתפוס מקום באוטובוס עבור תבירו: אי שרי לתפוס מקום לתבירו, בראשית השאלה אי הוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרני. אולם במקום שחבירו עוד לא שילם, יתכן שחבירו לא נידון אפי' כבע"ח ואין לו שום זכות באוטובוס זה.

והנה בזמנינו מצוי בנסיעות ארוכות, שצריכים להזמין מקומות מראש, והוא כדי שהחברה ידעו כמה אנשים ינסעו, כדי לדעת כמה אוטובוסים לשלוח, והנידון, אם אנשים שלא הזמינו יכולים לעלות ועי"ז ישאר אנשים שהזמינו בחוץ ללא מקום באוטובוס. והנידון בתרתי, אם מי שהזמין חשיב כעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלו, ב' שכיון שמי שהזמין יש להם חיוב לדאוג שיהיה מספר נוסעים זה, שהרי החברה מוציא הוצאות על פיו, ותו יש לו בזה שום קנין שצריכים לתת להם להיות שם.

נסיעה באוטובוס: כתיב מפני שיבה תקום והדרת פני זקן, ובמסכת קידושין דף ל"ב ע"ב דרשו חז"ל זקן – זה שקנה חכמה אפילו צעיר, ושיבה – זה זקן בשנים, ועי"כ אדם היושב באוטובוס ועובר לידו ת"ח או זקן (שאינו רשע) חייב לקום מפניו, (שו"ע יו"ד סי' רמד סעי' א'). וכן צריך לקום מפני אשה זקנה, (ספר חסידים סי' תקע"ח). ובספק לו אם הזקן הגיע

לגיל שבעים או אם הוא ת"ח, הוי ככל ספק דאורייתא דאזלי לחומרא. ומ"מ ליכא מדינא שום חיוב לפנות את מקומו לזקן ות"ח, ובפרט כשלא יהיה יהיה לו מקום אחר.

הנה בפסחים דף קי"א איתא דאסור לאיש לעבור בין ב' נשים, וכן אסור לאשה לעבור בין ב' אנשים, ובאוטובוס מצוי שיושבים מב' הצדדים נשים, ומ"מ דבר זה קייל טפי כי יש מתירים כשיושבות.

איחסון במקרה מרכזי: המתגוררים בבית מלון או אכסניה ולרשות כל המתארחים מקרר או מקפיא משותף, ויתכן שמשתמשים ג"כ לאיחסון מזון שאינו כשר, חובה עליהם לעטוף את מאכליהם בשני סימונים כגון באריזה מוכרת, ובנוסף בקשר או בנייר דבק, שניכר מיד אם נפתחו, לשלול החלפה, ובפרט מחשש איסור בשר שנתעלם מן העין.

אכילה ברה"ר: המטיילים במקום פתוחים וכן הנוסעים ברכבת או באוטובוס, יש להקפיד שלא לאכול בפני ההמון כי בכך הוא נכנס לחשש פסול עדות, אולם אם יש שם רק מעט אנשים אינו נפסל בכך (שו"ע סי' ל"ד סעי' י"ח, וסמ"ע ס"ק מ"ד). אולם במקומות המיעודים לכך כמו בים וכן מסעודות שיש שלחנות המדרכות הפתוחות לרה"ר, וכן בחצרות הפתוחים שעושים שם חתונות מותר.

שתית מים: השותה מים לצמאו מברך שהכל ניהיה בדברו, אבל אם אינו לצמאו אינו מברך, ועי"כ אותם שבהליכה שותים כדי לא להתייבש אי"צ ברכה. וכששותה מים קרים בימים החמים שלא לצמאו, י"א שכיון שנהנה מהקיריות מברך. כששותה במסלול הליכה, אין צריך לברך אלא על השתיה הראשונה משום דנחשב כהולכי דרכים, כדמבאר בסי' קע"ח סעי' ד'. וכן הדין בבירך באוטו על דבר מאכל או משקה מהדברים שאין טעונים ברכה אחרונה במקומה, ובמהלך הנסיעה ירד מהאוטו ורוצה לאכול ממנו עוד בחוץ אין צריך לחזור ולברך כיון שנידון כהולכי דרכים.

טבילת כלים: 'מנגל' הרשת חייב בטבילה בברכה, ואף אם היא רשת חד פעמי כיון שיש ראיות לכך שכלי חד פעמי נחשב לכלי גמור. ובכלי אכילה של בתי מלון שאינם טבולים, יש אוסרים (עי' יו"ד סי' ק"ב ט"ז ס"ק טז, וש"ד סק"ח), ויש מתירים, ואם הוא מתארח במלון שאינו סומך על כשרותם, ורוצה לאכול בכלים דבר שאין בו חשש כשרות כמו ירקות (שמעשר בעצמו) או קורנפלקס עם חלב ורואה את האריזה שהם בהכשר טוב, יכול להשתמש בצלחות של המלון אף שהצלחות מחרסניה מ"מ כיון שמנקים אותם היטב, ומתארחים רק לכמה ימים חשיב שמשמש בו שימוש עראי, וכעין שכתב הרמ"א יו"ד סי' קכ"א. וכן יש להקל להשתמש לצונן בסכוי"ם של בית המלון, אך אסור לחתוך בו דברים חריפים כיון שלא היתה בו ניעצה, (קובץ עיון ההלכה). וכשמחליף דירה עם אחד שהוא 'דתי', והמחליף אינו סומך על ההכשרים שהשני סומך עליו, הנה להשתמש בסירים שלו, כיון שאינו אלא ספק איסור באינו בן יומו, הוי ספקא דרבנן ומותר וכמ"כ הפמ"ג סי' ס"ג במשב"ז סוסק"ב, וכן מצד מה שהכלי צריך טבילה אין לחוש דמסתמא טבל, אבל אם הוא חילוני שכליו ודאי נתבשלו באיסור (טבל בשר וחלב וכו'), אסור לכתחילה לבשל בכלי שאינו בן יומו, וכן אסור להשתמש אפילו בצונן בכלים הצריכים טבילה.

מיטה ארמית: בברכות דף ח' ע"ב איתא דחכמים אסרו לישיב על מטת ארמית ומשום מעשה דרב פפא, דרב פפא אזל לגבי ארמית הוציאה לו מטה

אמרה לו שב אמר לה איני יושב עד שתגביה את המטה הגביהה את המטה ומצאו שם תינוק מת מכאן אמרו חכמים אסור לישב על מטת ארמית. והנה הרמב"ם והשו"ע השמיטו דין זה, אך בספרי ההלכה של הראשונים (כמו הראב"ה והכלבו) פסקו דבר זה לדינא. ולפי"ז יל"ע איך מותר להזכיר בחו"ל חדרי אירוח ונופש מהנכרים ואינם חוששים לאיסור זה. והשיב רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א (הובא בספר שלהי דקייטא), שכל האיסור הוא דוקא לשבת על מיטת גויה השייכת כעת לגויה, אך כששוכרים חדר מהנכרים, הרי השכירות מחשיבה את החדר ותכולתו כשייכים לנו, כרכוש יהודי, ובכך אין איסור.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

שאלות מעשיות בקניית מצות ובמכירת חמץ
ששית ימים תאכל מצות וביאוס השביעי עֲצָרָת לה' אֶלְקֵינוּ לא תַעֲשֶׂה מִלְאכָה (טז, ח)
א. חתן האוכל בפסח בבית חמיו, האם צריך לקנות את המצות, ובאיזה קנין עושים זאת?
השו"ע (או"ח סימן תרנ"ח ס"ג) כתב: אין אדם יוצא י"ח ביום ראשון בלולב של חבירו שהשאלו, דבעינן לך משלכם, ובמשנ"ב (סק"י) כתב יש אומרים דהני דקני אתרוג למצוה ופרעי אחר החג לא יאות עבדי, דכל כמה דלא יהיב דמי לא קני אלא מדרבנן, ואנן בעינן לך מדאורייתא, אם לא שהביאו לרשותו וקנהו בתורת חצר. ולכתחילה נכון להזהר בזה ולפרוע קודם החג. ומקורו מהשערי תשובה בשם המחנה אפרים. והיינו דחיישינן לשיטות דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא. וכנ"ל לכאור' יש לחוש לענין מצות, דכתב השו"ע (תנ"ד ס"ד) אין אדם יוצא י"ח במצה גזולה, ומבאר שם המשנ"ב (סקט"ו) הטעם דילפי' מחלה בגז"ש דלחם לחם דכמו שם כתוב עריסותיכם אף כאן כן, ויש לחוש לשלם דמים קודם החג כדי שהמצות יהיו שלו.

ויש מקום לדון, באיזה קנין החתן קונה את המצות, שהרי קנין הגבהה הוא קנין דרבנן, וקנין דרבנן י"א שלא מהני לדאורייתא. ונראה כמה אופנים בזה:

א. קנין יד: לרוב הדעות קנין יד הוא קנין דאורייתא. אלא שמצינו בנתיבות המשפט (קצ"ח סק"ג) שכתב שצריך שיהיה כל החפץ מונח בחלל ידו ואז הוא כחצירו, אבל אם תופס רק מקצתו בידו והשאר מונח חוץ לחלל ידו לא קנה, ולפי"ז הרי המצה אינה נמצאת כולה בתוך היד. וכדבריו כתבו עוד כמה פוסקים. אמנם הרבה מפרשים חלקו וסברו דבקנין יד קונה אף מה שבולט חוץ לידו. (עיני בצמח צדק שו"ת אבה"ע ח"ב סי' ד"ש ובאבני נור אבה"ע ק"ס סק"ד, ובאמרי בינה קנטרס הקנינים סי' ו', ובאבן האזול פ"א מהל' נזק"מ ה"א).

ב. כסף והגבהה: יתן החתן לחמיו מטבע כסף, ויקנה את המצות בקנין כסף. ומלבד זה יעשה הגבהה. ובה נמצא שעשה גם קנין דאורייתא וגם קנין דרבנן.

ג. הגבהה לבד: הקצות והנתיבות והרעק"א (ריש סימן קצ"ח) מביאים שיטת התוס', שבאופן שאין קנין מעות, קנין הגבהה הוא קנין מהתורה. והרמב"ן חלק על זה. נמצא שלפי תוס' החתן יכול להגביה את המצות ולקנותם בקנין דאורייתא.

ד. כסף לבד: באופן שמשלם החתן לחמיו, יש שיטות שבדבר מצוה רבנן לא עקרו קנין מעות, ובה קונה אף מדרבנן. (גמ' חולין פ"ג, ורמ"א וקצות ורעק"א בסימן קצ"ט, והרחבנו בזה בספרינו משפטי אהרן בס"ד, שאף לשיטות שמועיל קנין כסף במצות, זה דוקא במצב לחוץ כגון כשקונה קודם החג).

ה. סייטומתא: יש שיטות שכסף בימינו קונה מדין סייטומתא. (מהרש"ם ח"ו רכ"ג ועוד, ובספרינו משפטי אהרן הרחבנו בזה בס"ד).

ו. בפה: אמר לי הגר"י רייסנר, שהגר"ש שקאפ מחדש שכשאדם אוכל מאכל בתוך פיו, הרי זה גמירות דעת יותר מכל הקנינים, ואין צריך בזה קנין כלל. וא"כ החתן קונה את המצה כשמכניס לתוך פיו, ואין צריך בזה קנין כלל.

ז. בהגדה של פסח "אתה בחרתנו" שחיבר הגר"ע וילהלם משגיח דיישיבה קטנה חזון נחום לצעירים מצויינים, מביא עוד כמה דרכים בזה: האמרי בינה (פסח כ"ג) כתב, שכיון שכל ענין הלכס בפסח אינו כתוב בפירוש, אלא נלמד מגז"ש, לכן לא צריך שיהיה ממש לך, ודי במה שיש היתר אכילה. עוד כתב, שקונה באכילה בשינוי. ודבר זה צ"ב לכאורה, שהרי שינוי אינו קונה אלא בגולן ולא בסתם אדם. עוד מביא מהמקראי קודש (ח"ב פסח מ"ה) שתלה זאת בחקירה הידועה שהרחבנו בזה בכמה מקומות בס"ד, אם אורח קונה את מנתו שאוכל אצל בעה"ב. עוד מביא מהשפת אמת (פסחים) שכתב שעצם הדבר שהבעה"ב מעמיד לפני האורח את המצות, נחשב הקנאה, וכמו שיטת הרא"ש הידועה שאפשר לקדש אשה בטבעת שאולה, וע"ש עוד.

ב. חידושים במכירת חמץ:

א. מכירת י"ג:

המשנ"ב מביא מחלוקת, באדם שעתידי למכור ארונות מסויימים במכירת י"ד, האם חייב לבדוק זאת בבדיקת חמץ בליל י"ד, י"א שאינו חייב, וי"א שחייב. המשנ"ב מסיק שאפשר לסמוך על המקילים, אבל עדיף טפי לעשות כמחמירים. בדורינו בא הגר"נ קרליץ זצוק"ל וחידש לעשות מכירת י"ג, והיינו שבי"ג מוכר את המקומות שאותם לא רוצה לבדוק בליל י"ד, ובמכירת י"ד מוכרים את החמץ, ולצורך הקנין אגב מקנים את השטח מתחת המקרר, או שטר אחר. אמנם השו"ע הרב מקל בזה, ולכן אצל הגר"מ נלמד זצ"ל לא עשו זאת. אמנם הגר"מ לוריא שליט"א אמר לי, שמכר חמץ אצל הגר"ש ואזנר זצוק"ל, והקפיד לעשות מכירת י"ג. וכן הורה הגר"מ לוריא לעשות מכירת י"ג בשטיבל בב"ב.

ב. שאלה:

יהודי בא כמה דקות לפני השקיעה של ליל י"ד, ורוצה לחזור בו מהמכירה של המקפ"א, כיון שרוצה להשתמש בזה בפסח.

הסתפקתי, שאמנם אפשר לבטל שליחות שלא בפני השליח (חוץ מבגט), אבל אולי כל שבטל את השטר כל השליחות מתבטלת. ושוחחתי עם הגר"מ לוריא שליט"א, והכריע שאפשר לבטל חלק מהשליחות, שזה לא שטר רגיל, שכשבטל מקצתו בטל כולו. היהודי הוא ביטל את השליחות בפני שני עדים, ואני הייתי אחד מהעדים, וכתבנו לו שאנו עדים שביטל את השליחות לגבי המקפ"א, ואם יצטרכו נבוא להעיד על כך.

ג. הניח כלים בתוך עגלה ברשות חבירו ע"מ שימכור זאת במכירת חמץ

ראובן ביקש ממנהל מוסד ידידו, שיקנה לו את החמץ שלו קודם פסח, ויביא זאת למוסד, והמנהל ימכור זאת במכירת חמץ שמוכר את המוסד לגוי, כיון שבהפסד מרובה מקילים. המנהל הסכים. ראובן הביא את החמץ שלו בתוך עגלת קניות השייכת לו, לתוך החצר של המוסד. ראובן עצמו לא עשה מכירת חמץ כלל. האם בעל המוסד קנה את החמץ, וממילא חלה המכירת חמץ, או שלא קנה את החמץ, וממילא לא חלה המכירת חמץ, ונכנסים לבעיה של חמץ שעבר עליו הפסח (לשיטות שלא מועיל ביטול)?

הנה כליו של מוכר ברשות לוקח לא קונה, (שו"ע סימן ר' ס"ה), ולרמ"א היינו אפילו באופן שהמוכר אמר ללוקח זיל קני. בנד"ד הרי העגלה היא כליו של מוכר ברשות לוקח. וממילא המוסד לא קנה את החמץ, והמכירה לא חלה כלל. ולא מסתבר לומר שהתכוין להשאיל את העגלה למוסד.

אמנם כשמביאים את החמץ בשקיות, מסתבר שמתכוונים להקנות גם את השקיות לגוי. אבל עגלה זה אחרת.

הדבר גם קשור לנושא רחב שהרחבנו בו במק"א, במה קונים היום כשעושים קניית מוצרים בצרכניה. שבאופן שלא עשו הגבהה לאחר התשלום, פעמים שמניחים את המוצרים בתוך העגלה של הקונה, והעגלה הרי היא כליו של מוכר ולא קונה בחצר לקונה, עד שיוצאים מרשות המוכר. אלא שבדרך כלל יש הגבהה כשנוטלים את המוצרים מהקופה לעגלה.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב

הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות

"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך

המלך, אמרי מרדכי ועוד

הסגולה הגדולה להינצל מהמגיפה ומכל פורענות ויעיה"ר הצלחה וביטוח חיים

פִּי יְהִיָּה בְּךָ אֲבִיּוֹן מֵאֲחַד אֲחֵיךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצֶךָ אֲשֶׁר ה' אֶלְקֵינוּ נָתַן לָנוּ לֹא תִאֲמָץ אֶת לִבְבְּךָ וְלֹא תִקְפָּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחֵיךָ הָאֲבִיּוֹן. כִּי פֶתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהִעֲבַט תַּעֲבִיטֵנוּ דֵּי מַחְסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ. הַשְׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לִבְבְּךָ בְּלַעַל לֵאמֹר קָרְבָּה שְׁנַת הַשְּׂבַע שְׁנַת הַשְּׂמִטָּה וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאֲחֵיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֵינוּ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חֲטָא. נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יִרַע לִבְבְּךָ בְּתִתֵּן לוֹ כִּי בְגִלְל הַדָּבָר הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ ה' אֶלְקֵינוּ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ. כִּי לֹא יִחַדֵּל אֲבִיּוֹן מִקְרָב הָאָרֶץ עַל פֶּן אֲנִי מִצְדָּךְ לֵאמֹר פֶּתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ לְאֲחֵיךָ לְעֵנֶיךָ וּלְאֲבִיּוֹן בְּאַרְצֶךָ (טו, ז-א)

עוד כתוב בפרשת בהר (ויקרא כה, לה): וְכִי יָמוּךְ אֶחָיִךְ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ: ובמדרש ויקרא רבה פרשת בהר פרשה לד א וכי ימוך אחיך הה"ד (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטוהו ה' וכו'.

שאלות:

א { ויש לשאול מהו הלשון כי יהיה בד וכו' תיבת בד מיותרת ויותר ראוי לומר כי יהיה אביון? ב { מדוע התורה כותבת כי אדם שאינו נותן צדקה והיה בד חטא הרי הוא ניסיון גדול לאדם להחסיר ממונו שיגע עליו? ג { עוד יש להבין דברי המדרש שקשר הדברים לפסוק אשרי משכיל אל דל?

מבט האדם על מבקשי התרומות:

הנה כאשר נתבונן מהו המבט והחשיבה בדרך כלל של האדם על מקבצי נדבות וגבאי צדקה המתדפקים על דלתות ביתו, שהן מהוים מטרד למנוחת האדם ואף מפריעים בתפילה או בלימוד וכן בעבודה וכן כאשר מסתובבים בשמחות ועוד יותר כאשר דופקים בדלתי הבית ומפריעים את מנוחת בני הבית, אך כל זה נובע מתוך שהאדם בדרך כלל חושב שהוא עושה טובה לאותו קבצן או גבאי ולזאת מתפלא עליו כיצד הוא יכול להפריע את מנוחתו, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו מבט אחר וחשיבה אחרת שחייב כל אדם להתבונן מדוע הוא זכה להיות במצב טוב יותר לעומת אותו קבצן עד שנצרך לבקש ממנו את עזרתו, הרי אין הדבר נובע מחמתו ולא מגבורתו כי כבר אמר שלמה המלך לא לחכמים לחם וכו' וכן אל יתהלל חכם וכו' ולא גיבור וכו' אלא הכל מגזירת הבורא יתברך כך שיכל להיות ח"ו המצב הפוך, ואם כן עליו להודות להשי"ת על שזיכהו למצב שהוא עוזר ולא נעזר, ובמה יודה להשי"ת בזה שינצל את מתנת הבורא שנתן לו בכדי לסייע ולרחם על בראיו של הקב"ה ולעשות צדקה וחסד בשמחה, ויותר מכך כל דרישה ובקשה שפונים אליו אינם אלא לטובתו ולא להטרדתו כי הקב"ה ברחמיו המרובים דרכו להקדים תרופה למכה ושולח לזכות את הנותן בכדי להצילו מהרעה העתידה לבא ח"ו כאשר נבאר, ולו היו מגלים לאדם הדבר מראש היה מתחנן שיבואו אליו בכדי לזכותו, וכבר אמר שלמה המלך גומל נפשו איש חסד, ובוה נבא לביאור הפסוקים ודברי חז"ל.

דברי המדרש מדוע רק באשרי משכיל אל דל מבואר השכר:

התשובה לשאלות יובנו על פי ביאור חז"ל את כוונת הפסוק בתהלים פרק מא (ב) אֲשֶׁרִי מִשְׁכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יִמְלָטוּהוּ ה': ובמדרש ויקרא רבה (וילנא) פרשת בהר פרשה לד א וכי ימוך אחיך הה"ד (תהלים מא) אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטוהו ה' וכו' ר' לוי בשם ר' חמא בר רבי חנינא א' כ"ב פעמים כתיב אשרי ומכלם לא נטול אפוכי אלא זה ומאי אפוכי נטל (תהלים מ"א) ביום רעה ימלטוהו ה' לפיכך משה מזהיר לישראל וכי ימוך אחיך. { דרך אגב יש להעיר על דברי המדרש לכאורה יש בתנ"ך שלושים ושבע פעמים אשרי? וצריך לבאר שאין כוונתו אלא לספר תהילים, ולמרות שבתהילים יש כ"ד פעמים אשרי, אינו מחשיב ב"פ בפרק קלז כיון שהם אינם שבח לאדם, ובפסוק אשרי יושבי ביתך שכתוב עוד אשרי העם, אך כיון שהוא פסוק אחד אינו נחשב ב"פ וממילא נותר רק כ"ב פעמים אשרי שהן שבח לאדם { וביאור המדרש שבכל המקומות שכתוב השבח אשרי לא מבואר השכר, רק באשרי משכיל אל דל, שבו מבואר התוצאה של אדם כזה שבשכר זה ביום רעה ימלטוהו

הי"ת זה ביאור המדרש. והנראה בכונת חז"ל ללמדנו שהנותן צדקה עליו נאמר במשלי פרק יא פסוק יז גומל נפשו איש חסד, והיינו שהעושה צדקה עם הנצרך הוא עושה לעצמו טובה וחסד, ובוה מובן לשון הפסוק שכתב כי יהיה "בך" לרמוז לאדם שהעני נמצא בך, וזו כוונת דוד המלך "אשרי מי משכיל" הכוונה שהוא מתבונן וחושב "אל דל" מדוע הקב"ה שלח לו את הדל, בהיות ולא כל עני בא אליו ולא תמיד באים אליו ומדוע הפעם בא אליו, זה בכדי "שביים רעה ימלטוהו השם" הכוונה בכדי להקדים תרופה למכה ולהצילו מאיזה גזירה ונמצא שהמשכיל מבין שזה לטובתו הקב"ה שלח לו את הדל לעוזרו, ולכן כתוב בלשון הוי-ה שזה שם המורה על מידת הרחמים, ואף רמזו הדבר בפסוק "נתן נתן" שתיבת נתן נקראת ישר והפוך אותו הדבר, לרמוז כי הנותן מקבל בחזרה, ואולי עוד יותר נוי"ן ראשונה כפופה לרמוז שמצבו שהוא כפוף ולאחר שנתן הופך לנוי"ן זקופה ומצבו מתייציב, ואם האדם מעלים עינו מהעני ולא נותן וקומץ ידו ולבבו הרי הוא מפסיד ונחסר את זכות ההגנה עליו מגזירות רעות, ואפשר בזה לפרש כוונת הפסוק בפרשה "והיה בך חטא" הכוונה חטא מלשון חסר כמו שנאמר אצל אבישג שאמר לה דוד והיינו אני ובני חטאים חסרים מהבטחתך כמבואר ברש"י, גם כאן יהיה בו חטא חסר הגנה. וכאשר נביא להלן דברי חז"ל עד כמה זוכה האדם בנתינת הצדקה ויבין וישכיל וישמח ולא ימאס במבקשי הצדקות כי יודע שזה לטובתו ויודה לקב"ה שנתן את האפשרות לעזור לאחרים ולא ההפך ח"ו.

הצדקה ביטוח חיים:

ומבואר במסכת שבת דף קנו ע"ב נפק שמואל ודרש: וצדקה תציל ממות ולא ממיטה משונה, אלא ממיטה עצמה. ללמדנו שזה סגולה שהקב"ה נטע בה את הסגולה הזאת להציל ממות. וכתב המהרש"א בחידושי אגדות שם. וז"ל אלא ממיטה עצמה כו'. ובפ"ק דב"ב מוקי האי קרא וצדקה תציל ממות ממיטה משונה וי"ל דהכא הכי קאמר ולא ממיטה משונה לחוד אלא אף ממיטה גופה שהרי האי גברא שפארי חי ומציל נמי ממיטה משונה כדקאמר התם דהיינו גם מי שמת בזמנו מצילו דלא ימות בזמנו במיתה משונה ודו"ק:

הצדקה מצילה מהדבר הכי קשה:

ומבואר במסכת בבא בתרא דף י ע"א הוא היה אומר, עשרה דברים קשים נבראו בעולם: הר קשה - ברזל מחתכו, ברזל קשה - אור מפעפעו, אור קשה - מים מכבין אותו, מים קשים - עבים סובלים אותו, עבים קשים - רוח מפזרתו, רוח קשה - גוף סובלו, גוף קשה - פחד שוברו, פחד קשה - יין מפיגו, יין קשה - שינה מפכחתו, ומיתה קשה מכולם - [וצדקה מצלת מן המיתה], דכתיב: וצדקה תציל ממות.

שכר הנותן צדקה אריכות ימים:

תניא שם י"א אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה פעם אחת באה אשה לפניו בשני בצורת אמרה לו רבי פרסני אמר לה העבודה שאין בקופה של צדקה כלום אמרה לו אם אין אתה מפרסני הרי אשה ושבעת בניה מתים עמד ופרנסה משלו לימים חלה בנימין הצדיק ונטה למות אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה אמרת המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם ומלואו בנימין שהחיה אשה ושבעת בניה ימות בשנים מעוטות תנא הוסיפו לו אחת ועשרים שנה.

הצדקה מגינה מכל פורענות:

וכבר אמר שלמה המלך במשלי פרק לא (כ) קָפָה פְּרִשָׁה לַעֲנֵי יְדֵיהֶם שְׁלָחָה לְאַבְיוֹן: (כא) לֹא-תִירָא לְבֵיתָהּ מִשְׁלַג כִּי כָל-בְּיֹתָהּ לִבְשׁ שָׁנִים: וכתב במצודות דוד. אינה מתפחדת מרוע המקרים ומהצרות המתרגשות כי הזכות והמעשי"ט שבידה המה לה למנוח ומחסה:

מלאך הצדקה מבטל כל גזירה מעליו:

מדרש זוטא שיר השירים פרשה א וכמה הוא שבחו של אדם השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם ה' (ירמיה ט' כ"ג). עשית כל המעשים האלה הרי אתה כיוצא בי, רצונך עשות צדקה שהיא חביבה לפני מן הקרבנות, שנאמר עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח (משלי כ"א ג'), חטא אדם ישוב ויתן צדקה וימחול לו, שנאמר בחסד ואמת יכפר עון (משלי ט"ז ו'), אם [יש] לאדם אלף רבוא אין עומדים לו בשעת צרכו בצרתו, שכן הוא אומר לא יועיל הון ביום עברה (משלי י"א ד'), ומי עומד לו, איסר אחד שהוא נותן, שנאמר וצדקה תציל ממות (משלי י' ב'). כל הנותן צדקה אף על פי שהוא חטא ונתן הקדוש ברוך הוא רשות למלאך לשלוט בו, שכר אותה צדקה שנתן מקדים למלאך ואינו מניחו לשלוט בו, ולא עוד אלא שדוחפו וכופתו על פניו ומפייס עליו ואומר אף על פי שחטא ונתנה רשות למלאך לשלוט בו אני קדמתי רשותי קדמה לרשותו. וכ"כ בתשובת מהר"ם בס' ק"י"ד.

מעשה כיצד ניצל הילד ממות בגלל צדקה:

על דלת ביתו של אברך ת"ח מיקירי קרתא דירושלים שהתברך בארבעה עשר ילדים דפקה אשה ענייה ובקשה שיתנו לה בשר עוף לאכול, בעל הבית שככל עמלי תורה אין הפרנסה מצויה בביתו בשפע וכל בני משפחתו ניזונים מלחם צר ומים לחץ, ניסה להסביר לאשה שאת שני העופות היחידים שיש לו במקרה הוא שומר לחג הקרב ובא ואם יתן לה את הבשר לא יישאר לו במה להאכיל את עולליו המרובים, והאשה נשארה לעמוד בפתח מתחננת על נפשה ועל רעבונה. לא עברו שניות אחדות והאברך עשה את חשבון נפש בצורה אחרת אם האשה האומללה הזו לא התביישה להגיע עד פתח ביתי ולבקש שיתנו לה בשר לאכול אות היא שבאמת הגיעו לדידה מים עד נפש וא"כ מה יקרה אם ילדי לא יאכלו בשר בחג. ישראל רחמים בני רחמיים הם אומרים ועושים הוא ממחר להתנצל בפני האשה על סירובו ומבקש ממנה להמתין עד שילך למקרר ויוציא את העוף, כיון שהבין את הזכות הגדולה שהזדמנה לידי להאכיל אשה ענייה מיהר האברך בשמחה להוציא את הבשר, כדי לחוש את מידת העניות ששררה בבית די אם נאמר שהמקרר שעמד במטבח היה מהמודל הישן שאי אפשר לפותחו מבפנים ודלת המקפייא בתוך המקרר. האברך ניגש למקרר ומפיו נפלטת זעקת אימים, את מי הוא מוצא שמה את ילדו בן השלוש שניכלא בתוכו מבלי יכולת להשתחרר, הילד היה כבר כחול לגמרי וסבל מקשיי נשימה אינמיים, בניסי ניסים הצליחו אנשי ההצלה להחזיר אותו למצב נשימתי סדיר, ומנתוני הדו"ח הרפואי עולה שאם הפעוט היה נשאר במקרה עוד מחצית הדקה היה קורה הגרוע מכל. וכיוון שלא היתה לבני הבית כל סיבה לגשת למקרר בתוך מחצית הדקה הקרובה הרי שהמסקנה החותכת היא שרק מעשה החסד שהחליט בעל הבית לעשות ברגע האחרון הציל את בנו ממוות בטוח. לבד מהראייה המאלפת לדברי חז"ל שאינם זקוקים לראייה שצדקה מצילה ממות אפשר לשאוב מסיפור זה עוד

לקח חשוב מאין כמוהו ממצווה לא מפסידים לעולם "טובך יביעו".

מצוות הצדקה מונעת מנזקים והפסדים:

עוד מסופר במסכת בבא בתרא דף י ע"א על בני אחרותו של רבן יוחנן בן זכאי שהוא ראה בחלום שהם צריכים להפסיד שבע מאות דינרים, למחרת הלך וכפה אותם שיתנו צדקה והם נתנו לו שש מאות שמונים ושלוש דינרים חסר שבע עשרה דינרים מהשבע מאות, כאשר התקרב יום כיפור שלחו מהמלכות לעצור אותם, אמר להם רבן יוחנן אל תפחדו חסר עוד שבע עשרה דינרים לצדקה ותשתחררו ואכן הם נתנו והשתחררו, שאלו אותו מהיכן הוא ידע וסיפר להם את החלום, אמרו לו מדוע לא סיפרת לנו את החלום קודם והיינו נותנים לך הצדקה, אמר להם אם היו יודעים לא היה מועיל בגלל שהיו נותנים הצדקה כדי לפדות עצמן ולא למצות צדקה לכן הסתיר מהם כדי שיקיימו מצות צדקה.

מעשה עם הגר"ח ואלוזין זצ"ל על מעשר:

מובא בספר לקח טוב דברים עמוד רלז מעשה עם הגר"ח ואלוזין זצ"ל שהיה דרכו לתת חומש ופעם הסתפק אם נתן כשיעור והתעכב מנתינת סכום הספק והנה משרתו אשר נשלח לשאוב מים מהבאר ונפל לו הדלי ולאחר מכן הביא גרוזן בכדי להוציא ואף הוא נפל הדבר הגיע לאוזניו של הגר"ח ישב וחישב ומצא כי עלות הדלי והגרוזן בדיוק כסכום שהיה מסופק במעשר והוא סימן שהיה חסר ולכן תיכף הפריש את אותו סכום שהיה שלושה זהובים, ולאחר זמן קצר בא לבשרו המשרת כי הצליחו להוציא את הדלי והגרוזן. **ללמדנו עד כמה אין האדם מפסיד ממעשר אלא ההפך אחרת הוא ניזוק במה שחוסך ואינו נותן.**

הרואה שיש לו משבר כלכלי הסגולה להצליח על ידי שיתן צדקה:

ומבואר במסכת גיטין דף ז ע"א דרש רב עירא, זימנין א"ל משמיה דרב אמי, זימנין אמר לה משמיה דרב אסי, מאי דכתיב: כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר וגו'! **אם רואה אדם שמוזנותיו מצומצמן יעשה מהן צדקה**, וכ"ש כשהן מרובין. מאי וכן נגוזו ועבר: תנא דבי ר' ישמעאל כל הגוזז מנכסיו ועושה מהן צדקה ניצל מדינה של גיהנם; משל לשתי רחילות שהיו עוברות במים, אחת גוזזה ואחת אינה גוזזה, גוזזה עברה, ושאינה גוזזה לא עברה. **חז"ל למדונו** הפך מנהג העולם שמתן נותן צדקות רק כאשר מצבו הכלכלי טוב אבל כשרואה שהמצב קשה תירוצו בידו ונמנע מלתת צדקה, אולם חז"ל מלמדים אותנו ההפך בגלל שהמצב הכלכלי קשה יש סגולה להפך את מצבו על ידי הצדקה. **וכתב הגר"א** בביאורו **על נחום פרק א פסוק יב פה** אַמֶּר יְקֹנֶה אִם-שְׁלָמִים יִכֶּן רַבִּים יִכֶּן נִגְזָו יַעֲבֹר וְעִתְנָתְךָ לֹא אֶעֱנֶךָ עוֹד: **וז"ל** "ואין מועיל בעולם יותר מזה". מבהיל הרעיון.

סגולה נגד עיה"ר:

על ידי צדקה שנותן סגולתה לבטל עין הרע שלא ישלוט בו ואין שום עבירה מכבה אותה כמ"ש וצדקתו עומדת לעד עיין אברבנאל אבות פ"ב מ"א נחל קדומים פ' יחיא אות ט'. סידור תקוני שבת עמ' ס"ג.

זכות הצדקה מאירה במצוה יותר מכל המצוות:

וכתב המהר"ח בספר הליקוטים ספר תהלים פרק קיב או יאמר פזר נתן לאבינוים וכו' וצדקתו עומדת לעד וכו'. אמר הרב זל"ה, כי כל המצוות שאדם עושה, הם נרשמים באות אחד של כ"ב אנתון

המיוחד לאותה המצוה. והנה אותו האות מאיר במצחו, וזה הוא בזמן שעושה המצוה, ותכף מסתלק ונבלע בפנים, אבל אם עשה מצוה של הצדקה, הנה האות שלה מאיר במצחו כל אותו השבוע. וזהו וצדקתו עומדת לעד, כי אינה נבלעת תכף כמו שאר האותיות של שאר המצוות. או יאמר באופן אחר, והוא אם תחליף אותיות של צדק"ה בא"ת ב"ש, חוזרים להיות אותיות צדק"ה ממש, לרמוז כי היא עומדת לו לעד במקומה, כמדובר:

הקב"ה אינו נקדש אלא בצדקה:

אמר ר' אבהו בא בתרא י' ע"ב שאלו את שלמה **בן דוד עד היכן כח הצדקה** אמר להם צאו וראו מה פירש אבא דוד תהלים קי"ב ט' פזר נתן לאבינוים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, ואף שמו של הקב"ה אינו נקדש אלא בצדקה, שנא' ישעיה ה' ט"ז והאל הקדוש נקדש בצדקה, ובזכות הצדקה מתקרבת הגאולה שנא' שם כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות, ואומר ישעיה א' כ"ז ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

הגאולה ובניין ירושלים בזכות הצדקה:

בפרט בעקבתא דמשיחא שכולם כבר מצפים לגאולה ולבניין ירושלים אומרת הגמרא **במסכת סנהדרין דף צח ע"א** אמר עולא אין ירושלים נפדית אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה.

עניין מיוחד לתת צדקה בחודש אלול:

ובהיות ואנו נמצאים בשבת מברכין של חודש אלול הנינו מוסיף מה שכתב רבנו חיים פלגי בספרו מועד לכל חי סימן יא אות יד שיש עניין מיוחד בחודש אלול להרבות בצדקה שהוא חודשו של זבולון שהיה מחזיק ביששכר עמוד התורה וזהו יזכה ליום הדין. וידוע שהצירוף של שם השם לחודש אלול - ההי"ן ההי"א - בניקוד היוצא מפסוק דברים פרק ו (כה) וַצִּדְקָה תִּהְיֶה לָנוּ פִּי נִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הַזֹּאת לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוֵּנוּ: והוא רמז גדול לחשיבות ריבוי הצדקה בחודש זה כהכנה ליום הדין.

מוסר השכל:

עלה בידנו להבין ולהשכיל כי כל צדקה או טובה שעושה האדם עם הזולת אינה אלא לטובת עצמו כי בזה הוא זוכה להיות מוגן ושומר מכל חולי ומחלה ומכל גזירה רעה ומעיה"ר וזוכה לאריכות ימים ושנים ואף סגולה להצלחה בעסקיו ומי אשר ידע על הסגולה הגדולה שיש בידו בשביל פרוטות להציל את עצמו ובני ביתו בפרוטות ולא יעשה בשמחה שהוא פודה נפשו ובני ביתו באותה צדקה שהוא יתן, ובמקום ללכת לכל מיני מקומות לחפש סגולות וישועות ולהזייל כסף רב מה יותר מסגולה הכתובה ומבוארת בכל מאמרי חז"ל, ובכל יום אנחנו אומרים בתפילת שחרית בברכות ק"ש "זורע צדקות מצמיח ישועות". אלא שהאדם חסר אמונה ואינו כל כך מאמין שיש השפעה ישירה במעשיו על חייו ולכן יש לו שאלות וקושי ואף טרוניות על גבאי צדקה שמתרדיים אותו ומנסה לחמוק מהן כמה שאפשר. **בידידות ואהבה ובברכת שבת שלום ומבורך הצב"י מרדכי מלכא ס"ט**

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל

עבשטיין, מו"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין אמונה בהשגחה פרטית
את כל הדבר אשר אנכי מצוה אותכם אתו תשמרו לעשות לא תספו עליו ולא תגרעו ממנו (ג, א)

טעם מצות לא תוסיף ולא תגרע

הנה החינוך (מצוה תנ"ד) כתב לבאר מצוה זה שלא להוסיף ושלא לגרוע ממצות התורה וז"ל, "משרשי המצוה כי האדון המצוה אותנו על התורה ברוך הוא בתכלית השלמות, וכל מעשיו וכל ציווי **הם שלמים וטובים, והתוספת בהם חסרון וכל שכן הגרעון, זה דבר ברור הוא**", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו, דיסוד של האיסור להוסיף או לגרוע ממצות שבתורה, הוא משום שהקב"ה הוא בתכלית השלימות, וכל מעשיו כולו מדוקדק בתכלית הדקדק, ואם בשר ודם מוסיף או גורע משהו על גזירת השי"ת, הרי הוא אינו מאמין שהשי"ת הוא בתכלית השלימות, ומושלם לגמרי בתכלית הדקדוק.

סיבה שיבטח בהשי"ת

וזהו אחד מן היסודות שצריך להאמין כדי שיבטח בהשי"ת. וכבר האריך בזה החובת הלבבות (שער הבטחון פ"ג) שזהו אחד מן היסודות דבעינן כדי שיבטח בהשי"ת וז"ל, "שיתברר אצלו, כי יש לכל ההיות שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע ולא יוסיף ולא יגרע על מה שגזר הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה למה שגזר במעותו, ולא ממעט ממה שגזר ברבותו, ולא מאחר למה שגזר להקדימו, ולא מקדים למה שגזר לאחרו. ומה שיהיה מן הדברים על ההפך מזה הוא הנגזר, אשר קדם בתחלת הידיעה, אלא שלכל הגזרות הקודמות בידיעת הבורא סבות ולסבות סבות", עכ"ל.

יש גבול לכל דבר

הרי כל דבר שבעולם יש לו גבול, ואפילו דבר קטן כל כך כמו העשב שבשדה יש לו גבול, וכדאיתא במדרש רבה (בראשית פ"י, ו') וז"ל, "א"ר סימון אין לך כל עשב ועשב, שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו, ואומר לו גדל וכו'", עכ"ל. וכהנה רבות בדברי חז"ל, דו"ק.

וכן מצוינו בכל שיערה שצומח מהאדם, ובכל טפה של גשם שיורד מן השמים, שכולם יש להם גבול לעצמם, וכדאיתא בגמ' ב"ב (טז, ע"א): "אמר לו: הרבה נימין בראתי באדם, וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה, שלא יהו שתיים יונקות מגומא אחת, שאלמלי שתיים יונקות מגומא אחת - מתחלף לי, בין איוב לאיוב נתחלף לי; מי פלג לשטף תעלה וגו' - הרבה טיפין בראתי בעבים, וכל טיפה וטיפה בראתי לה דפוס בפני עצמה, כדי שלא יהו שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד, שאלמלי שתי טיפין יוצאות מדפוס אחד - מטשטשות את הארץ ואינה מוציאה פירות, בין טיפה לטיפה לא נתחלף לי, בין איוב לאיוב נתחלף לי", עכ"ל. וה"ה בכל דבר, הכל בהשגחה נפלאה מאת הקב"ה.

השגחה בענין פרנסה

והנה מי שמאמין בהשגחת השי"ת, שכל דבר מדבר גדול עד דבר קטן כולו הוא בהשגחת השי"ת, בוטח בהשי"ת שא"א לשום אדם בעולם לגרוע מפרנסתו. והכי איתא בגמ' יומא (לח, ע"ב): "אין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלא נימא", עכ"ל. וביאר במהר"ל (נתיב הצדק פרק ג') וז"ל, "כי השי"ת ברא את האדם וחלק פרנסה לכל אחד ואחד, ולא ברא השם ית' שיהיו שנים מתפרנסים מדבר אחד רק שיהיה לכל אחד פרנסה מיוחדת, ואפילו שתי שערות אינם מתפרנסים ממקום אחד, כדאיתא בפ"ק דבתרא (טז, ע"א): **אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב הרבה נימין בראתי וכל אחד בראתי לו גומא בפני עצמה שלא ייקפו שתיים מגומא אחת שאלמלי**

יונקות מגומא אחת מחשכות מאור עינו של אדם וכו'. ואם השם ית' נתן לכל שער ושער יניקה בפני עצמה כיש וקיו' שהשיי' נתן לכל אדם יניקה בפני עצמו, וכדאמרינן במסכת יומא (לח, ע"א): מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך יושבוך משלך יתנו לך אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה, פ' ענין זה כי השיי' סידר לכל אחד ואחד את שהוא ראוי לו ואין אדם נוגע במוכן לחבירו אשר סידר השיי' אליו וכו', עכ"ל. מבואר מדבריו המאירים דלשון הש"ס דנקט דאין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו אפ' כמלא "נימא", היינו משום שכמו שכל נימא ונימא אינה נוגעת בחברתה, ה"ה לגבי מזונות, שהקב"ה זן ומפרנס כל אורי"א בפני"ע ואי"א לאדם ליגע במה שמוכן לחבירו. ודרך אגב, עיקר הך דמיון בין פרנסה ומזונות

לנימא ונימא כבר איתא בדברי התנחומא בפר' תוריע (פסקא ו') וז"ל, "מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים מטה ידו בקש לצאת לחוצה לארץ, קרא לאשתו אמר לה בשביל שבני אדם רגילין לבא אצלי לראות את הנגעים קשה עלי לצאת מעליהם אלא בואי ואני מלמדך שתהא רואה את הנגעים אם ראית שערך של אדם שישב המעין שלו תהא יודעת שלקה לפי שכל שער ושער ברא לו הקדוש ברוך הוא מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו יבש המעין יבש השער, אמרה לו אשתו ומה אם כל שער ושער ברא לו הקדוש ברוך הוא מעין בפני עצמו שיהא שותה ממנו, אתה שאתה בן אדם כמה שערות יש בך ובניך מתפרנסין על ידך לא כל שכן שיזמן לך הקדוש ברוך הוא פרנסה לפיכך לא הניחה אותו לצאת חוצה לארץ, ד"א מי פלג לשטף תעלה כשהקב"ה ברא את האדם בחכמה ברא אותו כיצד אם בורא אותו רובו מים ומיעוטו דם נעשה אסטניס, אם בורא אותו רובו דם ומיעוטו מים נעשה מצורע חציו דם וחציו מים נעשה אדם שלם", עכ"ל. [ועי"ע בספר כד הקמח בע' 'פרנסה'.]

אמונה בהשגחה פרטית

וכל זה הוא מה שנקרא "השגחה פרטית", שהקב"ה מנהיג עולמו, בכל מילי ומילי בהשגחה פרטית. ובאמת, אמונה בהשגחה פרטית הוא עיקר באמונתנו ויסוד של כל התורה כולה, וכדאיתא בדברי הראש"ש (בארוחות חיים אות כ"ו) וז"ל, "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית, ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם בהאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש, ובוחן לב וחוקר כליות, כי מי שאינו מאמין אשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלקיך אינו מאמין ואין זה יחוד שלם, כי זה הוא סגולת ישראל על כל העמים וזה יסוד כל התורה כולה", עכ"ל.

וכתב ע"ז מורה"ר יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל, אמונה עמ' קכ"ה) וז"ל, "והוא אשר כתב בארוחות חיים להראש"ש: "לבטוח בה' בכל לבבך ולהאמין בהשגחתו הפרטית ובזה תקיים בלבבך היחוד השלם - כי זה יסוד היחוד להאמין שאין עוד מלבדו ואין כל תנועה ללא רצון השיי", ולכן אף האמונה בהשגחה פרטית מכלל האמונה ביחוד - להאמין בו כי עיניו משוטטות בכל הארץ ועיניו על כל דרכי איש ויחן בל וחוקר כליות - כי השגחת הקב"ה אינה רק במעשים הגלויים והנראים אלא אף המתחולל בתוך לבו וכליותיו בכלל השגחת הקב"ה - כי מי שאינו מאמין באשר הוצאתיך מארץ מצרים אף באנכי ה' אלוקיך אינו מאמין ואין זה יחוד שלם, - כי יציאת מצרים היתה בהשגחה פרטית ללא תכלית, וכל יסוד האמונה ביציאת מצרים היא אמונה בהשגחה ולכן כל שאנו מאמין בזה אף לא

מיקרי מאמין ביחוד ובאנכי ה' אלקיך, - וזהו סגולת ישראל על כל העמים וזה כל התורה כולה". כי כל התורה כולה היא אמונה בהשגחה וכאשר אינו מאמין בזאת חסירה לו האמונה בכל התורה, וכתב הרמב"ן שכל התורה כולה היא נסים נסתרים, ונס נסתר הביאור שאין טבע ואין מקרה אלא הכל נסים מאתו יתברך והנהגתו תלויה לפי מעשי האדם, ועיי"ש ברמב"ן פ' בא בארוכה", עכ"ל.

אין להוסיף וממנו אין לגרוע

וכל זה מקרא מלא דיבר הכתוב (קהלת ג, יד): "ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והאלקים עשה שיראו מלפניו". אך צ"ב, שמתחילה קאמר קרא שאין להוסיף ואין לגרוע ממה שהאלוקים עושה, ואח"כ קאמר שה' עשה שיראו מלפניו, ומה קשר בין רישא לסיפא?

אמנם, יש לבאר שבדוקא ברא הקב"ה העולם כמו שהוא "אין להוסיף וממנו אין לגרוע", שזה מורה על שליטתו והנהגתו הכל יכול על הבריאה. ולמה עשה בדוקא כן? ע"ז קאמר קרא: "והאלקים עשה שיראו מלפניו".

וכן משמע בדברי החובת הלבבות בשער עבודת אלקים (פרק ח') וז"ל, "מה שאנחנו רואים ממעשי האדם, שיהיו כפי דעתו וחפצו בקצת העתים ויהיו שלא כרצונו וכוונתו בקצתם, והם יורוך, כי יש לבורא יתעלה ממשלת עליו ושהוא תחת מאסרו, יתיר לו מה שיחפץ וימנעוהו ממה שאינו חפץ", עכ"ל.

לכל זמן ועת תחת השמים

הנה כתב החובת הלבבות בהמשך דבריו (שער הבטחון פ"ג) וז"ל, "וכבר רמז החכם אל הענין הזה במאמרו: לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, ואח"כ זכר מהם כ"ח ענינים, והוא מה שאמר: עת ללדת ועת למות וגו' עד אמרו עת מלחמה ועת שלום, ואמר: כי עת ופגע יקרה את כלם, ואמר: כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם", עכ"ל. הרי, הכ"ח עתים הם עתים שא"א לשנותם כלל מגזירת הבורא יתברך.

וביאר ר' יחזקאל לעוינשטיין (אור יחזקאל, דרכי עבודה עמ' קט"ו) וז"ל, "לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים" (קהלת ג, א) "כל דבר וכל פעולה מוקצב לה זמן, ואינו יכול לחרוג מתחומי הזמן הנקבע לה, גם כל חפץ וכל רצון מוקצב לתקופה מסוימת. ואף שהרצון תלוי בבחירת האדם, מ"מ ללא הזמן הניתן לה ע"י הקב"ה אינה יכולה לפעול מאומה, וע"ז הוסיף שלמה המע"ה, "מה יתרון העושה באשר הוא עמל" (ג, ט) כיון שהכל קצוב ע"י הקב"ה אי"כ מה יתרון לעושה, ומה יעזור לו כאשר ימהר ויחיש לעשות, וידחוק את השעה, כי בין כה אין ביכולתו לשנות ולהקדים את הזמן אשר קבע השיי". לו היו יסודות אלו ברורים ומחוררים לנו היינו חיים בהשקט ושלווה ללא דאגה וטירדה. ובאמת הרי זה העיקר הראשון בו אנו מצווים להאמין "כי הוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים" כיון שהקב"ה הוא העושה נמצא שהאדם עצמו אינו עושה כלל, וכל פעולת האדם רק לבחור ולהבחין האם מאמין בזה ויקבל ע"ז שכרו. או שח"ו כופר ואינו מאמין ויבוא ויענש ע"ז", עכ"ל.

אופן לחזק מדת הבטחון בהשיי"ת

הנה מורה"ר יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל, אמונה עמ' קכ"ח) כתב אופן לחזק בטחוננו בהשיי"ת, וז"ל, "הרי ראינו איך השגחת הקב"ה על כל בראויו ואף בבעלי חיים השגחתו מדוקדקת בכל פרט ופרט, שלא לאחר ולא להקדים אף לרגע קטן. על אחת כמה וכמה באדם שהשגחתו לאין שיעור.

והרי כתבו רוב הראשונים שלבעלי חיים אין השגחה פרטית וכל השגחת הקב"ה היא השגחה כללית, ואי"כ כל שכן שהשגחת השיי"ת השגחה פרטית, ודאי שיכול לבטוח שיזמין פרנסתו ככל אשר יצטרך לו. ואף בעורבים צריך לבטוח שיתנו מזונותיו כרצון השיי"ת, כפי אשר גזר לו", עכ"ל. דברים נוראים! שאם יתבונן בגודל השגחת השיי"ת, בודאי יבטח בו באמת ובלב שלם!

ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקינו עמהם לעולם, ולא נבוש כי בך בטחנו, אכ"ר!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

מפרסם הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרסם יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית

הוראה 'אור החכמה'

לא תתגודדו במנהגי מרוקו

בנימא אה"א אלקיכם לא תתגודדו (יד, א)

הנה ידידי הגאון הנפלא רבי מתתיהו גבאי שליט"א, מח"ס בית מתתיהו, ושא"ס נכבדים, כתב לי בירור מקיף בענין לא תתגודדו, ואלו דבריו היקרים:

לכבוד ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס גם אני אודך, ופרסם יוסף החדש על המועדים, מה שביקשת ממני לברר בענין לא תתגודדו במנהגי מרוקו, אמרתי לברר ענין זה.

בהשמטת השו"ע לאיסור לא תתגודדו

א. הרמ"א אורי"ח סי' תצ"ג סי"ג ואותן מקומות שנוהגים להסתפר מלי"ג בעומר ואילך לא יסתפרו כלל אחר פסח עד ל"ג בעומר, ולא ינהגו בעיר אחת מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה משום לא תתגודדו. הרי שס"ל לרמ"א דגם בענין מנהגים יש איסור בעשיית אגודות, ולהלן נדון בזה אם במנהג עובר בלא תתגודדו. אולם צ"ע דעת השו"ע שהשמיט בהלכותיו בכלל איסור לא תתגודדו. והרי איכא חילוקי מנהגים רבים מאז ומקדם, ובין אשכנזים וספרדים. וביותר אף בדינים ואיסורים נחלקו הראשונים והפוסקים להלכה, וכגון בשו"ע אורי"ח סי' ל"א ס"ב בחוה"מ ג"כ אסור להניח תפילין, שימי חוה"מ הם אות. והרמ"א שם כתב וי"א שחוה"מ חייב בתפילין, וכן נוהגים בכל גלילות אלו, והמשני"ב שם סק"ז בשם הארצות החיים דאין נכון שביהכ"נס אחת קצתם יניחו תפילין וקצתם לא יניחו משום לא תתגודדו, וא"כ צ"ע מ"ט השו"ע השמיט להך הלכתא דלית בעשיית אגודות במק"א, וכי בזמן הבי"י לא היה חילוקי מנהגים או דינים בעיר אחת. ובס' ארץ חיים מנהגי א"י כלל כ"ד כתב שגם בזמן הבי"י היה קהל אשכנזים, ובא מעשה לפני הבי"י בבעל ספרדי ואשה אשכנזיה שנפלה לפני יבם, ופסק שתחלוץ כמנהג האשכנזים, שאין מאכילים דבר האסור לה עיי"ש. וא"כ צ"ע מ"ט לא הזכיר השו"ע איסור לא תתגודדו בחילוקי דינים ואיסורים בין בני ספרד לאשכנז, ובשאר חילוקי מנהגים, וכגון מש"כ במשני"ב סי' קל"א סק"ה בנפילת אפי"ס חלק לצד ימין וחלק לצד שמאל איכא לאיסור לא תתגודדו. ומקורו מהחיי אדם כלל ל"ב סי' ל"ג עיי"ש. וא"כ מ"ט השו"ע שביק לכ"ז.

וביותר צ"ע למאי דנקט השו"ע גופיה בכס"מ פ"ב מע"ז הי"ד דאיסור לא תתגודדו הוי מה"ת, ומובא בפרמ"ג אורי"ח סי' תצ"ג א"א סק"ו עיי"ש, ודלא כהפ"ח בס' מים חיים דדעת הרמב"ם שם שהיו

מדברנו, וקרא אסמכתא בעלמא. וא"כ כיון ש"ל לשו"ע שהך איסורא בעשיית אגודות מה"ת, מיט השמיט הך איסורא בהלכותיו, וכבר האריכו אס איסור ל"ת מה"ת או מדרבנן, ע"י בברכי יוסף או"ח ס"י קנ"ו שיו"ב סק"ג ובשדי חמד מערכת ה"ל כלל ע"ח ובס' דעת תורה למהרש"ם או"ח ס"י תצ"ג ס"ג ובשו"ת בית יצחק ח"ב יו"ד ס' פ"ח ובמהר"ם שיק מצ' תס"ח ובהעמק דבר דברים י"ד א' ובס' אורחות חיים ספינקא ס' תצ"ג סק"ז ובשו"ת אגרות משה ח"ד או"ח ס' ל"ד ובס' סדר משנה פ"ב מע"ז הי"ד ובמנ"ח מצ' תס"ז סק"ח ובס' להבין שמועות יבמות ס' י"ז ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כללים ס"א ובס' מערכי לב [שענין] ס' י"ח ובשו"ת מעיין חיים ח"ב ס' י"ב ובשו"ת משנת שלום ח"א ס"ט א' ב'.

והנה ביבמות י"ד ע"א מי סברת ב"ש עשו כדבריהם, לא עשו ב"ש כדבריהם. ור' יוחנן אמר עשו ועשו ובפלוגתא דרב ושמואל, דרב אמר לא עשו ב"ש כדבריהם, ושמואל אמר עשו ועשו וכו'. ומ"ד עשו קרינן כאן לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות. אמר אביי כי אמרי לא תתגודדו כגון שני בתי דינים בעיר אחת, הללו מורים כדברי ב"ש והללו מורים כדברי ב"ה, אבל שני בתי דינים בשני עיירות לית לן בה. א"ל רבא והא ב"ש ובי"ה כשתי בתי דינים בעיר אחת דמי, אלא אמר רבא כי אמרי לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת, פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שתי בתי דינים בעיר אחת לית לן בה. הרי שפליגי רבא ואביי בהך איסורא דלא תתגודדו בשני בתי דינים בעיר אחת, דלרבא בשני ב"ד ליכא לאיסור דל"ת בעשיית אגודות, ולאביי אף בשני ב"ד בעיר אחת הוי ל"ת, ורק בשני עיירות אי"ז ל"ת.

והנה הרמב"ם פ"ב מעבודת כוכבים הי"ד כתב, ובכלל אזהרה זו שלא יהיו שני בתי דינים בעיר אחת, זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות שנאמר לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות עיי"ש. הרי שהרמב"ם פסק הך איסורא דל"ת, ופסק כאביי דאף בשני ב"ד בעיר אחת הוי בכלל האיסור, ודלא כרבא דבשני ב"ד ליכא להך איסורא דעשיית אגודות, וא"כ צ"ע מיט השמיט השו"ע הך איסורא דל"ת אחר שפסקה הרמב"ם. ואמנם י"ל שדרך השו"ע לילך אחר דברי הטור, והטור לא הזכיר ג"כ הך איסורא דלא תתגודדו, וממילא מש"ה גם השו"ע לא הזכיר. אולם אכתי צ"ע מיט לא הזכיר הטור הך הלכתא כמו שהזכירה הרמב"ם בהלכותיו, ואולם דברי הרמב"ם צ"ע שהכריע להלכה כאביי דאף בשני ב"ד בעיר אחת הוי ל"ת, הא במח' אביי ורבא, קי"ל כרבא מלבד יע"ל קג"ח כמב' בב"מ כ"ד ע"ב. עיי"ש. וא"כ להלכה י"ל כרבא דבשני ב"ד בעיר אחת ליכא לאיסור דל"ת, ורק באותו ב"ד אין להורות מקצת כך ומקצתם כן. וכבר הקשה כן הכס"מ שם ע"ד הרמב"ם עיי"ש, והאריכו לתרץ דעת הרמב"ם בכמה אופנים, ועמשי"כ לתרץ בכפות תמרים סוכה מ"ד ע"א ובס' מרומי שדה יבמות י"ד ובס' פאת השלחן ס"ג ס"ק ל"א ובקרבן אורה יבמות י"ג ע"ב ובשו"ת חיי אריה ח"א ס"ט ובס' לבוש מרדכי להגר"מ פרבשטיין זצ"ל יבמות ס' י"ד ובס' דברות משה יבמות ס' י"ב ענף א' ובשו"ת דברי יששכר או"ח ס"ד ובס' להבין שמועות להגר"ד וולפסון יבמות ס' י"ז ובשו"ת נתיבות אדם ח"א ס"ד אות ה' ובשו"ת משיב דבר ס' י"ז ובס' כנסת אברהם יבמות ס' ל"ד ובשו"ת שאילת שלום מה"ת ס' קמ"ח ובשו"ת משפטי עוזיאל ענינים כלליים ס"א אות ט' ובס'

כתבי קהילות יעקב החדשים יבמות ס' י"ח ובשו"ת משיב דברים ס' ק"ו ובס' אור ליהודה להגר"מ יעב"ץ יבמות ס"ח אות ו' ובס' באר לחי ראי להגר"ח סרנא זצ"ל פ"ב מע"ז הי"ד ובשו"ת גבורת אליהו או"ח במבוא עמ' ח' ובשו"ת חמדה גנוזה ח"ב ס"א אות כ"ט ובס' בין המשפטיים להגר"ר ראובן פיין זצ"ל יבמות ס"כ ובס' זר זהב יבמות ס' ט"ז ובחי' רבי אפרים מרדכי [גינזבורג] יבמות ס' י"ט.

ב. ולכא"ו י"ל בדעת השו"ע שהשמיט איסור דלא תתגודדו, דהנה בס' ערוך השלחן ס' תצ"ג ס"ח כתב לדון בדעת הרמב"ם הנ"ל, דל"ש לא תתגודדו בב"ד אחד, שמקרא כתוב אחרי רבים להטות, וכיון שאזלינן בתר רוב תו ליה אגודות דנפסק עיי"ר רוב, וממילא ל"ש ל"ת בב"ד אחד אף דאחד פוסק כך ושאר פליגי עליו, דה"ז נקבע עיי"ר רוב, ואח"כ אי"ז אגודות. וכ"כ סערא זו בשדי חמד מערכת חוה"מ ס"ד י"ד עיי"ש. וכתב הערוה"ש דע"כ דפי"ז דלא תתגודדו הוי לענין מנהגים, וזהו אף בשני בתי דינים שי"ד אגודות במנהגות, דסו"ס איכא טעמא דעיי"ז נעשה מחלוקת וכמשי"כ הרמב"ם. ומש"ה פסק הרמב"ם כאביי אף בשני ב"ד, דאיירי במנהגים ומפני המחלוקת כמשי"כ הרמב"ם. ועפ"ז י"ל דמה"ט השמיט השו"ע איסור עשיית אגודות, דבב"ד אחד דפליגי ליכא לאיסור ל"ת דאזלינן בתר רוב, וכל שנקבע אחר רוב ממילא ליה מחלוקת ואגודות.

ועפ"ז י"ל דס"ל לשו"ע לענין מנהג דל"ש לא תתגודדו, וכמב' ביבמות י"ג ע"ב דפרי"ד ממקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, ומי"ט ל"ה ל"ת, ומשני א"ל אגא אמינא לך איסורא ואת אמרת לי מנהגא, והיינו די"ל דבמנהגא ל"ש כלל איסור לא תתגודדו, וי"ל בזה למשי"כ רש"י שם באיסור עשיית אגודות דנראה כשני תורות, להכי י"ל דבמנהגא אי"ז שם תורה, ולהכי ליכא איסור בעשיית אגודות אף שכ"א נוהג במנהגו. וע"י בסברא זו דמנהג אי"ז ע"ז שם תורה ומש"ה ליכא ל"ת, בס' ברכת מרדכי יבמות ס' כ"ד אות ד' ובס' כנסת אברהם להגר"א פרבשטיין זצ"ל יבמות ס' ל"ד אות ד' ובס' ברכת אברהם יבמות י"ג ע"ב ומשי"כ בזה בשו"ת נתיבות אדם ס"ד אות י"ד ובס' מצעדי דברי להגר"ג טולדנו זצ"ל יבמות ס' מ"א ובשו"ת דברי משה ס' ל"ה או"ב ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כלליים ס"א, וא"כ י"ל דאזלי לשיטתם, דהרמב"ם ס"ל טעמא דאיסור עשיית אגודות מפני המחלוקת, ולהכי ה"ז שי"ד אף במנהגים שעיי"ז אגודות יבואו למחלוקת, אולם למשי"כ רש"י שם וכן בסוכה מ"ד ע"א בטעם איסור ל"ת דנראה כשני תורות, י"ל שבמנהגים אי"ז ע"ז שם תורה וליכא להך איסורא בעשיית אגודות, ואכן במג"א ס' תצ"ג סק"ו כתב להקשות ע"ד הרמ"א הנ"ל דיש לא תתגודדו במנהגים דתספורת, הא אמרי' בגמ' דבמנהגא ל"ה ל"ת. וכתב המג"א דלמסקנא שי"ד ל"ת בכל דבר אף במנהגים, עיי"ש. ומשי"כ ע"ד המג"א בס' ישרש יעקב יבמות י"ד ע"א ובשו"ת משיב דבר ס' י"ז ובס' דברות משה יבמות ס' י"ב ענף ג' ובס' מרומי שדה יבמות י"ד שם ובשו"ת דברי שלום [קרוי] ח"ד קיצור פסקי הלכות אות ר"ד ובשו"ת שאילת שלום מה"ק ס' ל"ז ובשו"ת אדני פז ח"א ס' כ"ט ובשו"ת אשי מאיר ס' כ"א ובס' בית אב ליקוטים ח"א ס' כ"ד ובשו"ת ברית אברהם ח"ב ס"א או"ד ובשו"ת בית אבי ח"ג ס"א אות י'. אולם בדעת השו"ע י"ל דס"ל דאף למסקנא ליכא במנהגא איסור ל"ת, ומש"ה השמיט השו"ע הך דין שהביא הרמ"א איסור ל"ת במנהגי תספורת, שבמנהג ל"ש

הך איסורא כלל דל"ה כשני תורות. ואמנם י"ל עוד דל"ש במנהגי תספורת כלל איסור ל"ת, די"ל דמה שאין מסתפר כי א"צ להסתפר ולא משום דאין להסתפר, וכדאמרי' בגמ' יבמות שם, מה"ט דל"ה ל"ת כשאין עושה מלאכה בער"פ, דהרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה עיי"ש. ועמשי"כ בסברא זו במחצית השקל ס' תצ"ג סק"ו ובהגהת נתיב חיים שם ובס' כנסת אברהם יבמות ס' ל"ד או"ז ובס' משנת יעקב פ"ב מע"ז הי"ד ובס' ברכת אברהם יבמות י"ג ע"ב או"ז ובס' שיח יוסף ח"ב ס' כ"ב. ולמשי"כ י"ל דס"ל לשו"ע דבמנהגי תספורת ל"ש כלל ל"ת, וה"ה בכל חילוקי מנהגים. וכן נקט באשל אברהם מבוטשאטש ס' תצ"ג להלכה דליכא ל"ת במנהג. וע"י בשו"ת חת"ס ח"ו ס"א ובשו"ת משיב דבר ח"א ס' כ"ח ובשו"ת נתיבות אדם ח"א ס"ד אות י"ד. וא"כ מש"ה השמיט השו"ע בכלל איסור ל"ת דבמנהג ליכא ל"ת, ובב"ד אחד דפליגי אזלינן בתר רוב, ואחר שנפסק ממילא ל"ה אגודות, ועמשי"ה"ק בשו"ת משנת יוסף למו"ר ח"ג ס"א בהערה, וע"ע בס' קובץ הערות ס' ט"ז.

אולם מצינו להב"י בשו"ת אבקת רוכל ס' ל"ב דכתב להדיא שקיי"ל כרבא דבשני בתי דינים ליכא לאיסור ל"ת בעיר אחת, ורק בב"ד אחד עיי"ש, וכן נראה בב"י או"ח ס' תרכ"ד דבב"ד אחד איכא ל"ת, וכמשי"כ כן בדעת הב"י שם בשו"ת מהרשד"ם יו"ד ס' קנ"ג עיי"ש, ומשי"כ ע"ז בס' טל אמרתי כלל א' ס"א סק"א עיי"ש, הרי שדעת השו"ע כרבא ובב"ד אחד איכא לאיסור דל"ת, וע"כ בזה דלא כסברת הערוה"ש דבב"ד אחד ל"ש ל"ת דאזלינן בתר רובא וממילא אי"ז אגודות. וכתב בס' טל אמרתי עמ' ד', די"ל אף בב"ד אחד איכא לאיסור דלא תתגודדו, דכל שלא ישבו הב"ד ונשארו ונתנו בהלכה לא חל עליהם דין רוב, וללא איסור ל"ת היו הב"ד מותרין להורות מקצתן לאיסור ומקצתן להיתר, ומשום איסור עשיית אגודות חייבים להגיע לדעה אחרת ע"י משא ומתן עיי"ש, ובשדי חמד מערכת חוה"מ ס"ק י"ד בסברא זו עיי"ש. וכ"כ בשו"ת פרשת מרדכי ס"ד. וא"כ אכתי צ"ע מיט השמיט השו"ע הך איסור דל"ת אחר שפסק כרבא דאיכא ל"ת בב"ד אחד.

איסור לא תתגודדו להורות לאחרים ולא כשעושה לעצמו

ג. ובאופ"א אפ"ל בכ"ז, דס"ל לשו"ע דאיסור לא תתגודדו לא קאי לציבור ולעם שהם רשאים לנהוג ולעשות כפי מנהגם, דעיקר האיסור הוי לבתי דינים ולמי שמורה הוראות לציבור שלא יחלוקו בדינו עם חבריו שמורה, וכלשון הרמב"ם פ"ב מע"ז הי"ד דכתב ובכלל אזהרה זו שלא יהיו שני בתי דינים בעיר אחת, זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, ונראה מלשון הרמב"ם שהאיסור ל"ת מוטל לב"ד שהם פוסקים ומורין שלא יחלקו בפסיקתם והוראתם. וכ"כ לדיוק מהרמב"ם בס' מצעדי גבר יבמות ס' מ"א אות א' ובשו"ת אור לציון ח"ב פ"ג ס' י"ב וכן בפ"ה ס' י"א ופכ"ב ס"א עיי"ש, וא"כ נפיק דאין איסור לציבור לנהוג במנהגו או בדינו, דאי"ז אזהרה לשומעים ולעם, אלא לב"ד והמורין שלא יפלו בהוראתם. ועיקר סברא זו מבואר בקרבן אורה יבמות י"ג ע"ב, שהרי מצינו להחמיר על עצמו, וע"כ דאיסור עשיית אגודות הוי בהוראה לעם, ולא שכ"א נוהג לעצמו עיי"ש. וכן נקט בשו"ת פרשת מרדכי או"ח ס"ד די"ל דאיסור ל"ת קאי לב"ד עצמם שהם גורמים לאגודות כשפליגי בפסיקתם, וצריכים הם שישאו ויתנו בדבר עד שישכימו, ולא קאי על הנהוגים במנהגם עיי"ש. וגם בס' ברכת אברהם יבמות י"ג ע"ב או"ד כתב להוכיח מלשון הרמב"ם

הנ"ל וכן החינוך מ"ע תס"ח דאיסור ל"ת קאי לב"ד בהוראתם, וכן מוכח מהריטב"א יבמות י"ג ע"ב שם, והוכיח הברכ"א מלשון הגמ', הללו מורין כדברי ב"ש וכו', ולא נאמר הללו נוהגין כב"ש, וע"כ דהאיסור בהוראה לאחרים ע"ש. וכן בשו"ת עמק התשובה ח"א או"ח סי' קי"ב נקט די"ל דלאו דלא תתגודדו ל"ש אלא על בעלי מחלוקת עצמם שלהם לישא וליתן בדבר עד שיוציאו לאור משפט, יעו"ש. ובס' נחמת ישורון יבמות שם עמ' קל"ב ובס' להבין שמועות יבמות סי' י"ז הערה 6 ובחידושי רבי אברהם משה [המבורגר] יבמות ס"כ ובס' שערי דעת יבמות י"ג שם, ומש"כ הגרי"ח סופר בס' הדר יעקב ח"ו סי' ס"ג ובס' מראות ישירים יבמות סי' י"ז אות ו' ובשו"ת שביבי אש ח"א סי' ע"ז.

ואשר עפ"י י"ל שזהו ש"ל לשו"ע שהשמיט כלל האיסור לא תתגודדו, וכגון דפליגי בהנחת תפילין בחוה"מ, וכתב המשנ"ב שם דאין נכון שבביהכ"ס אחד מקצת יניחו ומקצת לא משום ל"ת. ולפמש"כ י"ל דהאיסור קאי רק למי שמורה הוראה לרבים, עליו קאי האיסור להורות במקום מחלוקת, שע"י יבואו לאגודות. אולם כשעושה כל אחד לעצמו ואין מורה לאחרים לא נאמר איסור זה. ומה"ט אף במש"כ החי"א לדין ל"ת בנפילת אפיים כ"א לצד אחר, אם נימא שהאיסור קאי לב"ד או למורין, ולא כשכ"א עושה לעצמו ליכא להך איסורא. ומה"ט י"ל שהשמיט השו"ע מש"כ הרמ"א איסור עשיית אגודות במנהגי תספורת בימי הספירה, די"ל דליכא איסורא דל"ת כשכ"א עושה לעצמו, דהאיסור רק להורות לאחרים ולחלוק בהוראתם, וזה ל"ש במנהגים שכ"א עושה לעצמו. וע"י בסברא זו בס' מצעדי גבר יבמות סי' מ"א ובשו"ת דברי משה להגר"מ הלברשטאם זצ"ל סו"ס ל"ה.

ומצאתי בתשו' מהרש"ג ח"ב סי' י"ב דנשאל בענין הנחת תפילין בחוה"מ, ונמצא במקום שאין מניחים תפילין, אם יכול להניח או שהוי ל"ת. וכתב המהרש"ג, דכל דאיסור ל"ת לא נאמר אלא על מי שמורה לאחרים לנהוג כן, דהיינו אם יש בעיר ב"ד, ודין מאותו העיר מורה לכל שיניחו תפילין בחוה"מ, ודין השני מאותו ב"ד יורה לכל שאין להניח תפילין בחוה"מ, כה"ג איכא לאיסור ל"ת, והוכיח כן המהרש"ג דאמר' למסקנא שם, אלא אמר רבא כי אמרי ל"ת כגון ב"ד בעיר אחת פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שני ב"ד בעיר אחת לית לן בה, ומ"ט לא אמרו כגון שני אנשים בעיר אחת זה נוהג כב"ש וזה נוהג כב"ה, אלא ע"כ באנשים העושין לעצמן ואין מורין לאחרים אין איסור ל"ת, וכ"א יכול לעשות כרצונו, והוכיח כן ממש"כ השו"ע או"ח סי' ל"ד דראוי למי שמוחזק בחסידות להניח תפילין דר"ת, ומ"ט אי"ז ל"ת, אלא ודאי אין האיסור אלא במורה לאחרים ולא שעושה לעצמו, והוסיף המהרש"ג דאי"כ נפל האיסור של ל"ת בבירא, דאח"כ דבאמת נפל ויפול כך ראוי, ומה"ט אין העולם מדקדקים בו משום דנפל ע"פ רוב בבירא, ואדרבא יש להפליא על הטור והשו"ע שביארו לנו כל המעשה אשר יעשו וכל הדינים הנוהגים בזה"ז, ובאיסור ל"ת לא ביארו האיסור ולא אופני האיסור, ורק המג"א סי' תצ"ג ביאר קצת. וע"כ מוכח דבזה"ז אין כאן איסור ל"ת כלל משום דרק כ"א עושה לעצמו, וכתב כשהב"ד בעצמו יפלו לא שכיח הדבר, וגם נראה שדרשא זו של אגודות אין דרשא גמורה אלא אסמכתא ע"ש.

הרי שהמהרש"ג הרגיש בזה איך השו"ע השמיט כל איסור ל"ת, והוכיח מזה דע"כ האיסור קאי לב"ד שמורין ולא לעם שעושה לעצמו, וא"כ נפיק דכמעט

אולם בערוך השלחן סי' תרנ"א ע"כ כ"ב כתב דכיון שאי"ז חיוב גמור יכול לעשות כפי הנראה לו, ומה"ט אין לא תתגודדו ב"ג ר"י, שכל העם נענעו והם לא, ע"ש. והיינו כיון דקיי"ל מדאגביה נפק כמב' בסוכה מ"ב, אי"כ הנענועים ל"ה חובה, ובהכי ליכא איסור דעשיית אגודות. וכן תירץ בשו"ת שערי דיעה ח"ב סי' ס"ז דמה"ט ל"ה לא תתגודדו בנענועין, שבדבר שאין מעכב רק להידור מצוה לא שכיח מחלוקת ע"ש, ומש"כ בזה בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' נ"א ובס' טל אמרתי עמ' פ"ט ובשדי חמד מערכת ל' כלל ע"ט ובשו"ת מנחת יצחק ח"ח סי' נ"ז או"ד. אולם בעיקר הדבר כיון שנענוע אי"ז חובה ליכא בהכי עשיית אגודות, יל"ע ממש"כ החי"א אדם הנ"ל שבנפילת אפיים כ"א לצד אחר הוי לא תתגודדו, והא עיקר נפילת אפיים הוי רשות כמש"כ הטור או"ח סי' קל"א, ואפ"ה כתב החי"א ששייך ל"ת. ואמנם יש לחלק דבנענועים ר"ג ר"י לא נענעו וכל העם נענעו, אי"כ האגודות ל"ג ר"י הוי בשוא"ת, ואילו כשכ"א נופל על פניו לצד אחר הוי במעשה בקו"ע, ובהכי שייך אגודות אף שנפילת אפיים הוי רשות. וע"י בסברא זו דבשו"ת בנענועים אי"ז לא תתגודדו, בשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' נ"א, ומש"כ באשל אברהם מבוטשאטש סי' תרנ"א לענין נענועים אם הוי ל"ת, וע"י בשו"ת ובחרת בחיים סי' כ"ד דכתב דמי שלא מניח תפילין בחוה"מ במקום שמניחין אי"ז אגודות שהוי בשוא"ת ע"ש.

והנה במגילה כ"ב ע"ב גופא רב איקלע לבבל בתענית ציבור, קם קרא בספרא פתח בריך חתם ולא בריך. נפול כולי עלמא אנפיייהו, ורב לא נפל על אנפיה. והקשה הגר"ש קלוגר בשו"ת ובחרת בחיים סי' כ"ד מ"ט אי"ז לא תתגודדו דכו"ע נפול, ורב לא נפל אנפיה ע"ש. וראיתי בשו"ת להורות נתן חט"ו סי' שהביא לתרץ שרב לא חש ללא תתגודדו, שאין לחוש בדבר שהוא בשוא"ת ע"ש, והיינו שלא נפל בשוא"ת ובהכי ל"ה ל"ת, וכנ"ל בנענועים ב"ג ר"י שלא נענעו דהוי בשוא"ת אי"ז אגודות. ולפמש"כ י"ל כיון שנפילת אפיים הוי רשות כמש"כ הטור, בהכי כתב הערוה"ש דדבר שאין חוב ליכא ללא תתגודדו כנענועים, אי"כ ה"ה בנפילת אפיים שאי"ז חובה ל"ה ל"ת, אולם אם נימא כמש"כ המהרש"ג דעמימה שרק להורות לאחרים איך לנהוג הוי בכלל האיסור דעשיית אגודות, י"ל שפיר מה"ט ד"ג ר"י שלא נענעו, וכן רב שלא נפל, וכו"ע נפול, דאי"ז ל"ת לעצמו כשאין מורה לאחרים, אולם עיקר הדבר לומר שהיכא שאי"ז חובה ל"ה אגודות יל"ע ממש"כ המג"א שאף במנהג למסקנא הוי אגודות, ומנהג אי"ז חובה. ואולם אם נימא שבמנהג למסקנא אי"ז אגודות. וע"י בזה בשו"ת משיב דבר ח"א סי' כ"ח. ואולם יש לחלק במנהג שעיקרו מנהג למנהג שבא מכח איסור, דבהכי שפיר הוי אגודות, וע"י בשד"ח מערכת ל' כלל ע"ט.

אמנם י"ל עוד מה דרב לא נפל מבואר בגמ' מגילה כ"ב ע"ב שם דרצפה של אבנים היתה, ואבן משכית לא נתנו בארצכם להשתחוות עליה ע"ש, וא"כ כיון שהוי איסור לדידיה ליפול, ליכא בהכי לא תתגודדו כל שעושה כדן לדידיה. וכיו"ב כתב בשו"ת להורות נתן חט"ו סי' שנשאל במי שמתפלל אצל בני ספרד שאין נופלים בנפילת אפיים על הפנים, איך יעשה כשהוא מבני אשכנז שנוהגים ליפול על פניו, וכתב הלהורו"נ שם דכיון שמבואר ברמב"ם פ"ג מתפילה הי"ז ובטור או"ח סי' קל"א ובשו"ע שם ס"א דבעי ליפול על פניו ולהטות, אי"כ מי שנופל על פניו כדן במקום שאין נופלים ודאי ל"ש לא תתגודדו, דטעמא

לא משכח"ל הך איסורא דעשיית אגודות, ואמנם אכתי צ"ע מ"ט לא הזכיר השו"ע שבב"ד אחד לא יפלו בהוראתם ומ"ט אי"ז שכיח, ומצוי דפליגי באותו ב"ד בפסיקתם. ואולם יש להפליא ע"י המהרש"ג שלא הזכיר כלל מדברי הרמ"א סי' תצ"ג שאף במנהג תספורת בימי הספירה הוי איסור עשיית אגודות, והתם אי"ז הוראה לעם אלא כ"א עושה לעצמו, הרי שגם בהכי איכא לאיסור בעשיית אגודות, ולא קאי רק לב"ד. ואמנם יש להוכיח ממש"כ המשנ"ב הנ"ל בדין תפילין בחוה"מ, דאין נכון שביהכ"ס אחד קצתם יניחו תפילין וקצתם לא יניחו, משום לא תתגודדו, מ"ט כתב אין נכון ולא איסור מעיקה"ד. ואם נימא דעיקר האיסור קאי לב"ד ולמורין, דלהם אין לחלוק בהוראתם, משה"ה י"ל דלעם ולציבור אי"ז איסור מעיקה"ד, ורק אין נכון דסו"ס הוי אגודות. ושור"מ מש"כ כע"ז בס' ברכת אברהם יבמות י"ג ע"ב אות ו' ע"ש, ומש"כ בזה בס' טל אמרתי כלל ו' ס"ד כ"א ובשדי חמד מערכת חוה"מ ס"ק י"ד ובשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סי' כ"ד אות ו'. אולם בשו"ת השיב משה סי' ל"א וכן בשו"ת תשורת שי סי' פ"ט נקטו שבהנחת תפילין בחוה"מ במקום שאין מניחין הוא בכלל ל"ת, וכן בשו"ת שערי דעה ח"ב סי' ס"ז הביא כן מבעל אמרי אש ע"ש, ומש"כ בזה בשו"ת שרידי אש ח"ב סי' נ"ו ובשו"ת בית יצחק ח"ב יו"ד סי' פ"ח ובשו"ת בחרת בחיים להגר"ש קלוגר סי' כ"ד ובשו"ת דברי יציב ח"א או"ח סי' י"ג ובשו"ת דברי יששכר ס"ד ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סו"ס שני"ט ובשו"ת פרשת מרדכי או"ח ס"ד ובשו"ת חיי אריה ח"א ס"ט ובשו"ת זכרון יהודה סי' ט"ו ובתשובות והנהגות ח"ב סי' ל"א ובארוכה בשדי חמד מערכת חוה"מ ס"ק י"ד. וע"י בדעת נוטה תפילין תשו' ת"ח הערה 570 לענין תפילין בחוה"מ אם הוי לא תתגודדו, ולהלן נדון בזה, ולפמש"כ אם נימא שהאיסור קאי לב"ד ולמורין ל"ש בזה ל"ת מעיקה"ד. ואולם בשו"ת הבי"ח החדשות סי' מ"ב בענין שינוי תפילין בחוה"מ הוי ל"ת ע"ש. וע"י בשו"ת דברי משה סי' ל"ה אות ה' ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' כ"ט אות ה' ובשו"ת דברי אברהם סי' ל"ה ובשו"ת יגל יעקב או"ח ס"ז ובשו"ת יד יצחק ח"ג סי' כ"ג ובשו"ת מהרשד"ם או"ח ס"ג ובס' הליכות ישראל [נטאפלן] סי' י"ד.

לא תתגודדו בנענועים ובנפילת אפיים

ד. והנה תנן בסוכה ל"ז ע"ב והיכן היו מנענעים, בהודו לה' תחילה וסוף, ובאנא ה' הושיעה נא דברי ב"ה, וב"ש אף באנא ה' הצליחה נא, א"ר עקיבא צופה הייתי ב"ג ר"ג ור' יהושע שכל העם היו מנענעין את לולביהם, והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא ע"ש. ולכא' ילה"ק מ"ט ליכא בהכי איסור עשיית אגודות כשכל העם מנענעין לולביהם, והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא. וכן הקשה בשו"ת חיי אריה ח"א ס"ט ע"ש. ולכא' י"ל דאם נימא דעיקר איסור לא תתגודדו זהו רק כשמורה לאחרים איך לנהוג, הכא כשכ"א עושה לעצמו ואין מורה לאחרים האיך לנענעו אי"ז בכלל האיסור דל"ת, וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ב סי' י"ח משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כללים ס"א ובשו"ת באר חיים מרדכי ח"א ס"ד ובשו"ת דברי משה סי' ל"ה אות ה' ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' ל' ובס' אשל אברהם [ניימארק] סוכה ל"ז. ואכן בס' אורחות רבינו ח"ב עמ' רפ"ח מובא שבעל הקהילות יעקב זצ"ל חשש לל"ת בביהכ"ס בנינו הנענועים ע"ש. ובס' שלמי תודה סוכות סי' ס"ו ובס' לקחתם לכם פ"ג סי' י"א, וע"י בשו"ת יין הטוב סי' ל"ח.

משום דנראה כשני תורות, והכא עושה כהדין הוי תורה אחת, וגם לטעמא שיבוא למח' כל שעושה כהדין נימא שלא יעשה כהלכה שלא יבוא למחלוקת עיי"ש. ובשו"ת מהרש"ם ח"ג סו"ס שני"ט. וא"כ ה"ה י"ל מה"ט שרב לא נפל משום דרצפה של אבנים היתה, אין עובר בל"ת כל שעושה לדידיה כהלכה, ואמנם בנידון הלהור"ו בפנילת אפיים שמנהג בני ספרד לא להטות כלל בפנילת אפיים, ומקורו מהבן איש חי פר' כי תשא סי' י"ג, ועי' בס' הזכרון שירת מרים עמ' קכ"ד שהביא בשם הגרש"צ רוזנבלט דא"ל מרן הגר"ח קנייבסקי, בבן אשכנזי שמגיע לביהכ"ס של בני ספרד הנהגים שלא ליפול לא בפנילת אפיים, שיאמר בלי ליפול משום לא תתגודדו, שעושים כן משום מנהגם עיי"ש, וכ"כ בס' הליכות שלמה תפילה פ"ה דה"ל אות ל"ח שיאמר בלי ליפול, וע"ע בשו"ת דברות יעקב ח"ג ס"ג. ושור' למור' הגה"ח רב יוסף ליברמן שליט"א בשו"ת משנת יוסף ח"ט סי' מ"ז דנשאל בזה בבן אשכנזי המתפלל אצל בני ספרד שאין נופלים על פניהם אם יפול, ומסיק שיכול ליפול על פניו ואין נחשב כפורש מהציבור דאין מקפידים בזה, וממילא לא חיישינן ללא תתגודדו אם כך נהגו העולם, והוכיח המשני ממגילה כ"ב ע"ב, רב לא נפל אפיה וכו"ע נפליה עיי"ש, ולמש"כ לעיל י"ל דשאני רב דלא נפל דהוי בשווא"ת אי"ז לא תתגודדו, והכא הוי איפכא דבן אשכנזי נופל על פניו והוי בקו"ע עשיית אגודות. אולם י"ל דמה שרב לא נפל משום דרצפה של אבנים היתה ולא רצה לעבור באיסור, והכא בבן אשכנזי שדינו ליפול על פניו מעיקה"ד בהטייה על צדו כמש"כ הטור והשו"ע [וכן נהג מוח"ז הגה"ח רבי שלום יצחק מזרחי זצ"ל בעל הדברי שלום כעדות בני מו"ח שליט"א], אי"כ אי"ז לא תתגודדו כשנופל על פניו ועושה כדינו וכמש"כ הלהור"ו. ושמעתי עדות מהרה"ג רבי יוסף מויאל שליט"א שראה לרבינו בעל אור לציון זצ"ל כשהיה מתפלל עם אשכנזים בפנילת אפיים, היה מטה לצד כמו שנהגים משום לא תתגודדו. ולהנ"ל י"ל שפנילת אפיים הוי רשות ולא חובה, ליכא בהכי איסור דעשיית אגודות. וע"ע מש"כ בזה לענין נפילת אפיים בשו"ת באר שרים ח"ה סי' י"ז ובשו"ת אז נדברו ח"ה סי' כ"ז ובשו"ת נתיבות אדם ח"א ס"ד ובשו"ת מהר"ם בריסק ח"ב סי' כ"א ובשו"ת קנין תורה ח"ב סי' י"ח ובתשובות והנהגות ח"ב סי' פ' ומשנה הלכות ח"ח סי' כ"ט וחיי"א סי' צ"ט ובשו"ת אבני דרך ח"ח סי' ק"ט ובס' יגל יעקב עמ' ע"ד ובס' האלולים קודש לה' פ"ד ס"ד הערה 217 ובשו"ת עולת יצחק ח"ב סי' רע"ה ובשו"ת רבבות אפרים ח"ז סי' מ"ז. ואולם בכף החיים סי' קל"א ס"ק נ"ג נקט שנפ"א חובה עיי"ש, וצ"ע.

ועיקר הדבר שנפילת אפיים הוי רשות, מוכח מהך סוגיא דמגילה כ"ב ע"ב, דפריך שם אם הוי רצפת אבנים מאי איריא רב אפי' כולהו נמי, ואמר' קמיה דרב הוא, והיינו דרק במקום רב היה רצפת אבנים. ופריך וליזל לגבי ציבורא ולינפול על אפה, ואמר' לא בעי למיטרח ציבורא עיי"ש. ואם נימא שנפ"א הוי חובה ודאי היה צריך לילך וליפול פניו אף בטרחה דציבורא, ומוכח שנפ"א הוי רשות, וכן הוכיח הפר"ח סי' קל"א ס"ב עיי"ש. וא"כ שפיר י"ל דליכא ל"ת בנפ"א בהך סוגיא, כיון שנפ"א רשות, כדמוכח שכן ס"ל לרב, ומה"ט לא הו"טריח ציבורא. ועי' בשדי חמד מערכת ל' כלל ע"ט, דהק' שם דאם לא היה רצפת אבנים היה רב נופל על פניו בפישוט ידים ורגלים, ומ"ט אי"ז לא תתגודדו כשכל הקהל נופל על אפיו שלא בפישוט ידים. ולפמשי"י י"ל כיון שנפ"א רשות בהכי ל"ה ל"ת, או דכל שאין עושה מחמת הדין אי"ז ל"ת, וכיו"ב מובא בשם הגר"ח קנייבסקי בס' תורת המועדים סו"ס תרנ"א ס"ק כ"ג לדחות הוכחת הערוה"ש הנ"ל דליכא ל"ת בנענועים, שבדבר דל"ה חובה ל"ה לא תתגודדו, די"ל של"ה לא תתגודדו דסברו שהעם לא נענוע כדון, ובהכי ל"ה איסור דעשיית אגודות עיי"ש, ומש"כ במשניות תפארת ציון סוכה שם. והגר"א בנצאל כתב לי בהך קו', העם היו צריכים לשמוע לר"ג. ושוי"מ בשו"ת משנת יוסף ח"י סי' ל' שהביא להסוגיא בסוכה ל"ז דכל העם היו מנענעים, ור"ג ור"י לא היו מנענעים, ומ"ט אי"ז ל"ת, די"ל משום דהוי בשווא"ת, אם שהיה בולט מאוד ששני גדולי ישראל נמנעו מלנענע דלא כהציבור עיי"ש, והיינו דל"ה לא תתגודדו כשאין מנענעין שהוי בשווא"ת ולא בקו"ע, וא"כ עפ"י ה"ה י"ל דהסוגיא דמגילה דרב לא נפל ואי"ז לא תתגודדו שהוי בשווא"ת, ונחה לכאו' מה שהוכיח המשני גופיה הנ"ל שבנפ"א ליכא לל"ת, וצ"ע. ועיקר הדבר של"ה אגודות בשווא"ת מבואר בלח"מ פ"ז מלולב הי"ז דל"ה ב' תורות בשווא"ת עיי"ש, ועי' כיו"ב בשו"ת מהרש"ם ח"ח סי' פ"ד, דמי שאין אוכל מצות מכוונה אי"ז ל"ת בשווא"ת עיי"ש.

שני קהילות הוי כשני בתי דין וליה ל"ת

ה. ולכאו' י"ל עוד בדעת השו"ע שהשמיט הך איסור דלא תתגודדו, אף שיש מנהגים וחילוקי דינים בין קהילה לקהילה, עפמשי"כ הבי' גופיה בשו"ת אבקת רוכל סי' ל"ב ששתי קהילות בעיר אחת, אלו נוהגים בכל כפסקי הרמב"ם ואלו נוהגים בכל כפסקי התוספות, אין בהם איסור לא תתגודדו, והואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון הו"ל כשני ב"ד בעיר אחת, וקיי"ל כר"ב דהיכא דאיכא שני ב"ד בעיר אחת אלו נוהגים לאסור ואלו נוהגים להתיר, אין כאן משום לא תתגודדו כדאיתא בפ"ק דיבמות, עכ"ל. וכיו"ב הביא בשו"ת תומת ישרים סי' קס"ט שלכל קהל יש חשיבות של ב"ד, ולפיכך שתי קהילות בעיר אחת אע"פ שאין להם ב"ד אין איסור לא תתגודדו עיי"ש, ובס' טל אורות עמ' י"ח עיי"ש, ובכה"ח סי' תס"ח ס"ק ס"ה. וא"כ י"ל מה"ט השמיט השו"ע איסור ל"ת, אף שיש חילוקי דינים בין קהילה לקהילה וצ"ע, בין בני אשכנזי וספרד, דכיון שהם קהילה בפ"ע הם כשני ב"ד בעיר אחת, דקיי"ל כר"ב דל"ה אגודות בהכי. וביותר ראיתי בשו"ת דברי מלכאל ח"ה סי' ק' שכתב דכיון שמפורסם בכל העולם שיש חילוקים בין אשכנזים לספרדים הוי כשני עיירות, וליכא לא תתגודדו ולא משום חשדא עיי"ש. הרי שס"ל אף לאבני שבשני ב"ד בעיר אחת הוי ל"ת וכמו שפסק הרמב"ם הנ"ל, מ"מ לענין בני ספרד ואשכנזי הוי כשתי עיירות, דלכו"ע אי"ז אגודות כיון שמפורסם בכל העולם שיש חילוקים בין אשכנזי לספרד. וא"כ שפיר י"ל מה"ט השמיט השו"ע דיני ל"ת בחילוקים בין אשכנזי לספרד, די"ל שהוי כשני ב"ד בעיר אחת, וכן בין שתי קהילות בחילוקי דינים ומנהגים אי"ז ל"ת שהוי כשני ב"ד, וכמש"כ הבי' באבקת רוכל. וכ"כ בשו"ת אז נדברו ח"ה סי' כ"ז לענין ספרדים ואשכנזים בחילוק מנהגים כנפ"א, שהוי כשני ב"ד בעיר אחת. ובשו"ת שערי דיעה ח"ב סי' ס"ז לענין אשכנזים וספרדים הוי כשתי עיירות, וכל ביהכ"ס הוי כעיר ולא יבוא למחלוקת.

וראיתי בס' טל אמרתי עמ' ב' שהוכיח ממש"כ באבקת רוכל הנ"ל דשני קהילות הוי כשני ב"ד, ומש"ה ל"ה ל"ת, דע"כ שלא היה לקהילות בתי דינים, דאם היה להם בתי דין למ"ל למימר דאי"ז

ל"ת דשני קהילות כשני ב"ד, הא הו"ל דכל קהילה יש לה ב"ד, ומש"ה אי"ז ל"ת בשני ב"ד בעיר אחת. וע"כ שלא היה להם ב"ד, וזהו שכתב הבי' כיון שכל קהל הוי כב"ד בפ"ע, ועפ"ז מוכח מהב"י דאיסור ל"ת ל"ה רק לב"ד, שלהם רק אסור לחלוק בפסיקתם, ואי"ז איסור לבני העיר, דחזוין מהב"י אף כה"ג שלא היה להם ב"ד בפ"ע אלא קהילה נוהגת כפסקי הרמב"ם, וקהילה אחרת כפסקי התוספות, ובטעמא שאי"ז ל"ת דחשיב כל קהילה בפ"ע כב"ד, ולל"ז שפיר הוי איסור בעשיית אגודות, אף שאי"ז ב"ד שמורה לאחרים, ואיירי בבני העיר שלכ"א יש קהילה בפ"ע, ומוכח מהב"י דאיסור לא תתגודדו הוי גם לבני העיר, דאל"ה לא הוצרך הבי' לומר שכל קהילה הוי כשני ב"ד, אם נימא דליכא איסור לציבור לעשות כמנהגו עיי"ש. ומוכח עפ"ז דלא כהמהרש"ג הנ"ל שכתב בטעם שהשמיט השו"ע איסור ל"ת, דס"ל שאיסור ל"ת הוי רק לב"ד ולא לעם שעושים כמנהגם, ומהב"י מוכח שקאי גם לעם, ואל"ה ששני קהילות הוי כשני ב"ד וכש"י, וגם י"ל לטעם לא תתגודדו משום דנראה כשני תורות וכמש"כ רש"י, שפיר גם ליחידים איכא איסור לחלוק במנהגים ובדינים דהוי כשני תורות, וע"כ י"ל דשני קהילות וכן בני ספרד ואשכנזי כשני בתי דינים וכנ"ל, וכ"כ מהרש"ם בס' עין הרועים מערכת לא תתגודדו אות א' עיי"ש. אולם בשו"ת מהר"ם אלשיך סי' כ"ט כ' דשייך ל"ת גם בכמה קהילות בעיר אחת עיי"ש, אכן בשו"ת מהרש"ם יו"ד ס"מ כ' שבשתי קהילות ל"ה ל"ת עיי"ש, ובס' טל אמרתי כלל ה' ובשו"ת שרידי אש ח"ב סי' נ"ו ובשו"ת כנסת יחזקאל סי' י"ז נקט בעינוי מנהגים בין ספרד לאשכנזי אי"ז ל"ת שהוי כשני ב"ד עיי"ש, ובשו"ת חת"ס ח"ו ס"א ובס' כנסת אברהם יבמות סי' ל"ד אות ח', ואולם בשו"ת אבקת רוכל סי' ר"ב לכאו' סתר עצמו למש"כ בס' ל"ב. ועמש"כ לתרץ בס' להבין שמועות יבמות סי' י"ז הערה 6, ובשו"ת ברית אברהם [דניאל] ח"ב ס"א ובס' דברי שמואל יבמות י"ד אות ט' ובשו"ת עטרת שלמה [דיין] ח"א במבוא אות כ"ט, וע"ע בס' גט פשוט סי' קכ"ט ס"ד קמ"ב עיי"ש, ובס' ארץ חיים כלל כ"ד ובשו"ת דברי משה סי' ל"ה או"ד ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' כ"ט אות ה' ובשו"ת פעולת צדיק ח"ב סי' ע"ו ובשו"ת עולת יצחק ח"ב סי' קכ"ה ובשו"ת ברית שלום ח"ב אהע"ז ס"ד ובס' שושנת העמקים גיטין שורש ג'.

היכא שמפורסם המחלוקת ונתפשטו ההוראות ל"ה ל"ת

ו. ובאופ"א אפ"ל בזה עפמשי"כ בשו"ת פרשת מרדכי או"ח ס"ד, דאף לרבא בב"ד אחד הוי לא תתגודדו, היינו בתחילת המחלוקת בב"ד אחד שיש להם להשוות המח', אבל בדבר שכבר נחלקו בו מימים קדמונים, ולכל כת יש איסור במנהג הכת שנגדו וא"א להשוות יחד, כ"א צריך לקיים מנהגו גם בעיר אחת וכן בביהכ"ס אחת, וכהנחת תפילין בחוה"מ שכ"א נוהג כמנהגו, עיי"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת דברי יששכר או"ח ס"ד, דאיך מצינו דינו ורגלנו בכל אתר שיש מנהגים שונים ונוסחאות שונות, וכי נימא שחלילה כל ישראל עוברים על לאו דל"ת. וע"כ י"ל רק במה שהוא מחלוקת שנתחדשה עתה צריך שלא יתחלקו ויתאחדו ויעמדו למנין שלא תהא מח', אבל מה שהוא מח' ישנה ול"ש עוד להכריע ל"ה ל"ת, וכ"כ בשו"ת דברי יציב ח"א או"ח סי' י"ג לענין הנחת תפילין בחוה"מ. שכיון שהוחלט שיש מקום לומר אלו ואלו דברי אלקים חיים, ואין בידינו לפסוק הלכה ברורה עד ביאת המשיח,

ולשניהם מקור בראשונים וחכמי התלמוד ל"ש לא תתגודדו עי"ש, וכן בשו"ת עמק התשובה ח"א סי' קי"ב לענין בני אשכנז וספרד, שעל בני אשכנז מוטל לעשות בע"כ כהרמ"א כאשר קיבלו מאבותיהם, וכן בני ספרד כהשו"ע, והם מחולקין ועומדין הם מזמן שנקבע ההלכה לבני אשכנז ולבני ספרד, כ"א עושה כדינו ול"ה אגודות עי"ש. ועי' בשו"ת שערי דעה ח"ב סי' דכתב כבר הורגלנו מימות עולם להיות חולקין הספרדים ואשכנזים, ובודאי לא יבואו לידי מריבה עי"ש. וכיו"ב כתב בשו"ת חיי אריה ח"א סי' ט דבשנים האחרונות רבים העושים כמנהג ספרד, ואינם מניחין תפילין בחוה"מ אף בינינו, ולא שמענו מח' עבור זה. ואין להקפיד על חילוקי דיעות אף בביהכ"ס אחת, כיון שכ"א עושה כפי פסק גדולי הפוסקים, וחילוק הדינים כבר מפורסם, וה"ט דתפילין דר"ת שיש מניחים ויש שאינם מניחים, עי"ש. וכן ראיתי בכתבי ידידי הגר"מ פטרפרניד בשם הגר"צ רזנבלט דהיכא שפשוטו ב' ההוראות וכ"א עושה ע"פ רבותיו אי"ז ל"ת, וכיו"ב כתב בשו"ת אגרות משה ח"ה או"ח סי' כ"ד אות ו' לענין תפילין בחוה"מ שידוע הסוברים להניח, והחולקים אי"ז ל"ת כשיש הרבה שמניחים והרבה שאין מניחין, ומה"ט כתב המשנ"ב דאין נכון להניח תפילין בחוה"מ, ולא מעיקה"ד דאי"ז ל"ת. ועי' כיו"ב בס' דעת נוטה ציצית תשו' נ"ד ובדעת נוטה תפילין תשו' תשנ"ג הערה 878, וכ"כ בס' מועדים וזמנים ח"ח סי' קי"ז לענין נענועים כשהתפשט חילוק מנהגים אי"ז ל"ת, ועי"ע בשו"ת אור לציון ח"ג פכ"ט סי' כ"ב, ומה שהשיב הגר"ח"ק בס' שאלת רב ח"א עמ' קס"ט ובתשובות והנהגות ח"ב סי' ל"א.

ועיקר סברא זו ראיתי למור"ר מרן הגר"ח קנייבסקי בס' דעת נוטה תפילין תשו' קע"ד שנשאל באשכנז המתפלל במנין ספרדי או איפכא, האם צריך לשבת בהנחת תפילין כמו שהם נוהגים, והשיב עי"ז, בזמנינו שמצוי הרבה ספרדים ואשכנזים ל"ש לא תתגודדו כ"כ. ובהערה 244 ביאר מרן דכיון שאיכא רבים וכ"א נוהג כרצונו, אי"כ אף בלעדיו יש אגודות, ומה שהוא עושה אין מוסיף באגודות עי"ש, הרי כיון שהדבר מפורסם החילוקים בין בני ספרד ואשכנז אי"ז מוסיף באגודות, ועי"פ ינחא מה שהשמיט השו"ע דיני לא תתגודדו בחילוקים שיש בין בני ספרד ואשכנז, די"ל כיון שידוע החילוקים ומפורסם המחלוקות ביניהם ל"ה בהכי ל"ת, דאין מוסיף באגודות שכבר קיימים, אולם בס' חוט שני ר"ה עמ' שפ"ה לא נקט סברא זו. וגם בס' הליכות חיים ח"ב עמ' ל', השיב הגר"ח"ק בבן ספרד לישב בהנחת תפילין במקום של בני אשכנז, שהיו לא תתגודדו עי"ש. ועי' בס' הליכות שלמה פסח פי"ד סי' בבן ספרד הלומד עם בני אשכנז, מותר לו להסתפר בימים אלו, ואין בזה ל"ת כיון שכ"ע ידעי שיש בזה שני מנהגים עי"ש. וכן הביא בס' ישא יוסף ח"ב סי' קכ"ה בשם הגר"ש"א זצ"ל, ועי' במועדי הגר"ח ח"ב תשו' שפ"ד, ועי' בשו"ת מקוה המים ח"ג סי' כ"א. הרי שהיכא שמפורסם המח' אי"ז ל"ת, דכ"ע ידעי דעושה כמנהגו.

ואמנם יל"ע לטעם דכתב רש"י דאיסור עשיית אגודות שנראה כשני תורות זהו שייך אף היכא שמפורסם המח' וכ"ע ידעי, א"ל דנימא דטעמי דב' תורות הוי משום המחלוקת, וצ"ע. ועי' בחי' רבי אברהם משה יבמות ס"כ אות י"ג. וש"מ בס' נחמת ישרון יבמות עמ' קל"ג דכתב דאף למש"כ רש"י טעם לא תתגודדו משום דנראה כב' תורות, מודה דל"ת משום המחלוקת, וס"ל דאין איסור במח' סתם, רק במחלוקת שנראה כשני תורות, וב' תורות

משום המחלוקת, וכמב' בספרי דיסוד הך איסורא מפני המח'. וכתב הנחמת ישרון שם, דאף בדעת הרמב"ם י"ל כן דאם הוי רק משום מח', הא ל"ש הלכה זו להל' עי"ז, ומ"ט הביא הרמב"ם איסור עשיית אגודות בהל' עי"ז, והו"ל להביא בהל' ממרים, ועי"כ דאף הרמב"ם לא ס"ל טעם מח' בלבד, רק במח' שנראה כשני תורות עי"ש. ואולם יל"ע למש"כ רבים מהאחרונים דדעת הרמב"ם דס"ל איסור לא תתגודדו במנהגים כמש"כ בס' מרומי שדה יבמות י"ד ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כללים ס"א ובס' דברות משה יבמות סי' י"ב ענף ג' ובס' ישרש יעקב יבמות י"ד ובשו"ת הליכות שבא או"ח סי' ע"ה דבמנהג ל"ש דנראה כב' תורות, ורק טעם מח' וכנ"ל.

ז. וראיתי להגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' מ"ה שכתב לדון, אם שייך לא תתגודדו בשינוי נוסח תפילה בבן אשכנז המתפלל אצל בני ספרד, והוכיח שגם בתפילה יש לא תתגודדו ממש"כ השו"ע או"ח סי' רס"ג סעי' ט"ו ביחיד שבא לביהכ"ס שכבר קיבלו שבת, אין לו להתפלל מנחה באותו ביהכ"ס, ומוכח שגם בתפילה שייך לא תתגודדו עי"ש, ולמש"כ השו"ע השמיט כלל דין לא תתגודדו, וכש"כ בכמה אנפי די"ל דלא קאי אלא לבי"ד, וכנ"ל. א"כ דוחק לפרש טעם השו"ע ביחיד שבא לביהכ"ס שכבר קיבלו שבת, אין לו להתפלל מנחה של חול באותו ביהכ"ס משום לא תתגודדו, וגם שהרי השו"ע לא הזכיר הך טעמא בהלכותיו, וגם בס' רס"ג לא מוזכר הך טעמא. ומצאתי בשו"ת נתיבות אדם ח"א סי' ט"ד אות כ"ט דכתב בטעם השו"ע דל"ה משום עשיית אגודות, אלא כיון שהקהל כבר קיבל השבת לא יעשונו חול אצלם ולא משום ל"ת, עי"ש. וא"כ אין מוכח כלל מהשו"ע שבשינוי נוסח תפילה כבן אשכנז המתפלל בן ספרד, או להיפך הוי אגודות כשמשנה נוסח התפילה מהמקום שמתפללין, דשאני כשקיבלו הקהל שבת לא יעשה חול אצלם עי"ש שמתפלל מנחה, ול"ה משום אגודות. ואולם בעיקר הדבר אם איכא לא תתגודדו בשינוי נוסח תפילין בבני אשכנז המתפללים אצל בני ספרד אם יכולים להתפלל כמנהגם, האריכו, ועי' בזה בשו"ת חת"ס ח"ו סי' א"א ובשו"ת משיב דבר ח"א סי' י"ז ובשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ק או"ח סי' י"ד ובשו"ת שלמת חיים סי' תתע"ז ובס' פאת השלחן סי' ס"ק ל"א ובשו"ת מהרי"א או"ח סי' ז' ובשו"ת בית היוצר או"ח סי' כ"ו ובשו"ת משפטי עוזיאל ח"ג ענינים כלליים ס"א אות ח' ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סי' מ"ג ובשו"ת משנת יוסף ח"י סי' ל' ובשו"ת אפרקסתא דענייני ח"א סי' י"ג ובשו"ת קרן לדוד סי' י"ט ובשו"ת נזר הקודש סי' י"א ובשו"ת אבני ישפה ח"א סי' י"ד ובשו"ת אור לציון ח"ב פ"ה סי' י"ג ופי"ז סי' ל"ח. ועי' בשו"ת אגרות משה ח"ד סי' ל"ד ובס' טל אמרתי כלל ט"ו ס"ק ל"ג ובשו"ת חסד לאברהם מה"ק או"ח סי' ט"ט ובשו"ת מנחת אלעזר ח"א סי' י"א.

ואולם למש"כ הגר"ש קלוגר לפרש דברי השו"ע בס' רס"ג משום לא תתגודדו, י"ל מה"ט לא הזכיר השו"ע איסור ל"ת שסמך על הלכה זו וצ"ע, וש"מ למוח"ז הגה"ח זצ"ל בשו"ת דברי שלום ח"א סי' ס"ב אות ח' שהוכיח מלשון התרוה"ד דכתב כיון שהקהל קדשו היום לא יעשה חול, מוכח דל"ה משום לא תתגודדו, דאי"כ הו"ל שאפי' בחול יצא לחוץ להתפלל מנחה עי"ש. ועי"ע בשו"ת מענה לשון ח"ה סי"מ. והנה בשו"ע או"ח סי' רס"ג סי' י"ב, אם רוב הקהל קיבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם עי"ש, והראב"ה ח"א סי' קצ"ט

כתב דטעמא משום דאין לעשות אגודות עי"ש, ולמש"כ הגר"ש קלוגר הנ"ל י"ל משום דינא דלא תתגודדו, ומש"ה אם רוב הקהל קיבל שבת, המיעוט נמשך אחריהם. אולם בס' ערך שי סי' רס"ג שם, כתב שהוא משום תקנת הציבור המחייבת את כל הציבור עי"ש. וגם בדעת הראב"ה כתב בס' אורחות שבת ח"ג סי' ט"ז הערה מ"ז דאין כוונתו לדין לא תתגודדו, ושורש זהו תקנה והסכמת הציבור, וממילא מתחייב היחיד שלא לפרוש מהציבור עי"ש, ובשו"ת שבט הלוי ח"ט סי' נ"ו עי"ש. ואולם אם נימא בדעת הראב"ה דכוונתו לעשיית אגודות ודין לא תתגודדו, י"ל בדעת השו"ע ברוב הקהל קיבלו שבת המיעוט נמשך אחריהם משום לא תתגודדו, ושפיר לא השמיט השו"ע הך איסורא. ועי"ע בס' אבני שי עניני תו"ש סי' מ"ד ענף א' או"ב, ובס' הליכות השבת סי' רס"ג סי' קי"ב.

והלום ראיתי בס' נחמת ישרון להגר"י קליינר זצ"ל יבמות שם עמ' קל"ג, שעמד בהשמטת השו"ע להך הלכתא דלא תתגודדו כמו שהביא הרמב"ם, וכתב דס"ל לשו"ע טעם איסור עשיית אגודות משום שגורם למחלוקת, וכמו שלא הזכיר השו"ע הלכות בין אדם לחבירו בהלכותיו, מה"ט לא הזכיר איסור ל"ת שטעמו משום שיבואו למחלוקת, והוי כהל' ב"א לחבירו שלא הזכיר השו"ע. והנה בעיקר הדבר שלא הזכיר השו"ע הל' ב"א לחבירו, הרי כל שו"ע חו"מ הוי דינים שבהל' ב"א לחבירו, אלא כוונתו שלא הזכיר הל' מצות של ב"א לחבירו, ובספר גם אני אודך (ענינים שונים חלק א' סימן פ"א) שאל להגר"ח קניבסקי מ"ט השמיט השו"ע כל הלכות לשון הרע, והשיב לו בזה הלשון, למה לא נזכר דין נקימה ונטירה, עי"ש. ועיין עוד בספר גם אני אודך תשובות הגרי"מ"א אביחצירא שליט"א חלק ב' סימן כ"ז. ואכן בס' אומר השכחה להגר"י פיק יומא כ"ג הקשה מ"ט השמיטו הטור והשו"ע הל' נקימה ונטירה עי"ש. ואולם מצינו בשו"ע או"ח סי' תר"ו דכתב לדין לפייס חבירו עי"כ, והו"ל מהל' ב"א לחבירו. ועמש"כ בשו"ת ברכת ראובן שלמה ח"א סו"ס ק"ט ובשו"ת שבט הקהתי ח"ב סי' שכ"א בטעם שהשמיט השו"ע הל' לה"ר, ובס' משמני הארץ סי' ק"א, ושאלתי להגר"א בנמצאל בטעם שהשמיט השו"ע דין לא תתגודדו, והשיב, השו"ע השמיט גם דיני לה"ר ועוד דברים.

אולם יל"ה"ק ע"ד הנחמת ישרון, ממש"כ השו"ע או"ח סי' תס"ח ס"ח, ההולך ממקום שעושיין מלאכה [בער"פ] למקום שאין עושים, לא יעשה בישוב מפני המחלוקת עי"ש. הרי שהשו"ע הזכיר טעם שלא יבואו למחלוקת שהוא בין אדם לחבירו, וא"כ צ"ע מ"ט לא הזכיר איסור עשיית אגודות בשינוי מנהגים ודינים שיש בין מקום למקום, ואכן הרמב"ם פ"ח מיו"ט ה"כ פסק כשו"ע הנ"ל בהולך ממקום שעושיין מלאכה למקום שאין עושים, לא יעשה בישוב מפני המחלוקת, וכתב בשו"ת מעיל צדקה סי' מ"ט, דכוונת הרמב"ם מפני המח' ומשום איסור לא תתגודדו עי"ש, ומש"כ בס' לבוש מרדכי יבמות סי' י"ד ובשו"ת אבני נזר או"ח סי' תכ"ד ובשו"ת לבושי מרדכי מה"ק או"ח סי' י"ד עי"ש. וא"כ עפ"ז י"ל איפכא, בטעמא שהשמיט השו"ע איסור עשיית אגודות, דס"ל טעם האיסור משום שיבואו למח' וכמש"כ הרמב"ם, וכיון שהזכיר השו"ע סי' תס"ח דהולך ממקום שעושיין מלאכה למקום שאין עושיין לא יעשה בישוב מפני המחלוקת, זהו משום לא תתגודדו, ובכל שינוי ממקום למקום דאיכא מח' כשעושה היפך מנהג המקום הוא בכלל עשיית אגודות ומחלוקות. ואולם אכתי צ"ע מ"ט לא הזכיר

השו"ע בסי' תס"ח להדיא איסור לא תתגודדו. ועי' בשו"ת יד יצחק ח"א סי' ל"ה.

ובאופ"א כתב בס' נחמת ישרון יבמות ט"ז עמ' קל"ה בזה"ל, בשו"ע לא הובא כלל דין לא תתגודדו, ורק הרמ"א באו"ח סי' תצ"ג הביא לזה, וי"ל דס"ל דכל דין לא תתגודדו הוא אך לענין פלוגתת ב"ש ובה"ה וזה ל"ש האידינא, ולכן לא הביא, וצ"ע בדגמ' דנו לה בהלכות אחרות, וי"ל דהתם גם פלוגתא היא בעיקר חכמי ישראל וכב"ש ובה"ה, וגם תקנת מגילה וע"פ הוא בכל ישראל, אכן אין נפק"מ בפלוגתא בזה"ה, ולכן השמיטה השו"ע, עכ"ל עיי"ש. אולם מצינו בב"י בכ"ד שהזכיר לא תתגודדו, בב"י או"ח סי' ל"ד בשם המהרי"ל במי שמניח תפילין דר"ת בזמן ק"ש ותפילה, עובר משום לא תתגודדו. וכן בב"י או"ח סי' תרכ"ד, בענין חסידים ואנשי מעשה שנהגו יו"כ שני, והרא"ש היה מוחה בידם, וכתב הב"י דטעמו משום לא תתגודדו עיי"ש. וכן בב"י או"ח סי' תרפ"ו כתב בשם שבה"ל בתענית אסתר שהוקדמה ליום ה' ורוצה לאחר ליום ו' עובר משום לא תתגודדו, הרי שס"ל לב"י דדין לא תתגודדו ל"ה רק לפלוגתת ב"ש ובה"ה, ובמח' לעיקר חכמי ישראל. וע' בס' טל אמרתי עמ' ג' שהוכיח מהב"י הנ"ל, דמוכח שס"ל איסור ל"ת הוי גם לבני העיר שאסורים לעשות מקצת כן ומקצת כן, ול"ה רק לב"ד עיי"ש. וזהו דלא כהמהרש"ג הנ"ל דכתב דטעם שהשמיט השו"ע איסור עשיית אגודות דס"ל שקאי רק לב"ד, ומהב"י סי' ל"ד, סי' תרכ"ד, וסי' תרפ"ו מוכח שהוי גם לבני העיר. ואכתי צ"ע מי"ט השמיט השו"ע מש"כ בב"י סי' תרכ"ד וסי' תרפ"ו. ואולי משום שאי"ז מצוי האידינא, אולם בסי' ל"ד בהנחת תפילין דר"ת בזמן ק"ש ותפילה עובר בל"ת, זהו מצוי ונפק"מ בזה"ה וצ"ע. ועי' עוד בב"י או"ח סי' קי"ד קי"ז שהזכיר איסור אגודות עיי"ש. ואולם בהנחת תפילין דר"ת בק"ש ובתפילה י"ל דהשמיט השו"ע בהלכותיו, משום דס"ל דל"ה אגודות, דאין הרואה יודע איזה פרשיות יש בתפילין אם הוי של ר"ת, ועי' בס' טל אמרתי עמ' כ"ג מש"כ בשם הגר"ח קנייבסקי, ועי"ע בכס"מ פ"א מתרומות ה"ב. (עכ"ל).

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בשיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

חיים של יראה
וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ וְלֹא יוֹסְפוּ לַעֲשׂוֹת
כַּדְּבַר הָרַע הַזֶּה בְּקִרְבָּנְךָ (יג, יב)
ישמעו, ויראו.

היה כאן יהודי שהעז פניו במלכו, מלך עליון. 'מסית' החמור ביותר. לא תחמול ולא תכסה עליו. והעונש נורא: עד אחד הודף אותו ארצה, מגובה שתי קומות. העד השני משליך עליו אבן גדולה. וכל ישראל – מיידים בו אבנים נוספות (אם הוא לא מת קודם לכן).

וכל ישראל שומעים, ומפחדים. היעד – לא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך.

יראה זו – מונחת מטרה היא. לא יוסיפו. יראה העונש עצמה, אינה חיובית. רק התוצאה שלה – חיובית. אמנם חיובית באופן חלקי מאוד.

יראה עליונה
נרחיב מעט (עיי"ן בכ"ז בזה"ק ח"א דף יא, ובח"ב דף כה, ובביאור יהל אור להגר"א).
יש יראה, ויש יראה.

יש יראה – שאתה יודע שה' ברא את הכל, וכל העולמות כלא חשובין לפניו, והוא מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית.

ואתה יודע – שמי שיעבור על ציווי, ייענש. הוא עצמו מעניש. אין עוד מלבדו.

ואם אתה 'מונח' בידיעה זו, אין כל בעיה. אתה ירא – מהשי"ת בעצמו כביכול. אתה לא מבין מיהו, אין לך מושג בו, רק במעשיו. אתה רק יודע שהוא מצוי, ומשכיר – ומעניש.

יראת המלכות

יש יראה אחרת. יראה של עם ישראל: מלכות.

המלכות – נקראת יראה. ואף בה – יש שתי דרגות. האחת:

אתה יודע שה' הוא מלך. הוא – כביכול – צמצם את אין סופיותו, ואת העובדה שאין עוד מלבדו, והעולמות – כעת במציאות שלנו – קיימים כמו לעצמם. ובמציאות זו, הוא מתגלה רק – כמלך.

המלך, זקוק לעם. אם לא, הוא לא יתגלה כמלך. והעם – צריך לקבל את מלכותו, ברצון. בחשק. באהבה.

ולכן, כשאנו לא ממליכים אותו יתברך, אז העולם נראה – כפי שהוא נראה. מלא רוע ורשע. הפסדים, קשיים, מחלות גוף ונפש.

הוא יתברך שמו, המלך הטוב, והמיטיב. המשפיע. המולך ביד רמה. אמנם כשהוא לא מלך, אז גם המיטיב והמשפיע שהוא – מסתתר, מאחורי – או תחת – הררי עפר של מרד במלכותו. ולכן.

אם אתה ממליך אותו – אתה מחדיר לנפש שלך, לידיעה שלך, שאתה נתין שלו, שהוא מלך עליך, ומשגיח עליך, ומנהיג אותך – כמלך את עמו, אז אתה ירא. ירא – מהמבט שלו. מהמציאות שלו, החופפת עליך, בכל עת ובכל שעה. ואז אתה מקיים את היעוד שלשמו נבראת.

יראת העונש

אבל, ממקום זה, במבט זה, יש יראה אחרת: 'רצועה רעה'.

אם ה' מתגלה כמלך, אז יש גם צד שני. 'צד אחר'. בארמית זה מוכר יותר: סטרא אחרא. נבהיר מעט.

אם המבט שלנו על השי"ת הוא 'בורא עולם', אין עוד מלבדו, 'אין סוף', אז הכל ממנו. אין מציאות אחרת מבלעדי. וגם העונשים – הם ממנו. כל המציאות שאתה רואה, זה 'בובות על חוט'.

אבל אם אנו יודעים – שיש 'צמצום' של גילוי. שה' אין עוד מלבדו' מוסתר לחלוטין. שכאן בבריאה נראה שיש מציאות לעצמה ח"ו. ועבודתנו היא להתייחס אליו כמלך, ואנחנו נתינים, פעילים ודומיננטיים, ובלעדנו הוא לא יהיה מלך כאן – אז בעצם יש מציאות. היא קיימת לגמרי. וגם יש – צד שני. יש מציאות של רע. 'בורא רע'.

אלו רבדים שונים של גילוי. גילוי 'אין עוד מלבדו' – אכן אין עוד מלבדו. ובגילוי הנמוך יותר, גילוי מלכותו – יש כוחות, יש עולמות. והעבודה שלנו היא – להמליך אותו על הכל. ההמלכה שלנו יוצרת מצב, בו הוא יתברך באמת – מולך על הכל.

כי כשאפשר להמליך, אפשר גם לא להמליך. ואפשר גם למרוד ח"ו. וזה מציאות של 'רע'. וזה גם

יוצר מציאות של רע – מחלות, מלחמות, בעיות. כל הרעוּע – הרע שבבריאה. והרע הזה, מעניש ונוקם. אם האדם שם את עצמו במקום רע, אז הוא מקבל רע.

וזו יראה רעה. כי היא – במידה מסויימת – מנותקת ממנו יתברך. היא במקום הר'ע'. הרעוּע. החסר. המציאות של מלכות אחרת. מלכות בישא, הנלחמת בכל כחה בכל דבר טוב.

מי שירא מהעונשים, מהמחלות, הוא לא קשור אליו יתברך. הוא מפחד מעונש, ולכן הוא נמנע מעבירות. לכן הוא מקיים מצוות. הוא חושש על חיי ילדיו, ולכן הוא נותן צדקה. אין קשר להשי"ת.

אמנם מי שירא מהמעניש עצמו, אזי הוא קשור. מחובר. יש כאן מישהו שממנו הוא ירא. ובמבט של 'אין עוד מלבדו', אכן הוא עצמו עשה, עושה, ויעשה לכל המעשים. גם העונשים.

אמנם במבט של מלכות, לאחר כל הצמצומים, כשהמבט הוא שיש טוב ויש רע, א"כ כשהאדם חושש מהרע – הוא קשור לרע. הוא חושב עליו, מנסה להיות טוב – עבורו, עובד על מידותיו – כי יש מחלות ובעיות, וכן על זה הדרך. ולכן הוא שייך למקום לא טוב. כי במציאות – זה מקום שאינו טוב כלל.

'אני' או מלכות ה'

יש הבדלים גדולים בין שלשת הסוגים.

בסוג הראשון, רק 'אני' קיים. אין שם להשי"ת שום 'עילוי'. כי א"א להעלות א"ס, לאן תעלה אותו. הוא כבר א"ס. ומחשבה שאולי אפשר, היא ממש כפירה.

ולכן הנפק"מ היחידה שם היא – שאתה לא תעשה עברות. שאתה תרויח – מצוות. ותקבל על זה שכר עצום, ותינצל מהעונש. אתה יודע שיש ה', ושהוא משכיר ומעניש. וכדאי לך לעשות מה שהוא רוצה, כדי שהוא ימלא אותך בטובה נצחית. וממש לא כדאי לעבור על רצונו, כי אז הוא מכה בעוצמה כזו אדירה ונוראה – בקיצור, לא שווה.

הסוג השלישי, נמוך הרבה יותר. גם שם – רק 'אני' נמצא. יותר מכך – ה' כמעט לא נמצא שם בכלל. אין איתו 'יחס'.

הוא רק יודע – שכדאי לו ללחוץ על הכפתורים הנכונים, אלו שימלאו לו את החשבון בכסף. שימלאו לו את החיים – כאן, וגם שם – בהנאות. הנאות עצומות! אין סופיות! אבל – 'אני' נהנה.

– ורק 'אני'. ומצד שני, ממש לא כדאי לו להתקרב למתגים האחרים – אלה השחורים – שם, בצד השני. הוא יודע: מי שרק נוגע בהם, חוטף מחלות, ומוות, ונהינות, וזה נורא ואיום.

והיכן השי"ת?

נעלם אי שם. בין כל ערמות ה'אני'. ויש 'רווח' נאה בצד: הוא נכנס תחת שליטת כוחות הרע. כי עד כמה שהוא ירא מהם – הוא מחשיב אותם. ממליך אותם. וכך הוא נותן להם כח – לשלוט בו. להעניש אותו.

– למולך עליו.

אמנם הסוג השני, הוא הנכון. הוא המטרה שלשמה נבראנו.

אתה חי – את המלך. הוא כאן. מתבונן בך. יראה זו, נעימה היא. מתוקה מדבש ונופת צופים. כי אתה יודע גם שהוא אוהב אותך, ודואג לך,

ואיכפת לו ממך, הרבה יותר ממה שאתה מסוגל לתאר לעצמך. ואתה גם יודע שהוא מלך טוב ומיטיב – זו הנהגת מלכותו התמידית.

ולכן, זה שהוא מסתכל עליך – בעיניים מלאות רך ואהבה, ומצפה שתעשה את רצונו – זה רק נעים ונפלא. היראה היא – שמא ח"ו אתה הולך להפסיד את הטוב הזה. את תחושת הקירבה הנעימה כל כך.

ולא רק שזה נפלא, זה גם תכלית הבריאה. זה מה שה' רוצה. שתמליך אותו עליך, על כל מעשה ודיבור ומחשבה שלך. על כל המציאות שלך. ש'תחיה' אותו כמלך כאן. וכמו שאמרנו: כשאתה ירא ממישהו, אתה ממליך אותו. זה שווה!...! הלא כן?...

מוות וחיים

היראה הרעה, נקראת מוות. היראה הטובה, נקראת – חיים.

כשאתה ירא ממישהו רע, ממישהו שהוא רע בעצם, זה משהו שעוצר אותך. עוצר את החיים שלך. את הנביעה, את החיות. זהו מוות. חידולן.

אמנם כשאתה יודע שהמלך מתבונן בך, ואתה אוהב אותו, והיראה שלך הוא רק מלהפסיד את קרבתו, החשש הגדול ביותר שלך שהאוהב הגדול, הנפלא, הטוב כל כך – יתרחק ממך, לא יהיה לצידך, זה חיים. זה מחיה אותך. מדרבן. מרומם. זו נביעה של עונג, של קשר מופלא למי שאמר והיה העולם. ה' יזכנו.

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין

מח"ס מנחת חינוך המבואר – מאור

המנחה, וי"ר מכון אור כשלמה

מהו חשבו האמיתי של קיום מצוות ה'?

בחצר המלוכה של המלך היינריך היו שרים ומשרתים רבים, לכל אחד מהם היה תפקיד מיוחד לשרת את המלך. השרים היו ממונים לסייע למלך לנהל את המדינה, כל אחד בתחומו הוא, והמשרתים תפקידם היה לנהל את חצר המלוכה שתנהל על הצד הטוב ביותר – ובכך יהיו המלך ושריו פנויים לניהול המלוכה.

לשר פטריק היה ילד רך בשנים, צ'יקו שמו. צ'יקו היה ילד יפה תואר ונחמד להשכיל, חן היה יצוק בשפתיו וניחן בתבונה להפליא. לעיתים קרובות, בעת שרצה המלך לנוח קצת מטרדות המלוכה ולתת מעט מרגוע לנפשו, היה קורא הוא לילד ומשתעשע עמו.

בפעמים הראשונות נהנה צ'יקו להשתעשע עם המלך, סוף כל סוף מישהו מבוגר משתעשע עמו, כולם מביטים בו, רוצים לשמוע מה שהוא אומר. אבל ככל שחלף הזמן, התחיל העניין להימאס עליו. הוא רצה להשתובב עם שאר ילדי המלוכה בגנים המפוארים שבחצר, להתיז מים מהממטרות, להתגרות קצת בסוסים שבאורווה, ולא להיות זמן רב כל כך עם המלך.

כדרכם של ילדים, לא יכול צ'יקו להסתיר את מורת רוחו ואת פניו הנפולות. המלך בראות זאת לא החריש, והיות ואהב אותו אהבת נפש שאל אותו מה מעיק עליו. סיפר לו צ'יקו דברים כהווייתם. המלך בשומעו זאת הבין אל ליבו, ואמר לו: 'שמע צ'יקו. נכון שאתה מאוד אוהב את הממתקים שהטבח מכין לבני? תמיד אתה מבקש מאביך לקבל מהם והוא

עונה לך שזה רק בשביל בן המלך... מהיום, כל פעם שתבוא לביתי אניח לך לבחור את אחד הממתקים'. פניו של צ'יקו האירו עתה, כבר לא היו נפולות. רוחו התרוממה לגבהי גבהים. מעתה יוכל הוא ליהנות מממתקי בן המלך! הדבר הנחשק ביותר בקרב ילדי בית המלוכה. חלומו של כל ילד הולך להתגשם מול עיניו. מעתה כבר לא היה צריך לקרוא לו אל המלך, בכל זמן פנוי היה צ'יקו רץ בשמחה אל בית המלך לקבל את שכרו המגיע לו, והמלך שמח עוד יותר בראותו אותו שש וצוהל.

עברו הימים וחלפו השנים, צ'יקו הלך והתבגר, וכשם שהתבגר כך גם חכמתו הלכה וגדלה. אהבתו של המלך

אליו לא פחתה, בכל עת מצוא שהיה המלך פנוי מעט מעסקי המלוכה היה משתעשע עמו, שואל לעצו, מתווכח עמו וגם סתם מפטפט אתו. המלך אהב לשמוע דעות מקוריות מכלי ראשון, מבלי שעברו את כל צוות היועצים, לשמוע סברה שונה מדי פעם, וגם סתם כך לדבר אתו – כדבר איש אל רעהו.

באחד הביקורים, כשדיבר המלך היינריך עם צ'יקו, שם ליבו כי פניו נעשו מעוננות ורוחו נכאה. שאלו המלך: 'אמור נא לי ידידי הצעיר, היש דבר-מה המעיק על לבך? הגד נא לי זאת. יודע עתה כי לא חסר כלום בבית המלך, ומה שרק יעלה על דל שפתיך יבוצע מיד. אמור נא לי אפוא מה מעיב על מצב רוחך'. צ'יקו התבייש לספר למלך מה מעיב עליו. היה גלוי לב עם המלך, אך את זאת התבייש לומר בפניו. המלך ביקש ממנו שוב ושוב: 'אל תחשוש מלבקש את הבקשה הגדולה ביותר, הרי הנך ידידי הקרוב אל נפשי והנני חפץ בטובתך! אמור נא לי – עד חצי המלכות ותעש!'

לאחר תחנונים רבים ניאות צ'יקו לספר למלך את אשר על לבו.

לפני שנים לא רבות, בעת שהייתי עדיין רך בשנים, עדיין לא זכיתי להכיר את גדולתו של המלך, לא הבנתי איזה זכות יש לי – בכך שהמלך בחר דווקא בי להשתעשע עימו, לא ידעתי להוקיר את מה שנפל בחלקי להיות מרואי פני המלך בכל שאחפוץ, ועל כן בזמן ההוא מיאנתי לבוא אל בית המלוכה, והמלך בראותו זאת נתן לי אז מממתקי בנו כדי שאסכים לבוא אליו. ועתה הנה גדלתי מעט, התחלתי לראות את הזכות העצומה שבכך, עדיין איני משיג את כל הענין, אך הבנתי מספיק שמה שעשיתי אז הוא השטות הגדולה ביותר שעשיתי בחיי – המלך בחר דווקא בי, ואני אינני רוצה לבוא אליו, רק לממתקים אני רוצה לבוא. אינני מסוגל לעלות אפילו במחשבתי איזה מעשה אווילות הוא זה, וכי ישויו כל הממתקים בעולם בעד הזכות העצומה לבוא לראות וליראות בפני המלך, ועוד בכל עת. אינני יכול לתת מרגוע לנפשי, אינני יכול לשאת את חרפתי העצומה, באיזה מצב הייתי!!

'שמע נא ידידי הצעיר' פתח המלך את דבריו: תדע לך שברחבי המלוכה הגדולה שאני מולך ישנם אזרחים

לא כולם שמעו את שמעי, ובוודאי שלא כולם השיגו את גדולתי, ועל כן בעת שהנהגתי חוקים שונים במדינה, הנהגתי לצידם גם עונשים לאלו שלא יקימו את החוקים. הנך יכול לשאול אותי 'והרי המלך הגדול היינריך ציווה את החוקים, ומדוע צריך להנהיג עונשים לאלו שלא מקיימים, וכי הם לא מכירים בגדולתו של המלך?'

ועל כך מגיעה התשובה 'כן, הם לא מכירים את

גדולתו של המלך, מעולם הם לא ראו אותו, ובוודאי שלא דיברו איתו, סיפרו להם שיש איזה מלך שנמצא בעיר המלוכה והוא ציווה על החוקים הללו'. ועל כן בשביל שהם יקימו את חוקי המדינה הטילו עונשים על העוברים על כך, למען ישמעו ויראו, שהרי את העונשים הם רואים בכל מקום. ועל כן על יחר בעיניך שבהיותך רך בשנים לא השגת את גדולתו של המלך, כי על כן נועדו הממתקים והעונשים לאותם שלא משיגים בזכות עצומה זו. אך אומר לך את האמת, שמעולם לא הנהיג אדם כמו שאתה עתה, ההשגה שלך בגדולתי כל כך, עד כדי כך שלא מצאת לנפשך מנוח על כך שלא הכרת בגדולתי בהיותך קטן, הינה הערכה הכי גדולה שאדם נתן לי, ובוודאי שהנאה זו שווה את הכל...

הרה"ק ר' יחמיאל יהודה מאיר זצוקללה"ה מאמשינוב היה תמיד אומר בשם הרבי ר' אברהם משה בנו של הרבי ר' בונים מפשיסחא זצוקללה"ה על ההתחלה של הפרשה (יא, כו) "ראה אנכי נתון לפניכם היום ברכה וקללה", על 'ראה' הוא היה אומר 'קוק זיד אוהן ווי דו זעסיט, און שעם זעד' -] תראה את עצמך איך אתה נראה, ותתביש לך [.

'אנכי נתון לפניכם היום ברכה וקללה' אז איך דארף דיר נאך געבען א גראשען מיט א קאנטשיק -] אני צריך לתת לך פרוטה ושוט, כדי לעורר אותך לקיים את מצוות התורה [.

כשהיו לוקחים ילד קטן לחיידר בפעם הראשונה אז היו זורקים על הרצפה מטבע, ואומרים לילד שמלאך זרק את המטבע, ואם תמיד ילמד טוב אז גם כן המלאך יזרוק לו מטבעות. ולרבי היה שוט שהיה תלוי על הקיר והיו מראים לילד את השוט, והיו אומרים לו שאם הוא לא ילמד טוב אז הוא ילקה עם השוט הזה. זה מה שכתוב בתחילת הפרשה 'ראה' - תראה את עצמך, תראה איך אתה נראה, אתה עוד בכזה מצב שצריך לתת לך 'גראשען' - גראשען זה מטבע קטן, וקאנטשיק זה שוט - 'אנכי נתון לפניכם היום ברכה וקללה'.

ובעצם צריך להתבייש בזה, כי ילד קטן זה מה שבאמת ראוי שמה שיעורר אותו זה יהיה הגראשען והקאנטשיק, אבל כשמבגרים ומבינים קצת יותר אז המניע צריך להיות לגמרי אחר: 'את הברכה' - הברכה הכי גדולה צריכה להיות אצלך, 'אשר תשמעו' - זה גופא שאתה זוכה לשמוע ולהאזין ולקבל על עצמך ולקיים 'את מצוות ה' אלוך', זה גופא צריך להיות אצלך הברכה הכי גדולה, הדבר הכי טוב שיכול להיות, זה שאתה זוכה לעשות את רצון ה', זה שאתה זוכה להיות מקורב אליו, ולהיות נשוא אהבתו, זה צריך להיות הברכה הכי גדולה אצלך.

'והקללה' - הקללה הכי גדולה אצלך צריכה להיות ההיפך מזה: 'אם לא תשמעו אל מצוות ה' אלוך' - זה גופא שאתה מתרחק מה' שאתה ממרה את פיו וממרה את רצונו זה גופא צריך להיות אצלך הקללה הכי גדולה, החסרון, ההעדר, ההפסד הכי גדול שיכול להיות. (סעודות שבת)

המשנה באבות (ד יז) אומרת 'יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה', כל הנאות העולם הזה מימות אדם הראשון ועד תום ששת אלפי שני חיי העולם, כל התענוגים הכי גדולים, כל ההנאות הכי גדולות. אדם יכול לעבוד קשה במשך חודשים ושנים בשביל לקבל איזה שהוא תענוג שהוא רוצה, הוא מתאמץ על זה יום

יום במשך זמן רב, והכל בשביל לקבל את התענוג ההוא. תעצמו שניה את העינים, תדמיינו לעצמכם את התענוג הכי גדול שיכול להיות, תכפילו זאת בכל ימי שני חייכם, ואת זה תכפילו בכל החיים של האנשים שחיו וחיים ויחיו בעולם הזה, וכל זה לא מגיע לשעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, כי כך אמרו חז"ל (שבת דף סג ע"א) 'כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא - עין לא ראתה אלוקים זולתך'.

ועולם הבא, שהוא עולם הנצח, אין לנו כלל השגה בזה, מוחינו המצומצם בגבולות של זמן ומקום אינו יכול להבין דברים שהוא מעל לגבולות של זמן ומקום, אנחנו יכולים להבין זמן של מאות שנים, אנחנו יכולים לנסות להבין זמן של אלפי שנים, אבל דבר שאין לו קץ אין אנחנו יכולים כלל אפילו לנסות להבין. אנחנו יכולים רק להבין, שההבדל בין מספר 'אחד' למספר הכי גדול - הוא הרבה פחות הבדל בין המספר הכי גדול לאין קץ, כי אין קץ זה 'אין קץ'. ועל זה - כל התענוגים הכי גדולים של העולם הבא להכפיל את זה בזמן שהוא אין קץ - נאמר 'יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא'.

כי לעשות את הציון ה' זה הזכיה הכי גדולה שיכולה להיות, הרבה הרבה יותר מאשר השכר הכי גדול. בעולם הבא זה לא עולם המעשה אלא עולם של קיבול שכר, כאן בעולם הזה זה עולם המעשה, עולם שבו אנחנו יכולים לעשות נחת רוח לבורא העולם. וזהו הדבר הכי גדול והכי חשוב שיצור אנוש יכול לעשות, והזכיה הכי גדולה שיכולה להיות, שאדם שמורכב מבשר ודם יעשה נחת רוח לבורא כל העולמים, כי אפילו המלאכים הכי קדושים והכי גבוהים אינם עושים נחת רוח כזו לבורא העולם.

ועל כן קמה וגם נצבה השאלה: אם כן מדוע צריך את הענין של שכר ועונש, אם כל הענין של השכר והעונש אינו מגיע לחשיבותה של הפעולה עצמה, שבנוהג שבעולם שהשכר והעונש על דבר הוא יותר חשוב מהדבר עצמו, כדי לייקר אותו, כדי שלא יזלזלו בו, אבל היכן מצינו שהשכר והעונש אינו מגיע לחשיבותה של המעשה בעצמו.

עונה לנו על כך הרבי ר' אברהם משה זי"ע, לפעמים אנו יכולים לראות איך שאמא רודפת אחרי ילדה הקט ומשדלת אותו לאכול עוד ביש ועוד ביש, והיא מבטיחה לו שאם הוא יאכל הוא יקבל על זה סוכריה. וכי יש אדם שיחשוב שיש חשיבות לסוכריה עצמה יותר מאשר לאוכל עצמו !!? אלא מה, הילד איננו משיג את חשיבותו של אוכל בריא ומזין, ועל כן אומרים לו שאם יאכל יקבל סוכריה. וכן הענין בתורה ומצוות, לפעמים איננו משיגים את חשיבותו של הדבר, ויכול להיות גם שאנו לא מבינים את הזכות הגדולה הזו, ועל כן צריך להגיד 'יש סוכריה', מי שיתנהג יפה יקבל שכר, ומי שלא יקבל עונש.

אבל כמו במשל שאף פעם לא ראינו אדם גדול שאומרים 'אם תאכל תקבל סוכריה', כי הוא יודע לבד, שאם הוא לא יאכל הוא יאשר רעב. ואם כן צריך להגיד לו, אזי הוא בצרות, זה לא מראה על בריאות נפשו בלשון המעטה. וכן הוא בעניינו, אם אנו נמצאים במצב כזה, הרי יש לנו להתבייש, באיזה מצב אנו אוהזים.

הרבי ר' שמעון שלום מאמשינוב זצוקלה"ה היה מוסיף ע"ז, בהמשך של הפרשה כתוב (יא ל) "הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ

הכנעני היושב בערבה", 'הלא המה' - איפא צריך כן את הגראשיק והקאנטשיק איפוא צריך את הברכה והקללה, 'בעבר הירדן' - כשנמצאים בצד השני ומרוחקים מהגליליים של אלוקות שהיו על הירדן, על הירדן היתה הרי התגלות נפלאה של אלוקות, הירדן הרי יבש כדי שבני ישראל יוכלו לעבור דרכו, כשנמצאים 'בעבר הירדן' - בצד השני של זה מתרחקים מזה אז צריך את הגראשיק והקאנטשיק את הברכה והקללה.

'אחרי' - כשרחוקים מזה, רש"י הרי אומר שאחרי זה מופלג, 'דרך מבוא השמש' - נמצאים במצב ובמקום של הסתר וחשכות ושל העלם והעדר האור, 'מבוא השמש' זה הרי כשהשמש שוקעת לכיוון מערב, 'בארץ הכנעני' - שזה מקום של האומה שהיא כ"כ מרוחקת וכ"כ מעוותת בדעותיה.

נהורא מעליא / הרב נהוראי משה

אלביליה, רב קהילת נוה עזרא - קרית

גת

"התותים שבחיים" - המתוק של החיים... והשוני בין ברכה לקללה?

רָאָה אֲנִי נִתְּן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְקִלְלָה (יא, כו) בפרשנותו פותחת התורה הקדושה בפסוק: "ראה אנוכי נתון לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצוות ה' אלוקים, והקללה אם לא תשמעו אל מצוות ה' אלוקים, וכו'..."

המפרשים התקשו בטעות דקדוקית מאוד ברורה בפסוק זה: "מדוע לכתחילה משתמשת התורה בלשון יחיד של "ראה", ואחרי כן בלשון רבים: "לפניכם", מדוע לא אמרה התורה את שניהם בלשון זהה?"

ונענה על כך בסיעתא דשמיא תשובה נפלאה: כותב הגה"צ ר' יאשיהו יוסף פינטו שליט"א ראב"ד מרוקו בספרו "אמרות טהורות" (הוצאת תשס"ה) וזה לשונו: "התורה אומרת שהקב"ה צויה להעמיד את בני ישראל בין הר גריזים להר עיבל, ששה מהשבטים בהר אחד וששה מהשבטים בהר שני ולמטה עמדו הלויים והכהנים והיו אומרים את הברכות ואת הקללות, כשאמרו ארור פנו לצד הר עיבל, וכשאמרו ברוך פנו לצד הר גריזים. אם נתעמק בפסוק נראה דבר לא מובן, כתוב "ראה" בלשון יחיד, ו"לפניכם" בלשון רבים, למה התורה מתחילה ביחיד ואחרי זה עוברת לרבים. אלא חשבנו לפרש ולומר, חז"ל אומרים (קידושין מ:): לעולם יראה אדם עצמו חציו חייב וחציו זכאי, עשה מצווה אחת הכריע את העולם כולו לכף זכות, עשה עבירה אחת הכריע את העולם כולו לכף חובה.

והפירוש של הדברים - מתי שאדם עומד לפני החלטות בחיים, יצר הרע מכניס בתוך ליבו של האדם מחשבה - "אז מה אם תעשה עבירה, אתה אדם קטן ולא ישימו לב לזה, אתה לא משמעות גדולה בעולם, אתה דבר שלא תועיל ולא תפחית, לא תעלה ולא תוריד", אבל התורה הקדושה לא אומרת כך, אלא תמיד תראה את העולם חציו חייב וחציו זכאי, החיים זה מאזניים, עשית מצווה אחת זה דבר גדול למען כלל ישראל, עשית מעשה רע אחד - עשית דבר קשה ביותר לכלל עם ישראל.

עפ"ז יובן, ששה שבטים עמדו בהר עיבל וששה בהר גריזים, למטה עומדים הלויים והכהנים ואומרים ברכה וקללה, הברכה - משקל אחד טוב, הקללה - משקל

אחד לא טוב, ומשה מדקדק ואומר "ראה" בלשון יחיד - תראה את עצמך שאתה לבד, ולפניכם בלשון רבים - לומר לנו שלכל אחד יש כח להרים ולהוריד ולשנות את הכל, כל מעשה של אדם לוקח את העולם לטוב או ח"ו אפיל לרע...

ולתוספת ביאור "למפורסמות אין צריך ראייה"... ישנה אמרה ידועה שטומן בחובה מוסר גדול השייכת אל מייסד תנועת המוסר הגאון האדיר ר' ישראל סלנטר זצוק"ל, ענין האמרה הוא כך: חז"ל במשנה "כל ישראל ערבים זה לזה" שיהודי שיושב כאן בארץ ישראל מזדמנת לידו מצווה גדולה שלא באה אליו בכל יום והוא מתלבט אם לעשותה, ובסוף קם ועושה אותה ללא כל עוררין, בהתגברות גדולה על היצר, דבר זה יועיל ישירות ליהודי שנמצא עכשיו ל"ע בקשר עם גויה ורוצה לישא אותה לאשה, להפריד כל קשר ולא להשאיר שום זכר.

האם יש "ברכה" יותר גדולה מזו? האם יש "תועלת" לעולם יותר גדולה ממניעת הקללה? מכל זה ישנה תועלת אחת שאנו צריכים לדעת:

רוצה ברכה? הצלחה? ישועה? הברכה היא לשמוע אל מצוות ה'.

יש לך כוח להאביד ולהרוס, ומנגד בכוחך לעשות את החיים שלך טובים יותר בהבחנה דקה במעשיך, או לטוב או ח"ו לרע...

ונסיים במעשה נפלא שקראתי השבוע:

לפני כארבעים שנה נערך ראיון עם שופט בית המשפט העליון דאז, ד"ר בנימין זילברברג, אדם מאמין, ספוג במסורת ובמורשת אבות, שסיפר בין השאר על לימודיו בישיבת נוההרדוק, לפני שהתגלגל לגרמניה בסערות התקופה ופנה ללימודי המשפט, דמות מעניינת ומקורית, שניסתה להחדיר ממעיינות הנצח של היהדות ומשפטי התורה לתוך היכלי הערכאות, ויכולים אנו להיווכח במידת הצלחתו.

באותו ראיון סיפר על בואו לישיבת נוההרדוק ועל פגישתו הראשונה, הבלתי נשכחת, עם דמות הפלאים האדם הגדול בענקים הסבא מנוההרדוק זצ"ל, עמוד האש היוקד של תנועת המוסר.

עם הגיעו סיפר, הציג עצמו לפני הסבא, איש השיבה שניחון בלהט עלומים. מיד הזמינו הסבא לצאת עמו לטיול ברחובות העיר. תוך כדי שיחה נינוחה, חש שהסבא שואב ממנו את כל נבכי ליבו עומד על אופיו ומגלה את כל צפונותיו, גאון אדיר היה בהבנת נפש האדם, וכל משפט שהשמיע היה כשיגור חץ למטרה, רבים מהמשפטים הקצרים אלא הובנו רק אחר עשרות בשנים, והרעישוהו, בהיווכחו עד כמה הרלחיק הסבא ראות!

בעודם הולכים, סיפר, הבחין בצמד ההולך לפניו, נער ונערה חילונים, אולי גויים, השקועים בעולמם, מלהגים ומפפטים וצוחקים. הביט בהם, והסבא ראה שהוא ראה... פתח ואמר: "הרואה אתה זוג זה? הסבור אתה שהם מאושרים!! דע לך שהם אומללים!!"

הדברים הפליאו, הצמד נראה מאושר בעליל. הסבא ידע זאת. והסביר: "תאר לך עשיר מופלג שהתהפך עליו הגלגל. שטרותיו חוזרים, עסקיו קורסים, נושים מקיפים אותו. ביתו עוקל, אשתו נטשה אותו. אבל האדם כבול לטבע, והוא סר למסעדה לסעוד את ליבו. מגישים לו את המעדן שהוא אוהב. הטעם נפלא, ניחוח ערב. האם הוא נהנה? כן, בודאי! האם הוא מאושר!! ובכן... יכול האדם לארוג קרום של אושר, של הסחת דעת, אבל

מבעד לגלד רוחשת הקלחת... מבין אתה?! לבחור שלפנינו יש בעיות במשפחה, בחברה, בעבודה, כל אלו לא נעלמו עתה, גם ביחסיו עם הנערה אין הוא בטוח, מלא חששות, אכול היסוסים. וגם אם יסיח דעתו לשעה, אין זה אושר זכור זאת בני".

לאחר דקה, הוסיף: "אדם אחד מאושר הכרתי. את ר' ישראל מסלנט. שלם היה עם עצמו, שלם היה עם בוראו. אושרו היה בנוי מן היסוד, אושר בכל מצווה שקיים, בכל מעשה שעשה. זכור זאת בני. אולי פעם תבין..." עובדה שזכר זאת. כעבור עשרות שנים ולמעשה, זה מה שאמר משה רבינו ע"ה לכל ישראל: "ראה, אנכי!".

וכפירוש רבינו האור החיים הקדוש זיע"א: התבוננו בי! מי אינו שואף לעושר, ומי כמונו יודע כמה מעטות דקות האושר וכמה שברירות הן. כמה דק המעטה המלאכותי של האושר המזויף, ובאיזו קלות הוא נסדק ונקלף!

אבל "ראה, אנכי" – ראו את האושר הקורן מפניהם של גדולי התורה, של צדיקי הדור, ותבינו כי רק חיי קדושה וטהרה, רק חיי תורה ומצוות, מבטיחים אושר בנוי ומוצק, אושר אמיתי ומושרש לכל מהלך חיינו!!! והלוואי שנוכח כולנו לחוש את הטוב הטמון בתורה, ולהיות מאושרים בקיום המצוות!!!

שבת שלום ומבורך וחדש טוב ומוצלח לכל בית ישראל היקרים והאהובים!!!
וזמן אלול פורה!!!
המאמר נכתב לרפואת: יונתן בן ספיר רעיה הי"ו.
יוסף מאיר בן כוכבה הי"ו. יוסף בן שושנה הי"ו.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל

ברכת החדש "אלול"
רָאָה אֲנִי נִתְּן לַמִּינִים הַיּוֹם בְּרַכָּה וּקְלָלָה. אֶת הַבְּרַכָּה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ד' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם (יא, כו-כז)
הנה יש בנותן ענין להעתיק מעט מהאגרת המפורסמת של אור ישראל וקדושו, מרן הגר"י מסאלאנט זצוק"ל ששלח בימים הללו של פרשת ראה, ונדפסה בספר **אור ישראל איגרת יד**. וכך כתוב שם:

ב"ה, ראה - ברכה.
מלפנים כאשר ידעתי - כל איש אחוז פלצות, מקול הקורא קדוש אלול. החרדה הלזו נשאה פריה להתקרב לעבודתו ית"ש, איש לפי ערכו - ... שינוי המעשה לטובה, התראה בכפלים, בהאיש אשר כל השנה אחז דרכו בקדש - לפי ערכו - מהאיש אשר כל השנה הלך חשכים באין נוגה - לפי ערכו...
... כאשר ספו תמו גדולי היראים ... חרדת האלול כמעט נכבתה ר"ל - אכן ... נראה בעליל כי יש לפחד ולרתות עתה כ"א לפי ערכו, בכפלי כפלי כפלים מאת אשר לפנים ...
... כתבו הפוסקים אשר בימים הנוראים הללו - עת ההכנה לבא אל המשפט ב"ה, וביותר ההכנה על יוה"כ, אשר אין די באר העסק הגדול לפני האדם, להכין את עצמו לפני בואו...

כי אי אפשר לתאר את גודל ההבדל, להנצל מפורענות גדולות ר"ל בעולם האמיתי, כאשר יגידל אצלו בחי' יוה"כ מעט גבוה יותר במדרגת התשובה, יקבע כ"א עת ללמוד בספרי היראים ...

הנה הדברים הללו נכתבו בשנה רגילה פחות או יותר, אבל שנה זו שנת **הקורונה**, שכל יום אנו ממששים את הדופק, מודדים לנו **חוס** בכל פינה ופתח של אולם, ומי שכבר קיבל חוס מתחיל למדוד **סיטוראציה**, וכל מי שיש לו שכל בקדקדו, מבין שהסכנות הבריאותיות הן רבות ועצומות, לאדם למשפחתו וליקיריו, - ולמי אין משהו מהקורובים אליו ביותר, (אבא אמא אחים אחיות בני זוג ילדים נכדים, או סתם חברים טובים), שהוא **בבוצת 'סיכון' מסיבה כלשהי**, - ודאי האלול צריך להיות מלווה בהתעוררות מיוחדת.

אמנם צריך להקדים להתעוררות זו הנחת יסוד: **אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה. שְׁהַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא בּוֹרָא וּמְנַהֵיג לְכָל הַבְּרִואִים. וְהוּא לְבָדוֹ עֲשֵׂה נְעוּשָׁה וְנִעְשֵׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים. וכאשר יוצאים מנקודת הנחה זו, ויודעים שכל מה שנעשה ויעשה הוא על ידי גזירת הבורא, ואילו היינו מתכוננים כראוי בשנה שעברה באלול, סביר מאד שלא היתה באה **הקורונה** הלזו לעולם... על כל המשתמע מכך... הרי עכשיו כשאנו מקבלים הזדמנות חדשה של **אלול**, ננסה לעשות את המירב ממש, כדי לזכות להתפטר מהצרה הנוראה שהתרגשה עלינו בחטף, ולא ידענו את סופה... כדי לזכות לשנה טובה ומתוקה, ושנוכל לחוש את המתקנות...**

נראה בעליל כי יש לפחד ולרתות עתה כ"א לפי ערכו, בכפלי כפלי מאת אשר לפנים ...
אוי כמה שזה נכון השנה, **בכפלי כפלי מאת אשר לפנים ...**

הבה נתכונן לאלול הבא עלינו לטובה, ונזכה שתכלה שנה קללותיה וקורונותיה... ותחל שנה וברכותיה.

רָאָה - אֲנִי נִתְּן לַמִּינִים הַיּוֹם - בְּרַכָּה...
- שבת מברכין אלול -

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמענתא דספיקות' הערות בענייני חמץ ומצה

יש שהקשו על הרמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] דהקונה חמץ בפסח לוקה, כיון דהוי ע"י מעשה, וא"כ מדוע הנכנס לעזרה בלי קרבן ראייה לא לוקה, וכתב הרמב"ם כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, והא הכניסה היא מעשה, וי"ל דבבל יראה האיסור הוא במציאות של קיום, ואילו כשנכנס לעזרה אין הטענה למה נכנס אלא למה לא הביא קרבן וזה דין בשוא"ת, [ויעו' בתוס' ביבמות ז,ב, לגבי שוא"ת בלבישת ציצית, ויל"ד בזה עפ"י המרדכי במנחות ס' לתקמ"ד, ואכמ"ל]

ידועה הקושיא מדוע לא מברכים על מצה כל שבעה לדעת הגר"א, ותיצרו דהוי מצוה קיומית, וקשה דמ"ש מברכה על השחיטה וטבילת נדה, ונראה לומר דשאני שחיטה וטבילה שלמצוה זו יש דבר קדום, כלומר שאם רוצה לאכול בשר מחויב לשחוט, וכן בטבילה, משא"כ במצה שאין דין שאם רוצה לאכול דגן מחויב לאכול מצה, כיון שישנם אפשרויות אחרות.

הקשו אמאי לא גזרו שלא ימולו בשבת, דשמא יעביירו ד' אמות כדי ללמוד אצל חכם איך מלים, וע"ז י"ל דכיון דמילה אינה מסורה לכל אלא לחכמים, ע"כ אין לחוש לזה כ"כ, ועוד הקשה שיגזרו לא לאכול מצה ביו"ט שחל בשבת, כיון שילך

לחכם שילמדו מהו השיעור, וע"ז י"ל דאמאי ילך אצל חכם מספק יאכל יותר.

הנה יל"ד האם בהלוואה של מאה פרוטות עובר כמניין הפרוטות או עבירה אחת, לכא"ו תליא במחלוקת הגרי"ז והגר"מ זמבא האם בגזילה עוברים על כל פרוטה או עבירה אחת. ומסתבר שלא נמנים לו אלא הפרוטות של הריבית, ולא של כל ההלוואה, והא פשיטא דאף אי נימא דלא עבר אלא לאו אחד, מ"מ הוי עבירה טפי מגוול פרוטה אחת, משום שתוכן העבירה חמור יותר, וכמו"כ במצוות, כמ"ש הנצי"ב שיש ענין לאכול כמה שיותר כזיתי מצה בליל הסדר ע"י מועדים וזמנים ח"ג ס' רנ"ב], והיינו דאע"ג דלא הוי מצוה נוספת, מ"מ הוי יותר מצוה, ושמעתי להביא ראי' ליסוד זה, מדברי הרמב"ם שהכל לפי רוב המעשה ולא לפי גודל המעשה, וע"כ עדיף יתן באלף נתינות של פרוטה של צדקה, ולא בנתינה אחת של אלף פרוטות, ואי נימא שאין דנים על כמות הנתינה, א"כ פשיטא שעדיף ליתן אלף פעמים כיון דאז הוי אלף מצוות, משא"כ אם נותן אלף פרוטות הוי מצות צדקה כמו שנתן פרוטה אחת, וע"כ דהוי מצוה גדולה יותר.

הגרי"א שורץ שליט"א הקשה אמאי אכל כזית מצה והקיא יצא יד"ח, הא בברכת המזון פשיטא שפטור, ובברכת המזון ליכא דין שביעה, והביאור הוא דאמנם אין דין ששייבע מהאוכל בברכת המזון אולם מ"מ מברך על דבר שאמור להביא לידי שביעה, שטאמר "ואכלת ושבעת וברכת", וע"כ כשהקיא לא אמור להביא לידי שביעה, משא"כ במצה ומרור דליכא דין שביעה אלא דין אכילה בלבד.

הגרי"א מרמוש שליט"א דן מה החילוק שבמצה לא בעי' לומר לשם מצת מצוה בפה, ואילו תפילין בעי' שיאמר בפה, והביאור הוא שבתפילין מלבד המצוה איכא נמי קדושה בחפצא, וע"כ מחויב לומר בפה.

במה שדנו באדם שחמצו נאסר, ועבר משם למקום שעוד לא הגיע זמן שריפת חמץ, האם יכול למכרו, או דלמא שאחר שהחמץ נאסר אין לו תקנה, והנה דבר זה תלוי בחקירה האם חמץ שעבר עליו הפסח היינו דוקא אחרי פסח, או דלמא שאף בתוך פסח נאסר, ובנודע ביהודה כתב שאם ירש מאביו חמץ בפסח, אינו נאסר בהנאה, כיון שלא עבר עליו הפסח עדיין, ודוקא חמץ שעבר עליו כל הפסח נאסר בהנאה, ולא חמץ שעבר עליו בבל יראה, וד"ז הוא חידוש, דבפשוטו אף אם נאמר דבעי' "עבר" עליו הפסח, מ"מ "עבר" אינו הגדרת זמן אלא הגדרת מצב, כלומר דבעי' שיהיה מצב שיעבור עליו מצב של פסח, ולפ"ז יל"ע באדם שבשמיני של פסח, החליט להשתקע באר"י, האם נאסר עליו מיד החמץ שעבר עליו בבל יראה, ושמעתי מהגר"י נבנצאל שליט"א לדון במעשה שהיה בין חו"ל הגיע בבני ברק לברית בשמיני של פסח, וחשב שאינו מחויב ביו"ט שני, [כגון שסבר שאם מגיע לכל החגים לאר"י, לגבי החגים נחשב כבן אר"י] ולקח חתיכת עוגה לאכול, ובא אליו חברו והוכיח לו שהוא כבן חו"ל ואסור בחמץ, והחזיר את העוגה לתערובת של עוגות, וא"כ כיון שהיה מחויב לשרוף את העוגה שלקח, שהרי עשה בה קנין, והרי אי"ז בטל, למרות דהוי דבר שאין לו מתיירין, מ"מ כיון דהוי ממון של שניים אינו בטל, [ויעו' בסוגיא בשילהי ביצה]

וא"כ מחויב לשלם לבעל ברית ממון כדי שיתן לו לשרוף את כל התערובת של העוגות, והנה מלבד דתליא בחקירה הנו' האם חמץ שעבר עליו הפסח נאסר אף בתוך פסח, יל"ד עוד האם שייך שיקנה חמץ בפסח, דלכא' יש דעות בראשונים דליכא בעלות על איסורי הנאה, [עני' קצוה"ח סי' ת"ו סק"ב שהביא מהריטב"א, ומאידך גיסא יעו' בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תשמ"ו] אלא דבחמץ יש שאמרו דכיון דק"ל [ב"מ כח, ב] שעשאו הכתוב כאילו ברשות, א"כ אף קונה את החמץ, והנה ברמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] שהקונה חמץ בפסח לוקה, ומבו' לכא' שהדבר נהיה בבעלות, אמנם מבו' בחזו"א בתמורה בענין המקדיש בעל מום שלוקה, שאין הבהמה נהיית קדושה, אלא שחייב מלקות כיון שדנים אותו כאילו הקדיש, וה"נ דנים אותו כאילו קנה, אבל אי"ז גורם לדין חמץ שעבר עליו הפסח, וצ"ע לדינא.

יש מי שהקשה על הרמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] דהקונה חמץ בפסח לוקה, כיון דהוי ע"י מעשה, וא"כ מדוע הנכנס לעזרה בלי קרבן ראיה לא לוקה, וכתב הרמב"ם כיון דהוי לאו שאין בו מעשה, והא הכניסה היא מעשה, וי"ל דבבל יראה האיסור הוא במציאות של קיום, ואילו כשנכנס לעזרה אין הטענה למה נכנס אלא למה לא הביא קרבן וזה דין בשוא"ת, [ויעו' בתוס' ביבמות צ, ב, לגבי שוא"ת בלבישת ציצית, ויל"ד בזה עפ"י המרדכי במנחות סי' תתקמ"ד, ואכמ"ל]

הג"ר יעקב קרפ שליט"א ראש ישיבת קרית מלך דן האם מקיימים תשביית בכל כזית, או דלמא שישנה מצוה אחת על כל החמץ, וכן בבל יראה, האם עובר על כל כזית, או דלמא שעובר בלאו אחד, ונראה לענ"ד דתליא במחלוקת הגרי"ז והגר"מ זמבא האם בגזל כמה פרוטות עובר בלאו אחד או בכמה לאוים כמנין הפרוטות ודעת הגרי"ז שעובר בכמה לאוים, ודעת הגר"מ זמבא שעובר בלאו אחד, ויש להוסיף דאי נימא דעובר בכמה לאוים, אתי שפיר קושיית שאגת אריה [סי' פ"א] שהקשה דאי נימא שיש חצי שיעור בבל יראה, א"כ במה נחלקו ב"ש וב"ה בריש ביצה מהו השיעור של בל יראה האם בכזית או בכביצה, הא כיון דלא לוקים על בל יראה, וחצי שיעור בלא"ה אסור, א"כ למאי נפק"מ, ובמקו"א כתבנו ע"ז כ"ד תירוצים, וכעת נראה לומר תירוץ כ"ה דנפק"מ בכמה לאוים עובר בבל יראה, שהאם עובר בשני כזיתים, או בשני שיעורי כביצה, והנפק"מ האם עובר בלאו אחד או בב' לאוים היינו לקברו בין רשעים גמורים, [עני' יבמות לב, ב], אמנם אי משום הא אי"צ להגיע לכ"ז, כיון דאף בשיעור ובח"ש נמי איכא הנפק"מ דלקברו בין רשעים גמורים.

הגר"ש קניבסקי שליט"א דן באדם שזרק חמץ לשריפה, ובא אחר ונטלו קודם שנשרף ואכלו האם חייב לשלם, ודן לחייבו מחמת שהשורף רוצה שיתבער ע"י שריפה, אמנם י"ל שודאי פטור, שמבחינה ממונית הרי חפץ זה אבוד ממנו, ואין לך יאוש גדול מזה, ומה שרוצה שהדבר יתבער ע"י שריפה, י"ל דאכילה היא כשריפה ג"כ, וכמ"ש הרש"ש בפסחים לתמוה היאך אנו אוכלים קודם זמן שריפת חמץ, חמץ גמור, למרות שלא מוציאים זאת מהגוף, ותירץ דאכילה היא כשריפה, וה"ה כא.

הגרמ"ב זילברברג שליט"א הקשה מדוע אין מוכרים חמץ לקטן, כיון דליכא בהא איסור ספייה, שהרי קונה את החמץ קודם זמן האיסור, והביאור בזה שאם ימכרו לקטן לא יוכלו לקנות ממנו חזרה.

הנה דנו הפוסקים בענין שתיית מים בפסח מהכינרת, והיו שהעלו להקל משמ"י דחזו"א משום דאף למשהו יש שיעור, וראיתי מובא בשם הגר"י נדל זצ"ל שאמר שא"כ יהיה אסור לנשום אויר, שהרי האויר מלא באדי מים מהכינרת, ושמעתי להוכיח כן מהש"ס, שהרי נאמר במשנה בפסחים "או זורה לרוח", והיינו דזה אחד מדרכי ביעור החמץ, ומוכח דלא חיישי' שאדם ינשום לפיו אויר עם פירור חמץ.

שמעות הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי שליט"א ראש ישיבת עטרת ישראל

שמעות רבותינו – דברי תורה ששמעתי מגדולי ראשי הישיבות. עפ"י הבנת הכותב

א. הנה ישנו מעשה נודע עם הקה"י שהלך לבר מצוה כדי לבקש מחילה מחתן הבר מצוה כשגער בו בעודו ילד, והנה מעודי תמהני דלכא' אי"ז שייך לסוגיא דקטניס לאו בני מחילה, שהרי אי"ז חלות ומחילת ממון, אלא אם מצערים אותו ואח"כ מפייסים אותו סו"ס כעת הוא לא כועס, והצעתי הערה זו לפני הג"ר שריאל רוזנברג שליט"א והסכים עמדי, אולם כשהצעתי הערה זו לפני **הגרמ"ב אזרחי שליט"א** אמר שרק גדול יכול לעקור את מה שכעס, אבל קטן אע"ג שכעת התרצה, מ"מ אינו עוקר למפרע את מה שנפגע, והוסיף שיש לו ראייה לכך ממרן הגרי"ז שבבחרותו הם היו משתעשעים עם נכדי הגרי"ז, והגרי"ז היה מזהיר אותם שקטים לאו בני מחילה נינהו.

ב. כשהצעתי ענין של החשש של טומאת כהנים במנהרות [עני' מנחת רפאל ח"ג סי' א', שמתמאים את הכהנים העוברים במנהרות, ע"י שמעבירים שם מתים] לפני **הגרמ"ב אזרחי שליט"א** ר"י עטרת ישראל אמר דאין לחשוש מצד איסור לטמאות כהן, כיון שהכהן הוא מתעסק, ובמחכ"ת, הא מבו' ברמ"א [ני"ד סי' שע"ב ס"א] דמחוייבים להעיר כהן שישן, והא אין לך מתעסק גדול מזה, וכמו"כ ה"י מיש כתב קונטרס שלם להתיר על סמך הסברא של מתעסק, והוי פסיק רישא דלא ניח"ל, אולם כ"ז אינו נכון, משום דמתעסק שייך רק בדברים שהאיסור הוא הפעולה, ולא כשהאיסור הוא התוצאה, כמו בטומאה שהאיסור הוא בתוצאה, וה"י מי שאמר שהדין של טומאת כהנים מתחלק לב' דינים, האחד שלא להימצא במצב של טומאה, והוא גם אם הכהן כבר טמא, והדין השני שלא להיכנס לדינים של טומאה, והדין השני שלא להיות בדינים של טומאה הוא חל על האחרים, משא"כ הדין שלא להימצא במצב שבעיקרון גורם טומאה גם אם הוא כבר טמא, האיסור הוא רק על הכהן עצמו, אולם זה ליתא, והרא"י מדברי

הרמ"א על כהן ישן שנמצא באהל המת, ולא כתב כהן ישן שנמצא באהל שעתיד לבוא בו מת, ומוכח דאע"ג שכבר נטמא מוטל עלינו להפרישו מן הטומאה, ודו"ק.

תגובה מאת הרב יוסף פליסקין:
לכ' הרב רפאל סויד.
ישר כח על מאמריו הנפלאים המתפרסמים בגליון אספקלריה.

ראיתי שכתב כת"ר שדיבר עם הגרמ"ב אזרחי שליט"א בענין טומאת כהנים במנהרות ואמר שכל זמן שאין הכהנים יודעים על הטומאה הם בגדר "מתעסק". ובזכותו דנתי בדברים עם הגרמ"ב שליט"א ואמרתי לו שלכאורה דין מתעסק נאמר רק באיסורים שבמעשה כגון שבת שאם אינו מתכוון לעשיית הפעולה לא עשה מלאכה כלל, משא"כ בטומאה שאין איסורה במעשה אלא בתוצאה שהאדם נטמא, מאי נפק"מ אם האדם מתכוון או מתעסק הרי ממ"נ נטמא. ואמר הגרמ"ב שאכן גם הוא אמר חילוק זה ובאמת אין שייך לומר דין מתעסק בטומאה [יתכן שחזר בו ממה שאמר למע"כ].

בברכה מרובה

ג. בקונטרס גם אני אודך (ח"א סי' ב') כתבתי להסתפק באדם שיש לפניו ב' מנינים, האחד של מאה אנשים ועשרה כהנים, והשני של מאתיים אנשים וחמשה כהנים, (והתפלל קודם וכעת בא לשמוע ברכת כהנים. (באיזה ביהכ"ע חשיב דאיכא ברוב עם טפי, דמחד גיסא דרוב כהנים הוי רוב מקיימי מצוה (אלולא דברי החרדים (הו"ד בבאיאוו"ל סי' קכ"ח) דאף הישראל מקיים מצוה) או דלמא שכשיש רוב ציבור הוי ברוב עם טפי, והצעתי ספק זה לפני **הגרמ"ב אזרחי שליט"א**, והבאתי לו רא"י מדברי הגמ' במסכת פסחים (ס"ד, א') דאמרי התם שהיו מעבירים בקרבן פסח את הכלי שרת עם הדם מיד ליד משום ברוב עם, והא התם בלא"ה כל כלל ישראל הוי, ואם רוב צופים נמי חשיב ברוב עם אמאי בעי' נמי להעביר מיד ליד, וע"כ דבעא רוב מקיימי מצוה, ואמר הגרמ"ב שליט"א דאינה רא"י משום דאומנם שכל ישראל מגיעים לקרבן בשביל קרבן פסח, אולם אינם מגיעים לקרבן מסוים, וע"ז בעי' להעביר מכהן לכהן כדי שיהיה ברוב עם על כל קרבן וקרבן.

ד. יש לחקור בגדר הדין של דיחוי במצוות, האם הביאור דהוי פסול בקרבן וכדו' משום שנדחה, או דלמא דהוי העדר כשרות, ונפק"מ בחקירה זו, דאי נימא דהוי פסול, א"כ בתערובת של דחוי ושאינם דחויים שייך בזה ביטול ברוב, ואי נימא דהוי העדר כשרות תלוי במה שדנו האחרונים [עני' שו"ת עונג יום טוב סי' ד' (ועוד) האם ביטול ברוב מחיל דינים, וכך שמעתי לחקור מידידי הרב יוסף כץ שיח'י, והצעתי ספק זה בפני **הגרמ"ב אזרחי שליט"א** ואמר דהדבר פשוט דהוי פסול, ואין שום צד לומר אחרת.

ה. **בברכת מרדכי** בענין שיעור המצוה בסיפור יצי"מ, כתבתם שכל סיפור הוי

מצוה חדשה, ולא הרחבת המצוה, הנה בחוה"מ פסח תשע"ו עליתי למעונו של הגרבי"מ אזרחי שליט"א ושאל אמאי לא נכתב סיפור יצי"מ במשנה באה ב"אלו דברים שאין להם שיעור", שהרי אמרו כל המרבה לספר הרי זה משובח, וענה בזה"ל שהדין שכל המרבה לספר הרי זה משובח הוא גופא השיעור, ולא זכיתי להבין כוונתו.

1. הנה דנו לדעת הראשונים שנח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילביץ פני חבירו ברבים, הוי חיוב גמור, והקשו דאיך שייך שיהיה יהרג ואל יעבור בהלבנת פנים, והרי אין בכך משום מאי חזית, ראיתי שהגרבי"מ אזרחי שליט"א כותב בספרו ברכת מרדכי על כתובות שאחרי שלמדו מרציחה לגילוי עריות שיש דין יהרג ואל יעבור, למרות דלא שייך בהא מאי חזית, אלא משום חומרא דעבירה, אי"כ לומדים בחזרה לרציחה שאף במקום שאין מאי חזית, מי"מ יהרג ואל יעבור משום חומרא דעבירה.

2. ברכות ס' ז' מבו' דאף להרשב"א שספק דאורייתא מה"ת לחומרא, ולדעת הצמח צדק [הקדמון ס' ס"ט] שהוא בתורת ודאי, מי"מ לא הוי דין בחפצא אלא על הגברא, ויש לציין שהגר"ע יוסף בחזון עובדיה [פסח עמ' צ"ה] ס"ל דהוי דין בחפצא, אחרי שהביא את דבריכם, ויש לציין שכמדומני זהו המקום היחיד בכל ספרי הגרע"י שהוא מזכיר ספר למדני, בן זמנינו, בדבר שלא נוגע באופן ישיר להלכה למעשה, וכך אמרו לי עוד בקיאים בתורתו, ודו"ק בזה.

ח. **בברכת מרדכי** מגילה ס' ו' תירץ את הקושיא המפורסמת אמאי לדעת הרמב"ם דספיקא דאורייתא לקולא מה"ת הוצרכה התורה להשמיע דספק ממזר שרי, תיפול דכל הספקות מותרים, ותירצתם עפ"י הר"ן בקידושין [לט"א] שתירץ קושיא דומה בספק ערלה בחו"ל, ותירץ שמי שידוע שהדבר אסור מותר לו לתת למי שלא יודע, וה"ל הכא לגבי ספק ממזר שמי שידוע שהוא ממזר, אינו מחויב להודיע למי שלא יודע, ויש לציין שהחזו"א [אה"ע ס' ד' סק"ו] כשדן בהצעה זו, דוחה אותה, וזאת משום שהר"ן הקשה את הקושיות גם על ספק ממזר וגם על ספק ערלת חו"ל, ומכך שתירץ תירוצו זה דוקא בספק ערלה, ע"כ דלא ס"ל כן בספק ממזר. [וכמוכן שהחזו"א כתב כן משום שדן אליבא דהלכתא, וע"כ דן מהי דעת הר"ן, ודו"ק.]

ט. **בברכת מרדכי** יומא ס' ו' ועניינים ס' ט' תירץ קושיית הקבא דקשייתא שהקשה לדעת רבי [יומא פה, ב] [דיוה"כ מכפר אף ללא תשובה, והיינו דוקא באיסורי ל"ת, וא"כ אמאי אסרו חצי שיעור, אי נימא דהוי סייג, דהא כל מה שאוכל מיד מתכפר, ותירצתם, דהוי גלגל החוזר, כיון שכל כמה שהדבר יהיה מותר שוב לא יתכפר, ואם הדבר אסור

הרי הוא מתכפר ואין סיבה לאסור, ובמחכ"ת אינו דומה לגלגלים המצויים באחרונים, דהתם כשנמצאים בצד אחד א"א לומר את הצד השני, אבל כאן איך שלא נהפוך את זה לדעת רבי ל"ש עבירה ביוה"כ, וא"כ אף אם זה לא עבירה מי"מ זה כלום, ועל כל צד, יש כאן הנחה שלא שייך עבירה ביוה"כ.

י. **בברכת מרדכי** על המשמרת חיים [ענייני ת"ת שאלה ג'] הקשה המשמרת חיים אמאי השאגת אריה כתב מחד גיסא דהעוסק במצוה דרבנן נפטר ממצוה דאורייתא, ומאידך גיסא כתב דהעוסק בספק מצוה לא נפטר ממצוה ודאית, וקשה דהא ספק דאורייתא לכה"פ הוי כמצוה דרבנן, ותירץ שהעוסק בספק מצוה, כיון שהוא חושש על מצוותו, אי"כ עדיין הוא עוסק ב"לכת דידך" [שזהו מקור הפטור של עוסק במצוה, בסוכה כה"א, האם עוסק בלכת דידך או בעסקי מצוה] ויש להקשות, חזא דהא השאגת אריה לא ישלול את הדעות דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, וכמדומני שיש ראי' שכך הוא עצמו סובר, ועוד דאף לדעת הרמב"ם הנה החו"ד [יו"ד ס' ק"י] כתב שהטעם שלדעת הרמב"ם ספק דאורייתא לקולא מה"ת, היינו משום שהתורה אסרה את אפי' חפצא דאיסורא, ומדוע רבנן ראו מקום לאסור, וע"כ צ"ל שרבנן חששו אטו איקבע איסורא וכדו', וא"כ אי"ז חשש שלו עצמו, אלא רבנן גזרו עליו אטו דבר אחר.

יא. **בברכת מרדכי** בכתובות בתחילת המסכת לגבי יהרג ואל יעבור ביאר שאף במקום דליש מאי חזית ברציחה, מי"מ אמר' יהרג ואל יעבור, והיינו משום שאחרי שיש היקש לגילוי עריות שזה ביהרג ואל יעבור, למרות דהתם ל"ש מאי חזית, א"כ חוזר ומלמד דאף ברציחה במקום דליכא מאי חזית מי"מ אמר' יהרג ואל יעבור, והדברים נפלאים, ויש להוסיף דעפ"ז אתי שפיר מה שהקשו על תוס' [ב"מ נ"ט, וסוטה י"ב] דבהלבנת פנים אמר' יהרג ואל יעבור, וכך דעת רבינו יונה, והקשו דהא בהלבנת פנים ל"ש מאי חזית, ולדבריכם אתי שפיר, כיון דברציחה אף במקום שלא אמר' מאי חזית מי"מ אמר' יהרג ואל יעבור.

פנימיות הפרשה / הרב ישראל מאיר גלינסקי, ר"מ בישיבת מאירת עיניים, ירושלים

ברכה וקללה – תלוי ב'ראיה'
הָאֵה אֲנִי נִתֵּן לְפָנֶיכֶם הַיּוֹם פְּרָכָה וְקָלָה (וי, כו) הקושיות
א. ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה - מה עניין הפסוק הזה לכאן. הרי מקום הברכות והקללות הוא בפרשת כי תבא, ושם מבואר כל הסדר בהרחבה ובפרטיות, ואם כן, מה ענייניו לכאן.

ב. מה שייך כאן הלשון 'ראה', ומה ההדגשה 'אנכי', וכן ההדגשה 'היום'.
ג. מהו הכפילות 'ברכה וקללה' - את הברכה וגו' והקללה וגו'. ומדוע לא כתב מיד אנכי נותן לפניכם את הברכה אשר תשמעון והקללה אם לא תשמעון.
ד. לגבי הברכה כתוב 'את הברכה' ולגבי הקללה לא כתוב 'את'. כמו כן לגבי הברכה כתוב 'אשר תשמעון' ולגבי הקללה כתוב 'אם לא תשמעון'. וצריך ביאור.

ביאור הפסוק

א. **המקום**: לדברי רש"י והרמב"ן, הכוונה כאן הוא למה שמובא בפרשת כי תבא. אלא שכאן הזכיר זאת בקצרה, ולהלן מרחיב בזה למעשה בפרטיות.
ב. **ראה אנכי**: באור החיים הקדוש מבאר שכאשר רוצה לעורר אותם לעזוב הבלי העולם הזה, ולחפש אחר תענוגי עולם הבא, צריך לזה שתי תנאים. הראשון - שאותו 'מעורר' יש לו את התענוגים של העולם הזה, ויודע מה זה. והשני - שאותו 'מעורר' יודע מהם הם התענוגים של העולם הבא. ועל זה אומר להם משה 'ראה אנכי', כלומר אני הוא זה שטעמתי את העולם הזה, כי היה גדול וגיבור ומלך ועשיר, ואני הוא זה שטעמתי את העולם הבא כמו שלא טעם אף אחד. ואני הוא זה שמראה לך ואומר לך את האמת.

ג. **הכפילות**: באור החיים הקדוש מבאר, שבכל דרך יש גם ברכה וגם קללה, כי רשעים תחילתן שלוה וסופן ייסורים, וצדיקים תחילתן ייסורים וגם שלוה. וזה מה שכתוב בתחילה 'ברכה וקללה'. ואחר כך מפרש איזה מהם הוא הברכה האמתית ואיזה להיפך.

ד. **את הברכה אשר תשמעון**: באור החיים הקדוש מבאר שהברכה העיקרית היא בעולם הבא, ויש לזה פירות בעולם הזה, וזה מרומז ב'את', שהוא טפל לברכה העיקרית. ומה שכתוב 'אשר' הוא משום שזה מה שמשם רבינו רוצה שיהיה. וגם משום שהשמיעה בעצמה היא הברכה.

ביאור הפנימיות אור פשוט - והציון

בכל יום יש שפע חדש שמגיע לעולם. השפע הוא 'אור רוחני' שמופיע בעולם בצורה של אותיות רוחניות, והם מופיעות לעינינו בדמות העולם על כל אשר בו. השפע הזה, שהוא אור רוחני - הוא לא 'טוב' ולא 'רע', וכמו שכתוב (איכה ג) 'מפי עליון לא תצא הרעות והטוב', אלא 'אור' פשוט שאין בו שום 'ציור', לא לטוב ולא למוטב.

האור הזה נקרא 'קמץ' (שרומז על הכתר), על שם שהוא 'קמוץ וסתום', ואין בו שום ציור ושום 'פירוש'. לאחר מכן הוא נעשה 'פתח' (שרומז על החכמה), כלומר, הוא 'נפתח' ומופיע בצורה של אותיות. ואז הוא עדיין לא נוטה לא לטוב ולא לרע. השלב הבא הוא 'ציר' (שרומז על הבינה), שבו נעשה ה'ציר' של השפע וה'צירוף' של האותיות - לטוב או למוטב.

הצירוף של השפע נעשה על ידינו. האדם הוא זה שבוחר כיצד 'לצייר' את השפע, האם הוא יהיה שפע טוב או חלילה רע. ובאיזה 'צירוף' האותיות יופיעו בפניו, האם בצירוף נכון וישר, או בצירוף מעוות ומוטעה.

כלים - מתוקנים או פגומים

ה'צירוף' של השפע - נעשה על ידי הכלים שיש לנו. היות והשפע אין בו שום ציור וצורה, הוא 'נשפך' לתוך הכלים שלנו, ומקבל ממילא את הצורה שלהם.

כמו מים שנשפכים לתוך כלי, והופכים להיות באותו צורה של הכלי - עגול או משולש או מרובע וכדומה. נמצא, שאם הכלים הם הכלים טובים ומתוקנים - אזי השפע שנכנס לתוכם, מקבל ציור וצורה של טוב. ואם חלילה הכלים מקולקלים ו/או פגומים - גם השפע שנשפע לתוכם, מקבל את הציור הזה, והופך להיות שפע מקולקל.

דומה הדבר, לשני אנשים שמכניסים חמין. שניהם משתמשים באותם רכיבים בדיוק, אך התוצאות שונות מאד זה מזה - האחד, יוצא לו תבשיל משובח ונודף ריח נעים ומגרה. והשני, יוצא לו תבשיל מקולקל, שמדיף ריח נורא ודוחה. מה ההבדל - הראשון ניקה את הסיר קודם שנתן את המוצרים לתוכו, והשני - לא... אותו שפע, אבל תוצאה הפוכה...

יש שמבארים בזה את המשנה 'מה בין תלמידיו של אברהם לתלמידיו של בלעם', והרי ההבדל ביניהם הוא עצום. אך הפירוש הוא, ששניהם קבלו אותו שפע של רוח הקודש, וההבדל ביניהם הוא רק ב'כלים'. הכלים של אברהם אבינו היו נקיים, ושל בלעם - מטונפים, ולכן, אותו שפע פעל אצל כל אחד מהם פעולה הפוכה.

שבעים כלים - כמניין 'עין'

'הכלים' של האדם, תלויים בגודל הקדושה שלו, והקדושה תלויה בעיקר בעיניים. קודם כל בפשטות - הנסיון של קדושה מתחיל בעיניים, כמו שאמרו חז"ל 'עין רואה, לב חומד, וכלי מעשה גומרים'. אבל יש בזה גם מובן מהותי. הקדושה תלויה ב'הסתכלות' על העולם - איך אדם בוחר לראות ולהסתכל עליו, לטוב או למוטב.

השפע הרוחני, נחלק לשבעים 'סוגים', שהם שבעים פנים של תורה. 'שבעים פנים' פירושו שבעים סוגי 'תפיסות', שיכולות להתחלק בין בני אדם שונים, אבל גם יכולים להיות כולם אצל אדם בעצמו הטעם הרוחני - הוא לא כל הזמן אותו דבר, אלא כל יום וכל רגע מקבל צבע אחר, טעם שונה, ותפיסה חדשה.

כנגד זה, יש שבעים אומות, שהם ההיפך הגמור משבעים פנים. כנגד של 'טעם' ו'צבע' של תפיסה רוחנית, יש מדה או תאוה שמושכת את האדם, ומנסה להטריד אותו ולהעסיק אותו, ובכך למשוך אותו 'החוצה', ולמנוע ממנו את התענוג הרוחני.

למעשה, לא מדובר ב'או זה או זה' - אלא בשניהם גם יחד. כלומר, אי אפשר לבחור ב'שבעים פנים' במקום שבעים אומות, אלא מוכרחים את השבעים אומות כדי לזכות בשבעים פנים. אי אפשר לזכות לשום טעם רוחני, לפני שפוגשים את אחת המדות או התאוות ומתמודדים אתה. וזאת, משום שהיא זאת שהולכת להיות 'הכלי' של אותו שפע. אם לא היו מדות או תאוות, לא היה לנו מושג של טעם וריח, אם כן באיזה כלים היינו יכולים להרגיש ולתפוס אור רוחני. בשביל זה יש מדות ותאוות, שהם כלים של הנפש, ועל ידי שהם קיימים - יכולים לקבל הרגשה ותפיסה בעיניים רוחניים.

השאלה רק איך 'להסתכל' על אותם שבעים אומות, האם כמשהו בפני עצמו, שכדאי להימשך אחריו ולעשות ממנו מטרה תכלית, או כאמצעי וכלי לקבל דרכו אור רוחני. אם מרגישים משיכה של 'אהבה' - משתמשים בה לתפוס מהי אהבת ה', ואם מרגישים פחד ורתיעה - משתמשים בזה כדי להרגיש יראת ה'. וכן הלאה.

העצה - צעקה ואמונה

נמצא אם כן, שמוכרחים לעבור דרך השבעים אומות בכדי לבנות את הכלים לקבל את השפע. וזה

מה שהפסוק אומר 'ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה'. כלומר 'אנכי נתן' - אני נתן לכם שפע נקי, שאין בו שום ציור לטוב או למוטב. ורק 'לפניכם ברכה וקללה' - כשהוא מגיע אל הכלים שלכם, הוא הופך להיות ברכה או להיפך.

ובשביל זה 'ראה' - אתה צריך להשתמש בכך ה'עין' שרומז על שבעים אומות, שהם כלים לשבעים פנים של תורה, ולהסתכל נכון על הנסיונות וההתמודדויות. לא לראות אותם כמציאות בפני עצמה, וכמשהו שאמור להרחיק אותך מהרוחניות, ולהוות תחליף אליהם, אלא כמשהו שישמש 'כלי' להרגשות רוחניות.

אמנם מובן שזה אינו פשוט. קל אולי להגדיר זאת כך, אבל קשה לחיות עם זה בשעת מעשה. כאשר יש התמודדות עם אותם שבעים אומות, ההרגשה היא מיצר וגלות, והנפש מתכווצת ומתמודדת מאד, ומה העצה אם כן, שעל ידה יכולים לעמוד בנסיון הזה, ולזכות ל'ראה' כראוי, בכדי שזה יהיה ברכה ולא קללה.

על זה יש שני עצות: א. 'היום'. ב. 'אשר תשמעון'. העצה של 'היום' - הוא לצמצם את ההתמודדות לרגע הזה ותו לא. לא צריך לנצח לגמרי, בכדי לזכות לקדושה וממילא לכלים רוחניים. אלא צריך לנצח 'הפעם' ותו לא. וזאת משום שכל יום יש שפע חדש, וההתמודדות הזאת, היא הכלי של השפע של 'היום', ולכן צריך רק היום לנצח, כדי לקבל את השפע של היום.

שמע ישראל

והעצה של 'אשר תשמעון', הוא לומר שמע ישראל. כלומר, בכל יהודי טמון כח פנימי עצום של מסירות נפש על נקודת היהדות. יהודי אומר פעמיים ביום 'שמע ישראל', ובוזה הוא מכניס בעצמו כח אדיר, שיכול לעמוד נגד כל הנסיונות.

יהודים במשך הדורות עמדו במצבים של נסיונות קשים ומרים, והסכימו למסור נפשם ולהישחט - והכל תחת האמירה של 'שמע ישראל'. גם יהודים שהיו רחוקים מאד, כשהגיע 'רגע האמת' הם אמרו 'שמע ישראל' וחזרו למקורם. וידוע סיפורים רבים על יהודים שגילו את יהדותם באמצעות המילים נוראות ההוד הללו.

את הכח הזה, צריך לקחת לכל נסיון. כשאדם עומד בפני נסיון, של אחד או יותר מהשבעים אומות - הוא צריך לעורר מתוכו את הכח של מסירות נפש שטמון בו. וזאת על ידי שזוכר 'הרי אמרתי היום שמע ישראל', אם כן יש לי כח. ואם קשה להתקשר למה שכבר אמר שמע ישראל, יכול לחזור ולומר אפילו מאה פעמים ביום.

המובן הפנימי של 'שמע ישראל' - הוא הברירה מי אני ולהיכן אני שייך. 'שמע ישראל' נאמר על ידי השבטים, כאשר יעקב אבינו חשש שמא יש בהם פגם, הם אמרו 'שמע ישראל' כלומר: אנחנו שייכים אליך 'ישראל אבינו'. וממילא אנו מאמינים שה' אלוהינו ה' אחד. ולכן כנגד י"ב שבטים יש י"ב תיבות ב'שמע ישראל' וברוך שם'. ומהי"ב שבטים הללו יצאו שבעים נפש, שהם השורש של שבעים פנים לתורה.

כשיהודי אומר 'שמע ישראל' הוא מזכיר לעצמו, ובעצם לנשמתו - להיכן הוא שייך, ואם כן, לא נאה ולא יאה לו ההשתייכות לשבעים אומות, שהם בני השפחות המבוזים והמנוולים. ומזה מקבלים כח שלא ללכת אחרי השבעים אומות, אלא לעמוד בנסיון ועל ידי זה לקבל כלים של ברכה. וזה הפירוש 'את הברכה אשר תשמעון' - על ידי 'שמע' (תשמעון), יש כלי (את) לקבל את הברכה.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים

בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

הכל כדאי אפילו בשביל אדם אחד ויחיד!...

ראה אנכי נתן לפניכם היום (יא, כו)

צריך ביאור מדוע פתח הכתוב בלשון יחיד 'ראה' וסיים בלשון רבים 'לפניכם'?

ישנו וורט נפלא שאמר רבי חיים מוורמייזא [אחיו של המהר"ל]: "שאפילו יודע המוכיח כי מכל המקשיבים ללקחו יושפע רק אדם אחד ויחיד, אל ימנע דבריו מן הצבור, שכן מצינו למשה רבינו שדיבר בפני כל ישראל ואמר להם 'לפניכם' לשון רבים, וגם 'ראה' לשון יחיד, אלא שהוא דיבר לפני כל ישראל, אבל דבריו היו מכוונים אל היחיד, ולו הוא אמר 'ראה'" [הובא בספר אוצרות התורה].

ידוע שגאון ישראל וקדושו רבי ישראל מסלנט נשאל על ידי מאן דהו מה יעשה שאין הציבור מאזין וקשוב לדרשותיו, האם יחדל מלדרוש ולעורר ברבים?

ענהו רבי ישראל: אפילו אם רק אחד יתעורר מהדברים שתשמיע, ואפילו אם זה יהיה אתה עצמך, כבר הכל כדאי!

להשלמת הדברים יש להביא מה שכתוב בספרים, שבאה התורה ללמדנו, שכל אחד ואחד צריך להרגיש את דברי חז"ל כי 'כל העולם כולו חצוי חייב וחצוי זכאי ובא הוא ומכריע במעשהו כל העולם כולו' (קדושין מ:), והנה זה מה שכתוב 'ראה' תראה אתה האחד, כי כל הנהגת הרבים תלויה בך, ה'לפניכם היום ברכה וקללה' תלויה ב'ראה' שלך.

זה מוסיף ומחזק כי כדאי הוא להשקיע חיזוק ומוסר אף בשביל האחד כי במעשיו מכריע הוא את העולם כולו לחוב או לזכות.

*

היה זה בזקנותו של החפץ חיים, ביום בהיר הגיעה בקשה מרבי חיים עוזר מוילנא, כי זקוקים לו בוילנא לבוא ולחזק את טהרת בנות ישראל וטהרת המשפחה.

בני הבית של החפץ חיים ידעו כי נסיעה כזו מסוכנת בשבילו, ואמרו לו שאסור לנסוע וזו סכנה עבורו, החפץ חיים החזיר להם: "אם רבי חיים עוזר ביקש והודיע שצריך לבוא אז אני אבוא". כיון שבנסיעה כזו לא היה מנוס מהצורך לסייע לחפץ חיים, כי לא יכול היה לעבור דרך כזו ללא תמיכה ועזרה, ניצלו בני הבית את המציאות ואמרו לו: "אנו לא נוכל להשתתף בנסיעה, אנו פוחדים לסייע בדרך מתישה ומסוכנת", הגיב החפץ חיים: "אם לא תלכו עמי אסע לבד", והם ידעו כי כאשר הוא החליט לנסוע לבד הוא יממש את חפצו.

החליטו כמה מבני המשפחה כי אין ברירה אלא להתחיל להתארגן לנסיעה, "הייתי בחור צעיר", סיפר אחד מעדי הראיה לסיפור זה, "ההרתי לעצמי: החפץ חיים ורבי חיים עוזר מתוועדים יחד ואני אפסיד, לכן ביקשתי שם מהנכדים של החפץ חיים כי יתנו לי להצטרף לנסיעה, ואכן היתה לי נשיאות חן, קיבלו את בקשתי, נסענו עד וילנא לביתו של רבי חיים עוזר, כידוע אז לא היה כהיום שיש טלפון וברגעים ספורים יודעים לפרסם, הנה הוא מגיע עוד שעה עוד חצי שעה וכו', לכן רק לאחר שהגיע לוילנא, ידעו כי הוא באמת כבר הגיע".

התעוררות והתרגשות הורגשו באויר. מיד כאשר הגענו לביתו של רבי חיים עוזר כבר התאספו חברי בית הדין ותלמידי החכמים, עד שכל הבית התמלא אנשים, החל מיד לדבר ולדבר, זכורני כי היה

מדהים לראות כיצד כל הגדולים, וגאון ישראל רבי חיים עוזר בראשם, עומדים בכפיפות קומה מול הישיש ובולעים כל מילה מדיבורו. לא התקרבת לישולחן, הצפיפות היתה רבה. בינתיים כאשר דיבר ודיבר עסקני וילגא רבתי התפזרו ברחבי העיר, והחלו להדביק מודעות, כי היום בערב החפץ חיים ידבר לפני הנשים בבית הכנסת הגדול.

בלילה התאספו בבית הכנסת הגדול כששת אלפי נשים, אל תתפלאו על הדבר כי וילגא היתה עיר גדולה והיו בה יותר מששת אלפים נשים. נשאלת השאלה כיצד החפץ חיים יוכל לדרוש לפני קהל גדול כל כך. הרי הוא זקן ותשוש ורמקול לא היה, מה עושים? - הביאו שולחן ועליו עוד שולחן ועוד שולחן וכסא, ושם למעלה, לאחר שהעלו אותו לרום השולחנות, ישב והחל לדבר, ותתפלא לשמוע קול ברמה נשמע... שמעו את קולו, הוא דיבר דברי חיזוק לנשים. עמדתו בחוץ מרחוק להמתין לסייע לו אח"כ, לא נכנסתי כמובן, רק הבחנתי מרחוק כי הוא גם בכה באמצע דרשתו.

כאשר הסתיימה הדרשה, הוא היה חלש ורפה ברכיים מחולשת הדרך שעברה עליו באותו יום, וקושי הדרשה גם יחד. יהודים מיהרו ונשאו את החפץ חיים על כסא לאכסניה, סגרו את הדלתות כדי שאף אחד לא יכנס ויוכל לנוח, ואני הקטן הייתי עמו בחדר ממש, כך תבין כי גם בחור צעיר כמוני כבר היה עייף. חשתי עייפות בכל עצמותי בעקבות כל היום שעבר עלינו. שכבתי במיטה והבטתי עליו, והוא, החפץ חיים, התיישב ליד השולחן והחל ללמוד. השתדלתי לא להירדם, כי היה מוטל עלי לשמשו ולדאוג למנוחתו, הרי לכך הכניסוני איתו. אנשים לא נכנסו. כמובן שכבתי והסתכלתי עליו, אלא שלא החזקתי מעמד ונמנמתי או אפילו נרדמתי.

פתאום, אינני יודע מה היה... התעוררתי כאשר הדלת נפתחה והכניסו מישהו, כנראה משהו דחוף ביותר, ולכן העסקנים נתנו לו להכנס. התעוררתי, ואכן אדם נכנס ובקש ברכה באיזה ענין, החפץ חיים תפס את ידו, ובמקום לתת לו ברכה החל לשוחח עמו בלבביות ורגשות על אמונה ובטחון בהקב"ה. דיבר ודיבר, לא היה לי כח ושוב נמנמתי ניס ולא ניס והוא בדיבורו. הצלחתי להיאבק עם עצמי ולא לישון שינה של ממש רק להתנמנם. כאשר יצא האיש את הדלת התעוררתי שוב, סביר להניח כי הוא קיבל ברכה מהחפץ חיים, לא שמעתי, נשארתי שוכב ער על מיטתי והחפץ חיים ליד השולחן, ואז שמעתי קול צלול כיצד החפץ חיים, זכותו תגן עלינו, מדבר לעצמו. כריתי אוזן לשמוע מה הוא אומר, כדיכיל לעצמו, לאחר יציאתו של אותו אדם הוא אמר באידיש: "היה כדאי להסתובב ולהיטלטל מראדין לויילגא, היה כדאי, הכל היה כדאי בשביל לחזק יהודי אחד באמונה ובטחון!!!"

אתם מבינים!!! לפני כן הוא דיבר לפני אלפי נשים!! והיה כדאי בשביל מה?! לחזק יהודי אחד באמונה ובטחון, הכל היה כדאי!!! הבה נשכיל ללמוד ולהפנים מעלתו של כל יחיד ויחיד! שבת שלום ומבורך!

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן
רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר
זחירות בכשרות המאכלים

בפרשת ראה כתוב הפרשה של מאכלות אסורות, ופרשה זו מתחלת עם הפסוק (דברים יד, ג) "לא תאכל כל תועבה" ודרשינו מינה חז"ל (חולין קיד:): "כל שתעבתי לך הרי הוא בכל תאכל". במשך השנים נתעררה כמה וכמה פעמים שאלות תמורות אודות כשרות מאכלים שונים, מחמת חששות פן יש בהם איזה תועבה.

אחד מפרשיות אלו היא "פרשת ציקאעריא" שגדולי הפוסקים דנו בה למעלה ממאה שנים. בימי קדם מחירי הקפה היו גבוהים למאד, כיון שהיה צורך להביאו מארצות אחרות, ולא כל אחד היה יכול להרשות את עצמו לקנות קפה, ובלית ברירה היו אנשים שותים משקה הנקראת "ציקאעריא" כתחליף לקפה. ציקאעריא היא העשב עולש (chicory) ועד היום יש אנשים ששותים אותו מטעמי הבריאות כתחליף לקפה.

אולם ברבות השנים יצא קלא דלא פסיק שהגויים מערבים שומן דבר אחר בתוך הציקאעריא כדי להשביח טעם המשקה, והיה פולמוס גדול בין גדולי ופוסקי הדור, אם צריכים להאמין שמעוות אלו ולחשוש להם ואם יש בהם ממש. ולראשונה מצינו בפרי מגדים שהתייחס לשאלה זו וז"ל (או"ח מש"ז ס' תסז סק"ח) "**וחששות רחוקות וספק לא חיישינו לה, דאליכ בואו ונאסר הקאפ"ע שמא מושחין פניהם לאחר שקולין בשומן חזיר וכדומה, וחששות כאלו לא שמענו.** וגם נתבטל כהאי גוונא בטחינה בששים קודם כי מעט הוא שמושחין אם אמת הוא, ומסתמא אין להמציא חששות. ומיהו לא התרתי אלא מדוחק גדול ומניעת שמחת יי"ט עכ"ל."

אחזוקי איסורא לא מחזקינן
ויש להסביר יסוד הפרי מגדים שאין צריכים לחשוש לחששות רחוקות, לפי הרמ"א (יו"ד ס' פ"ג ס' ה) שפסק דהקונה דגים טהורים "**אין להחמיר לפשפש ולבדוק אם יש ביניהם דגים טמאים.**" וביאר שם הש"ך (סק"י י"א) "**דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ואפילו היכא דאיכא לברורי שם, ולא דמי למה שכתב לעיל ריש ס' א' בהג"ה דאע"ג דרוב מוחזקין הן בשחיטה אין לסמוך לכתחלה על החזקה במקום זיכולים לבררו (והוא ג"כ מהאור זרוע), דהכא אין אנו מתירין הדגים מכת חזקה אלא אדרבה אמרינן מהיכי תיתי יהא כאן איסור.**" וכתב בפרי מגדים שם וז"ל "עייני ש"ך וכללא הוא כל מטעם חזקה או רובא כל היכא דאיכא לברורי בקל מבררין, משא"כ היכא דהטעם דמהיכי תיתי נחזוק איסור אין צריך לפשפש כלל אף דאיכא לברורי בקל" עכ"ל.

וגדר הדברים כתב הט"ז בביאור פסקו של השו"ע (יו"ד ס' קמ"א ס"א) "כל הצלמים של עבודת כוכבים הנמצאים בכפרים, אסורים, דסתמא לשם עבודת כוכבים נעשו. והנמצאים בכרכים מותרים, דהוא לנוי נעשו". וכתב שם הט"ז (סק"ב) "ונראה דאף על פי דספק עבודת כוכבים לחומרא, מכל מקום כל שיש סברא להיתר ולאיסור ראוי להקל דהא קי"ל בכל דוכתי דלא מחזקינן איסורא מספק ואין מחמירין מספק אלא במקום דאתחזוק איסורא."

ודבר זה מובא גם בהלכות פסח וכדפסק השו"ע (ס' תס"ז ס' ג) "חטים שבאו בספינה, אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחזוקי איסורא לא מחזקינן". וביאר שם המשנה ברורה (סק"יד) "ר"ל

ובודאי לא בא עליהן מים ומותר אפילו באכילה". (ועיי"ש המשך דבריו בשם הבית מאיר).

אין להוציא לעז על דורות הראשונים שהתירו
ובדברים אלו מבואר סברת הגאון ר' יהודה אסאד זצ"ל שנשאל על שתיית ציקאעריא (שו"ת מהר"י יו"ד ס' קנז) והשיב בחריפות להיתר. בזמנו (בשנת תרכ"ה) התחיל לצאת קול רעש על ידי אחד העיתונים, שהגויים מוספים שומן דבר אחר לתוך משקה הציקאעריא, אולם הרבנים לא הצליחו לברר אם זה באמת כן בכל בתי חרושת הגויים, או שאולי רק קרה כן בכמה מקרים בודדים, ואם כן אין זה אלא חששה רחוקה כמו שכתב בפרי מגדים, ואין חוששין לה דאחזוקי איסורא לא מחזקינן.

וכתב הגר"י אסאד וז"ל בקיצור: "על דבר אשר שאלני הדרתו בדבר הציקאערי אם יש לחוש למה שכתבו בעלי הציטונג שהוא בתערובת שומן דבר אחר? הנה כבר איפסקא הלכה אין משגיחים בבת קול, ביחוד שהקול הוא קלא אילן וקול עלה נידף מכותב הציטונג הכי שקר אחת לבד נמצא שם, ומבטן מי יצאו הדברים, אם על ידי ישראלים כשרים או על ידי רבנים חכמי התורה אשר מסוד ה' ליראיו נתגלה הענין בטבע או בהשגחה, ה"ל להכותב להזכיר שם אמרו, וגם מדרכי הכשרים הוא בכל כיוצא בזה לדרוש את ה' תחלה, להריץ הענין בשו"ת לגדולי הדור יחיו כי עליהם המשרה לאפרושי מאיסורא, כי מי יחוש חוץ מהם, ואם כן מאחר שלא עשו כן המדפיסים פשיטא מילתא טובא **דלאו כל כמיניה להוציא לעז על כמה דורות שקדמונו עד היום כאילו נכשלו באכילת איסור כל ישראל הכשרים ח"ו וכל הרבנים וכל חכמי ישראל עד הנה לא עמדו על זה ונעלם מהם חס מלהזכיר לא יאונה צדיק כל און וכו' וכש"כ דבר שנתפסט בהיתר בכל הגולה זה יותר ממאה שנים ואין פוצה פה, ומגלגלין זכות על ידי זכאי ולא על ידי קורות עתים צייטונג בלאט, וזה מקרוב ידידי נפשי מו"ה משה ה"פ נ"י חקר על זה והשיבו לו כי נודע להם מעיר ברין שהוא כשר גמור בלי שום חשש איסור, יאכלו ענוים וישבעו."**

וכן האריך הגאון ר' דוד מאיר פריש אב"ד בערוזאן בספרו שו"ת יד מאיר (ס' ט) וכתב שחלילה להוציא לעז על דורות הראשונים ששתו הציקאעריע בלי שום פקפוק וכתב "ואפילו אם נימא דעתה נתחדש שמערבין הרבה הרי עכ"פ שורש הציקאעריע הוא בחזקת היתר, מהיכא תיתי נימא דיצא מחזקתו" ומסיק "כיון דדרכו להשתמש בשפע עד שיש שישים מותר לכתחלה לבשל הציקאעריע בלי פקפוק". היינו כדברי הש"ך הנ"ל בס' פ"ג ס"ק י"א, שיש היתר של "מהיכא תיתי נימא דיצא מחזקתו". גם הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל כתב תשובה ארוכה (שו"ת טוב טעם ודעת מהדורה ג' ח"ב יו"ד סימן יד) להתיר שתיית הציקאעריא וז"ל "הנה בדבר הציקאעריע שיצא עליה קול שדרכן לערב בו שומן חזיר, הנה לפענ"ד אין בזה בית מיוחד כלל מכמה טעמים, הראשון הוא דבר פשוט שאף אם מערבין שומן חזיר הוי רק מעט דמעט והחוש מעיד כן דהרי אין בו שום לחלוחית שומן ולכן מן הסתם יש בו סמ"ך."

והרי הציקאעריע גופו אין שותין ולא אוכלין רק מסננין אותו, וא"כ לו יהא אף שאין במים סמ"ך נגדו אבל עכ"פ בצירוף הציקאעריע גופו שבא לה רק מעט בשעת עשייה ודאי הוי סמ"ך במים נגד מעט שומן חזיר שבו, ולומר חני"י (חתיכה נעשית נבילה)

לא שייך כזה כיון שבא להציקרע השומן חזיר בצונן לא שייך חני' כידוע". הגר"ש קלוגר האריך בעוד כמה טעמים להתיר, והוא מסיים: "ואין להחמיר בזה כלל כן נראה לפעיד נכון וברור". וכן כתב להיתר הגאון ר' ישראל ראפפורט אב"ד טורנא בספרו שו"ת מהר"י הכהן (נדפס שנת תרכ"ט, ח"א י"ד ס' ט"ו) והוא מסיק "ואף את"ל שיש מפעלים אחרים המערבבים שומן דבר אחר, האיסור מתבטל כמה פעמים משך ייצור הציקרע, מכל הלין טעמים נראה לי אין חשש איסור כלל בהציקרע".

השומן בטל בשישים ולכן אין בדינו לאסור

לאחר כמה שנים ערך הרה"ק מצאנז זצ"ל תשובה (יו"ד ח"ב ס' נג) על זה, והוא כתב "הנה בענין הסיקארע ידע מעלת כ"ת כי כן הוא תוכן הענין, הגיעני מכתבים מרבנים דמדינתנו אשר רב אחד מפרייסיין כתב להזהיר אותם מלשתות ציקארע כי יודע בבירור שמעריבים בתוכו דבר אחר, והנה בתוך הימים נמצא בסיקארע הנקנה בחנות חתיכה דבר אחר ואז הומה הקריה ושלחו אלי מה לעשות בזה, וכתבתי לרב אחד מפורסם לגדול וירא השם והוא דר במקום הפאבריקין, והשיב לי שנודע להם בבירור שמעריבין בו דבר אחר או שומן של נבילה רק שבטל, והאריך קצת בפלפול ומסיק שלדעתו נכון לחוש בעל נפש לעצמו ולא לאסור, כן הוא תוכן המעשה. והנה עתה לפי זה כל הפלפולים למותר, דודאי נאמנים הנך אנשים רבנים יראי השם נגד פאבריקאנטן אשר המה אינם מחזיקי הדת כלל כידוע".

והדברי חיים מסיים את תשובתו "אך עם כל זה לא אסרתי מעולם ורק בביתי מנעתי השתיה, והשואל ממני אני אומר לו על פי הדין אין בדינו לאסור, ורק בעל נפש יחוש לעצמו וכן ראוי לעשות". בשנת תרמ"א כתב הגאון בעל שבת סופר זצ"ל (יו"ד ס' מ) תשובה ארוכה בענין זה, והוא מסיק "דייל כיון דודאי לאחר שמעריבין הציקארע עם קאפפע השומן דבר אחר הוא פחות משישים בטל וכו', אבל בכל זאת מאחר שכמה רבנים העידו וכן ממדינת טרנאנז שידועים בודאי שמעריבין בו שומן דבר אחר, ראוי להזהיר שלא לקנות רק ממקומות שנודע בבירור שאינן מעריבין, אבל בודאי אין להכריז איסור בפומבי וטוב יעשה מעכ"ת שלא היה מן המכריזין איסור רק להודיע כזאת להיראים ושלמים, וכן אנו עושים וכך השבתי לכמה רבנים".

כשנעשה יותר משישים אסור מדינא

אמנם הגאון רבי מנחם מנדל פאנט אב"ד דעעש כן כתב תשובה (בספרו שו"ת שערי צדק יו"ד ס' קה-קה) לאסור שתיית הציקארע בשנת תרמ"א. אחרי שהביא דברי מהר"א אסאד והדברי חיים להתיר, הוסיף הגרמ"מ פאנט: "אחרי כתיב זה עיינתי בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח ס' ט) שכתב גם כן שיש חשש גדול על הציקארע שנודע שמעריבין בה שומן דבר אחר, אף שיש בו כדי ביטול בשישים מטעם שכתבתי לעיל, והנה בכל זה לא פרסמו הרבנים האיסור להעולם משום דמ"מ היה אז כדי ביטול ויש סברות להתירו, אמרו הנח להם לישראל וכו' רק אמרו שומר נפשו ירחק וכו'".

אמנם זה מקורב אשר הרבנים הצדיקים מעיה"ק ירושלים תובב"א כתבו להגאון מאוה"ג ראש נשיא ישראל מהר"ש סופר נ"י מעיר קראקא, כי על ידי דרישה וחקירה שלהם אצל הפאריקאטען עתה הוסיפו על המידה של שומן דבר אחר עד שאין כדי

ביטול בשישים כלל, על כן כתבו לרבינו הגאון הנ"ל שיעשה חקירה ודרישה הדק היטב, וכן עשה הרה"ג מקראקא ונתברר לו בחקירה ודרישה כי כעת מעשה הציקארע בהפאריקאטען הוא אחד מחמישים, על כן פירסם הגאון הנ"ל האיסור.

ואחריו החזיק הגאון מקאלאמאי ושלה אגרות לכל הרבנים בכל המקומות ככל דברי הגאונים הנ"ל ואסר כל הציקארעאס בלי משגיחים בכל עת, ואין צריך להאריך ביותר כי יבין בעצמו שאין בזה היתר מה שאכלו בשנים קדמוניות, כי חידוש חידשו הפאריקאטען כעת והאיסור הולך וגדול". (וראה עוד בסוף שו"ת שבילי דוד חלק יו"ד שמובא תשובת הגאון רבי ישעיה זילברשטיין בנו של המחבר).

היוצא מתשובות גדולים הללו, דכל זמן שהשומן היה בטל בשישים, לא היה להם מקום לאסור הציקארע, ורק כאשר נשתנו אופן עשייתה והוסיפו עוד שומן עד שאין בה כדי ביטול בשישים, אז יצאו הגדולים בתוקף לאסרה מדינא.

שיטת אדמו"ר מטשארטקוב לאסור הציקארע הגם שבטל בשישים

בשנת תרס"א, כשלוש שנים לפני פטירת אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זצ"ל, יצא הרבי במכתב מיוחדת (ונדפסה בעתון מחזיקי הדת י"ז טבת תרס"ב) שנכתב בשמו על ידי רבה של טשארטקוב, הגאון הגדול ר' יעקב לאנדא זצ"ל, לאסור לשתות המשקה הנ"ל אם קנאו מבתי חרושת של נכרים, והעלה חידוש גדול במכתבו וז"ל:

ב"ה פה טשארטקוב
אמת יהגה חכי אל אצילי בני ישראל אשר צדקתם כהררי אל, היראים והחרדים לדבר ה', באתי בשפת אמת וצדק לכל החפצים ודורשי צדק באמת ובמישור את אשר נתעוררתי מאת כ"ק מרן קוה"ק רשב"י צדיק הדור שליט"א מפה"ק טשארטקוב להרים כשופר קולי ולהגיד לאדם ישרו בדבר הציקארע אשר נעשים בכמה בתי חרושת המעשה וכל האומנים כולם מודים איך שמהנחוץ שיבא בה איזו דבר שמן וכאשר כל נפש הרואה והשוטה מרגיש בה תיכף ומיד בנקל. וכבר כרכרו וצווחו כו"כ גאוני וצדיקי זמנינו ה' עליהם יחי, לבל לשתות כי אם מאותן בתי חרושת המעשה אשר המה ידועים בידיעה מבוררת אשר הציקארע משומרות בשמירה מבוררת ומועלת ובהשגחה יתרה במשגיחים ונאמנים היראים וחרדים לדבר ה', ושיהיה בהיתר גמור וצלול וברור ובל שום חשש ופקפוק, כי כן קימו וקיבלו עליהם כל נפש ישראל בכל מקומות תפוצותיהם לבחור להם דרך הסלול והברור והישר, ושישמרו את עצמם משימצא איסור וחשש איסור, ובפרט לפי המבואר באיסור והיתר בסוף כלל נ"ז שאף דבר שיתבטל בשישים מעצמו מזה, ואף שהרב סולת למנחה השיג ע"ז, אעפ"כ היראה יראה שסברת איסור והיתר נכונה היא, כי הוא אינו מדבר כי אם מההרחק שירחיק את עצמו ולא מענין הרהור על ההיתר ח"ו".

וכ"ש בענין זה בבית חרושת המעשה מציקארע, אשר יש בה כמה וכמה צינורות ורבו כמו רבו, אלו נמשכים הנה ואלו הנה, וצריכין ליהזר הרבה הרבה בשמירה בתוך שמירה ונאמן שיהיה אומן מופלא אשר ידע היטב את כל ענין עשיותה וכל התנהלות הצינורות מהמאשינן בקי בהן ובשמותיהן ג"כ מן הנמנע שישגיח עליהן, ומי הוא אשר יכניס את עצמו להספק הגדול הלא בענין דבר חמור כזה!

ולכן מהראוי והנכון לשתות בעיקר כ"א מהציקארע הנעשית בבית חרושת תחת הפירמא פאסט וויטטמאיר סאפייא בטארנאו, אשר הציקרעא מהפאבריק הלזו אינה צריכה לשום הכשר ושום נאמן ושומר, כי הם כולם יראים וחרדים לדבר ה' ואל יוציאו מתחת ידיהם דבר שאינו מתוקן ח"ו, ומה גם כי רוב הפועלים והעוסקים במלאכתם המה ישראלים, ובוודאי כי כמו שהמה ידועים בפה ליראי ה' וחושבי שמו הגדול לבל להוציא שום דבר שאינו בהכשר גמור, ומושל מקשיב על דבר אמת וצדק, כמו כן גם משרתיהם העוסקים בפאבריק הלזו המה יראים וכשרים ומשגיחים על כל דבר, שיהיה בהכשר גמור וברור וצלול ואין שום פאבריק מפאבריקין כאלו שתהיה כזו הן הבעלים והן העוסקים בזה ישראלים כשרים. ולכן עי"ז נצטויתי מאת מרן קודש הקדשים צי"ע שליט"א לכתוב בשמו הטהור והקדוש איך שכל היראים והחרדים ישמעו לדברי אלה ויקחו בעיקר כ"א בהפאבריק הלזו של היראים הנ"ל שהיא בחזקת כשרות ברורה וצלולה בלי שום חשש ופקפוק כלל, ושגם בחצרות קדשו אינם לוקחים כי אם מהציקארע הלזו. דברי המדבר באמת וצדק וכותב וחותם בפקודת הקדוש צי"ע שליט"א.

ובאתי עה"ח היום יום ב' אלה הדברים תרס"א לפ"ק פה טשארטקוב.

הק' יעקב לאנדא האבד"ק טשארטקוב
והנה מדבריו במכתב הנ"ל, אנו רואים שכתב לאסור הציקארע אפילו באופן שהשומן בטל בשישים, וכלשונו: "קימו וקיבלו עליהם כל נפש ישראל בכל מקומות תפוצותיהם לבחור להם דרך הסלול והברור והישר, ושישמרו את עצמם משימצא איסור וחשש איסור, ובפרט לפי המבואר באיסור והיתר בסוף כלל נ"ז שאף דבר שיתבטל בשישים מעצמו מזה, ואף שהרב סולת למנחה השיג ע"ז, אעפ"כ היראה יראה שסברת איסור והיתר נכונה היא, כי הוא אינו מדבר כי אם מההרחק שירחיק את עצמו ולא מענין הרהור על ההיתר ח"ו".

והיינו שבספר איסור והיתר כלל נז כתב "דוקא להוסיף ולהורות טריפות אחרות יתר על אלו שמנו כחכמים אסור, אמנם אם להחמיר על עצמו שלא לאכול מהבהמה ועוף או מכל דבר שנשאל עליו לחכם או מתבטל שנפל או שנמצא בו איסור בכלי שני או בכלי ראשון ויש שישים, או בשר אחר גבינה באותה סעודה ומכל כהאי גוונא ולהרחיק עצמו מכל דבר כיעור הרשות ביזו, כמו שמצינו בקדמונים שלא אכלו בשר כוס וכהאי גוונא, וגם אמרו בהמה שהורה בה חכם בעל נפש לא יאכל ממנה, וכן כתב מהר"ם, וכל אדם יכול לגדור ולהתקדש עצמו אף במותר לו ואין זה כמוסיף על התלמוד ומביא ראייה, וגם מצוה היא כמו שדרשו חז"ל מני 'עם קדוש אתה לה' אלקיך" עכ"ל.

ועל זה השיג בסולת למנחה (כלל ע"ו דין ח) וז"ל "כתב בתורת האשם, דלדעת מהר"א ומהרש"ל הרוצה להחמיר לנהוג איסור בדבר שלא מצינו שהחמירו אמוראי כגון מה שנתבטל בשישים או בכלי שני היו כמו מינות ויצא שכרו בהפסידו ודלא כמ"ש איסור והיתר כלל נ"ז, והא דאמרי 'לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם' היינו מסברא דנפשיה". (והובא בפתחי תשובה יו"ד ס' קטז אות י).

אם מותר להחמיר יותר מחז"ל

ובספר לבושי מכלול (סוף ס' ח) מהגאון ר' יחיאל מיכל היבנר זצ"ל אב"ד נייזנוב (היה מגדולי דורו והיה נוסע לאדמו"ר הזקן, וכמה מדבריו הובאו בספר זה) כתב להצדיק דברי האיסור והיתר הנ"ל וכתב: "הלום ראיתי עלה לתרופה שהדפיס **ידידי הרה"ג מטשארטקוב מהר"י שליט"א** נידון ציקארע מטארנאווי, ושם נאמר **דברי האיסור והיתר נכונים דהוא אינו מדבר רק מענין ההרחק שירחיק את עצמו לא שיהרהר אחר ההיתר ח"ו**. ומה אעשה לבית אבא מסטרעטין שמחמירים על עצמם גם מציקארע הנ"ל ומשמון, יאה רעוא ולא ניתן תורה למלאכי השרת".

ולא זכיתי להבין מה הועיל הגרי"מ היבנר עם דבריו, דהלא גם דברי האיסור והיתר לא נאמרו בתורת חיוב, שאסור מדינא לאכול דבר שנתבטל בשישים וכאילו הוא חולק על המתירים, אלא שכתב שמצוה להרחיק את עצמו מזה, ועל זה גופא טען הסולת למנחה שאסור לעשות כן אפילו בדרך חומרא בעלמא, משום שאסור להחמיר בדבר שלא החמירו חז"ל.

ובשאלה הזאת אם מותר להחמיר יותר ממה שהחמירו חז"ל, ראה בש"ך (יו"ד ס' פ"ט סק"יז) שהביא שיטת המהרש"ל שאסור להחמיר יותר מחז"ל, וכתב הש"ך שאין דבריו מוכרחין, אבל כדברי המהרש"ל נקט גם המחצית השקל (יו"ד סי' כ' סק"א) וז"ל "**וכיון שמבואר להדיא בשי"ס דכשר, אסור להחמיר**".

וידועים דברי הבני יששכר (מאמרי חדש אדר מאמר ב, דרוש ז) שכתב וז"ל בקיצור "ענה מהראוי לך להתבונן, כיון שהדבר הזה הוא מאת השי" שהוא מזמין הדבר האיסור שיתערב ברוב היתר בכדי שיהיה ניתר באכילה כי יודע השי" שזה הוא מכלל הברירה הנמסר לישראל, **ואם כן מצוה הוא בדוקא שיאכל ישראל החתיכה ההוא ולא יחמיר**, וכו', על כן לדעתי הצעירה אין זה מדרג החסידות מה שכמה אנשים נוהגים סלסול בעצמם שלא לאכול מן שום מאכל שהיה עליו שאלת חכם הגם שהוא דבר פשוט ומבואר דינו להיתר כגון על ידי **תערובות בשישים** וכיוצא, כי לדעתי אדרבא מצוה הוא, יאכלו ענוים וישיבו, כי הוא נסיבה מאת השי" שישבו האיסור להיתר ויתברר על ידי אכילת ישראל, ומה שאמרו רז"ל (חולין מד:): "לא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם", היינו דוקא במלתא דתליא בסברא, וכמ"ש הפוסקים".

אמנם איך שתהיה, אפילו לשיטת האיסור והיתר והש"ך שמוותר להחמיר יותר מחז"ל, אין זה אלא בגדר מידת חסידות ופרישות יתירה ליחיד סגולה, אבל אין זה הוראה לרבים שכך ראוי לכל אחד לעשות, ובודאי שא"א להכריז איסור ולחייב כל אחד לנהוג כן וכלשון השבט סופר הנ"ל "**בודאי אין להכריז איסור בפומבי** וטוב יעשה מעכ"ת שלא היה מן המכריזין איסור", וכן הוא לשון הרה"ק מצאנז הנ"ל "**והשואל ממני אני אומר לו על פי הדין אין בידינו לאסור**, ורק בעל נפש יחוש לעצמו וכן ראוי לעשות", ואם כן צ"ב שיטת אדמו"ר הזקן מטשארטקוב שהכריז ברבים לאסור שתיית הציקארע על סמך דברי האיסור והיתר.

תקנה לרבים יש לחוש למיעוטא

ואולי יש לפרש הדבר בהקדם דברי השו"ע (יו"ד ס' א ס"א) "הכל נאמנין לשחוט לכתחלה, אפילו אין מכירין אותו שמוחזק לשחוט וגם אין יודעין בו שהוא מומחה ויודע הלכות שחיטה, מותר ליתן לו לכתחלה לשחוט. במה דברים אמורים, כשאינו

לפנינו, אז מותר לאכול משחיתו וסומכים על החזקה. **אבל אם הוא לפנינו צריך לבדוק אם הוא מומחה ויודע הלכות שחיטה**".

וכבר כתב הרשב"א (תורת הבית בית א שער א) שזהו מעיקר הדין שצריכים לבדוק השוחט כשהוא לפנינו, והרא"ה שם (בבדק הבית) חולק עליו וסובר שמעיקר הדין הוא נאמן בלי בדיקה, ורק ממידת החסידות צריכים לבדוק אם הוא מומחה.

והשיב הרשב"א (משמרת הבית שם ז:): על טענת הרא"ה וז"ל "עוד שגג בעיקר הדין שאמרו בראיות שהביא אמר שאין דברי הגאונים אלא מדת חסידות, אבל לפי ההלכה אינו כן. **והאמת כי הגאונים דברי חסידות אמרו** ולא על הצד שחשב הוא, אלא **חסידות שכל ישראל ראויין לאותו חסידות ומחוייבין בו** שכל השוחט לפנינו ולא נודע אם מומחה או לאו צריך לחוש **שלא נהיה כמעלימין עין מן האיסור** כיון שאנו יכולים לעמוד על בירורו. אעפ"י שאילו איננו אין אנו חוששין דבמה שאיננו פה עמנו, ואין בו משום העלמת עין".

ומדבריו אנו לומדים חידוש גדול, שלפעמים יש דבר שאינו חיוב מן הדין, ונחשבת רק כמידת חסידות, ועכ"ז "**כל ישראל ראויין לאותו חסידות ומחוייבין בו**", וטעם הדבר היא **כדי שלא נהיה מעלימין עין מן דבר שיכול לבוא לידי איסור**. ולכן שהגם שעצם הענין לבדוק השוחט היא רק מידת חסידות, ולכן כשאיינו לפנינו אין מחוייבין לחפש אחריו כדי לבדוק, אבל כשעומד לפנינו אסור לנו להיות מעלימין אפילו מדבר שהוא רק ספק של איסור, כיון שבקל יכולים לברור.

וכנראה שבעין זה היה סובר אדמו"ר הזקן מטשארטקוב בנידון דידן, שכיון שהיה הציקארע מצויה בהכשר טוב, למה להם להעלים עין ולומר שהציקעריא שנעשים אצל הנכרים נעשים כדן, ואע"פ שלכל יחיד מותר מן הדין להקל לעצמו לשתות דבר שנתבטל בשישים, אבל שיקבע להרבים שיסמכו תמיד על זה לא רצה, והדבר מבואר לפי דבריו הברורים של הישועות יעקב (יו"ד ס' ט"ו סוף סק"א) שקבע כלל גדול בענין הוראה וז"ל "**אמרת י דלא אמרו ליזיל בתר רובא רק כשאנו זנין על ענין פרטי**, אמרינן דהך מילתא הוא מן הרוב, אבל **כשאנו זנין לעשות תקנה כוללות צריכים אנו לתקן גם בעבור המיעוט**, דהרי גם המיעוט הוא בעולם ואם כן המיעוט יבוא לידי כלל איסור, ואיך יתוקן הדבר, כי מה לי אם הרוב יבוא לכלל איסור או המיעוט, והארכתי בכלל זה בדוכתא טובא **והיא יסוד מוסד אצלי ומינה לא אזוע**".

והגאון מטשעבין הביא את דבריו בספרו שו"ת דובב מישרים (ח"ג ס' מ"ט) וז"ל "וכבר נודעים דברי הישועות יעקב יו"ד **דתקנה שעושים לתמידות יש לחוש גם למיעוטי דמיעוטי** והוא כעין דברי הרמב"ן (ע' רמב"ן גיטין יז:): **דתקנה חוששין גם למיעוט**, כסברא הנ"ל, **משום דברוב ימים יזדמן גם המיעוט**, ועיין במשנה למלך פ"ד מהל' מלוה ולוה הל' י"ד ד"ה מהריב"ל, ובשו"ת חכם צבי ס' ס"א ובשו"ת בית יצחק יו"ד ח"א סי' ע"ט אות ד, ואם כן הכי נמי יש לחוש" עכ"ל הגאון מטשעבין.

וכן העלה בשו"ת שואל ומשיב (מה"ק ח"א סי' קי"א דל"ד ע"ד) בטעם שגזרו חז"ל סוכה מב: דאין לקיים מצות שופר לולב בשבת משום גזירה שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, וכתב השואל ומשיב, וז"ל "לכאורה תמוה, מהיכי תיתי נחוש לחששה רחוקה כזו שילך אצל בקי ללמוד ויוצא ד' אמות ברשות הרבים.

נלפע"ד דבר חדש, דהנה כבר נודע מ"ש הקדמונים בהא דאמרו (גיטין ב.) סתם ספרי דדייני מגמר גמירי ורבנן הוא דאצרוך כ' דהענין הוא דבאמת בכל מקום אזלינן בתר רובא, אך זהו כשאנו זנין על איש פרטי אזלינן בתר רוב, אבל אם אנו **עושין תקנה בשביל העולם ובכל העולם יש מיעוטים דלא בקיאים, לכך אצרכו לומר בפני נכתב כדי לתקן את המיעוט ג"כ**.

ומעתה נלפע"ד **דבדבר שהוא כולל כל אדם ויש בהם שאינם בקיאים וכל אחד צריך לשמוע קול שופר, שפיר חשו חז"ל ועשו תקנה כוללת** שלא לתקוע בשבת כדי שיתקנו את מי שאינו בקי בהלכה שיוציא ד' אמות ברה"ר וזה ברור.

ובזה נלפע"ד מה שהחמירו במיני קטניות בפסח והרחיקו משום חשש שמא יתחלף בחמשת המינים, משום **דכיון דלכל מסור והוא מידי שנה בשנה, ולכן חשו גם על המיעוט המצוי** שאחד יכשל באיסור חמץ, ולכן הרחיקו חז"ל שלא לאכול מיני קטניות אף שהוא חששא רחוקה כנלפע"ד" עכ"ל השואל ומשיב.

ובשו"ת חלקת יעקב (יו"ד ס"ב) כתב סימוכין ליסוד הישועות יעקב, מתוס' בכתובות (ב. סוף ד.ה. שאם) וז"ל "אי נמי הכא שלא תשב עמו באיסור כל ימיו חשו אפילו לזנות אע"ג דלא שכח", הרי בדבר תמידי חיישינן אף למיעוטא. והביא עוד ראייה מדברי הריטב"א על המשנה (גיטין כח.) "המביא גט והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים", וכתב הריטב"א "ואי קשיא לך הא דאמרינן בפרק המפקיד (בי"מ לט:): דלמא שכיבא סבתא דילמא שכיבא ברתא, דאלמא דחיישינן למיתתה: **איכא למימר דשאני התם דכיון דהדבר תלוי בבית דין לעשותו, אית להו לבית דין למיחש לכל מה דאפשר**, כדי שלא יצא דבר שאינו מתוקן מתחת ידם, אבל הכא מוקמינן לה אחזקתיה ולא חיישינן". (וראה עוד שם בחלקת יעקב ששאל למה בחלב בהמה סומכין על הרוב וגם בשר בלא בדיקת ח"י טרפות).

וכזה כתב גם הנצי"ב בספרו שו"ת משיב (ח"ב ס' ז) וז"ל "**באיסורא יש נפקא מינה בין יחיד בפני עצמו בין המוכר לרבים, דבית דין מחוייבים לראות שהוא מוחזק בכשרות**, כמש"כ התוס' (יומא ט.ט) בשם הירושלמי דמאי, ומהו הטעם כתב הגהת הרמ"א (ס' קי"ט ס"א) בשם הרמב"ם **דאין קוניין יין וכדומה ממי שאינו מוחזק בכשרות אע"ג שמוותר לאכול בביתו**, מכ"מ ברבים בעינן שיהא מוחזק בכשרות, מטעם שלא רבים יחמרו לדקדק אחריו אם יחא דבר שיהא מקום לחשוד".

(ואולי יש להביא ראייה ליסוד זה מדברי המשנה במס' טהרות (פרק ה' ה) והובא בגמ' פסחים י.) "שני שבילין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חבירו והלך בשני ועשה טהרות, רבי יהודה אומר אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורין, שניהן בבית אחת טמאין, רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין. שני ככרים אחד טמא ואחד טהור, אכל את אחד מהם ועשה טהרות ובא חבירו ואכל את השני ועשה טהרות, רבי יהודה אומר **אם נשאלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו טהורין, שניהן בבית אחת טמאין**, רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טמאין". והרמב"ם פסק בשניהם שהלכה כרבי יוסי.

וכן י"ל בנידון דידן דכאשר אנו זנין על כל שאלה בנפרד, יש לטהר דיש לתלות לקולא ולומר דלא בא ממקום אסור, אבל כאשר אנו זנין על כל המקומות בבית אחת, אז הם אסורים דוגמת הככרים הנ"ל, ויש לעיין).

ומעתה, מזה שהרבי הוצרך לפרסם מכתבו בשנת תרס"א, הגם שכבר עברו עשרות שנים מאז שנתפרסם לראשונה שיש חששות חמורות בכשרות הציקאריע, הו אומר שהרבה אנשים עדיין היו שותים אותה ולא קיבלו דעת האוסרים, ומסתמא טעמם היה שהיו סוברים שהשומן בטל בשישים, ואע"פ ששמעו כי יש מקומות שמוסיפים עוד שומן עד שאינו בטל בשישים, כולי האי הם אינם צריכים לחשוש לעצמם שציקאריע זו בא מאותן מקומות. והגם שאולי יש לכל יחיד ויחיד על מה לסמוך מעיקר הדין, אבל לקבוע תקנה לדורות שכולם מותרים לשתות באופן כזה, אדעתא דהכי לא רצה, משום דברוב הימים יזדמן לשתות גם ממיעוטא זו. וכאשר נדייק לשון מכתב הנ"ל מאדמו"ר הזקן מטשארטקוב, נראה שלא התייחס הרבי במישרין לאסור שתיית הציקאריע מהנכרים, רק שכתב שמאחר שאפשר לקנות המשקה הנ"ל בהכשר לכן אין לקנותה מהנכרים, אבל לא כתב להדיא שיש איסור לשתותה, אלא שהדרך "הסלול והברור והישר, שישמרו את עצמם משימצא איסור וחשש איסור".

וכך היה מידתו של אדמו"ר הזקן להפריש את עצמו מצ"ט צדדי היתר כדי שלא לבוא ח"ו לאיזה חשש של איסור וכדוהבא בדברי דוד שפעם אחת שאל לו רב אחד איך להשיג בשר כשר כראוי? ויען אדמו"ר ז"ע בחרדת קודש, "מבשרי אחזה אלקי" (איוב יט כו), צריך אדם לראות שיהיה לו בשר כזה, שיוכל לחזות אלקים מבשרו.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

אמירה לגוי כדי לבנות לו את הסוכה בשבת וביו"ט

חג הסֶפֶת תַעֲשֶׂה לָךְ שְׁבַעַת יָמִים (טז, יג)
מצוי מאוד בתקופת המעבר של זמן תשרי ובפרט בשנה מעוברת, שכבר הרוחות והגשמים של החורף מתחילים ומידי שנה הרבה סוכות מתעופפות באוויר, וכן הסכך עף למרחקים, ובוודאי שמדין מצטער אינו מחויב לישון כאשר הסוכה והסכך עפים ממש, וכן היה מעשה בעיר ת"א שיהודי בנה סוכה ברחוב, וקישט אותה בקישוטים יקרי ערך, וכאשר ראו כמה פועלים גויים את הסוכה חמדו לגונבה, ופשוט כל אחד מהם תפס זזית של הסוכה והגביה אותה כמות שהיא, והשאירו את הבעלים ישן באמצע הרחוב, ובוודאי שבמקומות הללו היו בגדר של מצטער ופטור מהסוכה.

וכן באופן שהסכך או הסוכה התפרקו בימי חול המועד, מותר לכתחילה לבנות את הסוכה ואפי' אם לא בנה סוכה במזיד ג"כ הותר לו לבנות את הסוכה בימי חוה"מ, וכדפסק השו"ע בסי' תרל"ז וז"ל, מי שלא עשה סוכה, בין בשוגג בין במזיד, עושה סוכה בחולו של מועד אפי' בסוף יום השביעי, וכדפירש שם המשנ"ב בדעת השו"ע שבא לאשמועינן שאפי' שהזיד לא קנסוהו.

אלא שיש לדון אם הסכך נשמט ביו"ט או בשבת, האם שרי לומר לגוי לסכך לו את הסוכה או לבנותה, והנה לכאורה מצינו סתירה בדעת המשנ"ב, המשנ"ב בריש סי' תרל"ז ס"ק א' פסק וז"ל, ועיי' עכו"ם אפי' נפל הסכך כולו גם כן יש להתיר".

ומאיך המשנ"ב [סי' תרכ"ו ס"ק כ'] הביא שהפרמ"ג הסתפק בהא וז"ל, וכן אם מותר לומר

לנכרי שישכך לו סוכה ביו"ט באין לו אחרת, מסתפק הפרמ"ג וסיים, להורות היתר חלילה לי וצ"ע בכל זה, עכ"ל.

והנה יש למנות ד' סיבות שיש להתיר אמירה לגוי ביו"ט, דהנה בעיקר ספיקו של הפרמ"ג וכמבואר בדבריו בא"א ס"ק ח', שדנו הפוסקים האם הסוכה נחשבת כאהל עראי, וממילא הו איסור מדרבנן ואמירה לגוי שרי דהוי שבות דשבות, וא"ד סוכה נחשבת כאהל קבע ואסור לעשותה מדאורייתא, וממילא אין היתר לומר לגוי, והביכור"י ס"ק י"א צידד בסוכה נחשבת אהל עראי, וכן מבואר בביה"ל [סי' תרל"ז ס"א ד"ה עושה] בשם המאמר מרדכי [אולם בשעה"צ לעיל סי' שט"ו ס"ק ו', ובס"ק י"א, ובביה"ל (שם) ס"ח בד"ה כל, נקט שאהל העושי לבמה ימים נחשב אהל קבע, ויתכן שסוכה הו ארעי טפי].

ועוד יש סברא להתיר לומר לגוי, שהרי הו מחלוקת הראשונים אם מלאכת בונה נאסרה ביו"ט שיטת התוס' בשבת (צה). בד"ה והרודה שמותר לגבן ביו"ט מדאורייתא, ומגבן הו משום בונה, והתוס' (שם) צידד שמדאורייתא נימא מתוך שהותר לצורך הותר נמי שלא לצורך, ומדאורייתא יהיה מותר לבנות ביתו שנפל ביו"ט, כיון שיש לו צורך לאכול באותו בית, ועיי"ש שנקטו שיחול איסור מדרבנן דהוי כעובדין דחול. [נדלא כשיטת הרמב"ם שיש איסור בונה ביו"ט].

עכ"פ מבואר בדעת התוס' שבונה הו איסור מדרבנן ביו"ט, ובפרט בבניית הסוכה ביו"ט הראשון, דהוי לצורך אכילת המ"ע של הלילה הראשון, וכמ"כ (שם) התוס' דמתוך שהותר לצורך הותר ג"כ שלא לצורך, וא"כ יש לצרף את שיטת התוס' שבונה הו מדרבנן ויהא מותר ע"י אמירה לגוי, דהוי שבות דשבות.

וכן פסק האורל"צ [ח"ג פ"כ ו'] שלכתחילה מותר לומר לגוי להדליק לצורך יו"ט גפרורים או חשמל, דהוי ספק ספיקא דלמא ההלכה כרוב הפוסקים שיעציר אש ביו"ט הו דרבנן [נדלא כהט"ז סי' תקכ"ב ס"ק א'] שהוא איסור תורה, שלא התירה תורה אלא לתקן אוכל נפש, ולא ליצור אוכל נפש] וגם אי נימא כדעת הט"ז (שם) דהוי דאורייתא, דלמא הלכה כהעיסור ודעימיה שאף מלאכה דאורייתא הותרה באמירה לנכרי, וה"ה להדלקת חשמל ביו"ט ואין לחשוש מצד איסור בונה, דלשי' התוס' אין איסור בונה ביו"ט.

ועוד יש לצרף את דעת העיסור ומובא ברמ"א [בסי' רע"ו ס"ב], שמוותר לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה האסורה מדאורייתא במקום שיש מצוה וצורך גדול, אולם ציין (שם) הרמ"א שאין לסמוך על שיטת בעל העיסור ואפי' שהוא מגדולי הראשונים, וכן המשנ"ב בה"ל שבת לא הזכירו לדינא, אולם בנידו"ד דיש דעות דהוי אהל עראי, וגם מלאכת בונה לא נאסרה מדאורייתא ביו"ט וכשי' התוס' בשבת (צה), יש לצרף את דעת העיסור, ושרי לומר לגוי לבנות או לסכך את הסכך ביו"ט.

ועוד יש לדון האם מותר להנות מכל מעשה גוי כאשר ההנאה היא מצוה, דהנה שיטת הפני אריה [סימן מ"ז] דאע"פ שאסור להשתמש בנר שהדליקו נכרי בשבת לצורך ישראל, מותר להתפלל וללמוד מתוך הספר, כשיש אחר עמו ואין חשש שמא יטה, משום שמצוות לאו להנות ניתנו, עכת"ד.

אולם לדינא הביה"ל [סי' רע"ו ד"ה אסור] פסק דלא כהפני אריה, שאם גוי הדליק נר בשבת בשביל ישראל אסור ללמוד או לאכול סעודת שבת לאורו [ונפק"מ בבעל תשובה שלא יודע לומר ברכה"מ

בע"פ, לא ירך כאשר ישראל או גוי הדליק לצורכו].

אלא שהמקור של פסק זה של הביה"ל הוא משו"ת הריב"ש [סימן שפ"ז] ושם כתב לחלק שכל האיסור להנות ממלאכת גוי גם בדבר מצוה הוא רק בהנאה שיש לאדם חוץ ממעשה המצוה כגון ללמוד לאור הנר, שחוץ מההנאה של הלימוד כאשר החדר מואר, יש לו הנאה עצמית שנמצא במקום מואר.

אולם במצוות שאין לאדם הנאה אישית, וכגון עשיית שופר, לולב, אזמל של מילה, בכה"ג שרי מצד שמצוות לאו להנות ניתנו, וא"כ בנידו"ד שיושב בסוכה לא בשביל הנאתו הפרטית אלא כדי לקיים את מצוות ורצון ה', בכה"ג נקטינן דמצוות לאו להנות ניתנו [אולם הנוב"י תנינא סימן קל"ג, צידד שגם בסוכה יש לו הנאה חוץ מהמצוה, והיינו הצל, אולם נראה שהיום נח לאדם להשאר בסלונו הממוזג ולא לישב בסוכה, או באופנים שאין הנאת צל וכגון שבלאו הכי המקום מוצל].

ובעיקר הסתירה במשנ"ב העיר על כך בשונה הלכות [ס"ו], והגאון ר' ניסים זצ"ל [חוט השני סוכות עמוד קצ"ז] כתב ליישב שיש לחלק שבסימן תרכ"ו ס"ק כ', שפסק את הפרמ"ג שאין להתיר איירי על אדם שפשע ולא סיכך מבעו"י ולכן נאסר עליו לומר לנכרי לבנות או לסכך לו ביו"ט, ומה שפסק המשנ"ב בסי' תרל"ז איירי שהיה אנוס וכגון שהסכך נפל מחמת הרוח, או שבאו גנבים וגנבו לו את כל הסכך וכו', בכה"ג התיר המשנ"ב לומר לנכרי לסכך ביום טוב.

והעולה לן לדינא, א. כאשר הסוכה נפלה בחוה"מ וכן באופן שהיה מיד וכגון שלא בנה סוכה במזיד הותר לו לבנות סוכה לצורך החג, ב. וכאשר הסכך נפל ביו"ט ע"י הרוח או שאר אונס, שרי לומר לגוי שישכך לו את הסוכה, שיש ד' צדדים להתיר א. דהוי אהל עראי ב. שיטת התוס' בשבת (צה). שאין לאו דאורייתא של מלאכת בונה ביו"ט ג. הנאה ממלאכת גוי כאשר הו רק לצורך מצוה ואין לו הנאה צדדית שרי, וכן בסוכה באופן שאין לו הנאת צל. ד. ועוד יש לצרף את בעל העיסור שכאשר הו לצורך מצוה וצורך גדול מאוד יש להתיר. ה. ולגבי שבת אע"פ שלא מצרפים את דעת בעל העיסור להקל באמירה לגוי במלאכה דאורייתא במקום מצוה, אולם יש להתיר באופן שלא נהנה מהסוכה, וא"כ הו שבות דשבות, דדלמא כהנך פוסקים שסוכה הו אהל עראי, וגם לשיטות דהוי אהל קבע, כאשר אינו נהנה מהסוכה שרי להנות ממלאכת גוי. ו. אמירה לגוי הותרה ביו"ט שידליק עבורו גפרורים או חשמל, וכ"פ האורל"צ [ח"ג פ"כ, ו'] דהוי ספק ספיקא דלמא כרוב הפוסקים שהדלקה ביו"ט הו מדרבנן, וגם את"ל כדעת הט"ז דהוי דאורייתא, יש צד לסמוך על בעל העיסור שלצורך מצוה שרי, וכן מצד בונה אין לחשוש כיון שביו"ט אין איסור בונה לדעת התוס'.

*

מאכלות אסורות

לֹא תֹאכְלוּ כָל נֶבֶלָה... פִּי עֵם קְדוֹשׁ אֲתָהּ לֵה' (יד, כא)

התורה מצוה אותנו על איסור אכילת מאכלות אסורות, והתורה מפרטת את הבהמות הטהורות והטמאות, ונא' בפסוק "לא תאכלו כל נבלה וכו', כי עם קדוש אתה לה' אלוקיד", וכן נא' בסוף פרשת שמיני [ויקרא פי"א מ"ג-מ"ו] "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בם, והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני", ונא' (שם) "כי אני ה' אלוקיכם המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים, והייתם

קדושים כי קדוש אני", ופירש"י ע"מ שתקבלו מצותי העלתי אתכם, וצ"ב מה הביטוי של טומאה וטהרה קשור לאכילת מאכלות האסורות, שהתורה מציינת את עניין הקדושה.

וכן יש לברר את הסמיכות בין יצ"מ לאכילת מאכלות האסורות, ועוד צ"ב מהו הלשון "המעלה" אתכם לארץ מצרים ולא המוציא אתכם.

והנראה לבאר בענין זה, שהרי כל אדם מורכב מגוף ונשמה, והדעת שהוא כח השכל ומשכן הנשמה, שהרי בזה נבדל האדם מן הבהמה, שע"י כח המחשבה יש בכח האדם להתחבר לבוראו, שהוא החוש הכי דק שבדק אצל האדם, וכמו שביארו המפרשים את הרמז של ברכת ההבדלה יבני"ה, יין בשמים נר הבדלה, שכנגד החושים של הטעימה, הריח, הראייה והמחשבה, וכל חוש יותר רוחני מחברו, שהטעימה רק ע"י מגע, הריח חוש יותר דק שאפי' ממרחק יכול להריח, וכן הראייה יותר דק שיכול לראות למרחוק עד לכוכבים, והמחשבה הוא החוש היותר דק מכולם שבוה יכול להתחבר לבוראו.

והכלי שמכיל את הכח העצום והרוחני של המחשבה הוא הגוף, וכאשר האדם דואג שהגוף יהיה קדוש, ממילא הכלי למחשבה יותר קדוש שיכול בזה להתחבר לבוראו, וכאשר האדם לא מקפיד ואוכל מאכלות אסורות, א"כ מטמא את הכלי לנשמה שהוא המחשבה, וזה שהתורה מציינת "ולא תטמאו בהם ונטמאתם בס", וכמו שחז"ל דרשו "אדם מטמא עצמו מלמטה מטמאים אותו מלמעלה" [לקוט], שע"י כח מעשיו הרעים ניתנת רשות לסטרא אחרא להשרות עליו כוח טומאה, וכמו שדרשו על המתני' באבות "דע מה למעלה ממך", שכל הנהגת ה' מלמעלה היא "ממך", עד כמה שחל עליך קדושה וח"ו ההיפך כח הטומאה, הוא מכח של "ממך" ועד כמה שאדם מקדש א"ע מלמטה כך משרים עליו מהשמים קדושה מלמעלה, ואם ח"ו מטמא א"ע למטה משרים עליו כח של טומאה מלמעלה. וכמו שפרש"י בפרשת שמיני [ויקרא י"א, מ"ג] על הפסוק "אל תשקצו את נפשותיכם ונטמתם בס", אל תשקצו באכילתן וכו' ונטמתם בס אם אתם מטמאין בהם בארץ אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבה של מעלה.

ובזה א"ש הפסוק שנא' בפרשת מאכלות אסורות "כי עם קדוש אתה לה'", וכן בפרשת שמיני כי קדוש אני והייתם קדושים וכו', שהנה ביאור המילה "קדוש" הוא מופרש, מובדל, וכמו שאנו אומרים שבת קודש, שהשבת מובדלת משאר הימים, וכן הניזיר נקרא קדוש שמבדיל א"ע משאר בני"א שאוסר ע"ע את שתיית היין וכו', וע"י שאדם מקדש א"ע במעשיו ובפעולותיו, הרי הוא נקרא על שמו של הקב"ה שנקרא קדוש, שהוא קדוש בכל מיני קדושות, וכן איתא במדרש תנחומא על הפסוק קדושים תהיו, וז"ל, לפי שהדבקתי אתכם למוותי, שנא' בירמיה [י"ג, א'] "כי כאשר ידבק האזר אל מתני איש" וכו' לפיכך "קדושים תהיו כי קדוש אני", אמר הקב"ה לישראל, הואיל ונתקדשתם לשמי עד שלא בראתי העולם, היו קדושים כמו שאני קדוש. ומסופר על מרן הגרא"מ ש"ד צ"ל, שבאו אליו ארגונים של מחזירי תשובה, ושאלו אותו מה הקבלה הראשונה שיש לומר לאדם בעל תשובה שיקבל על עצמו, וענה להם התרחקות ממאכלות אסורות, וכמש"ל שע"י שאדם מטמא את עצמו מלמטה הרי נמשך כח רע מלמעלה להמשיך לטמא אותו ואוטם את מוחו ונפשו מלהתקדם בעבודת ה', וכמו שנא' ונטמאתם בס, אל תקרי ונטמאתם אלא

ונטמתם, שמטמטם ואוטם את הלב מלשמוע דברים רוחניים.

וכמו שמצינו ביר"ד שאם האכילו תרנגול מיום שנולד רק תולעים עד לשחיטה, אין מברכים עליו על השחיטה, ולפמשי"נ אין לו חפצא של תרנגול אלא תולעת בצורת תרנגול, שכל בשרו ודמו נוצר רק מתולעים, ולכן לא מברכים על שחיטתו, וכך גם כלפי האדם שמטמא את גופו במאכלות אסורים, הרי הוא שרץ בצורת אדם ומטמא ג"כ את הכלי לנשמה והמחשבה, וממילא אוטם את ליבו לכל דבר שבקדושה.

ובזה יש לבאר את הסמיכות שהתורה צינה בסוף פרשת שמיני, כי אני ה' אלוקיכם המעלה אתכם מארץ מצרים ופרש"י ע"מ שתקבלו מצוותי העלתי אתכם וכו', ולפמשי"נ שההכרה וההתחברות בצור עולמים היא ע"י כח הנשמה המונח במחשבתו בצור האדם ע"י מצוות, ואם מטמא את הכלי שנמצאת בו הנשמה ע"י מאכלות אסורות הרי נעשה חפצא של נבילה, וכמו שתרנגולת שאכלה רק תולעים נעשה תולעת בצורת תרנגולת, וכח טומאה זה מושך אליו עוד כח טומאה שמנתק את האדם מההכרה של האמונה שהקב"ה הוציאנו משעבוד מצרים כדי לקיים את התורה והמצוות, ולכן המאכלות האסורות הם כלי ואמצעי ליצור מציאות של קדושה בהכרת ה' יתברך שהוציאנו ממצרים.

ולפ"י? יש לבאר על דרך הדרש מהו הלשון "המעלה" אתכם בלשון מעלה ולא בלשון המוציא אתכם ממצרים, והיינו ההתעלות והעליה הרוחנית של האדם הוא התבוננות והעמקה ברצון ה' ובעבודת ה', ואם ח"ו אדם מטמא את הכלים שבהם שורה השכינה באדם הרי הוא "מוריד" את עצמו למציאות טומאה שהיתה לפני יציאתו ממצרים, ולכן הסמיכה התורה את ענין יציאת מצרים לפרשת מאכלות אסורות, וכן א"ש לשון "המעלה" אתכם וכמש"ל.

והנה כדי להזהר מאכילת שקצים ורמשים, לא רק שצריך התבוננות במה קונים ואצל מי וכו', אלא גם במה שפסק לדינא החכמת אדם [כלל ל"ח סעיף כ'] "ראוי לאדם להסתכל במה שאוכל ועל ידי זה ינצל מכמה תולעים, ומעיד אני עלי שכמה וכמה פעמים ניצלתי על ידי זה בעזר ה'", וכך מובא במעשה רב [אות צ"ד] שכתב "להזהר לראות בכל דבר מאכל אם יש בו נמלים".

ומובא בספר טעמא דקרא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, כמה הוראות של מרן החזו"א כפי שאמרה אמו וכתב [אות מ"ד] "כל אוכל היה מסתכל לפני האכילה אם יש בו נמלים ותולעים, ומהאי טעמא לא רצה לאכול או לשתות בחושך", ועד כמה שאדם נזהר במאכלות אסורות הקב"ה מגלגל שלא יבוא לידו תקלה של מאכלות אסורות, וכמו שמסופר על הרבה גדולי ישראל שהתגלגל שלא אכלו את המאכל שהגישו להם ואח"כ התברר שאותו מאכל היה בו תולעים או איסורים.

ונסיים בדברי המדרש [בראשית פרשה נ"ד], ובילקוט על משלי [פרק ט"ז פסוק ז'] "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו", אמר ר' ברכיה גם אויביו לרבות מזיקי ביתו כגון פרעושים יתושים וזבובים, והיינו עצה בדוקה ומנוסה בשם המדרש להינצל מפרעושים יתושים וזבובים.

ומסופר על הגר"ב צ"ל פלמן זצ"ל שהיה מזכיר את דברי רבי זלמן מוילנא אחיו של רבי חיים מוולוז'ין, שכשהיו באים אליו אנשים שיש להם בבית כל מיני סוגי פרעושים וזבובים ויתושים, את דברי המדרש הללו, ומעשה היה באיזה שמחה משפחתית שהכינו

הרבה עוגות לצורך האורחים הרבים שעתידיים להגיע, והגיעו נמלים למטבח שנמצאים שם העוגות, וכידוע שכאשר הנמלים מוצאות דבר מתוק מיד כולן קוראות לחברותיהן, ותוך דקות מספר המקום מתמלא בהמון רב של נמלים, וחששו בני הבית שעוד רגע יעלו על העוגות שעומדות על השיש, ויפסדו את העוגות שהיו הכיבוד העיקרי לאותו שמחה.

ואמר להם את דברי המדרש הנ"ל, וא"כ אין דרך טבעית לסלק את הנמלים, שהרי בשבת אסור להורגם, והדבר היחידי שעלינו לעשות הוא לחזור בתשובה ולקבל על עצמנו לעשות תמיד את רצון ה', שהקב"ה יהיה מרוצה ממעשינו, וממילא הנמלים ישלימו עצמם ולא יגעו בעוגות, ולמחרת בדקו את השיש ולפלא שיהיה נקי מנמלים לגמרי, וכן בדקו את העוגות והיו נקיות לגמרי וגם חששו אולי מסתתרות בתוך העוגות ופרסו אותן כדי לבדוק והכל היה נקי לגמרי, ונתקיים בהם דברי אלוקים חיים של המדרש "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו" ואפי' פרעושים יתושים וזבובים.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

ה' א-לוקים מדבר אליך

כִּי יִרְחִיבֶנּוּ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דָּבַר לְךָ וְאָמַרְתָּ אֲכַלְהָ בֶשֶׂר כִּי תֵאָדָה נִפְשֶׁךָ לְאָכֹל בֶּשֶׂר בְּכָל אֹתוֹת נִפְשֶׁךָ תֵאָכֵל בֶּשֶׂר (יב, כ). וברש"י: למדה תורה דרך ארץ, שלא יתאוה אדם לאכול בשר, אלא מתוך רחבת ידים ועושר.

בפשטות דברי רש"י הק' מכוונים לזה שאם אדם נמצא במצב לא טוב מבחינה כלכלית ל"ע, והוא מתאוה למאכלים יקרים וכדו', לא ירכוש כל אותם המאכלים, וימתין לימים טובים מאלו. התורה מלמדת את האדם שאל לו לבזבז כספים יותר מיכולתו, ולפני שמוציא הוצאה כלשהי יבדוק טוב מה הוא יכול ומה לא, ורק לאחמ"כ יקבל החלטה האם ההוצאה מתאפשרת. הדברים ממש עבור דורנו דור של שפע, שמי שאין לו את היכולת להוציא ממון עבור דברים מסוימים הוא מרגיש מסכן, כי באופן יחסי לדור אם לא יקנה לעצמו כל טוב ארץ מצרים יחוש רע, ויתבייש בפני המלעיגים עליו וד"ל.

אבל אולי יש כאן משהו יותר עמוק: כידוע ה' מדבר אל יהודי תמיד מתוך המאורעות. בכל מאורע שבא על האדם עליו לשמוע ולהאזין מה ה' רוצה ממנו. לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות. לפעמים ה' בא על האדם במידת הדין ולפעמים במידת הרחמים, ויש להאזין היטב ולקלוט מה ה' רוצה ממנו בשעה זו.

כשהאדם נפגע בכיסו, ומצבו בפרנסה קשה, ה' מדבר אליו, זה לא בא במקרה, אין מקרה בעולם כלל, כרגע מחמת חטאיו וכדו' עליו לחיות במצב של עניות זמן מה עד שיגמר תיקונו וירחיב לו ה' מחדש.

יש ואדם מנסה בכל כוחו לצאת ממצבו או לכל הפחות להתנהג כאילו והכל בסדר, ואם מתנהג כאילו והכל בסדר הוא לא שומע את קול ה' המדבר אליו מתוך העניות, הוא מנסה בכל כוחו ומאודו להסיט ממנו את המחשבות ולכן קונה מכל אשר בא לידו ע"י הלוואות וכדו'.

"לא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך רחבת ידים" אל תנסה לדחות את הקץ, כרגע זה לא הזמן, כרגע אתה אמור לעבוד את ה' מתוך עניות משום שכך גזרה חכמתו העליונה, או מחמת חטא כזה או אחר. לכן אל תתאוה לבשר, תשב בדד ותידום

ותחשוב על מה ה' עשה לך ככה ומה אתה צריך לשפר ולתקן. ואם עתה הוא הזמן לעניות על תדחק את הקץ, רק תטה אוזניך לקול ה' המדבר אליך. כל אחד רואה לפעמים שהכל תקוע, המצב נורא ואין אור בקצה המנהרה. הוא דוחק ודוחק אבל כנראה שעוד לא הגיע עדיין הזמן לרחבות, לכן אל תתאוה לבשר, אל תחוש שבכוחך הגדול תצליח לעבור את התקופה בכל מחיר. אנא המתן, תתפלל, תפציר, תחזור בתשובה וקווה אל ה' שיושיע אותך במהרה. וברגע שהמצב ישתפר תוכל להודות לה' ולרכוש את מה שהנך זקוק לו בהחלטה. וה' יעזור לכולנו לראות רק חסדים נגלים מתוך עושר וכבוד ורוב טובה וברכה.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה

ומרצה חינוכי הטוב והמטיב

'כרזה' שבתה את תשומת ליבי, והוא ראוי להפנמה: "עשה טוב לאנשים - לא בגלל מי שהם, או בגלל מה שהם יעשו לך, אלא בגלל מי שאתה". חסדיך מטיבים עם סביבתך, ובעיקר - מטיבים לך, אתה נעשה טוב.

בפרשתנו מרחיבה התורה בענייני צדקה וחסד. פעמים רבות למדנו על עין טובה ואהבת הזולת, על מצוות תמיכה ממונית בזולת, סיוע גופנית וצדקה. אך דומה כי אין כפרשת ראה המבטאה כה בהרחבה את חובת הנותנה, ההעניקה, במידת עין טוב ולב טוב. משה רבינו אף מביע מצוות אלה ב'שפת כפל' הנותנת 'כפל' משמעות ועוצמה למצוות אלו. עשור תעשור את כל תבואת זרעך... ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו... שמוט כל בעל משה ידו אשר ישא ברגליו... רק אם שמוע תשמע בקול ה' אלקיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת... כי יהיה בך אביון וגו' לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ידך מאחיך האביון... כי פתח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסרו... נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתן לו... על פן אנכי מצוה לאמר פתח תפתח את ידך... העניק תעניק לו... בעלי הדרוש למדו מכאן כי המטיב עם הזולת משתבח הוא בנפשו. עשור בשביל שתעשר - בגשם ואף ברוח. אתה נותן לאחר - נתת לעצמך. 'טוב לב' המניע את עצמו להטיב. נעשים טובי לב ע"י שנוהגים בטוב לב. הנביא הושע קורא זרעו ללכת לצדקה קצרו לפי חסד. עשיית צדקה וחסד הם כזריעה. זריעה בודדת של טוב נקלטת ומצמיחה רב-חסד בסביבתה. מעשה יחיד של חמלה ניטעת, ומפריה הנהגות איכותיות רבות.

מחובתנו ללמוד וללמד, להמחיש לילדינו מגיל רך, כי איננו 'נותנים' בעולם, אלא 'מתברכים'. איני מפסיד בנתיני כי לא אחסר על טוב, שהרי הקב"ה מטיב עם המטיבים, משלם בכפל כפליים, כי ברכך ה'...

נערה צעירה חלתה ל"ע במחלה מאיימת. הרופאים ניסו בכל כוחם להצילה. קבעו שהסיכוי היחיד הוא שתקבל, מהר, עירוי דם מאחיה הצעיר, שחלק איתה את סוג הדם הנדיר, ובדמו נוגדנים חזקים למחלה. קרא הרופא לילד בן החמש, והסבירו לו, בנוכחות הוריו, שהוא מתבקש לתת את דמו לאחותו, ובכך להציל את חייה. הילד הרהר

מספר שניות, ואז הנהן בראשו בהסכמה. השכיבו אותו על מיטה ליד אחותו הגוססת, החדירו לו מחט עירוני כשהוא מביט בשקט לעבר אחותו, ועיניו מצטטפות בדמעות חרישיות. הוא רואה כי דמו ניגר בצינורית ישירות לתוך עורקי אחותו. לאחר שניתקו אותו, כולם מביטים באחות, מצפים לראות שיפור, עוקבים אחרי המכשור בתקווה להתעוררות בסימניה הוויטליים, והילד את אימו בלחש "מתי אני מת?". השאלה ניסרה בחדר וכולם פנו אליו. "מתי אני מת?" חזר ושאל. הילד בתמימותו הבין כי הרופא ביקש ממנו 'לתת דם' לאחותו, הכוונה היא למסור את חייו לאחותו. על זה הרהר לרגע, ומיהר להסכים. עכשיו שוכב, וממתין לצאת חייו... הסבירו לו שהמעניק חיים לזולת - אינו מאבד חיותו!

יש הנותן זמן לזולת, אחר מעניק מהונו. יש וחולק מחוכמתו בעצה ותושייה, ואחר מסייע פיזית - חסד בגופו. יש ערך רב לכסף הניתן ויש ערך זהב למילה הניתנת, אך נשכיל ונדע בבטחה כי ככל שמעמיקים את הנותנה, כך מעמיקים מקור הברכה. אתה נותן יותר - אתה מקבל יותר. אני מעניק דם או דמים - בכדי להבריא את עצמי, למרק את ליבי ולהבריק את נשמתו. ראה אנכי. אדם 'אנוכי' נותן, כי הוא מרויח!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

חידות

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ

כתב חידה לפרשת ראה צווי ברכה לגבוי הפח ובשאר שנים בשדה לא לשפח רצונכם בפרשה תשובה לרקחה לראות הגיעו ועולה לקוח

אם ישאלו בבור תחת ענו והזכירו לגן פורחת סלים יבשרו את פי הפחת רק השאלות אמרו בנחת

אמרו קדושות בזמן קרבנות ורקדו בליל פשרגליכם פונות טוב הוא ללא יללות הצפנות למות תיראו והזירו מעולות

ענג שפת בכולם חביבים ובברכה יצטרפו היושבים לכל העיר ירבו הפאבים וגם הפהין עגוות לערבים

אם לא יעשה גבר זבן לה ולא לחינה, בפומבן החליפו חרב במשל לרברבן ובזכות אבות הפל יובן

פיתרון כתב החידה לפרשת עקב: 'מזוזה' הוא נתיחל בגלל זמן, מזוזה נקבעת בצד ימין-דרך ביאתך שאדם נכנס ברגל ימין (מנחות ד.). וזבן בפומבן על המאמין. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה והאמין בכל פנות התורה (רמב"ן שמות יג, טז)

בכניסתו, עד שלשים זמן, פודקאי בארץ ושוכר בחו"ל עושים תוך ל' יום ולישוב הארץ, מיד מקיימין. אבל שוכר בא"י עושה מיד מפני ישוב א"י (מנחות מד.)

קיימה רק אצל צורה, מזוזה אצל צורת הפתח ומחלוקת אם פפה פשרה. ואם הפתח עשוי ככיתה מחלוקת ר"מ ורבנן (יומא יא:)

מגוי לא יקח פיקחה, אין לוקחים סת"ם מעכו"ם יותר מכדי דמיהן פי פך תקנו חז"ל גזרה. מפני תיקון העולם (גיטין ד, ו)

עם קשר בגוף ובבגד בסמיכות, כל שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מחזק הוא בשלוש החוטים. הכל בחיזוק שלא יחטא שגא' והחוט המשולש לא במהרה ינתק (מנחות מג:)

נמצאתי נעשה לעיר זכות, כל עיר שיש בה אפילו מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנידחת (סנהדרין עא:). ומקרבן הזו לבטיחות. בקרבן פסח היזו על המזוזות שה' יפסח עליהם

עומדים הם ועל חטא מגלים, הדלת והמזוזה מעידים על העבד עברי שה' ציוה כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים

פשיקב חר על ידי פעלים. ולכן שם הוא נרצע (רש"י שמות כא, ו)

מי שומר על מי, נשאלים חלים, אונקלוס שאל את החיילים שבאו להביאו לקיסר מי שומר על מי? העבדים או מלך הישראליים? והמזוזה מראה שה' מבחוץ שומר על עבדיו ולא כמו מלך בשר ודם שעבדיו מבחוץ והוא מבפנים (עבודה זרה יא:)

עומד, אך נוטה גם אפשרות, מחלוקת האם קובעים מזוזה בעמידה או באלכסון (יו"ד רפט, ו) וממול יאירו בפשרות. נר חנוכה מול המזוזה בצד שמאל (שבת כב.)

עלית החובה גם בפשרות, מזוזה היא חובת הדר ולכן חובת השוכר לקבוע מזוזה (פסחים ד.) ותזקה לדור בנהירות. הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה (שבת כג:)

פולמוס

פולמוס / הרב שלמה פרנקל, רבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב שלמה פרנקל:

האם רק תלמידי רבי עקיבא מתו באותו פרק ממכת האסכרה?

אמרו, שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד. יבמות ס"ב ע"ב.

האם יש איזה מקור, האם מתו מאסכרה רק תלמידי ר"ע, או שמתו הרבה מתושבי הארץ באסכרה? [ואם כן, חז"ל הקדושים הזכירו רק את תלמידי רבי עקיבא, אולי מפני שראו בזה תביעה מיוחדת כפי מדרגתם.]

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב אברהם דוד מוסקוביץ

לפי אגרת רבי שרירא גאון שכותב שהיה שם 'שמדא' [ראה בעין חנוך שדעתו שנהרגו ע"י המלכות במלחמת ביתר], נראה שבגירסת התלמוד שהיה לפניו הגירסא לא היתה אסכרה. בכבוד רב וכטו"ס *

תגובה ב.

הרב אליהו לוי

היכן מצינו שהייתה מגפה בכל העם? ובכלל יש דעה שזה היה בכמה שנים (מה שלא מסתבר לענ"ד). כידוע התלמוד הבבלי מקצר מאוד בפרטים, ה'לא נהגו כבוד' או עיניהם צרה במקור אחר, היתכן שגרם קיטרוג על כל הדור: לע"ד צריך מקור.

בברכה ובכבוד רב

אליהו לוי *

תגובה ג.

הרב אליהו בר שלום, רב העיר בת ים

אשר שאלת כב' אם מתו אחרים בנוסף לתלמידי ר"ע, איני יודע מקור.

אך מה פתאום לומר כך, אחרי שהגמרא לא ציינה זאת? מגיפה בישראל לא שווה ציון אצל חז"ל?!

והלא "פסקה המגיפה" אחרי שהם נגמרו.

ולפי מה שמקובל בידינו מגדולי המוסר, על אי נהיגת כבוד אין חייבים מיתה. וא"כ למה שימותו מבני ישראל על זה.

רק רבי עקיבא שהיה מוסר התורה, ותורה אסור ולא יתכן שתעבור לעבור מדור לדור עם פגימה הכי קלה, וחייבים לתלמידיו למות כדי שלא תעבור תורה כזו שיש זה איזה פגימה של בן אדם לחבירו.

שאלה יפה שאל כתי"ר.

פולמוס / הרב יצחק הירש פריימן –

אנטוורפן, ורבי ולומדי אספקלריא

שאלת הרב יצחק הירש פריימן, אנטוורפן:

מחשבות כיצד להציל נערים שאינם מסוגלים לשבת כמה שעות רצופות

ראש לכל יש להקדים, שההחלטות האמיתיות בדברים כאלו נתונים לגדולי הדור 'מעתיקי השמועה', ולא למנהלים מלמדים ועסקנים חינוכיים!! כל השו"ת כאן, הוא הכל לפני שהשאלה עולה על שולחן מלכים גדולי צדיקי הדור, לסדר את צדדי העניין וכו'.

ב"ה קול התורה נשמע בכל מקומות מושבות ישראל, מי פילל ומי מילל שבדורינו אלה אחר כל התלאות וכל הרפתקאות שעברו עלינו, וישראל עושה חיל, מוסדות התורה והחינוך הולך וחזק מאד. בכל שנה אלפי בחורים צעירים בלעה"ר עולים מת"ת לשיבה קטנה וכנגדם אלפי בחורים עולים דרגא לשיבה גדולה, ובני ישראל יוצאים ביד רמה. ועתה נפשי בשאלתי,

בכל כחה בת"ת יש ב' או ג' ילדים ובחורים שאינם מסוגלים לשבת וללמוד כמה שעות רצופים, וטרדת הבן מקיפות ראשי כל ההורים, יומם ולילה לא ישבותו הדאגות, פן אראה ברע אשר ימצא את בני, ואיך אשא נפשי והנער איננו אתי.

וכבר בלמדם בחדר התקשו ההורים עם המלמדים לסדר להם איזה אופן שיכולו לצאת באמצע הכחה להתאוורר לשעה או יותר כ"א לפי חולשו וטבעו, ועי"ז יכלו לשבת בשקט בשאר שעות בכחה בלי להפריע והיציאה הוסיפה על השבח

ברכוז ולימוד, שיכולו להשתלב טוב בלימודים בשאר שעות.

כ"ז נאמר בחדר שיותר קל להשתמש ולצאת מהכיתה.

עתה בעמדם על סף היכל ארמון המלך מלכו של עולם, להיכנס לטרקלין עולם הישיבות ולעסוק ולעמול בלימוד התורה"ק משאת חייו של כל בחורי חמד, אותם גדיים נעשו תיישים, הם צריכים עוד הפסקה זו כאויר לנשימה וכמאור לעינים, וכל העוסקים בחינוך באמונה מודים לזה, ועתה בהיכנסם לשיבה א"א להם לשמור על הסדרים הנהוגים בישיבות.

נראה ששמירת הסדרים להרבה מבחורים אלו, עם סדר לימוד רצוף של שיעורים עיון בקיאות ועוד הוא רחוק לשכר וקרוב מאד להפסד, וכדי להכניס חשקת ומתיקת התורה יש לוודא שהבחור יתחיל יומו שלו ושקט ורענן ולא שילך לשיבה כמי שכפאו שד.

בחור הקם בבוקר וחושב האידן אוכל לעבור עוד יום מלא וגדוש בשיעורים וחזרות עם חברותו, גדולה התלאה מנשוא ומתיימש עוד לפני שמתחיל היום, משא"כ כשיודע שיומו מחולק שיעור עיון, יוצאים קצת מן הישיבה, שינוי נוף, שיעור צדדי, חזרה לשיבה, (ח"ו לסדר זה לכל בחורי הישיבה, כי רובם מן הבחורים ב"ה יכולים להשתלב בישיבה, אלו יותר ואלו פחות אלו ואלו בודאי מודים עלה נעלה וירשנו חלקנו בתוה"ק).

כל צורב ובחור רוצה ליכנס לשיבה רגילה מן השורה ומענתו בפיו 'למה נגרע', ואם הנהלת הישיבה מודע אפילו ברמז קל שבחור זה א"א להמשיך כל היום כשור לעול וכחמור למשא בודאי שלא יתקבל לשיבה. ובאמת שהרבה בחורים יכולים להשתלב טוב בישיבה עם רמה גבוהה קצת, רק צריך ליתן לכל בחור מקומו ושעתו וזה יעזור לו מאד להתעלות.

בשם אלפי נשמות יקרות וחביבות ברחבי העולם הרוצים להרגיש נועם ד' ומתיקות התורה, נא ונא להודיע הדרך אשר נלך בה והמעשה אשר נעשה כדי שנהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

האמנם רצוי לסדר שיעור צדדי, כמובן מחוץ לכותלי הישיבה ללמוד סופרות, קשרי תפילין, וכו' - כל דבר שהוא?

מטעם הישיבה או שיצטרפו כמה ישיבות יחד. (אפילו אברכי כוללים ששהו כל ימי בחרותם בין כותלי הישיבה סדרי לימודם מופסקים יותר מהישיבה, גם הרבה מהם לא יוכלו לסבול סדר ארוך מדי, וכ"ש בעה"ב הקובעים עתים לתורה א"א להם לרכז ולשבת ליותר משעה).

בכבוד רב

יצחק הירש פריימן

אנטוורפן *

הרב מאיר לאש

אגב, ענין פראקטי, כפי שהבנת מחברים, מי שקשה לו בריכוז וישיבה ממושכת, נוטה שלא יצלח למלאכת הסופרות רק ריווה מזה הרבה כאב לב.

אכן חשוב להדגיש חזור והדגש שהכל תלוי רק **בהכרעתם של גדולי הדור**, והנדון כאן אינו פתוח להכרעה של אף אחד מאיננו. המטרה בדיון כאן רק לחשוב מחשבות אולי נוכל להועיל.

הרב השואל:

עכ"פ יתכן עוד אפשרות מה ללמוד.

*

הרב שמואל פלאי

ביודעי ומכירי בת"ת בחוג מסויים שמקפידים אכן שכל שיעור בת"ת לא יקח יותר מ-45 דקות, ואח"כ הפסקה לכמה דקות להתאוורר.

בברכה ותפילה שלא תהיה צוחה ופרץ ברחובותינו רק יקויים וכל בניך לימודי ה' בלי יוצא מן הכלל.

*

הרב משה מרדכי אייכנשטיין, ראש כולל שע"י ישיבת יד אהרן, בני ברק

כמובן יש לתת את הדעת על אלו שלא מסוגלים, ולפני שהם נופלים ובאים לישיבות לנושרים. ולפי דעתי גם אין חשש דילמא אתי לאמשוכי בתריה, הבעיה שאף אחד לא רוצה שהילד שלו יילך למקומות כאלו, ושוב אתה נופל רק לבררה של ממש.

הבעיה היא בעיה כמובן. הפתרון קשה. כמובן הכל נתון להכרעת גדו"י.

*

הרב נפתלי גלינסקי, קרית ספר

יש מספר אפשרויות לפיתרון לפני שנוקטים בצעד מסוכן ורגיש כזה

לפני שאסביר מה האפשרויות לפיתרון [לפענ"ד (כמובן)] אסביר מדוע אני חושב שיש בזה סכנה

הנה אף אם נאמר שעצם הדבר אין בו שום בעיה [וזה אינו כלהלן] מ"מ זהו דבר גבולי וההבדל בין זה לבין ישיבה תיכונית אמנם לנו המבוגרים הוא ברור אבל לבחורים הצעירים הוא לא ברור והסכנה גדולה בזה לגרום ח"ו לטשטוש הגבולות ולמדרון חלקלק שאחריתו מי ישרונו

מה גם שעצם הדבר יש בו משום מתן גושפנקא רשמית ליציאה מהלימוד ואם גדולי ישראל ראו לנכון להתיר את זה פה ושם לפי הענין אבל אין ליר את זה באופן רשמי וקבוע

יש גם שהדברים האלה מתחילים כך ובהמשך גם יהיו ישיבות קצת יותר מקילות שילמדו גם מילה ושחיטה ומשיחי כשרות ולאחמ"כ דברים עוד יותר גבוליים ועוד יותר גבוליים ומיודע להיכן זה יגיע אז מה כן עושים?

דבר ראשון עצם ההנחה שיש בחורים שאינם יכולים לשבת וללמוד אינו ניסוח מדויק כלל לענ"ד אלא צריך לומר שיש בחורים שאינם מסוגלים ללמוד במתכונת המקובלת כיום בישיבות

אבל גם בחורים אלה אם ינסו למצוא את הדרך והסגנון שכן מתאימה להם הם בהחלט מסוגלים לשבת וללמוד

ברשות הת"ח אציע כאן מספר כיוונים כללים וכל אחד יכול לפתח את זה כיד ה' הטובה עליו [חלק מהאפשרויות הם אמנם חדשניים ופורצי דרך אבל הם ודאי עדיפים מהשיעמום שהוא אם כל חטאת וק"י שהם עדיפים מהפשרות שהועלתה בשאלה

לימוד הלכה למעשה כגון בשר בחלב ברכות שבת וכו' באופן מרתק ומושך אעם כמה שיותר המחשבות וכו' -

לימוד דברים קלים ומעניינים כגון אגדות, תנ"ך וכו'

הרעיון הבא מנסיון אישי כוחו רב לרתק ולמשוך את הבחורים ולהאיר בהם את אור התורה בצורה נפלאה אם הוא נעשה בצורה חכמה וכדלהלן **לימוד סוגיות מעניינות** ופולמוסים שונים ולא שגרתיים כגון בין השמשות, שיעורי תורה, קו התאריך, החשמל בשבת וכו' וכו' באופן ברור ומסודר ושמתאים לרמתם של הבחורים הנ"ל ורצוי לצרף כמה שיותר המחשבות מחיי היום יום ומחיי המעשה

וכן פעילות מעשית [כגון אם לומדים את סוגית בין השמשות לשלול את הבחורים לתצפיות שונות [יש גם הרבה תצפיות שאפשר לעשות מהבית] ובשיעורי תורה למדוד אגודלים ושאר דבריו וכו' ישנם עוד הרבה אפשרויות ואין ביכולתי להאריך כעת והכלל היוצא שמי שבאמת חשוב לו המצב של אותם בחורים יש הרבה אפשרויות איך לעזור להם וכל אחד יכול להתייעץ אם אנשי החינוך הותיקים שמתפלים שנים רבות בבחורים כאלה במצבים קשים יותר וקשים פחות

בברכה רבה

נפתלי גלינסקי

[אציין כאן שכותב השורות נעזר רבות בעניינים אלה בספר הנפלא שתולים בבית ה' שעוסק רבות בבחורים בסגנון זה ומומלץ בחום על כל אחד שמתעסק בבחורים אלה לעיין בספר זה]

*

הרב נח גדליה קצקוב

יש הבדל בין הוראה פרטית להוראה כללית.

אין פותחים ישיבות רגילות עם לימודים שונים של מקצוע באופן רשמי [אלא א"כ הן מוגדרות מראש כמוסד למתקשים], כי הדבר מבחינה ציבורית נותן פתח לפגוע בצורת עולם הישיבות, ורוח גבית למבקשים לקעקע צורתו המקובלת. אבל כהוראה פרטית לזקוקים לכך, כל יחיד ויחיד מקבל פעמים רבות הכוונה מגדולי הדור עיני העדה לעסוק בדבר שיתן סיפוק לנפשו ואתגר לתכונותיו הפרטיות כפי הצורך והאפשרות, ואלו מעשים שבכל יום.

*

הרב משה רוזנר

עיין מר בספר דורש טוב מועדים לחסידות טשורטקוב יצא לאור ירושלים תשכ"ד עמ' רא-נספחים שיטתו של האדמו"ר בחינוך, שם מעתיק מתקנות ה"ח - בבוא הנער לארבע עשרה שנים ולא יהיה מסוגל לגמרא, ינתן לאיזה אומנות. ע"ש. דור דורושי.

*

הרב אברהם אייכלר

שמעתי פעם מר' ברכיה שיינקר שהוא נכנס פעם לרב שך עם הנגיד הרב פ. ואחר בקשת רשות וכו' שאל הנגיד את הרב שך אלה: מדוע אתם חוזרים ועומדים על דעתכם -אך תורה- הרי במדינתנו ובישיבתנו אנו נותנים לבחורים קצת התאוררות ספורט וכדו' ולא רק שהבחורים האלו צומחים פחות אלא כל מי שמכיר יודע שהאברכים והבחורים המתמידים יותר הם דווקא אלו שהגיעו מהמדינות שנתנו קצת אורור ולא עמדו על העקרון של נאר תורה?

הרב שך חייך וכו' ואז ענה, אתה צודק, השאלה מה קורה איתם בגיל 35..., אלו שהתחנכו על נאר תורה הם הנשארים והאחרים הרבה פחות,

ייתכן שאידך זיל גמור

*

הרב מרדכי אגסי, מח"ס אסירי המלך, ברוקלין

מנסיון עם בן שיש לו מחטים, ואינו מסוגל לשבת הרבה זמן.

הדרכתי את המג"ש שלו, שכל 50 דקות לימוד, הוא יקבל 10 דקות הפסקה להליכה קצרה בתוך הבניין + כוס שתיה. + מזיזים את כל מוצרי המתיקה מהפה שלו, אפילו אם זה מוצר צמוק - טבעי.

מחמאות רבות עם טעם טוב.

טפיחה על השכם.

מתנות אישיות אפילו פעוטות.

קריאת ספרי מעשיות עם תוכן רוחני או ספרי קריאה מבוקרים.

והעיקר הרבה תפילה ובקשות לסייעתא דשמיא.

*

הרב יוסף הרבסט

לכבוד הרב יצחק הירש פריימן הי"ו

[אחר ההקדמה שהתשובות לשאלה חייבים להיות אך ורק על פי גדולי הדור, שלהם נתן הקב"ה את הכח לעשות ולקיים, וגם לשנות]

לצערי הטעות היא של המנהלים ואלה שמחליטים מה הילדים לומדים.

בצורה שאינה משתמעת לשינוי פנים אני אומר שאין דבר כזה שילד לא יכול לשבת מספר שעות רצוף ללמוד. השאלה הגדולה היא מה הוא לומד. תנסו ותראו ילד שאוהב משחק שח מט ישב שעות

ע"ג שעות וישחק, כאשר יגיע לישיבה לא יוכל לשבת אפילו רבע שעה. השאלה מדוע???? והתשובה פשוטה. יצרו שבלונה כל הילדים צריכים ללמוד את אותו הדבר, נראה לכם הגיוני שכל הילדים חשקה נפשם באותו הלימוד?

יש ילדים שאוהבים פלפול, יש אוהבי פשט פשוט, יש אוהבים תנ"ך, יש אוהבים משניות וכו'. מכיון שהמסגרת היא אחידה לכולם רק מי שמתחבר למה שלומדים מצליח.

מסגרת הלימוד צריכה להיות כללית אבל אם אפשרות לאישית, ילד/ בחור שנפשו חשקה בלימוד שלא לפי סדרי המקום בו הוא לומד לתת לו להתגמש העיקר שילמד.

מה לעשות שהמוסדות והמלמדים ומגידי השיעור הם הרובם הגדול מרובעים, לא יכולים ולא יודעים להתגמש.

ילד שלא יודע לעשות חבורה, מסכן. ידועים דברי הרב שך זצ"ל ודברי האדמו"ר מצאנז זצ"ל על פלפולי הבל וביברורי סרק, ילד בן 11 או אפילו בן 16 כותב חבורה. שאלו גדולי ישראל אויל כל החבורה נסתרת מגמרא בעוד שדף או שתיים.

אני מניח שתסכים שחז"ל ידעו והכירו את נפש האדם לפחות כמו מנהלירבני הישיבות כיום. חז"ל קבעו לנו את סדר הלימוד "בן חמש למקרא, בן עשר למשנה, בן חמש עשרה לתלמוד וכו'. היום בכיתה ג' ילד בן 7 לומד גמרא. מה בדיוק כבודו מצפה מהילד. רובם של בחורי הישיבות לא מבינים גמרא רק בישיבה גדולה בשיעור ב' ואילך. איך מלמדים ילדים משנה וגמרא וכאשר הילד מגיע למשנה בן חמש וכו' הוא מבין שרבני הישיבה או המורים בבית הספר צוחקים על דברי חז"ל, מה יעשה הילד ולא יחטא.

ועוד, חז"ל כבר לימדו אותנו "כשם שפרצופיהם שונות, כך דיעותיהם שונות". וגם ברכה נתקנה הוראה אוכלוסי ישראל מברך "חכם הרוזים" שידע רז כל אחד ואחד.

ועוד לימדונו חז"ל "אין אדם לומד אלא במקום שליבו חפץ", לא רק במקום אלא גם "מה" שליבו חפץ.

לסיכום: הילדים/הבחורים המתוקים שלנו רוצים ללמוד ויכולים ללמוד שעות רבות, אם תצליחו לשנות את תפיסת העולם המעוותת שחייבים ללמוד גמרא בגיל 7, וכל ישיבה היא ישיבה למצויינים ניתן להאריך באין סוף דוגמאות לעיוות של הישיבות ושל רבני הישיבות ושל דרך הלימוד. הילדים שלנו מצויינים. החיסרון הוא בנו ולא בהם.

בתפילה שבמהרה נזכה ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים. בכבוד רב

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות

במסכתות שבת ועירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים דף קמט.

בגמ' 'תנו רבנן כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת, ודיוקנא עצמה אף בחול אסור להסתכל בה משום שנאמר אל תפנו אל האלילים, מאי תלמודא אמר רבי חנין אל תפנו אל מדעתכם' הנה בשולחן ערוך [סימן שז סעיף טז] כתב וז"ל 'מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, ואף בחול אסור משום מושב לקרות בהם בשבת; ואף בחול אסור משום מושב לצים (תהילים א, א), ועובר משום אל תפנו אל האלילים (ויקרא יט, ד) לא תפנו אל מדעתכם', ולכאור' נראה שפירש הלשון שלא לפנות את הדעת ממחשבת האל- [ואל היינו שם דקדושה], ולא כרש"י שכתב 'אל מדעתכם - אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם וחלל שלכם', והיינו שהכוונה לא לפנות [לשון פנייה] אל מה שהלב חושק, בבחינת לא תתורו אחרי לבבכם וכו', דקשה לומר שכוונת השו"ע כדברי רש"י שא"כ לא היה לו להעתיק לשון כזה שאינו מובן מפשטות הלשון והעניין, והמשנ"ב העתיק על דברי השו"ע את דברי רש"י ויל"ע בזה, ושוב מצאתי בחידושי הריטב"א שכתב 'אל תפנו אל האלילים מדעתכם. פרש"י ז"ל אלילים לשון חלל, והכי קאמר אל תסתכלו למה שעשו ידכם ויצא מחלל לבכם לומר שאין ראוי להסתכל אלא במעשה השייך כדי להכיר נפלאותיו וכענין כי אראה שמיד (תהלים ח') וכו', והרמב"ם ז"ל גורס אל תפנו אל מדעתכם ר"ל לא תתפנו להבלים ותהיו מפנים זכרון של הקדוש ברוך הוא מדעתכם', ומבואר להדיא שהם שני דרכים [ואמנם נראה בדבריו שברש"י יש גיר' אחרת שאין לפנינו אבל עכ"פ מבואר בדבריו שהם שני דרכים וק"ל], שו"ר שכן מפור' ג"כ בר"ן [על הרי"ף דף סג ע"ב מדפיו] וז"ל 'א-ל מדעתכם. אשר אתם עושין מדעת לבבכם וחלל שלכם אלילים לשון חללים כדאמרין חללי עלמא כך פרש"י ז"ל והרב בעל הערוך פירש אל תפנו אל מדעתכם בזמן שאתם מסתכלים בהם אתם מפנין אל-ל מדעתכם', וזה יותר פלא וחידוש לומר שלא ראה זה המשנ"ב, וצ"ע.

*

דף קנ.

בגמ' 'אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם לומר לחבירו לכתך פלוני אני הולך למחר שאם יש בורגנין הולך', נראה שיסוד הדין בזה הוא לא סתם קולא שראו חז"ל לנכון להקל באיסור זה, אלא שבאמת אין כאן חפצא דאיסורא, כי עד כמה שהדיבור עצמו "יכול להתקיים בהיתר", ממילא אין כאן דיבור לעשות מלאכה ודוק.

*

דף קנא.

בגמ' 'תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת דוד מלך ישראל מת אין מחללין עליו את השבת תינוק בן יומו חי מחללין עליו את השבת אמרה תורה חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה דוד מלך ישראל

מת אין מחללין עליו כיון שמת אדם בטל מן המצות והיינו דאמר רבי יוחנן במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות, הנה בפשטות נראה שאין ספק שמחללים שבת על אדם גם כשברור שלא יוכל לקיים עוד מצוות [נכונן בצמח וכדו', ואף אם יבוא אליהו ויאמר שלא יבריא מזה], כי החילול שבת הוא על עצם חיי בר ישראל [נכלשון רש"י בפסחים כה ע"ב שחביבה נפשו של ישראל יותר מהמצוות], וא"כ יל"ע ממה שנראה כאן ממשמעות הלשון שמחללים רק בשביל שישמור שבתות, וצ"ע [ואולי באמת זה כמ"ד ביומא פה ע"א שזה המקור לפיקוח נפש ולטעם זה אה"נ הוא תלוי במצוות, אלא שאנן קיי"ל שהמקור הוא מוחי בהם, ועיני' בביאוה"ל כסי' שכת, וצ"ע].

בגמ' 'אמר לה רבי חייא לדביתהו, כי אתי עניא אקדימי ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבניך, אמרה ליה מילט קא לייטת להו, אמר לה קרא קא כתיב כי בגלל הדבר הזה ותנא דבי רבי ישמעאל לגלגל הוא שחוזר בעולם' יל"ע שהרי שנינו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, וצ"ל שידע דע"י מחשבה זו הצדקה תיעשה יותר כראוי ובשמחה, וע"כ נכון לעורר במחשבות כאלו, וצ"ע.

בגמ' 'רבי חנינא שכיבא ליה ברתיא, לא ו הקא בכי עלה, אמרה ליה דביתהו תרנגולתא אפיקת מביתך, אמר לה תרתי תכלא ועיורא, משמע שאי"ז תקנת חכמים לבכות על המת, ומה שאמרו [במו"ק כז ע"ב ג' ימים לבכי, אין הכוונה שצריך לבכות, אלא שכך הוא זמן הראוי לבכי ולא יותר מזה, וצ"ע, ויל"ע עוד דלקמיה [דף קנב ע"א] משמע שיש תועלת למת באבלות וע"כ מת שאין לו מנחמים באים ז' בני אדם ויושבין במקומו, ומסתמא ה"ה לבכי, ואולי יש חילוק בין הבכי לאבלות, ואכתי צ"ע בכל זה [ועיני' עוד במאמרו של הגרי"מ פלמן בגליון אספקלריא פר' דברים תשפ מה שהביא בעניין זה של אבילות אם יש מצוה בצער, ואכתי צ"ע בכ"ז].

דף קנב.

בגמ' 'אם יטעם עבדך את אשר אכל ואת אשר אשתה מכאן ששפתותיהן של זקנים מתרפטות', יל"ע שלכאו' עניין הטעם לא שייך לשפתיים שהוא חיצינות הפה, רק לסביבות החיך שהוא פנימיות הפה, ולמה שייכו עניין זה לשפתיים, וצ"ע.

בגמ' 'הנהו קפולאי דהו קפלי בארעא דרב נחמן, נחר בהו רב אחאי בר יאשיה, אתו ואמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא אתא ואמר ליה מאן ניהו מר, אמר ליה אנא אחאי בר יאשיה' וכו', דבר פלא הוא שהיה רב אחר בר יאשיה קבור בחצרו של רב נחמן ולא ידעו מזה, שהרי לכאו' לא עבר כ"כ הרבה שנים מאז ואיך נשתכח הדבר כל כך, וצ"ע.

דף קננ.

בגמ' 'אמר ליה אביי לרבה כוון מר דסנו ליה כולהו פומבדיתאי מאן אחים הספידא אמר ליה מיסתיא את ורבה בר רב חני', יל"ע אם הכוונה שדי בכך שהם יבכו, וא"כ מבואר שאי"צ שהרבה יבכו, או שהכוונה שדי בהם שע"י הספידים יתעוררו כולם לבכי [דמה שהם שונאים יגרום שלא ירצו להספיד, אבל אחר שכבר מספידים יתעוררו לבכי], וצ"ע.

דף קנד.

בגמ' 'אמר רב הונא היתה בהמתו טעונה כלי זכוכית מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ומתיר החבלים והשקין נופלים והאנן תנן נוטל את הכלים הניטלין בשבת כי קאמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה והא קא מבטל כלי מהיכנו בשליפי זוטרי מיתבי היתה בהמתו טעונה טבל ועששיות מתיר את החבלים והשקין נופלין ואף על פי שמשתברין התם בכולסא', יל"ע מה קס"ד בקו' על רב הונא, שמשמע שיש בזה צד שני להבין שגם במלאכתו להיתר צריך רק להתיר את החבלים, וצ"ע.

דף קנה.

בגמ' 'אמר רב פפא לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא', נראה שבאו לרמוז בזה שכך הוא גם בבני אדם, שבאמת העשירים שהם אוכלים בשר וכדו', הם העניים האמיתיים, כי אין להם נחת רוח ויישוב הדעת רק בהתקיים כל הפרטים שהורגלו בהם, ואל"כ אין להם שום הנאה, והרי הם ככלב שרוצה רק באכילת בשר ולא מוכן לאכול פחות מבשר וע"כ חסר לו הרבה, ולעומת זאת החזיר שדי לו במזון שיש בכל אשפה, הרי הוא עשיר, וכך בני אדם שמסתפקים במועט ושומחים בחלקם, הם העשירים האמיתיים דאי"צ כ"כ הרבה פרטים כדי לבוא לשמחה ויישוב דעת, ובקלות הם באים על סיפוקם.

דף קנו.

בגמ' 'כתיב אפינקסיה דלוי אמרית קדם רבי ומנו רבינו הקדוש על דהו גבלין שתיאת בבבל והוה צוח רבי ומנו רבינו הקדוש על דהו גבלין שתיאת ולית דשמיע ליה ולית חילא בידה למיסר מדרבי יוסי ברבי יהודה' פלא קצת למה לית דשמיע ליה ולית חילא בידה למיסר, הרי קיי"ל [בע"ז דף ז ע"א] שאחד אוסר ואחד מתיר בשל תורה הלך אחר המחמיר וכאן הוא מחלוקת בשל תורה, וצ"ע [ואולי סוגיא דעלמא אזלא כריבר", ואכתי צ"ע].

דף קנז.

בגמ' 'איבעיא להו הפרה בין לצורך ובין שלא לצורך ושאלה לצורך אין שלא לצורך לא ומשום הכי קפליגניהו מהדדי, או דילמא הפרה נמי לצורך אין שלא לצורך לא, והא דקא פליג להו מהדדי משום דהפרה אין צריך בית דין ושאלה צריכה בית דין, תא שמע דתני זוטרי דבי רב פפא מפירין נדרים בשבת לצורך השבת לצורך השבת אין שלא לצורך השבת לא, לישנא אחרינא איבעיא להו לצורך אתרוייהו קתני ושלא לצורך לא אלמא הפרת נדרים מעת לעת, או דילמא כי קתני לצורך אשאלה הוא דקתני אבל הפרת נדרים אפילו שלא לצורך אלמא הפרת נדרים כל היום', הנה בלישנא בתרא נתבאר הצדדים בהדיא שהשאלה היא אם הפרת נדרים מעת לעת או לא, אבל בלישנא קמא לא נתבאר בהדיא מהו הנידון, ומשמע מסתימת הלשון שלישנא קמא הנידון מסברא אם שייך כלל בהפרה איסור או שאין בזה כלל עניין של תיקון או דין וממילא אין בזה איסור גם שלא לצורך, וצ"ע.

בריך רחמנא דסייען

פתיחה למסכת עירובין / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושאי"ס, מו"ל 'באר התורה'
כולם יודעים שעני"ן זה ר"ת של מסכת עירובין נדה ויבמות, שהם המסכתות הכי קשות בש"ס, אולם תמיד אני רגיל לומר להרבה בחורים שמסכת

עירובין ויבמות ונדה אינם קשות בלימודם, כי היום אתכשר דרא ויש הרבה ספרים עם ציורים וביאורים על מסכת עירובין, וכן על מסכת יבמות, וכן מס' נדה אינו אלא תלוי במראות במראות שונות, אבל מכל מקום כיון שמתאמצים להבין מסכתות אלו, מקבלים ע"ז יותר שר, ואע"פ שאין אנו יודעין מתן שכרן של מצוות, מ"מ כיון שיש יותר יגיעה יש יותר שר.

והראוני שסימן עני"י למסכתות אלו, כבר כתב בזה"ק (רע"מ ח"ג רעו א) ¹⁷זו"ל: עני ורוכב על חמור, עני"י איהו תמן בסימן עירובין נדה יבמות ושאר מתניתין בכלל ולא אתקרי תמן מלך עד רכיב בסוסיא דיליה כנסת ישראל, קוב"ה כד איהו לבר מאתריה לאו איהו מלך, וכד אתהדר לאתריה (זכריה יד) והיה ה' למלך על כל הארץ ומבואר מדברי הזה"ק שהתיקון של המסכתות האלו הוא מקרבת את המשיח, והיינו דע"י הלימוד במסכתות אלו, נקרא קוב"ה 'והיה ה' למלך על כל הארץ'.¹⁸ ונהנה אף ש"א שהיא מסכת נזיר כי יש לה לשון מיוחד, מ"מ מדברי הזה"ק חזינן דהכוונה למסכת נדה].

וכתב לבאר דברי הזה"ק רבי יעקב עמדין בפירושו, מטפחת סופרים (דף קעד) עני איהו תמן בסימן עירובין נדה יבמות, בנה סוד על הלצה בעלמא, שהיתה מצויה בפי עוסקי התלמוד בשיבה, שלא יכלו לירד לעמקן של שלוש מסכתות הללו החמורות מאד, מחמת ריבוי החלוקות החודדות שבהם, הודו ולא בושו בעניות דעת וקוצר יד השגת, שלא יכלו להשוות כל הסוגיות השונות והסתירות הנמצאות בהם, לתרץ וליישב כדרך שעשו בשאר כל המסכתות, חוץ מאלו קשות ולא מצאו כל אנשי חיל ידיה, ונתנו בה סימן על דרך צחות, שלא יתפלא אדם גם אם יאמר החכם למצוא פשר דבר לא יוכל,

כד. ובקונטרס פרק זכרונות שכתב הרה"ח ר' שמאי גינזבורג ז"ל (ע' 41) מספר שבתקופה ששימש את כ"ק האדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל היה לי עוזר מתנדב ה' אברהם טוביה רוזנטור נ"י, בשעת הבוקר המוקדמות ישבנו בחדר הסמוך לחדר הרבי ולמדנו ביחד, הרה"ג ר' פנחס מנחם שליט"א (כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל) שהיה אז בחור צעיר הצטרף ללימוד מסכת עירובין, פעם נכנס לחדרו הרבי זצ"ל הביט ואמר עירובין א שווערע גמרא, כשפנה לשוב לחדרו לחשתי כי זה איתא בזוהר, הרבי אמר בלשון שאלה בזוהר! כלל היה נקוט בידי אם מגיב מוכיח שטעיתי, אעפ"י שידעתי שזה בזוהר ריש פרשת תצא, בשעת הסעודה נסיתי להוציא ספר זוהר מהארון, שהיה מאחורי הרבי, סיבב את ראשו אלי ואמר לא צריך, זוהר רעיא מהימנא, אז למדתי לדעת שיש לציין אם זה בזוהר או במדור רעיא מהימנא שבזוהר.

כה. ועי"ע בשער הליקוטים (פרשת בעלותך פרק יא) על הפסוק והאיש משה עניי מאד, כתב עני כתיב למה נחסרה הוא' ונשאר עניי ומה היה העניות שלו שהרי נתעשר מפסולת הלוחות וג"כ מ"ש במשיח זכרי ט ט עני ורוכב על חמור מה ר"ל עני וג"כ מ"ש ח"ל מאין זכה מרע"ה לקלסתר פנים משיורי הקולמוס של דיו שהעביר על פניו נתמלא פניו אורה והתירוץ כי הקולמוס הוא הוא'ו שהיא למעלה מקום תורה שבכתב והדיו היא הירד שהיא חכמה עילאה ולכן נכתבה התורה שהיא חכמה דיו"ד ושירי הקולמוס הוא שירי הוא'ו שהיא ראש הוא'ו שהיא הירד כנודע שהי"ו שעל הוא'ו היא ג' עליונות שהם אור העליון הצפון לצדיקים שהוא באימא עילאה וכאשר העבירה על פניו נתמלא פניו אורה והוא כי הוא'ו נתקצרה לסיבה המי ובה יתבאר מ"ש בר"מ עני ורוכב על חמור שהוא ר"ת עירובין נדה יבמות ר"ל שהמשיח יבא עני מהם כלומר שיתבטלו כמו שתדע הסיבה ובה יובן שמשא זכה לאלף חלקים של אורה כשהיה כותב בתורה שהיא שירי הקולמוס וכשחטאו ישראל נסתלקו ממנו כולם ונשאר א זעירא של ויקרא וכשיבא המשיח יחזרו כל האלף למקומם וז"ל ישמח משה במתנת חלקו ר"ל לעתיד ישמח כשיבא הוא שהוא המשיח או יחזרו האלף למקומם שהיו מקודם בחלקו וזהו ישמח לעתיד כי עבד נאמן קראת לו שהוא ראש הוא'ו כמ"ש ובה יובן סיבת המסוה שהיה משים משה על פניו שלא היה משימו אלא כשהיה מדבר עם ישראל ע"כ.

שכבר צווחו בהם קמאי דקמאי ולא אסקו בידיהו, אלא כמאן דמסיק תעלא מבי כרבא ועניא דקרי אבבא, היאומן שדברים כאלה יצאו מפי תנא, אין צרי לומר מפי מרע"ה או משאר נשמות מעול הנעלם עכ"ד.

ובס' נתיבות שבת בהקדמה כתב הגאון רבי יעקב ישעיה בלוי זצ"ל חב"ץ בד"ץ העדה החרדית בירושלים, כתב לבאר מה הקשר בין ג' המסכתות פרט למה שאמרו שהם החמורות שבש"ס, וביאר שברוך אפשר שמסכת עירובין עיקרה בדינים התלויים במקום, ומסכת נדה בדינים התלויים בזמנים מסוימים, ואילו מסכת יבמות שבעיקרה דיני עריות תלויים באדם, והם בבחינת עולם שנה נפש, שבתיקונם אנו גורמים להפוך מעמדו של משיח צדקנו מבחינת עני לבחינת מלך, ע"י התגלותו במהרה בימינו, ע"ש.

ויש להוסיף שהרי עירובין היא המסכת הראשונה בסימני המשיח, וכמו שכתב הגאון המהרש"ם מברעזאן זצוק"ל על הספר מנחת ישראל, בהסכמתו וכתב להביא דברי הזוה"ק וכתב שהרי מס' עירובין היא הראשונה בסימני משיח צדקנו שיתגה בב"א ומצוה לעסוק בה כדי להגדיל תורה ולהאדירה כי סימנא טבא הוא וטבא ליהוי ע"ש.

ובאמת מצינו שמסכת עירובין במיוחד יש בקושי, ונלמד כן מדברי המהרי"ל (הלכות חג הסוכות אות ז') איתא כן: אמר מהר"י סג"ל דהוא שאל מגדול אחד אמאי האריך רש"י ושאר פוסקים במסכת סוכה ועירובין יותר מבשום מסכתא, והשיב לו לפי שדיניהם רחוקים מדעת הבריות, כגון גודא אסיר גודא אחית ודין לבדו ודופן עקומה, ולחי וקורה שמתירין את המבוי, והרבה כה"ג אשר קשה לדעת סברתם להכי חזרו הפרשנים להבינם ולהשכילם לכל עכ"ד. ואף שמסכת עירובין היא מסכת קשה, כבר נתחברו עליה מאות ספרים. ובספר מעשה איש (ח"ה ע' לה) המביא מהגרש"פ שטיינברג ו"ל, (נאמן ביתו של החזון איש זצ"ל) הכותב: אמר לי פעם, שלמד חורף אחד בשנה מעוברת. ארבע עשרה שעות ליום בלי הפסק פרק ראשון ממסכתא עירובין. ע"כ.

ורבי יהודה החסיד בספר חסידים (סימן רסא) כותבןשדין מת מצוה אינו נוהג רק בבני אדם אלא גם בתלמוד ובמצוות. שאם רואה אדם שאנשים נמנעים מלעשות איזו מצוה או ללמוד איזו מסכת מחמת איזו סיבה היא כמת מצוה והלומדה נוטל שחר כולם. וכתב בשיירי כנסת הגדולה (יו"ד סימן רמה הגה"ט אות ג) והובאו דבריו בספר קמח סולת להגאון רבי יהודה עלי זצ"ל (מהדורת שובי נפשי עמוד ע"א) שבקושטא היו נמנעים מלקרות עירובין נדה יבמות משום שר"ת שלהם עני וכן נמנעו מלקרות בבא בתרא מפני שנראה שזו אחרונה וי"א מפני שחלה בה רש"י ויראה דאינם נמנעים מכל אלה אלא ללומדם עם חברים בישיבה אבל לעצמו כל אחד ואחד צריך ללומדם וכמ"ש בספר חסידים, עכ"ד.

עוד במסכת עירובין, כתב בשער הכוונות (דרוש קידוש ליל שבת דרוש א') כתב, גם מנהג טוב הוא לקרות בכל ליל שבת אחר ברכת המזון כל מס' עירובין ויכוין אל סוד ע"ב רי"ו שהם אותיות עירוב ע"כ, בספר ברכת אברהם (פ' ואתחנן) כתב שמעתי שתלמידי הריב"ש היו יושבים ביחד ומתווכחים איזהו הדבר העיקרי שראש ומנהיג הדור צריך להשיג עליו יש מהם אמרו שהעיקר הוא להשיג על הזביחה שיהיה השוי"ב ירא שמים, וכן בכל שאר

ענינים השייכים לזה כי ח"ו מאכלות אסורות מטמטמים את הלב, ויש שאמרו עירובין הוא העיקר כי הלכות שבת כהררים התלויים בשערה והאיסור חמור מאד, ויש שאמרו מקוה היא העיקר להשיג שהמקווה תהיה כשרה בלי שום חשש כי אם יסוד בנין האדם הוא ח"ו בלי כשרות קשה לו מאוד להתגבר על הרע ר"ל, ואחר זה אמר להם מרן הריב"ש ז"ל בזה הלשון, תיתי לי כי בעת הזאת פלפלו גם כן במתיבתא דרקיע איזה מהם עיקר ואמרו כמר וכמר והסימן הוא במקרא (חבוקק ג) "בזעם תצעד ארץ" ר"ת זביחה עירובין מקוה כל אלה הם יסוד הארץ עכ"ד.

בזכות לימוד עירובין ניצל מרן החזו"א - הובא בס' תולדות יעקב, שפעם שאל מרן הסטייפלער זצוק"ל את מרן החזון איש זצוק"ל מפני מה בזמנינו אין מצוי לראות השגחה פרטית בנמים גלויים והשיב החזון איש זכר צדיק לברכה מדוע לא הנה ביום שסיימתי לכתוב את חבורי על ממכת עירובין ישבתי בבית הכנסת במינסק ה' זה בתקופת מלחמת העולם הראשונה ובזמן מי ששהה בלא ניירות ומסמכים מתאימים ה' חשוד כמרגל לפתע נכנס אחד לבית הכנסת היהודי כי קבוצות חיילים עומדים לפשוט על העיר לתפוש אנשים שאין להם תעודות, החזון איש שלא ה' לי שום תעודה ומסמך מתאים יצא מבית הכנסת לכוון היער להיחבא שם עד יעבור הזעם, אך בהגיעו מחוץ לעיר הבחין כי כל החיילים עם מפקדיהם עומדים שם ומחכים להיכנס לעיר החזון איש בליט ברירה עבר בין שתי שורות של חיילים עד שהגיע ליער, והם כאילו לא ראו ולא הבחינו בו כלל, ואמר החזון איש הנם הגלוי שקרה לו ה' בזכות לימוד מסכת עירובין וסיים החזון איש ואמר מי שרוצה לראות רואה בכל יום ובכל שעה נסים גלויים בהשגחה פרטים.

הרב אברהם פוקס עירובין דף ב

ראיתי בדף על הדף: במהרי"ל (בספר הל' סוכה) מובא שהוא שאל אחד מדוע האריכו רש"י ושאר פוסקים במסכתות סוכה ועירובין יותר מבשאר מסכתות, והשיב לו שדיניהם רחוקים מדעת הבריות, כגון גוד אסיק גוד אחית ודין לבדו ודופן עקומה ולחי וקורה שמתירין את המבוי, והרבה כהאי גוונא אשר קשה לדעת סברתם, ועל כן חזרו הפרשנים להבינם ולהשכילם לכל.

ובספר מעשה איש (ח"ה ע' לה) המביא מהגרש"פ שטיינברג ו"ל, (נאמן ביתו של החזון איש זצ"ל) הכותב: אמר לי פעם, שלמד חורף אחד בשנה מעוברת. ארבע עשרה שעות ליום בלי הפסק פרק ראשון ממסכתא עירובין.

בקונטרס פרק זכרונות שכתב הרה"ח ר' שמאי גינזבורג ז"ל (ע' 41) מספר שבתקופה ששימש את כ"ק האדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל היה לי עוזר מתנדב ה' אברהם טוביה רוזנוסר נ"י, בשעות הבוקר המוקדמות ישבנו בחדר הסמוך לחדר הרבי ולמדנו ביחד, הרה"ג ר' פנחס מנחם שליט"א (כ"ק) אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל) שהיה אז בחור צעיר הצטרף ללימוד מסכת עירובין, פעם נכנס לחדרו הרבי זצ"ל הביט ואמר עירובין א שווערע גמרא, כשפנה לשוב לחדרו לחשתי כי זה איתא בזוהר, הרבי אמר בלשון שאלה בזוהר? כלל היה נקוט בידי אם מגיב מוכיח שטעיתי, אעפ"י שידעתי שזה בזוהר ריש פרשת תצא, בשעת הסעודה נסיתי להוציא ספר זוהר מהארון, שהיה מאחורי הרבי, סיבב את ראשו

אלי ואמר לא צריך, זוהר רעיא מהימנא, אז למדתי לדעת שיש לציין אם זה בזוהר או במדור רעיא מהימנא שבזוהר.

*

"מסכת עירובין מסוגל לעורר רחמים וחסדים" - לקראת התחלת מסכת עירובין במסגרת ה"דף היומי" מדברי אי"ז בעל ה"משנה שכיר" ה"יד / הרב ישראל קלוזנר, מו"ל ילקוט שמחות ירושלים עה"ת ומועדים

"בחורף דשנת תרצ"ו התחלתי ללמוד עם בני הישיבה הי"ו מס' עירובין, ובנתיחת המסכת אמרתי דלימוד מסכתא זו מסוגלת לעורר רחמים וחסדים ולעשות נסים לישראל. וטעמא דילי, ואקדים דברי הקדוש איש אלקים בספר אשכול הכופר לחמיו זקנו של רבינו הבי"ז ז"ל זי"ע במגילת אסתר בפסוק [ד, טז] ובכן אבא אל המלך, וכן בפסוק [שם יז] ויעבור מרדכי, דאסתר ומרדכי עוררו את השם ע"ב היוצא מג' פסוקים של ויס"ע ויב"א וי"ט, ובשם זה נכנסה אל המלך, וע"ז אמרה ובכן אבא אל המלך בכח שם של ע"ב [בכ"ן בגי' ע"ב]. והנה ג' פסוקים הנ"ל כל אחד מע"ב אותיות ושלושה פעמים ע"ב הם רי"ו, וזהו הענין הנאמר ביי"ג מדות של רחמים [שמות לד, ו] ויעבור ה' על פניו, לפי ששם ע"ב כלול ביי"ג מדות, כי תיבת ויעבור הוא רי"ו ע"ב, רי"ו אותיות וע"ב שמות, ולכן אמר ויעבור מרדכי, כמו דכתיב ויעבור ה' על פניו, מה להלן ביי"ג מדות אף כאן ביי"ג מדות. וכן ויעבור אברהם בארץ [בראשית יב, ו], לפי שאברהם אבינו ע"ה ידע סוד שם ע"ב שהוא רחמים, וכתב [תהלים נב, ג] חסד א-ל כל היום, וכתב [מזכ"ה ז, כ] חסד לאברהם, חסד גי' ע"ב, וכן כאן בכח ובכן שאמרה אסתר ובכח ויעבור שאמר מרדכי נתחברו אברהם ויעקב ברחמים לרחם על ישראל ולהצילם מצרתם, ונתחבר עמהם יצחק במדת הדין לשבר מלתעות עול ולקטרג על המן, עד שיכשל בעץ אשר הכין לו לעצמו. כי ג' פסוקים הנ"ל ששם ע"ב יוצא מהם הם נגד אברהם יצחק יעקב, כי ויסע נגד אברהם חסד ולכן הוא נקרא כסדרו. ויבא כנגד פחד יצחק שהוא דין ולכן הוא נקרא למפרע. ויט כנגד יעקב שהוא רחמים ולכן נקרא כסדר. ולפי שיצחק הוא דין הוא באמצע בין חסד לרחמים כדי שלא ישחית הדין לישראל, ולכן אסתר הצדקת נכנסה אל המלך בכח אברהם יצחק ויעקב. וזהו ובכן אבא אל המלך. ולכן תקנו בראש השנה וביוה"כ ובכן ובכן כו', וכל זה בכח תפלת אסתר בשם ובכן ובכח תפלת מרדכי ביי"ג מדות של ויעבור ה', ולכן אמר ויעבור מרדכי ולא אמר וילך, עכתו"ד הקדושים.

והנה איתא בסה"ק מאורות נתן מובא בהון עשיר ריש מס' עירובין דסוד העירוב הוא ע"ב רי"ו, עיי"ש מה שכתב עפ"י דרכו הק', והוא ויעבור הנאמר ביי"ג מדות של רחמים, א"כ כלול בזה כל הכח של תפלת מרדכי ואסתר שעוררו בזה רחמים וחסדים לישראל וכשלו ויבדו לשונאי ישראל, וזהו ענין של תיבת עירובין, עירוב הוא ע"ב רי"ו ונשאר עוד י"ו, שהוא ר"ת יעשה נסים, היינו אם נלמד בכונה נאותה לשם ה' נעורר בזה את השם ע"ב, ויי"ג מדות של רחמים הכלול בתיבת ויעבור, וגם זכותן של אבותינו אברהם יצחק יעקב ולחבר אברהם עם יעקב שהוא חסד ורחמים, וזהו יעשה נסים לנו ופחד יצחק על שונאינו, וזהו יקוים בנו הפח נשבר ואנחנו נמלטנו [תהלים קכד, ז]. ועל פי כונה זו נלמד אי"ה מסכת זו ויעלה לרצון לפני אדון כל אכי"ר".

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מופיעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינטש

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה"ב בשנת תשנ"ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאוד. אני לא אחראי לתוכן.]

פרק ל"ג "תשב עד שתלבין?"

תקציר: חיים שלום עובר טלטלה גדולה לאחר שהוכה על ידי שני בחורים ברחובה של עיר, הוא מאבד את הכרתו ומאושפז בבית החולים, לאחר החלמתו הארוכה, הוא מגיע לשכונתו וחש איך הבחורים מלגלים עליו מאד, הוא נפגע קשה, הוא גם מפחד מהתוקפים שנוהגים להסתובב באזור, הוא חושש מאד שמא יפול טרף לידיהם, לפיכך מבקש מאמו להחליף אזור, הוא עובר לשכונת שערי חסד שנמצאת בצידה השני של העיר, משנה מקום משנה מזל, הוא מתחיל לשקם את עצמו, הוא שב ללימוד כמוקדם הוא לומד עם רב ברוך עקשטיין כמו כן הוא מתחיל ללמוד אצל רב ישראל יצחק רייזמאן יור"ד, במקביל הוא לומד אצל משפיע בשם רב נחמן נתן הרשקוביץ תורת רבי נחמן מברסלב, הוא מגלה לפתע את איציק ביגלמיסטר מהחבורה התמהונית בה למד קבלה, הקשר מתחדש ביניהם.

"יונטי דו ביסט א'שטיק רשע מרושע, (אתה חתיכת רשע מרושע) אתה יודע עם מי סיבכת אותנו? תקפו חיים שמייסר וגדליה דער שלייער שנותרו בלי תעסוקה, את יונטי בעת שפגשוהו אחת מהסטטאות הצרות של שכונת מאה שערים. "וואס איז גישעני?" (מה קרה?) שאל יונטי בתמימות מעושה.

"מה הלכת לספר לנו חיים שלום פינקלשטיין שהוא שבבניק גדול, אתה סתם הוצאת עליו לעז כזה, התברר לנו אחר כך מרב לייבל ווערקער כי חיים שלום הוא בכלל לא שבבניק, רק עשה דברים אחרים שבשל זה לא הגיעו לו מכות וצעקות, הוא כמעט עשה לנו סוף ובגללך כעת אנו לא חופשיים כמקודם, לעשות קצת "פריילאך" (שמחה).

יונטי לא שיער לעצמו כי רב לייבל ווערקער יהפוך לעלמות על התקפה. הוא למד את הסיפור עם חיים שלום בצורה לא נכונה, להבנתו היה חיים שלום משוקץ לחלוטין בעיני הקנאים, רק שליבל לא הלך צעד קדימה להכות אותו (כפי המלצתו הראשונה), את זה שמר רק לשעת הדחק. היו לו כמה ראיות שהוא זהיר מאד ולא התחיל במבצעים מטורפים להטיל אימה ופחד על הכלל כדוגמת המתחרה "קול המסורה" בשל זה רכש מספר מתנגדים משולי המחנה שלא יכלו להכיל מלחמות שקטות לטעמם.

יונטי אהב שני דברים מאד, אקשן וכסף. הוא עשה חשבון שאם ימסור את חיים שלום לידי חיים וגדליה הם יעשו צעד אחד קדימה ואז יוכל לרוץ לנחצה לבקש הגנה על המותקף, בזה יחזק גם את האמון שלו שנפגם לא מעט אצלו, כך יהיה לו כסף משני הצדדים וגם יהיה הרבה אקשן, הפעם הבין שהפריז על המידה, עכשיו התנגש ישירות עם רב לייבל ווערקער שהוא טיפוס מסוכן אם מתנגשים בו חזיתית.

יעקב פיישר שליט"א לקראת שבת הגדול. היו שם עשרות מראי מקומות, הוא נרעש מגודל הבקאות וההיקף שהפגינו אותן מראי מקומות, הוא שיער בראשו החרף כי רב ישראל הולך להקיף כמעט את כל חדרי תורה והכל בדרשה אחת, לפתע תפס את עצמו, האם הוא עצמו אם היה משקיע כרב ישראל יעקב לא היה מגיע רחוק כמוהו ואולי אף יותר ממנו? הנה רב ישראל יעקב כבר אחד מגדולי ישראל שכל ישראל חרדים לשמעו, ואילו הוא, מה ומי הוא? איזה בעל הבית מזדקן? מי יודע עליו אי מה? שמו כיום שקוע בתהום השכחה, מעטים האנשים שיוודעים עליו ומסתמא כשיפטר אפילו לא ידעו מי הלך, הידיעה הזו תפסה אותו חזק, לפיכך מירר בבכי על החיים שהלכו ולא ישובו עוד).

משה סלאוועס הבין שאם ילך לצד השני יפסיד את עולמו, הוא לא ראה איש מהשבבניקים עשה חיים מוצלחים, כולם הפסידו את עולמם ברגע אחד, דבר זה עצר אותו מלרדת במדרון, הוא רצה את החברותא עם אותו רב ברוך מרדכי סוסובר וגם אהב את הויכוחים הרבים שניהל עם טובי הלמדנים בירושלים, כל זה היה נעצר אם היה נוטה מעט לכיון השבבניקי, זה המחיר לחופש המדומה!

אולם לא כולם ידעו ללמוד את הסוגיא הזאת ולפיכך היו לדברי יונטי אחיזה מסוימת, חיים וגדליה שלא היו פקחים במיוחד, קנו את הסיפור ועשו עמו פשרה, בהזדמנות הראשונה העבירו לרב לייבל מידע על הטעות בזיהוי, הם הצטדקו בפניו כי הבינו בטעות שהכוונה שלו הייתה, על חיים שלום אבל יונטי התכוון על משה סלאוועס שדומה לו מאד ושאלו רשות לטפל בחשוד.

אולם את ר' לייבל הערמומי לא מורחים עם סיפורי מעשיות כאלו שמתאימים רק לילדים, הוא ידע שמשה סלאוועס לא היה לרגע אחד על הכוונת, מחקר שעשה הגדיר בדיוק את מיקומו ולפיכך לא חשדו לרגע בנטייה לצאת החוצה, מאימתי יונטי לוקח על עצמו פרויקטים חדשים שלא התבקש? ולמה בכלל עקף אותו? מהו לו ולחבורת חיים וגדליה שהארגון שלהם זניח למדי, למה החליט על דעת עצמו לעשות סערה?

מוחו לא הצליח להכיל את נפשו המעוותת של יונטי שדומה ל"לייבקה גפרור" שמחפש לעשות תבערות ואחרי זה מעמיד פנים תמימות של "אוהב שלום ורודף שלום" מעתה אין לו יותר עניינים איתו.

יונטי הערמומי קלט מרחוק שהקדיח את תבשילו ויותר אינו רצוי אצל רב לייבל ווערקער, הוא גם לא ידע כמה תועלת ישיג מהקשר שלו עם נחצה, ואילו חיים וגדליה אינם בעלי רכוש רב כדי לפרנס אותו, הוא למד על בשרו את המושג, שלא רוקדים על מספר חתונות בו זמנית, תפסת מרובה לא תפסת, עתה נשאר עם תוכניות רבות באמתחתו, אך ללא אפשרות מימוש.

קיץ תשי"ג

שנה שלימה עוברת על חיים שלום, החיים זורמים על מי מנוחות, הסדנים שניהל החזירו אליו את האמון שנסדק, רב משה יוסף עקב מן הצד וגילה שחתנו התחזק יותר בשמירת התורה והמצוות, נראה שלא האמונה בו נפגמה, אלא היה עת משבר ואכזבה מרה מהתנהגות חלקים מהציבור שנהגו בגסות כלפיו, אבל עתה ב"ה כשהוא נמצא רחוק ממעוז הקנאים הוא מתנהל בצורה רגילה.

יש לו סדרים מלאים, הוא לומד עם רב ברוך עקשטיין כל יום שעתיים, מסכתות כתובות וסנהדרין, לימוד שמייגע מאד, שעתיים נוספות

כעת הוא לא יבין את הסתירות בהנהגתו, כשפעם הוא רץ לומר לרב לייבל שחיים שלום אולי הוא משוגע אבל אין לו עסק עם אנשי המחתרות. ובו זמנית, הוא הולך ומגרה את חיים וגדליה שירביצו לחיים שלום, בנוסף מגיעים לפתע אנשי המחתרות עם שיסערס וביקסן (אקדחים ורובים), מי תזמן אותם לבוא בוא זמנית!! הוא עלול לעלות עליו כי הוא יוזם כל מיני מאורעות כדי שיהיה "ברדק" רציני.

מוחו של יונטי קדח במהירות "סיפור חילוץ" הוא מרח להם הסבר שהייתה לו טעות עם איזה שבבניק אחר שדמה לו מאד וגם הוא היה בשיעור באותו מוצאי שבת.

לשמחתו היה לו במה להיתלות, היה לו את משה סלאוועס בחור שדמה לחיים שלום במספר פרטים חיצוניים, הוא לא היה ממש שבבניק רק שפזל קצת החוצה, לאחרונה היה מתלבש בגנדרנות יתר (להרוי היה כסף ודאגו להדגיש זאת) זה גרם להרמת גבות, כך החלו לא מעט רינונים שנתן עיניו בחברה השבבניקית והוא מחקה כבר את אורחות חייהם.

האמת הייתה די באמצע, משה לא התקרב אליהם, לא מתוך צדקות יתירה, אלא שהיה בוש בהם, הם היו רמה מאד נמוכה עבורו, הוא חיפש את "סולתה ושמנה" עמם היו לו שיחות מלאות בטעם, לכן העולם לא למד היטב את אותו משה, לאן הוא משתייך, כי גם היה בחור שמבין בלימוד ונהנה מסברא טובה, הוא אהב להיכנס לשיעורים ולהפגין נוכחות די בולטת, לא אחת היה מתוכח עם העילוי רב ישראל יעקב פיישר, אחד מגאוני ירושלים העתידיים, יחד עם העילוי רב ברוך מרדכי הכהן סוסובר (אחד מגאוני ישיבת עץ חיים) איתו למד בחברותא כל יום, רב ברוך מרדכי היה מקורב מאד אל רב ישראל יעקב פיישר שהיה גדול המתמידים בישיבה ועשה עמו לא אחת תחרות, הייתה זו תחרות קשה מאד, רב ישראל יעקב לא פסק מלימוד יומם ולילה לא היה יום שלא היה דופק על הבימה וצועק: "מ'נעמט זיך צום לערנען" - אני לוקח את עצמי רק ללימוד.

(היה זה בעקבות כמה לצים שניסו למשוך אותו לשיחה בטילה פעם אחת הצליחו למשוך אותו כמעט עשרים דקות, לפתע הזדעזע חמורות, היתכן שכל כך הרבה זמן בזבזתי על שטויות והבלים! הוא קם במהירות ודפק בעוצמה על הבימה, מ'נעמט זיך צום לערנען, מאז זה היה מוטו של חייו, הם לא נתן שוב למשובת הנערים לקטוע את משוש חייו הלימוד)

הוא גם היה גאון עצום בידיעות ובהבנה בשל שטחי הש"ס, היחיד שיכול היה להתחרות בו היה אותו רב ברוך מרדכי הכהן סוסובר אף הוא עילוי מיוחד במינו וגם בעל חוש הבחנה דק, הוא ידע לזהות טעויות דקות ולתת הסבר איך הגיעו הטעויות.

(אלמלי פנה לפרנסה היה בשדרה הראשית של גדולי ירושלים, אלא שעונוי הרב גרם לו לפנות אל תחום הגהות ספרי לימוד ראשונים ואחרונים וגם שם ניכרת הייתה גדולתו בתורה. לימים כשהזקין עבר פעם ב"זיכרון משה" כשאליו נלווה יהודי [קרוב משפחתי זצ"ל שסיפר לי אבדלחט"א את הסיפור] הוא ראה מודעה מסוימת ואץ לקרותה. לפתע החלו עיניו לזוזל דמעות ללא הפוגות, מלווה היה סקרן לדעת על מה ולמה הבכיה הפתאומית, לאחר שנגע הסביר לידידו שראה עתה מודעה שמכריזה על דרשתו של הגאון האדיר רבי ישראל

לומד הוא עם רבי ישראל יצחק רייזמאן את הל' תערובות, יש לו גם את החברותא עם אפרים זלמן במס' עירובין, אם כך מלא בתעסוקה חיובית ואין לו כל שייכות עם החבורה המסוכנת שניתקה את הקשר. א"כ צריכים להתחיל להכין את הקרקע לקביעת נישואין.

הוא פנה לרעייתו בעדינות להכשיר את הקרקע, בתחילה בטפופים זהירים, סיפורים ואנקדוטות שבאו להוכיח שב"ה חיים שלום חזר אל עצמו הוא שוב שקוע בלימוד אינטנסיבי, כמו כן יציב הוא בבריאותו, הוא גם התנער לחלוטין מכל החוגים הבעייתיים שקשורים לציונות, תוספת זאת חשובה הייתה, אם בתחילה בטוחה הייתה שאינו שבבניק, באה הצדקנית זלאתע דרושוביץ שכנתה המסורה ודאגה לשטוף את מוחה מידי שבוע שיש שמועות רבות על קשר הדוק עם הציונים, זה הוסיף שמתן לבערה, לא רק שאינו יציב, אלא אף חצי חילוני רח"ל, עתה חשוב היה להפריך גם שמועות שווא זו.

"יש לו את המגידי שיעורים הטובים ביותר והוא עושה חיל בתחום החדש שלו בהלכה, הוא סיים את כל הלכות תערובות בהצלחה וקיבל על כך תעודת הצטיינות מיוחדת מהרב רייזמאן, עכשיו הוא לומד הלכות טריפות וגם בזה הוא עושה חייל, לפני שבוע נבחן על כל פרק "אלו טריפות" פרק קשה ומסובך אצל הגאונים הצדיקים, רבי ראובן זליג בענגיס הראב"ד, רבי אליהו זלאתניק ורבי דוד יונגרייז, גדולי הדיינים בירושלים. גם הגאון הגדול רבי מאטיס דייס שנחשב ענק שבענקים אמר לי שחיים שלום יהיה גאון בכל מכמני השי"ס, נחת יהודית, מה יכול להיות יותר טוב מזה? ועיקר העיקרים לא לשכוח, צארטיל כבר בת 20 וחבל לעכב אותה!"

הוא ביקש ממנה להטות כתף ולהתחיל להירתם להכנות לקראת חתונה.

אך אשתו ציפורה עשתה עצמה כאילו לא שומעת, היא הפגינה חוסר עניין, בקושי הקשיבה למה שאמר, עיניה היו עצומות לחלוטין, נראה למתסכל כאילו היא נרדמה באמצע.

רב משה יוסף החתן לפניו שוב ושוב, כי עליה לחשוב על טובת צארטיל שלא תאבה לשוב את השידוך, אין יום שהיא לא אומרת עשרות פרקי תהילים בבית המערבי ובבית, למען הקמת הבית בקרוב, היא רואה בעיניים כלות את כל חברותיה הטובות מקימות בזו אחר זו את בתיהן, ואילו היא נותרת עם מטען אכזבות ענק, היא לא מעיזה לדבר עם הוריה שיזרוזו את הליכי החתונה המעוכבת, אבל בתוכה נשרפת מצער ודאגה רבה, כי לבסוף תישאר חתומה עם הסטיגמה הנוראה "בלייבן מיט אגרויען צאפ" (תשב עד שתלבין ראשה) חלילה כביילא הינדא בת השכנים גיטרמן שכבר "ליידער" (כמה מצער) עברו עליה ארבע עשורים ועדיין יושבת ומצפה לחתן העולם שלא מגיע, האם גם עליה ייגזר כן לשבת ולחכות עד בוש?

"ציפורה כאמא מסורה עליך, להיות ערה לרחשי ליבה של צארטיל, היא רוצה בכל מאודה את החיים איתו, איך את יכולה לעכב בעדה את משאלת לבה שנובע מתוך עמקי הלב, למה להיות אגואיסטית ולשקוע בתוך כל האמוציות שיש לך? זה ממש לא בריא, אני מתחנן לנפיד, לשתף פעולה ולהתחיל בסידור צרכי החתונה, אעזור לך בכל תחום, כדי שנוכל בעוד חודשיים שלושה להעמיד חופה!"

אך ציפורה עקשנית כפרד, יש לה "תנא דמסייע" לה במאבק שלה, השכנה הצדקנית זלאתע דרושוביץ שמדי שבוע שבועיים באה לברר, אם כבר

עשתה את הצעד המתבקש, לפרק את השידוך, היא מוכנה להיות הצד המוליך ומביא לפירוק הקשר, מתוך דאגה כנה לה, שלא תיפול לידי בחור שלוקה ב"נערווען בראך" (נעבים חלושים ביותר) מחלה שכמעט ואין לה ריפוי, היא מביאה לה כמה וכמה סיפורים מסמרי שער (מציאות ודמיון מעורבים יחד) מזוגות כאלו שבאמצע החיים היו צריכים לפרק את החבילה כשהם מותירים ילדים פגועי נפש רח"ל.

צארטיל לא תיפגע מעזיבת השידוך כיון ששמה יוצא לפניו כבחורה מושלמת שכל בחור טוב ירצה להשתדך איתה, אולי יום יומיים ידברו על כך כדרך הרכלנים שאין להם חיות בלי לעכל את צרות הזולת (מקיימים את הפסוק וחי אחיך עמך בתוכך תתעניין כל הזמן בצרותיו ותחיה מהן), אבל כולם יבינו את הצעד ההכרחי שהתבקש, היא תעשה כל שביכולתה למצוא שידוך. ציפורה גומעת את דבריה בשקיקה וכך מקבלת היא כוחות לנהל את המערכה שלה בדרך שבחרה.

היא משדרת אפתיות מוחלטת, לא מתווכחת רק אדישה מוחלטת, כל הדיבורים של רב משה יוסף חולפים ליד אוזנה ושם הם נעצרים. כל מה שקשור לנושא הזה לא נוגע אליה אישית, היא מוכנה לדבר איתו על כל נושא בעולם חוץ מהנושא הזה. היא לא מביעה כיום את דעתה לנתק את השידוך (בגלל הכרעת המו"צ) היא כאלו מחקה את השידוך מתודעתה, אם רוצים לעשות את השידוך שיעשו זאת אבל בלעדיה.

פעם אחת יחידה התבטאה שבמקרה והשידוך יקום ויהיה, היא לא תהיה בחתונה ולא בכל שמחות השבע ברכות, היא לא תפריע חלילה, אבל גם לא תתן גיבוי. צריכים לחשוב שהיא כביכול נמצאת במדינת היס או שנפטרה לחיי העולם הבא וניתן לחתן את צארטיל גם בלעדיה. היא חלילה וחס לא נתק את הקשר שלה עם צארטיל, היא תוכל לבוא לבקר אותה אבל בלי "סרח העודף".

רב משה יוסף לא ידע להשית עצות בנפשו, איך אפשר להקים בית איתן, אם זהו היחס שיקבל החתן, יחסים כאלו יכולים להעיב על כל תחילת הקשר, בצורה כזו הבית יעמוד על אדנים מאד רעועים.

במר נפשו נכנס רב משה יוסף אל המו"צ שכבר תפקד בצורה די מלאה ושפך לפניו את מרי לבו, איך אפשר במצב כזה כשיש אופוזיציה בבית להקים בית בריא בלי סיבוכים?

המו"צ שמע את כל טענותיו, הוא עודדו מאד אבל הזהיר לא למהר לעשות את החתונה, כשיש משקעים כל כך קשים, צריכים לתת לזה עוד כמה חודשים, לא להעלות שוב את הנושא בבית, כאילו לא קיים, כשאין חזית מנגד לפעמים ההתנגדות רפה מאליה "יעדן שטעקען האט צוויי זייטיין" (לכל מקל יש שני צדדים כמה שתנסה לחלק אותו תמיד ישארו בו שני צדדים) אומר פתגם אידישאי עתיק יומין, כלומר אין מחלוקת בה יש רק צד אחד, ברגע שהצד השני לא מגיב אין חומר בערה והאש שוקטת מאליה.

יעבור זמן ואין הסבר הולם לכך שצארטיל עדיין כלה בלי הכנות לחתונה, הראשונות שתתעוררנה הן השכנות הצמודות, הן לא תוכלנה להבין את הסיפור המשונה הזה וחזקה שתבאנה לשאול את שנתן לפשר העניין. כשתראה ציפורה את שכנותיה מתפלאות על שאינה עושה דבר, הן לא תרפינה בלי לקבל תשובה הולמת (כמנהג שכנות הגונות ביותר) היא לא תוכל לחמוק מהן, וודאי תבייש לומר להן

שהיא רוצה שהשידוך ייעזב, ככל שיעבור זמן והכל יבעבע עד לרתיחה מסוכנת תצטרך ציפורה לקחת הכרעה.

אם חלילה וחס תילחם לשוב את השידוך יחשב עוד הפעם את המסלול, אך הוא מאד מקוה שהתנגדותה תרפה, הזמן יעשה את שלו, היו סיוס דברי המו"צ החכם.

חיים שלום עצמו היה תמה לא אחת, למה אין רמז כל שהוא מצד משפחת המחותר על תאריך, אם עד עתה היו תירוצים שנתנו הסבר כל שהוא, אבל ב"ה כבר עברה עוד שנה, מצבו יציב עתה למדי, הוא לומד בשיא הברען, אמנם יש לו שיעור אצל איציק ביגלמייסטר, אבל זה לא משהו רציני כבעבר, איש גם אינו יודע על כך ואין את הקנאים שמתחקים אחריו, למה אין אפילו רמז קל שיתן לו אישוס קל שהשידוך עוד חי וקיים. אפרים זלמן הוא לא הכתובת כדי להעביר מסרים, אולי הוא צריך לבקש את אמו שתעשה מעשה בפועל ותשאל את המחותר תכליתית האם יש סיכוי לעשות חתונה או שאלו חלומות באספמיה, הוא לא מוכן לחכות עוד זמן, עדיף להתיר את הקשר ולסיים את העגינות, הוא ימצא שידוך הגון ברבות הזמן, לחתן אין תאריך תפוגה כמו לצד השני, להיפך יש פתגם שאומר שבחור דומה ליין ישן שככל שמתישן כך טעמו משבית.

הוא הפך בעניין בשעות הקטנות של הלילה בלא סוף, הוא לא רצה לעשות צעד פזיז, הוא ידע והעריך את המתנה הגדולה שקיבל הוא לא היה רוצה לעשות צעד פזיז שיצטער עליו, אבל חוסר התכלית בעגינות הקשה עליו מאד. לאחר שבועות של נדודי שינה החליט לא להשאיר את המצב באויר, עדיף לקבל את המכה בפנים ולא לחיות באשליות וספיקות כל כך הרבה חודשים, אבל לפני שיעשה את הצעד הסופי החליט בעצמו לגשת אל המו"צ בחשאי ולשאול אותו מה לעשות. כל הנוטל עצה מן החכמים אינו מפסיד.

*

באחד השיעורים של רבי נחמן נתן הרשקוביץ הגיעו שני אורחים, אריאל אטיאס ועוד אברך בעל זקן זיפים שטעה כל הלימוד משקפיים כהות, חיים שלום היה סקרן בכל הלימוד מי הוא התלמיד החדש, הוא לא נראה כל כך מתאים לסגנון, אבל הוא גילה ערנות רבה ושאל שאלות מאד מעניינות, אולי הוא בעל תשובה חדש שמחפש את דרכו דרך לימוד תורת ברסלב.

כשניסה לתהות אצל אריאל אטיאס על טיבו, ענה לו כי מדובר בבעל תשובה שמגשש את דרכו אל היהדות, לברסלב יש יד גדולה להשיב בתשובה, מאות כבר נושעו שם. בתחילה היו מגיעים שניהם ביחד, אריאל אטיאס לא היה סוג של מקשה או מחפש תירוצים, יותר היה מקשיב אקטיבי שמנענע את ראשו בהתלהבות לכל מאמר ואומר בניגון דביקות "אוי הפלא ופלא" רבינו הקדוש כל הדבק בך בן עולם הבא" אבל לא חוקר לעומק.

אבל בעל התשובה שענה לשם 'אלי' מאד התעניין במה שלמד, הוא הרבה לשאול על כל נושא שעלה בשיעור, לא אחת היו שאלות הבל, אבל מפעם לפעם שיפץ את שאלותיו שגירו את חיים שלום להתערב ולהסביר את העקרונות שקלט, רבי נחמן נתן שאף נחת מתלמידו המחכים את רבו. כעבור חודשיים אמר רבי נחמן נתן שאולי כבר מיותר לבוא אליו, נראה שחיים שלום הוא המרצה, הוא מיישב בטוב

טעם את כל השאלות, עד שכמעט ואין לו הרבה מה להוסיף. אלי שגילה עולם ומלואו בשיעור החל להדק את הקשר שלו, הוא החל להשפיע על חיים שלום שירבה את נוכחותו בשיעור כי כך יתעלה מעלה, חיים שלום היה בדילמה קשה, היו לו הרבה מחויבויות לכל הישעורים והחברות שקבע, אבל אלי לא הרפה, הוא ביקש ממנו שלמעצם יקבע איתו שיעור בנפרד, כדי שיוכל להבין את היסודות העמוקים שמתגלים לו בשיעורים של רבי נחמן נתן. לזה קשה היה לחיים שלום לסרב. כך החל הקשר להתהדק מיום ליום ובלי משים לב זה היה לא אחת על חשבון החברותא שלו עם האחים הורוביץ.

בחודש חשוון תש"ד הצליח חיים שלום להשיג תור למו"צ, לאחר מאמצים רבים שהפעיל דרך רב ברוך עקשטיין להתקבל אצל המו"צ, קדמו לכך עשרות ניסיונות עקרים שלא צלחו, המרחק משערי חסד לעיר העתיקה היה גדול מדי, גם שעות קבלת הקהל היו מאד לא גמישות, כמעט כל הפונים היו תושבי העיר העתיקה.

העיקובים הרבים גרמו לחיים שלום מפח נפש מרובה, לא אחת חשד ברב ברוך עקשטיין כי יד לו בדחיות החוזרות ונשנות, בשל היחסים העדינים שהיו ביניהם, לא העז חיים שלום להאשימו ישירות, אבל לא אחת שלח רמיזות דקיקות שהוא לא עושה די כדי להפגישו עם המו"צ, שעה שמדובר בנושאים שממש קשורים לכל עתידו.

כשראה רב ברוך עד כמה תלמידו מתייסר, הפעיל מערכת לחצים כבדה על הגבאי המסור של המו"צ, לסדר מפגש בשעות חריגות ביותר, בהתחשב בזה שחיים שלום מגיע משכונת שערי חסד המרוחקת.

בתחילת חודש חשוון תש"ד עלתה בידו לסדר לו מפגש בצהרי יום, חיים שלום היה מרוגש מאד לקראת המפגש, הוא הכין הרבה נושאים לברר ומאד קיווה כי הפעם ידע מה יהיה עתידו.

כשנכנס למו"צ קיבל אותו בחביבות יתירה, הוא התעניין מאד במצבו, בזהירות רבה בלי להיכנס למוקשים, הוא נסך בדבריו דברי נחומים ואמפתיה, ניכר היה כי כאב את כאבו, חיים שלום חש עד כמה המו"צ רחוק מכל החשדות העבים אותם טווה במוחו, כיון שהמשקעים החלו לפוג פרק את כאביו לפני המו"צ, הוא סיפר לו על התחושות הקשות שיש לו ממשפחת המחותרן כאשר הם סוחבים את הנישואין בלי הסבר מספק. האם יש טעם לכוזה מצב, הוא שירטט את המצב לפי הבנתו, הכלה מתייסרת כמוהו, אין יום שהיא לא מרבה בתפילות שהנישואין יתקיימו בקרוב, היא מרבה להתפלל בשלמו ועושה לא אחת יום תפילה, אבל חמותו עושה כל מאמץ למנוע את הנישואין, הוא חש כי מהרגע הראשון היא עוינת אותו, במצב כזה יתכן שגם אם ינשאו בשעטו"מ, היא תניח מכשולים רבים שעלולים לסכן את כל שלום הבית, גם חמיו כבר אינו כבעבר הוא לא משדר מדי קרבה, יותר משנה שאין לו איתו שום דיבור, גיסו אפרים זלמן אומר לו כי האבא מאד רוצה את השידוך, אבל הלחצים מסביב מרתיעים אותו מלצאת חזיתית נגד כל אלו שמפריעים, מכל זה הוא מסיק שיש למחותנת גם "שכנים טובים" שמחזקים אותה במערכה שלה לנתק את השידוך.

שאלתו עתה, האם במצב כזה לא עדיף לעשות מעשה ולהחזיר את מתנות האירוסין שבלאו הכי מונחים אצלו כאבן שאין לה הופכין. הלא אין שמחה גדולה יותר מהתרת הספיקות, אם הם

בוחרים בשיטה של "נישט א'ער און נישט א'אין (לא לכאן ולא לשם) הם גורמים לו סבל איום, הוא לא מתחתן ולא יכול לשמוע שידוכים אחרים, כי הוא כבול עם השידוך, לבסוף ישאר "א'פארזעצנעם בוחר" (רוק מזדקן)

המו"צ שמע את השאלה הקשה ושקל אותה במוחו היטב, הוא הבין את רחשי לבו של הבחור האומלל שנמצא בין שמים לארץ, הוא רוצה תשובה ברורה ותהיה הקשה ביותר, טובה היא שבעתיים על פני ספק מתמשך שאינו מביא לכלום מלבד דאבון נפש.

"אנסה לדבר עם המחותרן ואומר לך את כל הצדדים אני מקוה שבקרוב הספק ייפתר, אבל בינתיים אל תעשה צעד חד צדדי שאולי תצטער עליו אח"כ מאד, עדיין אינך רווק מזדקן, לא יהפך העולם אם תמתין עוד פרק זמן, בלאו הכי העולם עטוף בצער רב מהשואה העולמית המתמשכת שנים מספר, רבך הקדוש מאמשינוב מטלטל בין שמים וארץ, עת צרה היא ליעקב, אם היה בידינו הכח לגזור גזירה, היינו צריכים לאסור לעשות חתונות בכל השנים הקשות הללו, כשנשמעות כל כך הרבה בשורות קשות, צרות איוב של עם שלם, אולי משמים מעכבים את השידוך בשל זה שלא יראה כאילו אתה ממעט בצער על חורבן עם ישראל, גם בלי לדעת נתונים מדויקים, נראה כי החורבן הוא איום, מי יודע אם אי פעם עבר עם ישראל מעת היסודו לעם כזה חורבן, חלקים נרחבים ביותר מיהודי פולין ליטא גליציה רוסיה עלו בלהבות בלי להותיר שריד ופליט. לפיכך חושבני שאין למהר עם החתונה, אני מקוה שבעוד מספר חודשים כל הספיקות יתבהרו ואתה תגיע אל מקומך בשלום.

חיים שלום נגס את שפתיו באכזבה עמוקה, הסיפור רק מסתבך והולך, הוא חושש מאד שלעולם לא יוכל במצב הזה להתחתן, הוא שנא את המצב כשלא רואים את האור בקצה המנהרה, הרב ראה את אכזבתו על פניו אך לא יכול כרגע להושיעו, אין פתרונות פלא, מי שיש לו כוח סבלנות שורד, אבל לבחור האומלל אין מהחומר הזה עתודות רבות, החיים ילמדו אותו מוסר השכל, לא נותר אלא לשאת עליו תפילה שצרותיו לא תתמשכנה זמן רב. חיים שלום יצא צמית הרב בהרגשה קשה, הגורל מתאכזר אליו פעם אחר פעם, בדמיונו הקשה ראה את עצמו כרב משה כהן עילוי מוזר שגר בבית לבד, גם הוא לא יספר לאיש כי לא נשא אשה, בגיל שלושים יקנה לעצמו טלית כדי שהעולם לא ידע שלא נשא אשה, הוא ישב באיזו פינה ויכתוב ספר עמוק מאד שיהיה הזכר היחיד שיותר בחיים.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

כוחה של נגיעה

אני חוזר מהתפילה. ביד אחת תפילין, וביד השנייה שקית שבה לחם וחלב. בפתח הבניין צדה את עיניי מודעה גדולה ומאירת עיניים: "לשכנים היקרים, אנחנו מעוניינים להשכיר את הדירה שלנו לתלמוד תורה 'מקום ליעקב' בשביל תלמידי הכיתות הנמוכות, ילדי המכונה והגן. אם אתם מתנגדים או אם קיימת בעיה כלשהי, נא ליצור איתנו קשר... משפחת שינקר.

"תלמוד תורה בבניין שלנו", מישהו צץ לידי. "איזה יופי, ילדים קטנים שלומדים כאן תורה, זה יכול להיות שמירה מצוינת לבניין". "ברור", אני משיב לו מייד, בלי לחשוב אפילו. "שמירה מדהימה, ליתר בטחון אפשר להביא את

הגננות שימשיכו לשמור על הוופלים ועל הסוכריות שיזרקו כאן בכניסה, ואני לא רוצה לדבר על הבכיות שהנשים שלנו תשמענה. אתה יודע שאשתי בבוקר בבית, זה בדיק מה שחסר לה, לשלוח את הילדים שלה ולשמוע בכיות של ילדים אחרים."

השכן הציץ בי, "הלו, אתה ציני היסט", הוא אמר, וטפח קלות על כתפי. "לא", אמרתי לו, אוזח בכתפו, שלא ילך. הרי לא ייתכן שרק אני אתנגד לרעיון. "אתה לא מבין במה מדובר, בילדים קטנים בני שנתיים, שלוש, ארבע. הם יבואו לכאן. בבוקר עם ההורים שלהם, יזרקו על הרצפה את שקיות הקורנפלקס שהאימהות הביאו להם בבית, ואחר כך יזרקו עליהן. שאריות של ופלים ממסובות יום הולדת, ריתמיקאית שתגנן לנו פעם בשבוע, ומשחקים בחצר. מה אתה חושב, שיכלאו אותם כל היום בדירה? נכון שהיא גדולה מאוד, והשטח שלה הוא של שתי דירות. אבל לא מספיק ששינקר קנה לעצמו את שתי הדירות בקומת הקרקע בבניין שלנו, הוא רוצה ללכת ולהשאיר אותנו עם הבלגן לא יודע איך הצלחתי לגייס את מיטב המילים ולפצוח בהרצאה המרגשת הזו, אבל איכשהו השכן, שבהתחלה היה נראה נלהב מרעיון התלמוד תורה, עשה עכשיו רושם קריר הרבה יותר. "אתה יודע מה? נס שיש כאן אחד עם ראש על הכתפיים, אני חושב שאתה צודק."

אנחנו נפרדים בידידות (שכנים, לא?). ואני עולה הביתה. "חוצפה של אנשים, הם לא גרים כאן, אבל רוצים לתווך לנו שכנים מעניינים". אשתי באמצע הלבשת הקטן, מסתכלת עליי בהבנה. "הוטסל?" היא שואלת. "לא", אני משיב לה, "גרוע יותר, תלמוד תורה."

בן האחת עשרה שלי מגיח בחינניות, יודע תמיד מתי להפציע, הבחורון הזה. "אבא, תלמוד תורה זה גרוע?" הוא שואל. גם אשתי שואלת אותה שאלה, בלי מילים. אני מבין שמהוה במשפט שלי היה צורם. טוב, הייתי צריך להתנסח אחרת, במיוחד ליד הילדים.

"חס וחלילה", אני מסביר נרגשות, "תלמוד תורה זה הדבר הכי טוב שיש, תשב"ר מחזיקים את העולם, בזכות הלימוד שלך העולם עומד", אני עומד להסתבך. "אני מעריך מאוד את התלמוד תורה הזה, אבל לא רוצה שהוא יהיה בבניין שלנו. בכלל, מדובר בתינוקות שעוד לא לומדים תורה, נראה לי שאפילו אותיות הם לא לומדים, אז זה לא קשור, אתה מבין?"

מבין או לא, הילד ממילא בעוד רגע מאחר. אני דוחה את השיחה לרגע שאנחנו מסיימים לשלוח את כולם, ואז מתפרץ ממני הכעס בבת אחי. לא מספיק שהם לא גרים כאן, גם גנון הם רוצים לפתוח לי בבניין. אשתי אינה מצליחה להבין על מה הסער. "מדובר בתלמוד תורה איכותי משפחות טובות, לא נראה לי שהם יעשו בלגן, ובטח יהיו אחראים לקנות, ואנחנו גרים בקומה שלישית, למי זה מפריע?"

"בהתחלה הם יהיו נחמדים", אני מסכים. אבל ילדים זה ילדים, גם אלו שמגיעים מהמשפחות הכי איכותיות שיש. תראי שבתוך שבוע-שבועיים לא יראו את הכניסה לבניין מרוב בלגן. פתאום הכניסה לבניין נורא מעניינת אותי..."

אני מחליט לעשות מעשה. ראשית כול אני פונה לדעת תורה, חלילה מלעשות מעשה שלא כדין. הרב פוסק שעל פי דין מותר לשכנים להתנגד להשכרת דירה בבניין פרטי למטרה כזו, אך כמובן, ראוי

לנהוג לפני משורת הדין ולהסכים. אחרי שניתן לי הפתח אני מחכה לשעת הכושר. בערב, כשאני חוזר מהכולל, אני עובר דרך בתי השכנים. מסביר להם בטוב טעם למה לא כדאי שיהיה כאן סניף של תלמוד תורה (בסוף עוד יעיפו אותנו, ירצו גם את הדירות שלנו לתלמוד תורה שלהם, הערך של הדירות שלנו ירד...). איכשהו, גם אלו שלא הבינו בהתחלה מה רע בתלמוד תורה בבניין, השתכנעו די מהר, ואני שבע רצון מההצלחה שלי. שיתכבד שינקר וישכיר את הדירה הענקית שלו לשכנים סבירים, שלא יביא לי לכאן תלמוד תורה. למחרת מגיעה אלינו נחמי, הבת הנשואה שלנו, התחתנה לפני חודש, גרה בקרבת מקום, בשכירות כמובן, ואין לה עבודה. מאז ומתמיד הייתה נחמי בתי הבכורה בעלת גישה מדהימה לילדים. לקראת חודש אלול הקרוב הבטיחו לה עבודה בכמה מקומות, בעזרת ה'. עכשיו עשה לי רושם שאין לה מצב רוח, "נחמי, הכול בסדר?" אני שואל אותה. "בעזרת ה", היא עונה, "אני מקווה שהכול יהיה בסדר".

"מה בכל זאת?" אני שואל כמו אבא זאב, מוכן לקרב. "הבטיחו לי עבודה בתלמוד תורה 'מקום ליעקב'. הגננת של הפעוטון עזבה, והם רוצים לתת לי משרה, אבל אין להם מקום. כמעט סגרו חוזה שכירות לשנה בבניין מגורים, ומתברר להם שהדיירים בבניין מתנגדים. הם לא בטוחים שיפתחו בשנה הבאה, וגם אם כן, אולי יצמצמו את הכיתות".

"למה דיירים בבניין התנגדו..." אני מתחיל לשאול בחמת זעם, ועוצר את עצמי. פתאום אני מבין מיהו הבניין, והכי גרוע, מי הדיירים שמתנגדים. ונהיה לי רע.

אני מבין שהם לא סיפרו כלום לבת שלי, כנראה הם לא יודעים על הקשר שלנו ועל מעלליו של האבא המדהים שלה. בכל מקרה, אני נעלם מהחדר, יודע שיש לי עכשיו עבודה חדשה. מה שהורים מוכנים לעשות בשביל הילדים שלהם...

אני לא יכול להסתכל על הפנים של נחמי, מחכה שהיא כבר תלך הביתה, מייד כשהיא נעלמת אני דופק על ביתו של השכן הראשון, חושב בקול ש"אולי נסיר את ההתנגדות". "אתה מוכן שיפתחו כאן תלמוד תורה?" הוא לא מאמין, "היית המתנגד הראשי, אם אני לא טועה".

ודאי שהוא לא טועה.

"נכון, אבל עכשיו אני חושב שזה לא כל כך נורא... אחרי הכול, מדובר בילדים שלומדים תורה. כיתה כזו בבניין שלנו יכולה להציל אותנו, לא?"

השכן מסתכל עליי, לא ממש קונה את הדיבורים המהוססים. "אבל הם עדיין לא הגיל שלומד תורה, ויהיו כאן ופלים על הרצפה, ובכיות, וריתמיקאית". תלמיד מצוין השכן שלנו, זוכר מילה במילה מה שאמרתי.

"תגיד את האמת", הוא אומר לי, "מה עובר עליך? מישהו איים עליך?" הוא שואל חצי בצחוק חצי ברצינות.

אני נשבר לגמרי, מחליט לגלות את כל הקלפים. מספר לו שהציעו לבת שלי משרה בתלמוד תורה, ובינתיים אין להם מקום והם לא פותחים את הרישום.

השכן מצמצם את מבטו, מסתכל עליי מבט שאומר: אם כך, זו טובה אישית בשבילך, ומול כל

השיקולים הנוראים שהעלית... אחר כך אומר בחצי פה: "טוב, צריך לשקול את זה ברצינות ובכובד ראש". בוודאי תוהה בליבו איך בן אדם יכול להיות אינטרסנטי שכזה, ולשנות את דעותיו מן הקצה לקצה על פי נוחיותו הפרטית, צודק, מה לעשות? התוכנית המקורית שלי הייתה לעבור בין כל השכנים ולשכנע אותם. אבל אחרי השיחה הנלבבת עם השכן הרגשתי שאין לי עוד כוח. חזרתי הביתה כושל. "מה קורה?" שאלה אותי אשתי, היא היחידה שידעה איזו דייסה רקחתי לעצמי ואיך אני אוכל אותה עכשיו, בכפית. "בקדרה שבישל בה נתבשל", אני מודיע לה ביגון.

"עכשיו אני צריך להתחנן לפני כל השכנים שיסכימו לפתיחת התלמוד תורה", אני אומר, "וזו לא תהיה עבודה קלה".

"למה באמת לא רצית מלכתחילה?" היא מנסה לרענן את זכרוני. למה באמת, כי ככה אני... לא נעים, אבל הגיע הרגע לעמוד מול המראה, להודות בעצמי לעצמי שקשה לי לגמול חסד. שאני כזה, קופץ לראות מה זה יכול להזיק לי, ואיפה אני עלול להפסיד, ולא מוכן לתת לדברים האלו לקרות. עד שזה מגיע לטובתי האישית או לטובת ילדי... אז הנה, שמרתי שהתלמוד תורה לא ייפתח, מצאתי סיבות מכאן ועד להודעה חדשה, אבל התברר לי שיריתי לעצמי ברגליים.

למחרת שוב הלכתי לשכנים. הפעם כבר לא העמדתי פנים שחזרתי בתשובה או שממש מתחשק לי תלמוד תורה בבניין, ידעתי שזה לא יצלח. סיפרתי להם בכנות שהבת שלי קיבלה עבודה, ובמחשבה שנייה זה לא נורא שיהיה לנו כאן תלמוד תורה. ביקשתי שנסיר את ההתנגדות שלנו לפתיחת כיתת התלמוד תורה בבניין.

יש לנו שכנים טובים, הם הקשיבו, שמעו, ו-העלו את כל טיעוני המחץ שהלעטתי אותם בהם רק לפני כמה ימים. לא היה לי הרבה מה לומר, מה יכולתי להגיד? שזו זכות לבניין שלנו! שבסך הכול אלו משפחות איכותיות והכול יהיה בסדר? את כל זה הרי ביטלתי בצחוק כשמישהו העז לטעון כך כנגדי. השכנים שמעו על הצד שלי בעניין, הם כבר ידעו כמה אני אוהב לגמול חסדים ולעזור לאחרים, ובכל זאת אמרו שיחשבו. בסופו של דבר, אחרי מסע ההשפלה שעברתי, הסכימו כולם לפתיחת התלמוד תורה.

בראש חודש אלול נפתח תלמוד תורה בבניין שלנו, בדירה של שינקר.

אני חייב לציין שכל הדברים החיוביים שאמרו על קול התורה ועל תשב"ר – נכונים. אשתי מספרת לי שלפעמים בהפסקה היא מסתכלת עליהם מהחלון ושואבת כוח, הכניסה לבניין חפה מקורנפלקס או מופלים או מדפי קשר, וכשמגיעה הריתמיקאית החלונות ממילא סגורים. יש אווירה נעימה בבניין שלנו מאז נפתח בו התלמוד תורה הזה, והרגשה של שלוה.

והבת שלי?

בכלל עובדת בבניין אחר, שגם הדיירים שלו התנגדו בהתחלה, ובסופו של דבר הסכימו. (מרוה לצמא פרשת פנחס תש"פ).